

OPERA SLAVICA BUDAPESTINENSIA

Linguae Slavicae

ALEKSANDER URKOM

SRPSKO-MAĐARSKA LEKSIKOGRAFIJA

(KATEGORIZACIJA - OGLEDI - TERMINOLOGIJA)

CATHEDRA PHILOGIÆ SLAVICÆ

ALEKSANDER URKOM

SRPSKO-MAĐARSKA LEKSIKOGRAFIJA
(KATEGORIZACIJA - OGLEDI - TERMINOLOGIJA)

OPERA SLAVICA BUDAPESTINENSIA
LINGUÆ SLAVICÆ

Aleksander Urkom

SRPSKO-MAĐARSKA LEKSIKOGRAFIJA
(kategorizacija - ogledi - terminologija)

ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék
Budapest, 2022.

SZAKMAI LEKTOROK

Đuro Blažeka

Dudás Előd

TÖRDELÉS

Janiec-Nyitrai Agnieszka

© Szerző, kiadó

Kiadja az ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék
Felelős kiadó a Szláv Filológiai Tanszék vezetője

Alapító sorozatszerkesztő: Lukács István

A borítót tervezte: Selley Tamás Ottó

Nyomdai kivitelezés: Könyvpont Nyomda

ISSN 1785-9808

ISBN 978-963-489-556-5

SADRŽAJ

Predgovor	7
UVOD	9
KATEGORIZACIJA U LEKSIKOGRAFIJI	15
Dvojezični srpsko-mađarski (mađarsko-srpski) opšti rečnici	15
Srpsko-mađarski (mađarsko-srpski) stručni rečnici	33
Elektronski i onlajn rečnici srpskog i mađarskog jezika	53
Struktura rečničke odrednice u mađarsko-srpskim dvojezičnim rečnicima	67
Primena rečnika u nastavi	77
OGLEDI U LEKSIKOGRAFIJI	83
Humor u leksikografiji	83
Frazeologija u leksikografiji	109
Istoriografija u leksikografiji	135
TERMINOLOGIJA I LEKSIKOGRAFIJA	167
Religijska terminologija u mađarsko-srpskoj leksikografiji	167
Privredna terminologija u mađarsko-srpskoj leksikografiji	201
Sportska terminologija u mađarsko-srpskoj leksikografiji	211
Medicinska terminologija u mađarsko-srpskoj leksikografiji	229
ZAKLJUČAK	245
IZVORI I LITERATURA	247

PREDGOVOR

Ova knjiga predstavlja razmišljanja autora na temu leksikografije i leksikologije, obzirom da je 2017. godine prihvatio na sebe zadatak upravljanja rečničkim projektom tokom kojeg će biti sastavljen veliki mađarsko-srpski rečnik. Mađarsko-srpska leksikografija je, kao što će se videti i na stranicama ove knjige, prevalila ogroman put od svojih skromnih početaka i pionira leksikografije, preko inovativnih dela strastvenih leksikografa, pa sve do stvaranja kapitalnih dela regionalne i svetske leksikografije. Ipak, mali je broj studija koje se bave uskom temom kontaktne leksikografije, u našem slučaju kontaktima mađarskog i srpskog jezika.

Upravo iz tog razloga autor je pokušao da sastavi knjigu koja bi bila u stanju da široko sagleda gore navedeno polje lingvističkih istraživanja. Knjiga je rezultat višegodišnjeg istraživanja i u sebi sadrži tri veće tematske celine: kategorizaciju mađarsko-srpske leksikografije, oglede usko vezane za ovo polje istraživanja i opise važnijih stručnih terminologija mađarskog i srpskog jezika. U poglavlju koje se bavi kategorizacijom opisani će biti najznačajniji opšti i stručni rečnici mađarske i srpske kontaktne leksikografije. Ogleđi će pokazati nekoliko interesantnih pristupa u analizi leksičkog fonda dva pomenuta jezika. U poglavlju koji se bavi terminologijama čitaoci će imati priliku da se bliže upoznaju sa religijskom, ekonomskom, sportskom i medicinskom terminologijom.

Autor u ovoj knjizi sa razlogom koristi izraz „mađarsko-srpska leksikografija“, stavljajući tako akcenat na smer rečnika sa kojim će se prvenstveno baviti u ovoj knjizi. Naime, poslednji mađarsko-srpski rečnik Emila Palića nastao je pre više od pedeset godina i od tada do današnjeg dana nije publikovan ni jedan ozbiljniji rečnik ovog pravca. Rečnik koji je u pripremi u Mađarskoj je stoga od izrazite važnosti za srpsku i mađarsku leksikografiju i činiće kapitalno delo koje za cilj ima popunjavanje gore navedene praznine. Tokom sveobuhvatne analize leksičkog blaga mađarsko-srpskih dvojezičnih rečnika, prvenstveno će

se vršiti detaljnija obrada četiri najznačajnija mađarsko-srpska rečnika, rečnika Brančića i Dere, kao i Đisalovićev, Hadrovićev i Palićev rečnik. Razlozi izbora će biti navedeni u kasnijem tekstu.

Ova knjiga u nekim svojim delovima sadrži i ranije radove i zaključke autora koji su u ovoj knjizi dopunjeni i strukturalno ugrađeni u tkivo knjige, prvenstveno zbog dobijanja što boljeg uvida u temu istraživanja.

Autor

UVOD

Ova monografija se zasniva na višegodišnjem istraživanju autora u oblasti leksikografije. Ujedno sa samim početkom istraživanja, autor je dobio mogućnost da upravlja radom na sastavljanju mađarsko-srpskog rečnika i kao glavni urednik mogao je iz prve ruke da se upozna sa svim zadacima koji se vrše u jednom kapitalnom leksikografskom projektu. Pošto je broj naučnih radova koji se bave mađarsko-srpskom leksikografijom relativno skroman, autor se u ovoj monografiji podrobnije bavi i uzajamnim odnosom mađarske i srpske leksikografije, njenom istorijom i najznačajnijim ostvarenjima u ovoj oblasti.

Ova monografija se sastoji iz tri veće tematske celine koje se bave 1) kategorizacijom mađarsko-srpske leksikografije, a unutar te oblasti ispitivanjem, analizom i kategorizacijom mađarsko-srpskih i srpsko-mađarskih opštih, stručnih i onlajn rečnika, 2) specijalnim metodama ispitivanja leksikografske građe, a unutar toga analizom takvih pojava čija je obrada moguća specijalnim uzorkovanjem potrebnih elemenata uz primenu interdisciplinarnih metoda, kao što su na primer humor i njegova prisutnost u leksičkim značenjima, kao i 3) analizom nekoliko važnijih stručnih terminologija mađarskog i srpskog jezika, kao što su religijska, privredna, sportska i medicinska terminologija.

Najznačajniji metodološki pristup analize jezičke građe u ovoj monografiji zasniva se na činjeničnom prikazu konkretnih analiza, na izvođenju zaključaka iz obrade građe iz mađarsko-srpskih i srpsko-mađarskih opštih i stručnih rečnika koji stoje na raspolaganju, kao i na posmatranju, analizi i proceni empirijskih podataka koji se pronalaze u okviru raznih kategorija, kao što su na primer humor, pozivanja na istorijske događaje i činjenice i drugo. Analiza se vrši na više nivoa. Dijahronijskim ispitivanjem u monografiji se obrađuju četiri najznačajnija mađarsko-srpska rečnika, rečnik Brančića-Dere, Đisalovićev rečnik, Hadrovićev i Palićev rečnik, nadalje njihov uticaj na razvoj mađarsko-srpske leksikografije, odnosno na kasnije rečnike. Nakon dijahronijskog istraživanja, monografija se podrobnije bavi

uticajem spomenuta četiri rečnika na najnoviji mađarsko–srpski rečnik u izradi, koji je trenutno u fazi sastavljanja u Budimpešti na univerzitetu Etveš Lorand (ELTE).

Monografija se prvenstveno fokusira na tri značajnije teme: 1) na razvoj i primenu strukture rečničke odrednice; 2) na analizu rečničke građe koja je dostupna u navedenim rečnicima; kao i 3) na mogućnosti prezentacije stručne terminologije u dvojezičnim rečnicima.

U okviru prve teme, monografija donosi konstruktivne zaključke u delu koji se bavi prikazom i analizom mađarsko–srpskih i srpsko–mađarskih opštih i stručnih rečnika. Nakon analize mikro i makro strukture mađarsko–srpskih i srpsko–mađarskih opštih i stručnih rečnika, kao i njihovog upoređivanja sa novim mađarsko–srpskim rečnikom koji se priprema na univerzitetu ELTE, dolazimo do strukture rečničke odrednice kao zasebne teme. U monografiji se detaljno analizira istorijski razvoj strukture rečničke odrednice, njeni najvažniji elementi, njihova primena u praksi, nadalje navode se tipične greške i nedostaci rečničkih odrednica. Sve to se sagledava kroz upoređivanje sa novim rečnikom i nude se predlozi za dalji razvoj i izmene rečničke odrednice. Na ovom mestu istaknuto mesto dobijaju gramatički podaci koji se u ranijim mađarsko–srpskim i srpsko–mađarskim rečnicima nisu obeležavali na strani tumačenja. Obzirom da će novi rečnik da bude jedan onlajn dvojezični rečnik, u ovoj monografiji važno mesto zauzimaju i elektronski, odnosno onlajn rečnici, kao i rešenja koja se primenjuju kod njih, a daju se i preporuke za što bolju izvedbu novog onlajn rečnika. Po tom pitanju, u monografiji se rečnička odrednica novog onlajn rečnika tumači kao jedna dinamična platforma koja u odnosu na ranije i prethodne rečničke odrednice u sebi krije ogromne mogućnosti. U monografiji se detaljno prikazuju osnovni principi izgradnje rečničke odrednice koji se primenjuju i u novom rečniku, a njihove prednosti se podupiru brojnim primerima.

Treba naglasiti da poglavlje koje se bavi mađarsko–srpskim i srpsko–mađarskim opštini i stručnim rečnicima donosi niz novih rezultata i istraživačkih podataka (ovde se prvenstveno misli na analizu i procenu rečnika sa kojima se još nije bavila mađarsko–srpska leksikografija). U monografiji se nadalje pred-

stavljaju i podaci koji nisu ranije obrađivani u stručnoj literaturi mađarsko-srpske leksikografije (ovde se prvenstveno misli na nove zaključke u vezi sa analizom rečnika, kao na primer nedostaci mehanizama prevođenja i njihove negativne posledice).

U drugom delu monografija se bavi eksperimentalnim analizama. Pod eksperimentalnim analizama smatramo ispitivanja koja se vrše na osnovu novih interdisciplinarnih metoda. Uz pomoć njih u stanju smo ispitati i takve teme, sa kojima se leksikografija u prošlosti nije bavila ili se bavila izrazito retko. Ovde se predstavljaju tri različite teme, odnosno pristupa u analizi i ispitivanju jezičke građe u mađarsko-srpskim rečnicima. Kroz ispitivanja, odnosno eksperimente koji nisu tipični za leksikografiju ispitujemo sledeće teme: 1) prisutnost humora u leksikografiji, detektovanje humora i metode analize humora kao jezičke pojave, nadalje funkcije kvalifikatora *pejor*, *tréf* i *gúny* u novom rečniku; 2) predstavljanje frazeoloških jedinica u dvojezičnim rečnicima, metode klasifikacije frazeologizama i kriterijumi njihovog predstavljanja u rečnicima; nadalje 3) pozivanje na istorijske događaje u leksikografiji, analiza prisutnosti nacionalne istorije i kulture u rečnicima.

U ovom delu monografija se bavi sa temama koje nisu tipične za leksikografiju. Osnovni cilj ovakvog istraživanja je analiza rečničke građe primenom interdisciplinarnih metoda, odnosno stavljanje naglaska na takav istraživački predmet, koji na prvi pogled ne spada pod predmete kojim se bavi leksikografija (na primer, humor se u leksikografskim delima obeležava uz pomoć ograničenih rečničkih alata i sredstava, međutim, nismo u stanju da humor obuhvatimo u njegovoj celosti kao pojavu i da ga na adekvatan način prenesemo na drugi jezik, nadalje da sistemski rukujemo takvim i sličnim pojavama u jeziku).

Metoda analize u ovom konkretnom slučaju je potraga za datom pojavom u već navedenim rečnicima, dijahronijska analiza te pojave i upoređivanje sa novim onlajn ELTE-rečnikom. Tokom analize moglo je da se zaključi da su ispitivane pojave često bile skrivene u rečničkoj građi, nadalje tehnikom upoređivanja na površinu su isplivale sve prednosti i mane pojedinih rečnika (utvrđeno je na primer da se gore navedene pojave realizuju na različite načine u ispitivanim rečnicima).

Monografija se bavi humorom kao pojavom, odnosno sredstvima koji se primenjuju u cilju predstavljanja humora u rečnicima. U monografiji pored analize ispitivane pojave navode se i konkretni predlozi za predstavljanje ovakvih i sličnih pojava u dvojezičnim rečnicima, prikazuju se poteškoće u prenošenju značenja i smisla ovakvih i sličnih pojava na drugi jezik, nadalje koje sve odluke mora da donese jedan urednik kod sastavljanja dvojezičnog rečnika. Tokom analize izabranih rečničkih odrednica navode se poreklo i forme značenja u kojima se prepoznaje humor kao pojava. Utvrđuje se da je takozvanim automatizmima (odnosno automatskim rešenjima prevođenja) skoro nemoguće preneti humor kao pojavu sa jednog na drugi jezik, stoga urednici treba da primene razne metode ukoliko žele da zadrže humoristički naboj mađarskog izraza i prenesu ga na srpski jezik u njegovoj kompletnoj celosti. Ipak, važno je naglasiti da bi bilo od ogromnog značaja ako bi leksikografija raspolagala takvim rešenjima i sredstvima uz pomoć kojih bi mogla da u potpunosti sačuva humor kao pojavu u dvojezičnim rečnicima. U primerima koji su navedeni u monografiji jasno se primećuje da je trenutni broj i karakter kvalifikatora koji su na raspolaganju urednicima rečnika nedovoljan za adekvatno skladištenja humora kao pojave i da postoji ozbiljna opasnost da se humor ne predstavlja u leksikografiji na adekvatan način.

U ovom delu navodi se i uloga frazeologizama u leksikografiji. Ovde se prvenstveno govori o predstavljanju frazeologizama u dvojezičnim rečnicima, o njihovom broju, metodi navođenja i problemima sa kojim se susreće urednik kada želi da na najbolji mogući način predstavi jedan frazeologizam u dvojezičnom rečniku. Tokom analize pored ostalog pokušavam da dobijemo odgovor na sledeća pitanja: Da li mogu da se prepoznaju zakonitosti koje se primenjuju u predstavljanju frazeološkog blaga dva jezika? Da li mogu da se tokom njihovog predstavljanja prepoznaju faze u njihovom razvoju? Da li možemo da govorimo o razvoju koji se uočava kroz rečnike različitog vremenskog doba, ili među ispitivanim rečnicima po pitanju frazeologizama nema korespondencije, međusobnog uticaja?

Ovde se dotiče i tema pozivanja na istorijske događaje, predmete, ličnosti, odnosno njihove klasifikacije u mađarsko-srpskoj

leksikografiji. Analiza predstavljanja istorijskih činjenica u rečnicima se vrši u već spomenuta četiri rečnika, odnosno nude se preporuke za njihovo navođenje u novom rečniku. Tokom analize među ostalom tražili smo odgovore na sledeća pitanja: U kojoj meri su prisutni mađarski i srpski istorijski podaci u rečnicima? Koji istorijski podaci su navedeni u rečnicima i na koje narode i kulture se oni odnose, i kolika je potreba za takvim podacima u rečnicima? Obzirom da je ovde reč o mađarsko-srpskim rečnicima, da li je zadovoljavajući broj pozivanja na mađarske i srpske istorijske podatke u novom rečniku? Koje dalje intervencije treba da se izvrše od strane urednika rečnika kako bi se ti nedostaci nadoknadili?

U trećoj velikoj tematskoj celini monografija se bavi stručnom terminologijom. Ovde se prvenstveno bavimo osnovnim dodirnim tačkama između terminologije i leksikografije. Detaljnije se navode informacije o religijskoj, privrednoj, sportskoj i medicinskoj terminologiji i o njihovom mestu u mađarsko-srpskoj leksikografiji. Kroz četiri različite analize prikazuju se kompleksnost, tipologizacija gore navedenih terminologija, kao i poteškoće njihovog unošenja u dvojezične rečnike.

Metoda analize je dijahronijsko ispitivanje pojedinih stručnih terminologija. U četiri navedena rečnika i u novom rečniku uzorkovana je stručna terminologija sa kojom se vrši dalje ispitivanje. U monografiji su obrađene takve stručne terminologije koje predstavljaju sadržajni deo dvojezičnih rečnika, ali frekventnost njihovog pojavljivanja u rečnicima u srpskom i mađarskom jeziku nije identična.

U monografiji se traži odgovor na pitanje, koji su razlozi, istorijske i društvene okolnosti uticali na to da je stručna terminologija u dvojezičnim rečnicima na različiti način interpretirana, prikazana, i u kojoj meri se primećuje razlika u njihovom predstavljanju na mađarskom i srpskom jeziku.

U pogledu religijske terminologije dolazimo do sledećih pitanja: Da li može da se tokom razvoja mađarsko-srpske leksikografije uoči bilo kakav princip prema kojem je u dvojezičnim rečnicima prikazivana religijska terminologija, a koji bi trebao da se prati i u budućim rečnicima? Da li možemo da govorimo o razvoju religijske terminologije i da li je uočljiva nadogradnja

na ranije već publikovane rečnike? Da li može da se uoči smanjenje ili povećanje broja religijske terminologije u dvojezičnim rečnicima i koji su razlozi za te pojave?

U pogledu privredne terminologije, među ostalom tražili smo odgovore na sledeća pitanja: U kojoj formi i u kojoj meri, odnosno kada je u dvojezične rečnike uvrštena privredna terminologija? U kom obliku i koliko često pronalazimo identične privredne termine u ranijim mađarsko-srpskim rečnicima? U monografiji se navodi i kategorizacija primera koji se primenjuju u praksi, kao i podkategorije termina.

Što se tiče sportske terminologije, može da se utvrdi da njen razvoj nije tekao identičnom brzinom i identičnim putem u mađarskom i srpskom jeziku, nadalje i to koliko je potrebno da se primena sportske stručne terminologije sagleda i putem navođenja relevantnih primera iz sportske prakse.

Kod medicinske terminologije akcenat je stavljen na definisanje medicinskog jezika, određivanje oblasti primene medicinske terminologije, nadalje na klasifikaciju medicinske terminologije unutar jezičkog sistema srpskog i mađarskog jezika. Nadalje, u monografiji se bavimo i poreklom medicinske terminologije. Može se utvrditi da postoje značajne razlike u predstavljanju medicinske terminologije u srpskom i u mađarskom jeziku. Jedinstven razvoj srpskog jezika, kao i relativno zakasnelo utvrđivanje književnojezičke norme, rezultirali su time da se u srpskom jeziku nisu izgradili mehanizmi za kontrolu i kočenje upliva stranih jezičkih uticaja u jezički sistem srpskog jezika, što se vrlo jasno vidi i na primeru medicinske terminologije.

U monografiji se daju predlozi za ponovno tumačenje pojedinih stručnih terminologija u mađarsko-srpskim rečnicima, pored ostalog u formi primene odgovarajućih kvalifikatora, kroz obnavljanje terminoloških rešenja i jedinica koje su stavljene u drugi plan usled društvenih i istorijskih okolnosti koje su bile aktuelne u trenutku izdavanja datih rečnika, kao i za uvođenje novih potrebnih termina koje iziskuju nove društvene prilike.

KATEGORIZACIJA U LEKSIKOGRAFIJI

U ovom poglavlju detaljnije će biti reči o opštim i stručnim dvojezičnim rečnicima srpsko-mađarske i mađarsko-srpske leksikografije. Pored prikaza klasičnih štampanih rečnika, u ovom poglavlju će se govoriti i o prednostima uvođenja modernih tehnologija u leksikografiju i o najznačajnijim leksikografskim produktima današnjice – o elektronskim i onlajn rečnicima. Nakon toga detaljnije će se obrađivati struktura rečničke odrednice uz dijahronijsko ispitivanje četiri najznačajnija rečnika mađarsko-srpske leksikografije. Poslednji tekst ovog poglavlja će govoriti o primeni rečnika u nastavi, odnosno o praktičnoj primeni leksikografije.

DVOJEZIČNI SRPSKO–MAĐARSKI (MAĐARSKO–SRPSKI) OPŠTI REČNICI

Leksikografija je grana nauke o jeziku koja se bavi pitanjima sastavljanja i uređivanja rečnika. Ona traži odgovor na pitanje prema kojim aspektima možemo da odredimo jedan tip rečnika, kako se vrši izbor odrednica u rečniku i prema kojim principima se utvrđuje njihovo značenje. Pored ovoga, leksikografija može da se shvati i kao grana lingvistike koja obuhvata metode primenjenih nauka, jer se trudi da korisnicima predstavi konkretno stanje leksičkog fonda jednog ili više jezika, ostavljajući mogućnost korisnicima da kroz korišćenje i analizu rečnika spoznaju uzajamne odnose, odnosno zakonitosti koje su predstavljene u jezičkom uzorku (REFFLE, 1985:102).

Kao fizičko otelotvorenje leksikografije i njene svrhe, pred nama se stvara jedan produkt, rečnik. Da bismo utvrdili tipove određenih rečnika, trebamo se upoznati sa namenom, obimom, odnosno drugim karakteristikama rečnika. (GAÁL, 2011) Najosnovnija kategorizacija rečnika se vrši prema tome koliko jezika je sadržano u datom rečniku. Prema tome možemo da govorimo o jednojezičnim, dvojezičnim pa i višejezičnim rečnicima. Prema

tome kolika količina leksičkog fonda je sadržana u rečniku razlikujemo džepne, priručne, srednje i velike rečnike. Džepni rečnici se u svojoj nameni u velikoj meri razlikuju od ostalih tipova rečnika, jer su to najčešće ili turistički rečnici, čija se svrha sastoji upravo u njihovoj lakoj prenosivosti i jednostavnoj primenljivosti, ili stručni rečnici onih stručnih oblasti kod kojih je broj reči i izraza ograničen i manjeg obima. Priručni rečnik je sastavljen najčešće iz jednog ili dva toma i već je pogodan za prenošenje najvažnijih karakteristika jednog standardnog jezika. Srednji rečnik se sastoji najčešće iz tri do sedam tomova i predstavlja ozbiljnu istraživačku bazu svima onima koji žele da se slojevito upoznaju sa karakteristikama i leksičkim blagom jednog jezika. Veliki rečnik se sastoji iz više od sedam tomova i njegov zadatak je da mapira i sačuva kompletno leksičko blago jednog jezika uz opis njegovog istorijskog razvoja i prikaz trenutnog stanja književnog jezika.

U slučaju dvojezičnih rečnika, uslovljeno drugim potrebama, u 20. veku su nastale kategorije malog, priručnog i velikog dvojezičnog rečnika. Mali rečnik se uglavnom sastoji od oko 20.000 odrednica, priručni rečnik od 40-80.000 odrednica, a veliki dvojezični rečnik od broja odrednica koji prelazi broj 100.000. U slučaju sva tri tipa rečnika, najveći problem za sastavljače rečnika predstavlja pitanje koje su to najvažnije i najčešće korišćene reči koje treba da su predstavljene u jednom od ovih tipova i kategorija rečnika.

Ako pogledamo cilj i namenu jednog rečnika, možemo da razlikujemo sledeće rečnike: (1) opisne rečnike, koji obuhvataju najširi opus leksičke građe jednog jezika, (2) rečnike stranih reči i izraza, koji predstavljaju bazu stranih reči koje su se „odomaćile“ u jednom datom jeziku, (3) frazeološke rečnike, u kojima su skupljeni ustaljeni govorni izrazi, idiomi karakteristični za dati jezik, (4) rečnike književnih stvaralaca, čija preteča je bila rečnik konkordancija, a koji u današnje vreme detaljno tumače sve reči i izraze koje stvaralac koristi u svom umetničkom opusu, (5) etimološke rečnike, koji se bave poreklom i razvojem leksičkog blaga datog jezika, (6) pravopisne rečnike, koji prvenstveno služe za ilustraciju pravopisnih pravila, (7) rečnike sinonima, koji predstavljaju bazu sinonima jednog jezika, ali čak i rečnike

specijalne namene kao što su dijalektološki rečnici, rečnici deklinacije i konjugacije, odnosno stručni rečnici kao što su botanički, geološki, pravni, medicinski, administrativni, tehnički, poljoprivredni, muzički, građevinski, i drugi. Naravno, ne sme da se zaborave ni elektronski rečnici, niti internet onlajn rečnici, jer razvojem tehnologije, usled ubrzanog života čoveka, menjaju se i potrebe. Tako da je danas vrlo važna i dostupnost jednog rečnika, njegova prenosivost, primena principa „rečnik u džepu“.

Počeci leksikografskih radova kod Srba datiraju iz 19. veka i vezuju se za ime Vuka Stefanovića Karadžića. Srpska srednjovekovna država u 14. veku potpada pod vladavinu Turaka i sve do početka 19. veka nisu postojali uslovi da se započnu radovi na leksikografskim delima, na sastavljanju rečnika. U slovenskom svetu, dvojezični rečnici se sastavljaju i pišu već nekoliko vekova ranije. Kao najznačajniji, a ujedno i povezan sa južnoslovenskim jezicima je upravo Vrančićev petojezični rečnik iz 16. veka, koji je u isto vreme i prvi rečnik koji povezuje mađarski jezik sa jednim južnoslovenskim jezikom, u ovom slučaju dalmatinskim, koji je u vreme autora predstavljao zapadnu verziju južnoslovenskih jezika na Balkanu, odnosno hrvatski jezik. (KOVÁCS, 1965:484)

Od Vukovog Srpskog rječnika iz 1818. godine počinje srpska leksikografija koja je do današnjeg dana izrasla u ozbiljnu i u svim evropskim i svetskim tokovima adekvatnu nauku. (NYOMÁRKAY, 2004:104)

Dvojezični srpsko-mađarski rečnici

Što se tiče srpsko-mađarskih i mađarsko-srpskih dvojezičnih rečnika – iako se često čuje u stručnim krugovima da loše stojimo sa rečnicima – iznenađujuće je koliko je plodna delatnost srpsko-mađarskih leksikografa počev od 19. veka pa sve do danas. Pozivajući se na mađarske stručne krugove (KOVÁCS, 1965:483), možemo da kažemo da što se tiče rečnika standardnih književnih jezika na čelu leksikografskih radova upravo stoje ruski, slovački, hrvatski i srpski jezik, dok se dvojezični rečnici sa ostalim slovenskim jezicima javljaju u znatno manjem broju. Naravno, u našem slučaju, posebno su interesantni rečnici srpskog jezika, odnosno kasnije srpskohrvatskog, pa nakon razdvajanja srpskog i hrvatskog, opet srpskog književnog jezika. Ipak, važno je da

budemo upoznati i sa interesantnim okolnostima u pripremanju srpskohrvatskih rečnika, kao što je i činjenica da je u najboljim i najobimnijim srpskohrvatsko-mađarskim, odnosno mađarsko-srpskohrvatskim rečnicima Levašića i Šuranja, odnosno Emila Palića, upravo srpski jezik dominantan, on se uvek stavlja na prvo mesto, dok je hrvatska varijanta sekundarna (NYOMÁRKAY, 2004:105). Ipak, kako se ne bi stvorila pogrešna slika da su dvojezični rečnici čistog srpskog i mađarskog jezika nastali tek devedesetih godina 20. veka, ovde ćemo predstaviti i sve one rečnike koji su još od kraja 19. veka nastali, i zauzimaju istaknuto mesto u istoriji srpsko-mađarske leksikografije.

Zoltan Kovač u svom članku iz 1965. godine pod nazivom „Rečnici slovenskih jezika u Mađarskoj od početaka do 1945. godine” deli srpsko-mađarske, odnosno mađarsko-srpske rečnike na opšte i stručne rečnike:

„I. Opšti srpsko-mađarski i mađarsko-srpski rečnici:

Blagoje Brančić-Đerđ Dera: Mađarsko-srpski rečnik. Novi Sad, 1889.

Blagoje Brančić-Đerđ Dera: Srpsko-mađarski rečnik. Novi Sad, 1894.

Jovan Grčić: Rečnik srpskog i mađarskog jezika. I deo: Novi Sad, 1902.

II deo: Novi Sad, 1904.

Veselin Đisalović: Mađarsko-srpski rečnik. Novi Sad, 1914.

Dušan P. Petrović: Džepni rečnik mađarskog i srpskog jezika. Subotica, 1919.

Mačaš Hofman: Srpskohrvatsko-mađarski rečnik. Subotica, 1920.

Šandor Sana: Mađarsko-srpskohrvatski i Srpskohrvatsko-mađarski džepni rečnik, sa izborom najvažnijih reči, s posebnim osvrtom na svakodnevni razgovorni jezik. Budimpešta, 1921.

Šandor Sana: Mađarsko-srpskohrvatski i Srpskohrvatsko-mađarski džepni rečnik. Budimpešta, 1941.

Janoš Polači: Srpsko-mađarski džepni rečnik. Novi Sad, 1941.

Janoš Polači: Mađarsko-srpski džepni rečnik. Novi Sad, 1941.

II. Stručni rečnici:

Jožef Rejtenji: Srpsko-mađarski-latinski-nemački školski džepni rečnik za gimnazije, Budimpešta, 1875.

Ambruš Šarčević: Mađarsko-južnoslovenski administrativni i pravni rečnik. Mađarsko-južnoslovenski deo. Subotica, 1870. ” (KOVÁCS, 1965:487-488).

Zoltan Kovač u članku iz 1961. godine pod nazivom „Domaća leksikografija u oblasti slovenskih jezika od 1945. do maja 1962. godine“, pruža podatke iz perioda koji sledi gore navedenom periodu, između 1945. i 1962. godine:

„I. Opšti srpsko-mađarski i mađarsko-srpski rečnici:

Laslo Hadrović: Srpskohrvatsko-mađarski rečnik. (saradnik: Magda Šuranji) Budimpešta, 1957. Terra.

Laslo Hadrović: Mađarsko-srpskohrvatski rečnik. (saradnik: Emil Palić) Budimpešta, 1958. Terra.

...

III. Stručni rečnici

Lajoš Frenjo: Terminologija fizike za opšte škole sa srpskohrvatskim nastavnim jezikom. (Prev. Petar Bedrosijan) Budimpešta, 1962.

Lajoš Frenjo: Terminologija hemije za opšte škole sa srpskohrvatskim nastavnim jezikom. (Prev. Ljubomir Lastić) Budimpešta, 1962.

Dimitrije Krunić-Nandorne Takač: Terminologija biologije za opšte škole sa srpskohrvatskim nastavnim jezikom. (Prev. Dimitrije Krunić) Budimpešta, 1962.

Đula Sabo: Terminologija računa i geometrije za opšte škole sa srpskohrvatskim nastavnim jezikom. (Prev. Robert Jakab) Budimpešta, 1962.

Nandorne Takač: Terminologija geografije za opšte škole sa srpskohrvatskim nastavnim jezikom. (Prev. Dimitrije Krunić) Budimpešta, 1962.

Laslo Tot: Terminologija istorije za opšte škole sa srpskohrvatskim nastavnim jezikom. (Prev. Milutin Stevanović) Budimpešta, 1962.“ (Kovács, 1962:377-380).

Nakon radova Zoltana Kovača iz 1962. i 1965. godine, sa ovom temom se bavila i Vilma Tiškei. Vilma Tiškei već u uvodnom delu rada pod naslovom „Tipologija srpsko-mađarskih i mađarsko-srpskih rečnika“ (TUSKEI, 2013:153) navodi da danas postoji blizu 120 srpsko-mađarskih i mađarsko-srpskih rečnika različitog tipa i obima, nadalje njihov opis i klasifikaciju vrši prema mestu njihovog izdavanja, leksičke građe, tematike, odnosno ka-

raktera tumačenja odrednica. Prema njenom mišljenju, najveći broj rečnika je nastao na teritoriji Vojvodine, što ujedno znači i da u ovom regionu postoji istaknuta potreba za dvojezičnim rečnicima.

1. *Jožef Rejtenji: Srpsko-mađarski-latinski-nemački školski džepni rečnik za gimnazije. Budimpešta, 1875.*

Jožef Rejtenji je bio nastavnik u Somborskoj gimnaziji i primetio je potrebu za ovakvim rečnikom, premda do tada nije bilo pokušaja da se ovakav tip rečnika sastavi. Ovaj rečnik je jednotomni, međutim, važno je napomenuti da je autor sastavio i po jedan tom rečnika u tri preostala pravca: Latinsko-mađarski-nemački-srpski rečnik, Mađarsko-srpski-latinski-nemački rečnik i Nemačko-latinski-mađarski-srpski rečnik. Važno je napomenuti da iako je reč o četvororojezičnom rečniku, izrazito se oseća dominacija srpskog i mađarskog jezika. To se primećuje čak i u redosledu obrađenih jezika, gde se između mađarskog i srpskog jezika uvek oseća tešnja veza. Štaviše, kada se rečnik uzme u ruke, brzo se primeti da je srpsko ili mađarsko objašnjenje jedne date odrednice uvek slojevitije i detaljnije. Ovaj rečnik uglavnom prati princip „jedna ili više reči za jednu odrednicu“.

2. *Blagoje Brančić i Đerđ Dera: Mađarsko-srpski rečnik. Novi Sad, 1889.*

Blagoje Brančić i Đerđ Dera su bili profesori u Velikoj srpskoj gimnaziji u Novom Sadu. Ovaj rečnik je izdat uz finansijsku podršku Mađarske akademije nauka u štampariji Arsena Pajevića. U predgovoru rečnika, autori navode da od epohalnog leksikografskog dela Vuka Karadžića, leksikografija nije mnogo uznapredovala. Nadalje navode da im je za sastavljanje ovog rečnika trebalo tri godine mukotrpnog rada. Autori navode i izvore na koje su se oslanjali u izboru jezičke građe, a posebno ističu da su veliku pažnju obratili na izreke i poslovice, koje do tada nisu bile sastavni deo dvojezičnih rečnika. Materijal rečnika na srpskom jeziku autori daju na ćirilичnom pismu. Broj odrednica u rečniku je oko 40.000. U rečniku su određene vrste reči, ali nije naznačen akcenat. Takođe, kada je data reč ujedno i komponenta određenog izraza ili poslovice, autori daju primer ekvivalenata na oba jezika.

3. *Blagoje Brančić i Đerđ Dera: Srpsko-mađarski rečnik. Novi Sad, 1894.*

Srpsko-mađarski rečnik gore navedenih autora je ubrzo, u roku od nekoliko godina, nasledio prethodni. Izdavanje ovog rečnika je finansijski potpomoglo Ministarstvo prosvete i vere Mađarskog Kraljevstva. Rečnik je izdat u Novom Sadu u štampariji Srpskih manastira. U predgovoru rečnika, autori navode da se leksička baza rečnika zasniva na bazi njihovog prethodnog rečnika, ali da su u međuvremenu izvršene razne prepravke, dopune. U rečniku su srpske odrednice objašnjavane na taj način da su stavljane u jezički kontekst u cilju što boljeg razumevanja. Rečnici Brančića i Dere su do 1967. godine bili najobimniji građom srpsko-mađarski, odnosno mađarsko-srpski rečnici.

4. *Jovan Grčić: Rečnik srpskog i mađarskog jezika. I deo: Novi Sad, 1902. II deo: Novi Sad, 1904.*

Rečnik Jovana Grčića je nastao nezadugo nakon rečnika Brančića i Dere. Prema obimu se svrstava među male rečnike, a i među njima u najmanje. Broj odrednica u rečniku iznosi manje od 10.000. Prvi tom rečnika je izdat 1902. godine i obrađuje mađarsko-srpski deo, dok svega dve godine kasnije, 1904. godine, izlazi i drugi tom rečnika, odnosno srpsko-mađarski deo rečnika. Rečnik se štampa u Novom Sadu u štampariji braće Popović. Ni jedan od delova rečnika ne sadrži predgovor, tako da nedostaje informacija o izvorima na kojima se zasniva rečnik autora. Nakon kratkog objašnjenja skraćenica i simbola počinje rečnik. Autor obeležava vrste reči i prati koncepciju „reč za reč“, odnosno tačnije „reč za jednu ili nekoliko reči“.

5. *Veselin Đisalović: Mađarsko-srpski rečnik. Novi Sad, 1914.*

Rečnik Veselina Đisalovića je iz više razloga zanimljiv. Kao prvo, on će biti prvi značajniji rečnik nakon rečnika Brančića i Dere, a kao drugo, on će kasnije poslužiti mnogim rečnicima kao baza za izbor leksičke građe srpskog jezika. Sam autor u predgovoru rečnika navodi da su u ovom rečniku izbačene sve one reči koje su veštački bile formirane i nikada nisu ušle u svakodnevnu upotrebu, niti kod Mađara, niti kod Srba. U svom predgovoru autor čak i pomalo smelo izjavljuje da je u njegovom rečniku priku-

pljeno celokupno leksičko blago tadašnjeg mađarskog književnog i razgovornog jezika. Nadalje navodi i činjenicu da su kod njega po prvi put uz sve glagole i imenice navedeni i njihovi najtipičniji gramatički nastavci. Ovaj rečnik je u svakom slučaju modernizacija rečnika Brančića i Dere i predstavlja važnu tačku u razvoju srpsko-mađarske leksikografije. U rečniku je obrađeno oko 32.000 odrednica.

6. *Dušan P. Petrović: Džepni rečnik mađarskog i srpskog jezika. Subotica, 1919.*

Rečnik Dušana Petrovića je danas velika retkost, jer u opticaju postoji još tek po koji primerak ovog rečnika. Već iz samog naziva rečnika se uočava namena rečnika, jer je prvenstveno pripremljen za brzi prenos jezičke građe. To se i može razumeti, jer se i na samoj naslovnoj stranici rečnika vidi da je autor bio advokat i sudski tumač. Rečnik je izdat 1919. godine u izdavačkoj kući Šandor Vig Žigmond, a štampan je u štampariji Ernesta Fišera. Rečnik ne sadrži predgovor pa stoga nemamo informaciju o principima izbora leksičke građe. Na početku rečnika se nalazi objašnjenje skraćenica, a na kraju izgovor srpskih i mađarskih grafema. Rečnik sadrži manje od 10.000 odrednica. Kod ovog rečnika se po prvi put srpska leksička građa daje na latiničnom pismu.

7. *Maćaš Hofman: Srpskohrvatsko-mađarski rečnik. Subotica, 1920.*

Rečnik Maćaša Hofmana je prvi rečnik srpskog i mađarskog jezika koji uvodi izraz „srpskohrvatski“ u upotrebu. Prema navedenom na naslovnoj stranici rečnika, autor je bio profesor u ženskoj gimnaziji u Subotici. Ovaj rečnik je, slično prethodnom, izdat u izdavačkoj kući Šandor Vig Žigmond 1920. godine u Subotici. Na početku rečnika autor daje ukupno 9 skraćenica prema čemu se vidi da korisniku rečnika ne nudi skoro nikakvu informaciju o leksičkoj građi. Skraćenice se odnose isključivo samo na gramatički padež, odnosno rod. Rečnik sadrži tek oko 6.000 odrednica. Iako je u naslovu rečnika naznačen srpskohrvatski jezik, iz leksičke građe rečnika se lako uočava da je srpski jezički izraz dominantan. Rečnik koristi latinično pismo.

8. *Šandor Sana: Mađarsko–srpskohrvatski i Srpskohrvatsko–mađarski džepni rečnik, sa izborom najvažnijih reči, s posebnim osvrtom na svakodnevnim razgovorni jezik. Budimpešta, 1921.*

Rečnik Šandora Sane u mnogome prikazuje sav onaj apsurd koji je postojao tokom primene srpskohrvatskog jezika. Naime, autor u predgovoru svog rečnika ističe da se dva jezika u svemu slažu jedan sa drugim, jedina razlika među njima je u izgovoru nekadašnjeg glasa `jat` koji se kod Srba izgovara sa -e, a kod Hrvata sa -ije. Autor dalje navodi da u skladu sa principima koji važe u novoosnovanoj „južnoslovenskoj“ državi, merodavna je srpska jezička norma, koju ovde prati i sam rečnik. Na ovaj način, u rečniku se primećuje da se u određivanju srpskog ili hrvatskog jezičkog izraza koristi samo metod preslovljavanja srpskog izraza sa ćiriličnog na latinično pismo. Rečnik prati koncepciju „reč za reč“ i isključivo daje pomoć korisnicima u određivanju rodova kod imenica. Rečnik sadrži oko 8.000 odrednica.

9. *Janoš Polači: Srpsko–mađarski džepni rečnik. Novi Sad, 1941., Mađarsko–srpski džepni rečnik. Novi Sad, 1941.*

Rečnik Janoša Polačija ponovo na trenutak vraća u upotrebu naziv srpskog jezika. Leksička građa srpskog jezika je pisana ćiriličnim pismom. Rečnik je izdat 1941. godine u Novom Sadu u izdavačkoj kući Keler i Kiš. Ni ovaj rečnik ne pruža svojim korisnicima nikakvu značajniju pomoć, jedino navodi kategoriju roda kod imenica, odnosno oblike singularia i pluralia tantum. U rečniku se uočava mehaničko prevođenje prvog smera rečnika, pošto se bez ikakvih izmena leksička građa ponavlja u drugom delu rečnika. Rečnik ne navodi koje je izvore koristio u izboru leksičke građe, nadalje prati koncept „reč za reč“ u opisivanju odrednica. Rečnik sadrži oko 10.000 odrednica.

10. *Janoš Herceg: Srpsko–mađarski rečnik. Sombor, 1946.*

Rečnik Janoša Hercega izlazi ubrzo nakon završetka Drugog svetskog rata. Na naslovnoj stranici rečnika vidi se da je rečnik izdanje Vojvođanskog mađarskog kulturnog saveza i da je štampan u štampariji Uprave narodnih dobara. U predgovoru rečnika koji je od strane autora potpisan januara 1946. godine navodi se da je rečnik prvenstveno namenjen mađarskoj omladini koja

uči srpski jezik. Nadalje, autor piše da se prilikom sastavljanja ovog rečnika nije mogao udubiti u filološka pitanja, jer je vreme koje mu je stajalo na raspolaganju bilo izuzetno kratko. Autor ovde i navodi svoje izvore za leksičku građu i spominje rečnike Brančića i Dere, Jovana Grčića, Veselina Đisalovića i Janoša Polačija. Na kraju navodi i svoje mišljenje, prema kojem, sve dok se ne pojavi rečnik koji zadovoljava sve moderne i naučne aspekte i potrebe, dotle je i njegov rad zadovoljavajući. Rečnik sadrži 11.000 odrednica.

Primećuje se da se sredinom 20. veka formiraju ozbiljna očekivanja od stručnih krugova koji su za zadatak imali sastavljanje srpsko-mađarskih, odnosno mađarsko-srpskih rečnika. Rečnikom Janoša Hercega se završava prva faza srpsko-mađarskih i mađarsko-srpskih leksikografskih radova. Rečnici koji nastaju kasnije će predstavljati drugu, napredniju fazu u srpsko-mađarskoj leksikografiji i uneće brojne novine kako u pogledu strukture rečnika, tako i u pogledu njihovog sadržaja.

11. Kalman Kovač: Srpsko-mađarski rečnik. Novi Sad, 1957.

Srpsko-mađarski rečnik Kalmana Kovača izdat je 1957. godine u saradnji sa novosadskim izdavačem Bratstvo-jedinstvo. Kalman Kovač u predgovoru rečnika navodi da se u Vojvodini u poslednjih deset godina nije pojavio srpskohrvatsko-mađarski rečnik, a da se i poslednji vrlo teško može naći u opticaju. Navodi da slično rečnicima Brančića-Dere, odnosno Ede Margalića i u ovom rečniku je primenjena tehnika štednje rečničkog prostora, prema kojoj su se sastavni elementi reči koji se ponavljaju zamenjivali posebnom oznakom. U rečnik nisu unesene one reči u velikom broju kod kojih se srpski i mađarski oblik u potpunosti slaže, ili je vrlo sličan. U rečniku, na primer, ne postoje reči sa nastavkom za deminutiv tipa -ica, odnosno reči ženskog roda za označavanje profesija (*kuća, kućica, kuvar, kuvarica*). Rečnik obeležava genitiv jednine imenica samo u slučaju ako je reč o nepravilnoj tvorbi. Kod prideva označava primere sva tri roda samo u oblicima izmenjene tvorbene konstrukcije (npr.: *beo, -la, -lo*). Kod glagola, pored oblika za infinitiv, navodi samo nastavak oblika za prezent. U rečniku se označava ukupno 11 gramatičkih kategorija, čija lista se nalazi u listi skraćenića i oznaka. Ovaj

rečnik je do 80-tih godina bio jedan od najpouzdanijih rečnika, mana mu je, međutim, bila ta da ne sadrži prilog sa gramatičkim informacijama, niti označava akcente reči (REFFLE, 1985:107). Rečnik sadrži oko 21.000 odrednica.

12. *Laslo Hadrović: Srpskohrvatsko-mađarski rečnik. Budimpešta, 1957.*

Rečnik Lasla Hadrovića je nastao deceniju kasnije od poslednjeg srpsko-mađarskog ili mađarsko-srpskog rečnika iz prve faze leksikografskih radova. Prvenstveni zadatak ovog rečnika je bio da donese osveženje u leksičkom fondu ovih jezika. Nije zanemarujuća ni okolnost da je ovo prvi put da je rečnik ova dva jezika pripremio jedan iskusni lingvista. Upravo je zbog toga ovo i prvi rečnik ova dva jezika u kojem je korisnik dobio značajnu pomoć u korišćenju rečnika i primeni leksike ova dva jezika. U predgovoru rečnika, autor navodi izvore iz kojih je uzimao leksičku građu. Primećuje se da je primarna građa rečnika uzimana iz jednojezičnih opisnih rečnika srpskog i hrvatskog jezika. Među dvojezičnim rečnicima koje je koristio u pripremi svog rečnika navodi isključivo Đisalovićev Srpsko-mađarski rečnik. Autor navodi da se u svom rečniku prvenstveno bazirao na srpsku leksičku građu. Ipak, interesantno je da je u njegovom rečniku korišćeno isključivo latinično pismo. U ovom rečniku se po prvi put pojavljuje kratka gramatika srpskog jezika, koja korisnicima pruža najosnovnije informacije o gramatičkom sistemu srpskog jezika. U rečniku je obrađeno 27.000 odrednica.

13. *Laslo Hadrović: Mađarsko-srpskohrvatski rečnik. Budimpešta, 1958.*

Drugi Hadrovićev rečnik nastaje svega jednu godinu kasnije posle autorovog prvenca. U predgovoru rečnika autor navodi da je u sastavljanju leksičke građe ovog rečnika u potpunosti pratio sve one principe koje su ga usmeravale i u prethodnom rečniku. U ovom rečniku se specifični hrvatski izrazi, odnosno reči označavaju skraćenicom „hor“. Iz ostalih skraćenica koje su navedene na početku rečnika, vidi se da je autor svoju leksičku građu crpeo iz najrazličitijih stručnih oblasti kao što su zoologija, mineralogija, astronomija, filozofija, ali čak i matematika ili pravo.

14. *Petar Aranicki: Mađarsko–srpskohrvatski rečnik i Srpskohrvatsko–mađarski rečnik. Novi Sad, 1960.*

Rečnik Petra Aranickog je izdat 1960. godine u saradnji sa Maticom srpskom. Urednik rečnika već na koranicama rečnika obeležava da rečnik sadrži 12.500 odrednica. Rečnik je pripremljen u oba pravca, međutim, leksička građa dva rečnika se ne razlikuje u većoj meri. Oba rečnika sadrže identičan predgovor, rečnik ne pruža odgovarajuće objašnjenje u pogledu toga na koje izvore se prvenstveno oslanja, niti po kojom metodom se vrši selekcija leksičke građe. Navodi se da je u rečniku obrađena sva dotadašnja dostupna rečnička baza, međutim, ne navodi se detaljno na koje rečnike se oslanja. Što se tiče gramatičke aparature, u rečniku je kod imenica označen samo rod (muški, ženski i srednji), odnosno oblik za množinu. Pridevi i zamenice su date u neodređenom obliku za muški rod. Rečnik prati koncepciju „reč za reč“.

15. *Elemir Levašić i Magda Šuranji: Srpskohrvatsko–mađarski rečnik. Budimpešta, 1967.*

Rečnik je izdat u izdavačkoj kući Tera, a štampan u štampariji akademije. Autori u predgovoru rečnika navode da iz razloga što u prethodnim decenijama nisu sastavljani stručni rečnici, u ovom rečniku je delom uvrštena i stručna terminologija ovih jezika. Kao osnovne izvore u izboru leksičke građe za svoj rečnik, autori navode brojne dvojezične rečnike srpskohrvatskog i drugog stranog jezika, a što se tiče dvojezičnih rečnika sa mađarskim jezikom, spominju se samo Đisalovićev i Hadrovićev rečnik. Interesantno je uočiti u kojoj meri je ovaj rečnik identičan sa Hadrovićevim rečnikom. U velikoj meri se slažu i predgovor i objašnjenje skraćenica, pa čak i kratka gramatika srpskog jezika. Ovaj rečnik je usled njegovog obima i dubine tumačenja pojedinih odrednica izrastao u najpogodniji srpsko–mađarski rečnik koji se rado koristi kod prevođenja, istraživanja i drugih oblasti primene, a to ga karakteriše i dan danas.

16. *Emil Palić: Mađarsko–srpskohrvatski rečnik. Budimpešta, 1968.*

Rečnik Emila Palića je među Mađarsko–srpskim rečnicima apsolutno najrasprostranjeniji, najčešće upotrebljavan i omiljen rečnik. U rečniku je naveden i tačan broj reči i izraza koje obrađuje

rečnik, gde se navodi da rečnik sadrži 45.000 odrednica i 28.000 fraza. Ako pogledamo izvore na koje se pozivaju autori u izboru leksičke građe rečnika, videćemo da je ovo prvi rečnik, kod kojeg se u velikoj meri koriste srpsko-mađarski, odnosno mađarsko-srpski dvojezični rečnici. Kao izvore za leksičku građu, autori ovog rečnika su koristili Hadrovićev rečnik iz 1958. godine, Mađarsko-srpski rečnik Brančića i Dere, Đisalovićev rečnik, rečnik Levašića i Šuranji, nadalje rečnik Kalmana Kovača iz 1957. godine. Velika novina ovog rečnika se ogleda u tome da se ovde po prvi put u jednom rečniku srpskog i mađarskog jezika korisnicima pružaju informacije gramatičkog sistema mađarskog jezika. Ovo predstavlja ujedno i poboljšanje kvaliteta i svrhe rečnika, jer se do tada niko nije oprobao u pripremi sličnih dodataka rečnicima. Interesantno je navesti da je to i poslednji rečnik koji je svojim korisnicima u ruke dao dodatak sa kratkom mađarskom gramatikom.

17. *Katedra za mađarski jezik Filozofskog fakulteta u Novom Sadu: Veliki srpskohrvatsko-mađarski rečnik. Novi Sad, I tom: 1968., II tom: 1971., III tom: 1975.*

Veliki srpskohrvatsko-mađarski rečnik je najveći i najznačajniji rečnik u istoriji srpsko-mađarske leksikografije. Rečnik je izašao u tri toma i sadrži preko 120.000 odrednica. Na naslovnoj stranici rečnika navedeni su obrađivači, pregledači, urednici, lektori, odnosno saradnici koji su vršili proveru akcenata i sinonima. To sve govori o obimu leksičke građe koja je sastavljena, nadalje o tome u koliko je faza i postupaka vršen pregled svake odrednice. Što se tiče izvora koji su korišćeni u izboru leksičke građe, u rečniku je navedeno ukupno 36 jednojezičnih i dvojezičnih rečnika. Interesantno je da su prilikom izbora leksičke građe korišćeni samo oni izvori koji su u to vreme bili pristupačni u tadašnjoj Jugoslaviji.

Kalman Kovač se u svom članku pod nazivom „Priprema se veliki srpskohrvatsko-mađarski rečnik“ priseća na rad oko sastavljanja rečnika: „U ovom rečniku želimo da obradimo oko 120.000-130.000 odrednica, znači u najmanju ruku tri puta više od onog materijala koji je obrađen u do sada najobimnijem srpsko-mađarskom rečniku“. (Kovács, 1961:1057) Nadalje navodi

koji su bili najznačajniji izvori na koje su se oslanjali prilikom sastavljanja rečnika: „reči smo prikupili iz pet rečnika: Srpskohrvatsko–nemačkog rečnika Ristića-Kangrge, Vukovog rečnika, Bakotičevog rečnika, Hrvatsko–poljskog rečnika Benešića i Hrvatsko–engleskog rečnika Drvodelića. Kasnije smo koristili i nekoliko drugih rečnika. (posebno ove: Deanovićev Hrvatsko-srpsko–francuski i Hrvatskosrpsko–italijanski rečnik, Jurančićev Srpskohrvatsko–slovenački rečnik i Barićev Srpskohrvatsko–albanski rečnik.)” (KOVÁCS, 1961:1060)

Janoš Koša u članku pod nazivom „Naš srpskohrvatsko–mađarski rečnik” navodi sledeće: „naš rečnik u dosta većoj meri nudi i stručne izraze, termine, nego što se to činilo u dosadašnjim rečnicima. U rečniku postoji više od pedeset terminoloških oznaka, što i samo po sebi pokazuje svestranost...Naš rečnik u većoj meri od ranijih rečnika nudi i strane reči...Akcenat je označen na svim odrednicama u rečniku.” (KOSSÁ, 1970:66-82)

Pored pozitivnih vrednosti rečnika, Koša opominje i na pojedine mane rečnika, kada navodi „nesrazmeran je obim izraza iz oblasti botanike i katkad zoologije. Iz botaničkog materijala našeg rečnika mogao bi se sastaviti popriličan botanički rečnik. Ovo je po sebi samo nesrazmernost, međutim, zbog stručnih izraza opšti jezik često ostaje u pozadini”.(Kossá, 1970:66-82)

18. *Laslo Hadrović–Ištvan Njomarkai: Srpsko–mađarski rečnik. Budimpešta, 1997.*

Rečnik Hadrovića i Njomarkaija nastaje u roku od jedne decenije od raspada stare Jugoslavije. Važno je navesti da se i na radnom mestu jednog od autora, na Filološkom fakultetu Univerziteta Lorand Etveš razdvaja srpskohrvatska katedra i nastaju Smer za srpski jezik i književnost, odnosno Smer za hrvatski jezik i književnost. Stoga je iz čisto stručnih razloga bilo potrebno razdvojiti pitanje srpskog i hrvatskog jezika, odnosno napustiti primenu zajedničkog ‘srpskohrvatskog’ naziva. Važno je nadalje napomenuti da ovaj rečnik nije prvenstveno želeo da unese osveženje u leksičkom fondu srpskog jezika, već je trebao da podrži posebne jezike koji su tada dobili i državotvornu ulogu.

Već na samoj naslovnici rečnika možemo da uočimo jednu važnu informaciju. Naime, izuzetno je mali broj saradnika koji

su radili na sastavljanju ovog rečnika. U rečniku se navodi jedan glavni urednik i jedan lektor. Odgovor na ovo pitanje dobijamo već u predgovoru rečnika, gde urednici navode da ovaj rečnik u najvećoj meri prati leksičku građu Hadrovićevog rečnika iz 1957. godine i da su iz njega izdvojene srpske reči. Autori dalje navode da su u izboru leksičke građe koristili i rečnik Levašića i Šuranji, rečnik Emila Palića, odnosno Veliki srpskohrvatsko-mađarski rečnik iz Novog Sada. Pored ovih rečnika, koristili su i Pravopis srpskog jezika Pešikana i Pižurice. Pitanje je međutim to, zašto se urednici nisu oslanjali na izvore rečnika čistog srpskog jezika i drugih stranih jezika koji su u to vreme već postojali i zašto su kao glavni izvor uzeli upravo rečnik koji je četrdeset godina ranije nastao i koji je zasigurno imao zastarelu leksičku građu. U rečniku nije naveden broj odrednica, međutim, obzirom da se njihov broj poznaje u rečnicima na koje se i ovaj rečnik u najvećoj meri oslanja, pretpostavljamo da iznosi između 20-30.000.

19. Laslo Hadrović-Ištván Njomarkai: Mađarsko-srpski rečnik. Budimpešta, 2000.

Ukoliko u prethodnom rečniku korisnici mogu da oseće užurbanost pri sastavljanju rečnika i izbora leksičke građe, prilikom korišćenja ovog rečnika korisnici to mogu još izraziti da uoče. Naime, predgovor u ovom rečniku se u velikoj meri slaže sa predgovorom prethodnog rečnika, dodatak sa mađarskom gramatikom nedostaje, iako je prethodni Mađarsko-srpski rečnik već pokazao potrebu i svrhu dodatka sa mađarskom gramatikom. U rečniku nije naveden broj odrednica. Leksičku građu rečnika je lektorisao Petar Milošević, pisac i književnik, koji je do nedavno predvodio Smer za srpski jezik i književnost na fakultetu u Budimpešti.

20. Smiljka Perić: Srpsko-mađarski i Mađarsko-srpski rečnik i gramatika. Zemun, 2007.

Ovaj rečnik u mnogim svojim karakteristikama predstavlja pogoršanje u kvalitetu. Ako bolje pogledamo ovaj rečnik, videćemo da on u najvećoj mogućoj meri prati upravo Hadrovićeve i Njomarkaijeve rečnike. Rečnik je dvosmeran, znači srpsko-ma-

đarski i mađarsko-srpski. Rečnik sadrži dodatak sa kratkom srpskom gramatikom. Na prvoj stranici rečnika je Smiljka Perić naznačena u funkciji priređivača. Rečnik je izdat u Zemunu 2007. godine u izdanju izdavačke kuće JRJ. U predgovoru rečnika priređivač ne navodi nikakvu informaciju o izvorima iz kojih je crpeo leksičku građu za svoj rečnik. U sredini rečnika se nalazi dodatak sa kratkom srpskom gramatikom koji skoro da slepo prati dodatak koji je priložen uz Hadrovićev i Njomarkaijev rečnik. Korisnik ima osećaj kao da je zemunski rečnik bleđa kopija ranije spomenutih rečnika, a kao najinteresantnija karakteristika rečnika je upravo činjenica da sadrži kratku gramatiku srpskog, a ne mađarskog jezika. Naravno, kratka gramatika mađarskog jezika nedostaje i u Hadrovićevom i Njomarkaijevom Mađarsko-srpskom rečniku iz 2000. godine. Ipak, vrlo je interesantno da je u tadašnjoj Srbiji bilo potrebno pre dati pomoć korisnicima rečnika oko srpske gramatike, a ne oko gramatike jednog stranog jezika. Ovaj rečnik je dokaz da leksikografski radovi mogu da pokažu kvalitet samo u tom slučaju ako nastaju na osnovu ozbiljnih stručnih principa, nadalje pokazuje i to koliko je potrebno da rečnike pišu i sastavljaju leksikografi, a ne priređivači.

21. Đerđ Hargitai, Srpsko-mađarski i mađarsko-srpski rečnik. Budimpešta, 2011.

Ovaj rečnik u mnogome predstavlja pad kvaliteta u oblasti leksikografskih ostvarenja. Sastavljači ovog rečnika su slično prethodno spomenutom rečniku želeli da brzo i bez ozbiljnog stručnog rada sastave dvojezični rečnik. U dimenzije jednog džepnog rečnika su sabili dva smera rečnika. Na taj način je ponovo primenjena tehnika „reč za reč“ koja je bila omiljena početkom dvadesetog veka. Međutim, u ovom rečniku se ova koncepcija dosledno prati, što predstavlja još izrazitiju manu ovog rečnika. Na prvoj unutrašnjoj stranici rečnika se primećuje još jedna interesantna informacija. Sastavljač rečnika je Đerđ Hargitai, lektor teksta je Ištvan Balog, a prevodilac Dalma Molnar. Sa stručnog stanovišta bilo bi vrlo interesantno saznati šta je to prevodilac prevodio, međutim, u predgovoru rečnika korisnik nije dobio odgovor na ovo pitanje. Iz „uvoda“ koji nije potpisan korisnik može samo da sazna da rečnik sadrži “blizu 10.000 mađarskih reči”.

22. *Dušica Drev Spasojević–Jelena Vukmirović: Mađarsko–srpski rečnik. Beograd, 2013.*

Rečnik je izdat 2013. godine u Beogradu uz saradnju sa izdavačkom kućom NK Jasen. Interesantno je da je ovo prvi mađarsko–srpski, odnosno srpsko–mađarski rečnik koji je izdat upravo u Beogradu. U predgovoru rečnika možemo da pročitamo „da su se autori potrudili da ovaj rečnik pokrije potrebe savremenog korisnika, jer postojeći priručnici ovog tipa rađeni pre više decenija to nisu više mogli“. Autori ne navode detaljno na koja leksikografska dela se odnosi njihovo mišljenje, međutim, jasno se vidi da je cilj izdavanja ovog rečnika bio modernizacija i osvežavanje leksičkog blaga srpskog i mađarskog jezika. Autori dalje navode da rečnik sadrži brojne termine iz „medicine, biologije, odbrane, ...“, ali i iz oblasti informatike, telekomunikacija, marketinga i savremenog poslovanja“. Prilikom sastavljanja rečnika, autori su se oslanjali na sledeće izvore: Ország–Magay: Mađarsko–engleski rečnik, Emil Palić: Mađarsko–srpskohrvatski rečnik, Laslo Hadrović: Mađarsko–srpskohrvatski rečnik, Bela Kelemen: Veliki rečnik nemačkog i mađarskog jezika, Laslo Keresteš: Gramatika mađarskog jezika kroz vežbe, Rounds Carol H.: Hungarian: An Essential Grammar. Autori na sledećoj stranici navode mađarske glasove, odnosno foneme prema međunarodnoj fonetskoj abecedi. U rečniku nije naveden tačan broj odrednica.

23. *Mirjana Burzan–Agneš Kaciba: Srpsko–mađarski rečnik, Novi Sad, 2016.*

Poslednji rečnik koji će ovde biti naveden je upravo i poslednji objavljen mađarsko–srpski dvojezični rečnik. Rečnik je objavljen u Novom Sadu u saradnji sa izdavačkom kućom „Forum“. Rečnik se sastoji od 837 stranica i prema podacima koji su navedeni u predgovoru rečnika sadrži 34.500 odrednica. Unutar ovog broja odrednica, rečnik sadrži oko 6500 izraza, termina, a 1100 odrednica u sebi sadrže oko 2500 frazeologizama. Prilikom sastavljanja rečnika, urednici su se oslanjali prvenstveno na tri izvora: jednojezični opisni rečnik „Rečnik srpskoga jezika“ (Matica srpska, 2007.), „Srpskohrvatsko–mađarski rečnik“ (Novi Sad, 1968–1975), odnosno „Korpus srpskog jezika“ Matematič-

kog fakulteta Univerziteta u Beogradu. Rečnik sadrži predgovor na srpskom i mađarskom jeziku, nadalje detaljna uputstva za korišćenje rečnika. U rečniku su data objašnjenja gramatičkih i opštih skraćenica, nakon čega sledi prikaz srpskog latiničnog pisma i glasovne vrednosti slova, odnosno prikaz mađarske abecede i glasovne vrednosti slova.

Uprkos prividnom stanju prema kojem se može okarakterisati kao oskudnim, leksikografski rad na sastavljanju srpsko-mađarskih, odnosno mađarsko-srpskih rečnika je od kraja 19. veka neprekidan i izrazito plodan. Ipak, danas su stručni krugovi tog mišljenja da je vreme da se preispita dosadašnja leksikografska delatnost i da se koncipira novi pristup planiranju i realizaciji srpsko-mađarskih i mađarsko-srpskih rečnika. Naime, često se ne uzima u obzir činjenica da su leksikografska dela u najvećem broju slučajeva sastavljali autori koji nisu leksikografi po profesiji, i da je nadogradnja rečnika na loše osmišljenim osnovama pogubna za razvoj leksikografije i kvalitet dvojezičnih rečnika. Srpsko-mađarsku leksikografiju odlikuje imponozantan početak koji do sredine 20. veka gubi na svom kvalitetu, odnosno nagli napredak u kvantitetu i kvalitetu dvojezičnih rečnika sredinom druge polovine 20. veka koji će do kraja veka u potpunosti izgubiti na svom značaju i aktuelnosti. Danas možemo da kažemo da je pred nama treći talas srpsko-mađarske leksikografije koji bi napokon trebao da jasno definiše buduće tokove u formiranju dvojezičnih rečnika i da osveži bazu rečničkog fonda srpskog i mađarskog jezika.

<Veći deo ovog teksta je preuzet iz autorove prethodne monografije – (URKOM 2017) >

SRPSKO-MAĐARSKI (MAĐARSKO-SRPSKI) STRUČNI REČNICI

Potreba za stručnim rečnicima je oduvek bila vrlo istaknuta. Bliže upoznavanje sa terminologijom jedne stručne oblasti često je bilo nemoguće bez poznavanja stranih jezika ili starih jezika koji su tradicionalno primenjivani u tumačenjima termina kao što su latinski i grčki. Upravo iz ovog razloga stručni rečnici su često sastavljani uz latinski jezik, a neretko u grupi sa više stranih jezika. Tako nisu retkost ni petojezični, šestojezični, pa i stručni rečnici još većeg broja jezika. Srpsko-mađarska leksikografija je kroz svoju istoriju prešla sličan put. Postoji veliki broj višejezičnih, kao i pozamašan broj dvojezičnih stručnih rečnika. Plodno tlo za sastavljanje stručnih rečnika koji za svoj zadatak imaju spajanje srpskog i mađarskog terminološkog blaga, prvenstveno će biti Vojvodina. Vojvodina se odavno nalazi u jednoj specifičnoj situaciji, gde u većem broju žive pripadnici mađarskog naroda, koji nakon početne socijalizacije u okruženju gde prvenstveno koriste svoj maternji jezik, svoje stručno usmerenje moraju da nastave u srpskoj jezičkoj sredini (RAJSKI 2017: 144). Upravo u tom prelazu iz pretežno mađarskog jezičkog domena u pretežno srpsku sredinu, rečnici – a među njima posebno stručni rečnici – imaju istaknutu ulogu i zadatak. Srpsko-mađarska leksikografija broji blizu „120 samostalnih (od toga 40 višejezičnih), dvadesetak nesamostalnih rečnika i 13 razgovornika“ (TUSKEI 2013: 155). Prema tematici, rečnike srpsko-mađarske leksikografije delimo na opšte – koji sadrže opšti fond jednog jezika –, specijalne – u kojima je naznačena specijalna namena reči – i terminološke – koji sadrže terminologiju neke struke (TUSKEI 2013:156-157). Važno je napomenuti da je srpski jezik još od početka 20. veka prisutan u mađarskoj leksikografiji i da pored ruskog, kao velikog slovenskog jezika, nastaje niz dvojezičnih i višejezičnih rečnika u koje je pored mađarskog uvršten i srpski (KOVÁCS 1965: 483). Pored Zoltana Kovača (KOVÁCS 1965, KOVÁCS 1961: 377-380) tipologijom srpsko-mađarske leksikografije se bave još i Ištvan Njomarkai (NYOMÁRKAY 2004), David Šereš (SÖRÖS 1972), Đen-

đi Refle (REFFLE 1985), kao i Vilma Tiškei (TÜSKEI 2013). Istvan Nyomarkai naglašava važnu karakteristiku srpskohrvatskih opštih rečnika, pogotovo kod Srpskohrvatsko-mađarskog rečnika Levašić-Šuranji, odnosno Mađarsko-srpskohrvatskog rečnika Emila Palića, kada kaže da se u rečnicima prvo navodi srpska varijanta, a tek nakon nje hrvatska, što može da pokazuje i neku vrstu kategorizacije dva jezika u tadašnjem periodu (NYOMÁRKAY 2004: 105). Prema ovome možemo da pretpostavimo da se isti koncept primenjivao i kod stručnih rečnika koji su u najvećem broju nastajali u Vojvodini, gde su pretežno živeli Srbi.

Ako pogledamo koje se stručne oblasti najčešće obrađuju u srpsko-mađarskim i mađarsko-srpskim stručnim rečnicima, videćemo da su na prvom mestu rečnici iz oblasti državne administracije (ovde će biti predstavljeno šest rečnika iz ove oblasti) kojima po broju slede rečnici iz oblasti raznih prirodnih nauka (predstavićemo pet rečnika), ali tu su rečnici i iz oblasti vojne odbrane, frazeološki rečnici, pa i iz nekih drugih stručnih oblasti. Od ukupnog broja rečnika, njih dvanaest su dvojezični, a pet višezjezični.

Stručne rečnike ovde predstavljamo opisnom metodom, nakon što su svi rečnici pribavljeni i analizirani. Sadržajem rečnika, odnosno rečničkom odrednicom bavićemo se samo u domenu njene strukture, uzimajući u obzir i relevantnu stručnu literaturu, odnosno rezultate istraživanja u oblasti stručnih rečnika srpsko-mađarske leksikografije. Nažalost, primetićemo i to da su stručni rečnici vrlo retko tema stručnih i naučnih radova, a tu prazninu i nedostatak želimo upravo ovim radom donekle da nadoknadimo. Rečnike navodimo prema temama i stručnim oblastima koje obrađuju.

1. Silvester Varga: Srpsko-mađarski i Mađarsko-srpski carinski rečnik, Totovo Selo, Logos, 2002.

Prvi rečnik sa kojim se ovde bavimo je carinski rečnik koji je izdat 2002. godine. Kao izdavač ovog rečnika navedeno je preduzeće „Logos“ iz Totovog Sela, uređivač rečnika je Silvester Varga. Rečnik je rađen po nalogu i uz saglasnost Savezne uprave carina Jugoslavije i Državne uprave mađarske carinske administracije. Rečnik počinje uvodnom rečju direktora Savezne uprave cari-

na Jugoslavije i generala-pukovnika Državne uprave mađarske carinske administracije. U obe uvodne reči ističe se velika potreba za rečnikom, za sakupljanjem stručne terminologije iz ove oblasti i uparivanje sa susednim jezikom. Rečnik je prvenstveno namenjen carinskim službenicima koji učestvuju u sprovođenju srpsko-mađarske trgovine.

Rečnik se sastoji iz srpsko-mađarskog rečničkog dela, dela u kojem su navedeni nazivi robe, objašnjenja trgovinskih pariteta, nakon čega slede mađarsko-srpski rečnik, grupe carinskih tarifa i lista pariteta. Rečnik se završava listom najznačajnijih skraćenica. Rečnička odrednica je vrlo jednostavna i sastoji se iz tri dela: iz natuknice na ćirilicnom pismu, ekvivalenta na latiničnom pismu i ekvivalenta na mađarskom jeziku. Uz ekvivalente se ne daju dalja objašnjenja, niti ikakve dodatne informacije, međutim, natuknica može da se sastoji iz jedne i više reči. Natuknice sastavljene iz više reči su najčešće stručni termini ili nazivi najrazličitijih resornih institucija.

Pogledajmo nekoliko primera rečničke odrednice:

„битуменски материјали bitumenes anyagok	bitumenski materijali
бродско уже hajókötél	brodsko uže
вез (украcни) hímzés“	vez (ukrasni)

Nakon rečnika, u delu u kojem se navode nazivi roba po grupama koje se često pojavljuju u carinskoj tarifi, možemo da pronađemo reči kao što su na primer: *azbest, alati, aluminij, antikviteti, bakar, biljna mast, biljno ulje, brašno, brod, brodsko uže* i druge. U delu rečnika koji se bavi paritetima navedeni su pariteti isporuke sa njihovim skraćenicama i značenjima, slično kao i kod rečnika na srpskoj ćirilici, latinici i na mađarskom jeziku.

Mađarsko-srpski rečnik prati prethodnu strukturu, izuzev redosleda ekvivalenata, pa tako nakon prve natuknice na mađarskom jeziku, slede ekvivalenti na latiničnom pismu, a na kraju na ćirilicnom pismu. Zanimljivo je navesti da se pojedini termini, odnosno nazivi institucija i programa obeležavaju podeljanim

slovima, što pretpostavlja nameru uređivača da skrene posebnu pažnju na datu rečničku odrednicu. Na kraju rečnika navedene su skraćenice sa teleksa koje su u upotrebi u spoljnoj trgovini. Uz sve navedene skraćenice data su i značenja na engleskom, srpskom i mađarskom jeziku.

Vilma Tiškei u svom radu o ovom carinskom rečniku (TUSKEI 2017: 154) nailazi na vrlo interesantan problem, kada primećuje nedoslednosti u tumačenju određenih srpskih natuknica, kada se jedna za drugom pojavljuju iste srpske natuknice, a za koje se navode različita mađarska tumačenja, kao kod natuknice *administracija* koja se pojavljuje kao dve natuknice, a za svaku posebno daje se ekvivalent *adminisztráció* i *ügyvitel*. Nadalje, srpske natuknice se katkad navode u grupi, u parovima, a ne kao posebne odrednice, kao u primeru: *prevoznik*, *dobaoljač*, kada se daje samo jedan mađarski ekvivalent *szállítmányozási ügynökség*. Tiškei Vilma u svom radu ne daje odgovor zašto nastaju ove anomalije, verovatno iz razloga što ne želi da naglasi i jedan od najvećih problema ovog rečnika, a koji nastaje upravo iz razloga što je rečnik u smeru mađarsko-srpskog rečnika imao svoju leksikografski osmišljenu osnovu, dok je srpsko-mađarski smer u najmanju ruku „obrnuta verzija“ prvobitno osmišljenog rečnika, u koji je uloženo vrlo malo truda kada je reč o „prečišćavanju“ i uređivanju „levog bloka“ rečnika. Iz ovog razloga, anomalije se primećuju samo u srpsko-mađarskom smeru rečnika.

2. Srpskohrvatsko-mađarski rečnik samoupravnih i drugih društveno-političkih termina i izraza, Novi Sad, 1979.

Sledeći rečnik sa kojim ćemo se baviti nastaje u saradnji Udruženja naučnih i stručnih prevodilaca Vojvodine, Sekretarijata za zakonodavstvo Skupštine SAP Vojvodine i Izvršnog veća Skupštine SAP Vojvodine. Na izradi rečnika je radio tim od više stručnjaka, predsednik uredništva je Marina Stefan. U predgovoru rečnika navedena je potreba za ovim rečnikom, jer je ustavom države zagarantovano pravo svih naroda i narodnosti „na upotrebu ravnopravnih jezika i pisama u onim oblastima u kojima se zadovoljavaju potrebe i interesi u kulturi, obrazovanju, nauci i informisanju“. Iz tog razloga, „izgrađivanje samoupravne terminologije je sastavni deo politike i prakse ravnopravnosti

i zajedništva“. „Rečnici samoupravnih i drugih društveno-političkih termina i izraza na srpskohrvatskom i mađarskom doprinose razvoju višejezičnog pismenog i usmenog komuniciranja“. U uvodnim napomenama navode se izvori za srpskohrvatsku građu rečnika kada se naglašava da je leksička građa, između ostalog, uzeta i iz „Ustava SAP Vojvodine, Ustava SR Srbije i Ustava SFRJ, Zakona o udruženom radu, kongresnih rezolucija, statuta opština“ i drugih izvora. U ovom rečniku se slično drugim tipičnim stručnim rečnicima isto pored glavne natuknice navode i dodatni primeri, koji se nadovezuju na natuknicu. Rečnik obrađuje i najznačajnije skraćenice uz navođenje njihovog punog značenja na oba jezika.

Pogledajmo primer jedne rečničke odrednice:

„administracija adminisztráció, ügyintézés, ügykezelés, közigazgatás
- dvojezična administracija - kétnyelvű adminisztráció/közigazgatás
- višejezična administracija - többnyelvű adminisztráció/közigazgatás“

Kao što se može primetiti, posle glavne natuknice (*administracija*) slede tipični stručni termini (*dvojezična administracija, višejezična administracija*). Na drugoj strani, kod tumačenja natuknice i stručnih izraza, daju se tipični ekvivalenti na mađarskom jeziku, a stručni izrazi se prevode.

3. *Janoš Oros: Srpsko-mađarski rečnik pravnih i upravnih termina, Novi Sad, Magyar Szó, 2005.*

Pre nego što krenemo u podrobniju analizu ovog rečnika treba navesti da su pravni rečnici predstavljali temu nekolicine stručnih radova, među kojima se zasigurno izdvaja i članak Edite Andrić u kojem govori o dvojezičnim pravnim rečnicima u Vojvodini (ANDRIĆ 2017). U ovom radu, pored navođenja ranijih pravnih rečnika, autorka se podrobnije bavi rečnicima Janoša Orosa i Antala Bozokija.

U predgovoru ovog rečnika autor navodi da je rečnik prvenstveno namenjen pravicima, zaposlenima u pravosudnim i administrativnim institucijama, kao i prevodiocima. U rečniku postoji više od 5000 odrednica. U ovaj broj ubrojane su i pododrednice koje se navode ispod glavne odrednice i predstavljaju dalje

kombinacije i uže definisane izraze. Autor se u predgovoru rečnika osvrće i na činjenicu da je ovaj rečnik imao zadatak da nadoknadi prazninu u ovoj oblasti leksikografije, jer su u prošlosti u svega dva navrata publikovani slični rečnici, prvi 1979. godine, a drugi 1981. godine. U oba slučaja reč je o delima manjeg obima.

Nakon predgovora, rečnik se nastavlja rečničkim delom. Nažalost, autor ovog rečnika nije posebno naveo izvore leksičke građe tako da ne možemo sa sigurnošću govoriti o relevantnosti tih izvora. Rečnik ne obeležava niti vrste reči, niti druge karakteristike leksičke građe u rečniku, a nažalost ne pruža ni ilustracije primene stručnih izraza u praksi.

Pogledajmo rečničku odrednicu koja se grupiše oko natuknice „advokat“ i „advokatski“:

„advokat	ügyvéd
- advokat po službenoj dužnosti	- kirendelt ügyvéd
advokatski, -a, -o	ügyvédi
- advokatska delatnost	-ügyvédi tevékenység
- advokatska kancelarija	- ügyvédi iroda
- advokatska komora	- ügyvédi kamara
- advokatska tarifa	- ügyvédi díjszabás
- advokatski pripravnik	- ügyvédbojtár, ügyvédgyakarnok, ügyvédjelölt“

Sledeće izdanje ovog rečnika izlazi 2011. godine i cilj mu je da ispravi i nadoknadi sve one greške i nedostatke koje je prvo izdanje rečnika imalo. Ovo izdanje će imati veći broj odrednica, u rečničkim odrednicama se navodi gramatička aparatura, vrsta reči, kod imenica gramatički rod, itd. (ANDRIĆ 2017: 136)

4. *Janoš Oros: Mađarsko–srpski rečnik pravnih i upravnih termina, Novi Sad, Forum, 2012.*

U predgovoru rečnika autor navodi da je ovaj rečnik „obrnuta verzija Srpsko–mađarskog rečnika pravnih i upravnih termina“ iz 2011. godine. Autor navodi da iako je rečnik iz 2011. godine imao svog prethodnika iz 2005. godine, pa je i rad na njemu bio znatno jednostavniji i zasnivao se na „doradi i ispravkama“, ovaj rečnik predstavlja prvi rečnik ovog tipa u mađarsko–srpskom

smeru. Autor skreće pažnju i na jednu specifičnu karakteristiku rečnika. Naime, usled razlika pravnih sistema u Mađarskoj i Srbiji, postoji određeni broj izraza koji nisu kompatibilni na oba jezika, kada se na primer izrazi na srpskom jeziku moraju bukvalno prevesti ili objasniti, što delom i obogaćuje mađarski standardni jezik. U ovakvim specijalnim slučajevima, autor daje oznaku VM koja označava one izraze, odnosno ekvivalente koji su se odomaćili u primeni vojvođanskih Mađara, a ne postoje u mađarskom pravnom sistemu. Autor navodi da je u ovaj rečnik uvrstio i neke zastarele izraze, a to je obrazložio razlogom da je reč upravo o prvom rečniku ovog tipa i ovog smera u kojem bi trebalo ponuditi što veći broj izraza, a kao drugi razlog navodi činjenicu da se korisnici u svom radu ne susreću samo sa savremenim tekstovima, već vrlo često i sa starijim pravnim tekstovima, u kojem slučaju im veliku pomoć pružaju i danas već zastareli izrazi.

Nakon predgovora, rečnik se nastavlja listom skraćenica, kojima se osim zamenica obeležavaju sve promenljive vrste reči, kao i odomaćeni izrazi u jeziku vojvođanskih Mađara.

Nakon skraćenica počinje rečnički deo, a nakon njega navodi se korišćena stručna literatura. Iz stručne literature se primećuje da je autor koristio obilnu literaturu prilikom sastavljanja rečničkih odrednica, ipak, interesantno je i to da se prvenstveno koristio srpsko-mađarskim, a ne mađarsko-srpskim izvorima. Pored ovih, koristio je mađarske rečnike iz oblasti pravnih nauka koji su upareni sa nekim drugim stranim jezikom.

Ako pogledamo strukturu rečničke odrednice, možemo primetiti da se rečničke odrednice grupišu uz glavne izraze, ispod kojih se navode dalji izrazi i kombinacije više reči. Pogledajmo jedan primer rečničke odrednice:

„ADÁSVÉTEL fn	= kupoprodaja
adásvétel tárgy	= predmet kupoprodaje
adásvétel távollévők között	= distancioni kupoprodajni odnos
hiányos adásvétel	= barato kupoprodaja
szigorú határidejű adásvétel	= fiksna prodaja
távollévők között kötött adásvétel	= distancioni kupoprodajni odnos“

5. *Antal Bozoki: Srpsko-mađarski pravni rečnik, Argus, Novi Sad, 2011*

Ovaj rečnik izlazi iste godine kao i rečnik Janoša Orosa, međutim, prema strukturi i sadržaju je znatno detaljniji i kompletniji rečnik (ANDRIĆ 2017: 141). Rečnik izlazi u četiri toma i sadrži ukupno oko 10.000 odrednica. Novinu u sadržaju ovog rečnika predstavljaju pravni i stručni izrazi iz oblasti funkcionisanja Evropske unije, pošto je i sam autor svestan da Srbija u naknadnom periodu treba da nastavi svoj put ka pravnoj i političkoj integraciji u Evropsku uniju i da su ovi izrazi od presudnog značaja za bolje razumevanje i lakšu komunikaciju u oblasti prava i funkcionisanja državnih institucija. Odrednice sadrže i srpske pravne izraze, nazive institucija, stručne izraze latinskog i stranog porekla, kao i češće frazeme (ANDRIĆ 2017: 139).

6. *Laslo Molnar Čikoš: Srpsko-mađarski rečnik, Agencija Matić, Beograd, 2007.*

U predgovoru rečnika, priređivač navodi ciljnu grupu korisnika i naznačava da je rečnik pripremljen u jednostavnom i popularnom obliku i da pored reči opšteg karaktera sadrži stručne reči i izraze iz oblasti ekonomije, trgovine, prava i javne uprave. Pošto je reč o rečniku koji predstavlja prelaz između rečnika opšte namene i stručnog rečnika, u rečniku su prvenstveno navedene imenice, pridevi i glagoli koji se upotrebljavaju u gore navedenim stručnim oblastima. Uređivač u predgovoru navodi i strukturu rečničke odrednice kada napominje da se imenice prvenstveno daju u nominativu i jednini, glagoli u obliku infinitiva, a da se kod prideva obeležavaju i oblici za sva tri roda. Karakter stručnog rečnika se prvenstveno uočava primenom pododrednice koja je sastavljena iz više reči, a nadovezuje se na prethodnu natuknicu. Na taj način se oko naglašene natuknice koja ima najšire stručno i terminološko značenje grupišu i drugi češći ekvivalenti i termini. Tumačenje na mađarskom jeziku se vrši u što je moguće potpunijem obliku, tako da nisu retki slučajevi kada se u datoj odrednici navodi i po više ekvivalenta ili skupova ekvivalenta na mađarskom jeziku.

Primer rečničke odrednice:

„advokatski, -a, -o	ügyvédi
advokatska kancelarija	ügyvédi iroda
advokatska komora	ügyvédi kamara
advokatski pripravnik	ügyvédbojtár, ügyvédgyakornok“

Rečnik počinje predgovorom, nakon kojeg sledi objašnjenje izgovora pojedinih mađarskih glasova. Nakon mađarskog izgovora navodi se literatura na koju se oslanjalo tokom izrade ovog rečnika. Iz literature se primećuje da je uređivač prvenstveno koristio trotomni Srpskohrvatsko-mađarski rečnik izdat u Novom Sadu 1968-75, odnosno strukovne rečnike, prvenstveno iz oblasti prava i javne uprave.

7. Marta Čeh: *Lekovite biljke na mađarskom i srpskom jeziku*, Bečej 2005.

U mađarskom predgovoru nomenklature autor navodi da je sadržaj knjige rađen kao nusproizvod rada na mađarsko-srpskom enciklopedijskom rečniku. Navodi i informaciju da je tokom tog rada sastavljena i nomenklatura začinskih biljaka, koja je publikovana 2004. godine. Autor dalje navodi da se struktura odrednica sastoji iz naziva biljaka koje se koriste u lečenju, naziva poznatijih lekovitih biljaka koje služe kao osnovne sirovine u farmaceutskoj industriji, kao i svakodnevnih naziva koji se koriste u narodu. Autor navodi i informaciju da se u ovom rečniku prvenstveno bazira na farmaceutskim terminima.

Primer jedne odrednice:

„3. **agárkosbor** *Orchis morio* kačun, salep“

Kao što je to i najčešće slučaj kod nomenklatura, u abecednom redosledu se navode natuknice, nakon kojih u ovom konkretnom slučaju sledi latinski naziv i ekvivalent (odnosno – ako ih ima više – ekvivalenti) na srpskom jeziku. Nakon rečničkog dela sledi abecedna lista latinskih naziva na kojoj su navedeni i brojevi stranica na kojima se određeni izraz nalazi. Njoj sledi i abecedna

lista srpskih naziva na kojoj su isto naznačene relevantne stranice. Rečnik se završava listom stručne literature.

8. Marta Čeh–Kornel Horak: *Mađarsko–srpski rečnik lekovitih biljaka*, Bečej, 2011.

Ovaj rečnik predstavlja nastavak i razvoj prethodno predstavljene rečnika. Kao izdavač rečnika navode se zajedno Marta Čeh i preduzeće Lux Color Printing, knjiga se sastoji od ukupno 208 strana. U predgovoru rečnika autor Kornel Horak obrazlaže potrebu za sastavljanjem ovog rečnika. Navodi da je ovom rečniku prethodila nomenklatura Marte Čeh koja je bila objavljena 2005. godine, a da ovo izdanje predstavlja obogaćenu bazu naziva lekovitih i začinskih biljaka. Autor navodi i to da su prethodna nomenklatura i ovaj rečnik popunili prazan prostor u ovoj stručnoj oblasti i u oblasti stručnih dvojezičnih rečnika. Autori dalje navode i činjenicu da su ideju za sastavljanje ovog rečnika dobili prilikom rada na velikom Srpskohrvatsko–mađarskom rečniku koji je publikovan između 1968. i 1975. godine (RAJSJI 2017: 145) U rečniku su korišćeni i pojedini simboli koji upućuju na tačno ime droge (Δ), ili narodna imena u srpskom jeziku (*).

Pogledajmo strukturu i sadržaj jedne odrednice:

„2. **agárkosbor** *Orchis morio* kačun, salep

* balučak, balušika, divlji krompir, gorocvet, gorocvijet, gorov cvijet, jargovan, jesenji kačunak, kačji jezik, kačun obični, kačunak, kačunak mirisni, kačunica, obični kačun, pasja jaja, pasja muda, pasja mudanca, podrimunak, salep kačunak, vočak, volovočak, vranak, vranjak, vrani luk, vranji luk,

Δ **kosborgumó** *Salep tuber salep*, krtola kačuna”

Odrednice su detaljno obrađene, nakon natuknice na mađarskom jeziku sledi latinski naziv, a nakon njega ekvivalent, odnosno ekvivalenti na srpskom jeziku. Ukoliko postoji veći broj narodnih naziva za datu biljku, oni se navode nakon srpskog ekvivalenta. Na kraju odrednice se navodi i tačno ime dejstvujućeg materijala. U rečniku se nalazi tačno 651 rečnička odrednica, na ukupno 127 strana, nakon kojeg rečničkog dela sledi registar

latinskih naziva, zatim registar srpskih naziva, dok se na kraju navodi korišćena stručna literatura.

Iz stručne literature se uočava da su autori ovog rečnika koristili i crpeli obilnu stručnu građu, kako iz opštih jednojezičnih i dvojezičnih rečnika, tako i iz stručnih leksikona, enciklopedija, naučnih izdanja. Interesantno je naglasiti da je građa prikupljena iz vrlo ranih rečnika, kao što su rečnik Brančića i Dere, a zatim i iz najnovijih, kao što je na primer Enciklopedija naziva biljaka autora Janoša Raca iz 2010. godine (RAJSLI 2017: 148). Potrebno je, međutim, posebno naglasiti činjenicu da je upravo rečnik Brančića i Dere i dan danas jedan od najdetaljnijih srpsko-mađarskih i mađarsko-srpskih rečnika i da sadrži stručnu terminologiju više oblasti u impozantnoj meri.

9. *Janoš Čanadi-Valerija Fajka-Ildiko Mariaš-Monika Sabo-Zita Veber: Srpsko-mađarski i Mađarsko-srpski školski rečnik iz hemije, atlantis, Novi Sad, 2004.*

Rečnik je nastao uz finansijsku podršku Glavnog odeljenja Mađara iz dijaspore Ministarstva prosvete. Izdanje je besplatno, nije pušteno u trgovinski promet, već se dodeljuje učenicima u relevantnim školama i na potrebnim obrazovnim programima. U predgovoru rečnika navodi se da je prvenstveno reč o školskom stručnom rečniku koji sadrži stručnu terminologiju iz oblasti hemije. Rečnik se preporučuje učenicima srednjih stručnih škola, studentima i nastavnicima hemije. Autori rečnika navode da su građu rečnika prikupili iz gimnazijskih školskih udžbenika iz hemije, koju su nakon toga selektovali i uz pomoć stručnjaka obradili i dopunili. Rečnik sadrži preko 3000 stručnih pojmova i izraza. Rečnička odrednica je vrlo jednostavna, sastoji se iz natuknice i jednog ili više ekvivalenata.

Primer nekoliko srpsko-mađarskih rečničkih odrednica:

„alfa čestice	alfa-részecskék
alhemija	alkémia
alifatični ugljovodonici	alifás szénhidrogének“

Primer nekoliko mađarsko-srpskih rečničkih odrednica:

„alkalmas, megfelelő	podesan
----------------------	---------

alkoholizmus, iszákosság
allél, génváltozat

alkoholizam
alel“

Iz gore navedenih primera jasno se vidi da je srpsko-mađarski rečnik bio osnova za sastavljanje oba smera rečnika, naime, kod mađarsko-srpskog smera rečnika vrlo često se pojavljuju dve natuknice za jedan isti ekvivalent na srpskom jeziku. Može se pretpostaviti da je mađarsko-srpski smer rečnika pripremljen najjeftinijom automatskom metodom, prestrojavanjem, odnosno automatskom zamenom leve i desne strane rečnika. Ovom metodom se, međutim, nije uvek podesno služiti jer može da dovede i do ovakvih tipičnih grešaka.

10. *Zbirka srpskohrvatskih stručnih izraza [Szerb-horvát szakkifejezősek gyűjteménye], Zavod za izdavanje udžbenika, Budimpešta, 1963.*

Zbirka srpskohrvatskih stručnih izraza je prvenstveno izdata za 1-4. razred srpskohrvatske gimnazije koja funkcioniše u Mađarskoj. Reč je o manjinskoj gimnaziji koju pohađaju prvenstveno pripadnici srpske i hrvatske manjine u Mađarskoj. Među uređivačima i prevodiocima primećuje se i veći broj pripadnika ovih nacionalnih manjina kao što su na primer Demetar Krunić, Ljubomir Lastić, Milutin Stevanović. Rečnik je pripremljen po nalogu ministra kulture. Rečnik nažalost nema predgovor, niti uputstva za korišćenje rečnika, tako da je nemoguće ustanoviti iz kojih izvora je prikupljena leksička građa za ovaj rečnik. Sadržaj rečnika je podeljen prema stručnim oblastima, tako da je moguće i preplitanje ili ponavljanje sličnih ili istih izraza. Oblasti koje obrađuje rečnik su: istorija, geografija, matematika, nacrtna geometrija, fizika, hemija, biologija i istorija umetnosti. Rečnik je sastavljen na 384 strane. Svaka oblast se obrađuje u azbučnom redosledu, tako da nakon svake završene oblasti, sledeća oblast počinje slovom „a“.

Primer nekoliko tipičnih rečničkih odrednica:

„agresivna vanjska politika

agresszív külpolitika, kardcsörtető
külpolitika

anabaptistički plebejski pravac reformacije

a reformáció ana-
baptista népi irányzata

apsolutizam (neograničena vlast, samovlada)	abszolutizmus (korlátlan hatalom, önkényuralom)
asimilacija (utapanje)	asszimiláció (beolvadás)
besposličari, skitnice (koji su „krvavim zakonima“ prisiljeni na posao)	dologtalanok, csavargók (a „véres törvényekkel” munkára kényszerítettek)”

11. Jovan Kašić–Vladislava Petrović–Jožef Vajda–Đerđ Pap–Irena Lanc: *Srpskohrvatsko–mađarski frazeološki rečnik, Zavod za izdavanje udžbenika, Novi Sad, 1983.*

12. Jožef Vajda–Mirjana Burzan: *Mađarsko–srpskohrvatski frazeološki rečnik, Zavod za izdavanje udžbenika, Novi Sad, 1984.*

Gore navedena dva rečnika potrebno je zajedno obraditi, prvenstveno iz razloga što predstavljaju rezultat iste koncepcije i delimično sličnog tima saradnika. Sličnost dva rečnika se ogleda i u krugu institucija koje su finansirale, a i pripremile ova dva rečnika, a zatim i u vrlo sličnim predgovorima dva rečnika. U slučaju oba rečnika reč je o prvim frazeološkim rečnicima koji su nastali između srpskog i mađarskog jezika. Upravo iz tog razloga su od izuzetnog značaja. Činjenica da od ovog rečnika do danas nije sastavljan drugi mađarsko–srpski, niti srpsko–mađarski frazeološki rečnik, ovim rečnicima pridodaje posebno mesto u srpsko–mađarskoj leksikografiji.

Autori rečnika u predgovorima rečnika navode da svoje rečnike prvenstveno namenjuju korisnicima srpskohrvatskog maternjeg jezika, koji se bave mađarskim jezikom kao jezikom u okruženju, ali su sigurni da će stranice ovog rečnika listati i prevodioci i novinari i svi oni koji čitaju i pišu na mađarskom jeziku. Autori dalje navode da u rečnicima nisu navedeni svi mađarski i srpski frazeologizmi, već da je izvršena selekcija najfrekventnijih i najtipičnijih frazeologizama. Nadalje navode i to da zbog prostornog ograničenja uz frazeologizme i njihove ekvivalente nisu date ilustracije njihove upotrebe, kao ni oznake stilskih karakteristika. Svaki frazeologizam je grupisan prema natuknici koja je najčešće prva imenica u datom frazeologizmu, ali ne retko i u obliku ličnih imena ili iz njih nastalih prideva.

Najteži zadatak u rečnicima ovog tipa je pronalazak adekvatnog ekvivalenta na drugom jeziku. Autori rečnika su uvek pokušali da pronađu adekvatan ekvivalent na srpskohrvatskom ili mađarskom jeziku, međutim, kada im to nije uspevalo, kao što je inače i uobičajeno u leksikografiji, umesto ekvivalenta su davali objašnjenje datog frazeologizma. U cilju što lakšeg i jednostavnijeg pronalaženja traženog frazeologizma, autori na kraju rečnika daju registar svih natuknica, kao i najvažnijih reči koje se nalaze u frazeologizmima.

Pogledajmo po jednu rečničku odrednicu iz svakog od ova dva rečnika:

„ADRESA

ići na [čiju] adresu

- ez téged illet
- ez neked szól

obratiti se (uputiti) na pogrešnu (pravu, dobru) adresu

- rossz (jó)
helyre fordul
- rossz (jó)

helyen kopogtat
- elvétette
a címzettet“

„ABLAK

az ablakon dobja (hajítja v. szórja) ki a pénzt

- bacati novac kroz prozor
(u vodu)

- bacati (rasipati)
pare (novac)

nem teszi /ki/ az ablakba (az ablakába)

- to nije za izlog
- neće to udariti na
sva zvona

- ne može se pohvaliti [nečim]“

13. Geza Sukola: *Mađarsko-latinsko-srpski školski rečnik iz biologije, Subotica, 2007.*

Još na početku treba napomenuti da je ovde reč o rečniku koji je sastavljen u tri pravca: mađarsko-latinsko-srpskom, latinsko-mađarsko-srpskom i srpsko-latinsko-mađarskom. Kao izdavač obeleženo je civilno društvo „Trezan život“. Autor rečnika

u predgovoru navodi da do ovog rečnika iz ove oblasti nije sastavljen ni jedan srpsko-mađarski rečnik i da iz tog razloga ovaj rečnik popunjava veliku prazninu u obradi stručne terminologije ove oblasti. Kao dugogodišnji pedagog, autor rečnika je prepoznao veliku potrebu za izradom stručne terminologije na dva navedena jezika, a kao treći – inače u biologiji i srodnim naukama neizostavan – jezik pojavljuje se i latinski jezik. Rečnik obrađuje nazive biljaka, životinja i gljiva koje prvenstveno potiču sa teritorije Vojvodine, ali i šire, sa teritorije Panonske nizije. Rečnik sadrži više od 20000 odrednica i preporučuje se prvenstveno učenicima osnovnih i srednjih strukovnih škola, ali i gimnazijama, medicinskim i poljoprivrednim školama.

Rečnik je koncipiran tako da sve oblasti obrađuje u tri gore navedena jezička pravca, koji slede jedan drugog. Tako kao prvu oblast rečnik obrađuje biljke koje navodi prvo u mađarsko-latinsko-srpskom smeru, zatim u srpsko-latinsko-mađarskom smeru, a na kraju i u latinsko-mađarskom-srpskom smeru. Nakon biljaka, rečnik obrađuje i sledeće tematske oblasti: gljive, ribe, vodozemci, gmizavci, ptice i sisari. Poslednju oblast rečnika predstavljaju termini i izrazi iz opšte biologije. Na kraju rečnika navodi se i korišćena stručna literatura.

14. Terminološki rečnik iz operacionih istraživanja, Naučna knjiga, Beograd, 1985.

Rad na ovom rečniku je započeo još 1979. godine kada je na 6. jugoslovenskom simpozijumu za primenu operacionih istraživanja primećena potreba za izdavanje terminološkog rečnika. U sastavljanju ovog rečnika sarađivali su Fakultet organizacionih nauka, Institut „Mihajlo Pupin“, Institut za ekonomiku industrije, Tehnički školski centar KoV „Ivan Gošnjak“ i Programski komitet SYM-OP-IS-a. Rečnik je višejezičan i sastavljen je na četiri svetska jezika (engleski, francuski, nemački i ruski) i šest jezika naroda i narodnosti Jugoslavije (srpski, hrvatski, slovenački, makedonski, albanski i mađarski). Za svaki jezik je osnovano uredništvo, u mađarskom uredništvu sarađuju Ladislav Kun i Verona Molnar-Sumujanovski.

Glavni urednik rečnika u predgovoru navodi da „rečnik predstavlja solidnu podlogu za lakše sporazumevanje u struci,

a isto tako i za dalji rad na Leksikonu pojmova iz operacionih istraživanja koji će predstavljati sledeću fazu zajedničkog rada“. Rečnik počinje „opštim terminima“, a nastavlja se temama kao što su: linearno programiranje, problem transporta, nelinearno programiranje, celobrojno programiranje, dinamičko programiranje, teorija igara, mreže i mrežno planiranje, upravljanje zalihama, višekriterijumsko odlučivanje, verovatnoća i statistika, simulacija, masovno opsluživanje, pouzdanost, održavanje. Nakon rečničkog dela slede abecedni registri termina iz operacionih istraživanja na svim gore navedenim jezicima.

Pogledajmo primer rečničke odrednice:

„1.10. BEZUSLOVNA OPTIMIZACIJA / BEZUVJETNA OPTIMALIZACIJA

m. безусловна оптимизација	e. unconstrained optimization
s. brezpogojna optimizacija	f. optimisation sans contraintes
a. optimizmi pa kushte	n. unbedingte Optimierung
m. feltétel nélküli optimalizáció	г. безусловная оптимизация“

15. *Upporedni rečnik vojnih pojmova (srpskohrvatsko–makedonsko–slovenačko–albansko–mađarski, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1982.)*

U uporednom rečniku vojnih pojmova dati su vojni pojmovi i izrazi na pet jezika, na srpskohrvatskom, makedonskom, slovenačkom, albanskom i mađarskom jeziku. Iako se u predgovoru rečnika kao razlog sastavljanja ovog rečnika navodi „praktična realizacija koncepcije opštenarodne odbrane, prema kojoj se u oružanim snagama obezbeđuje ravnopravnost jezika i pisma naroda i narodnosti Jugoslavije“, ne možemo lako proći i pored činjenice da su sa aspekta odbrane upravo ovi jezici vezani ili za najbrojnije narode i narodnosti u Jugoslaviji, ili za rizične grupe, ili narode i narodnosti na geografskim rubovima jugoslovenskog društva.

Rečnik vojnih pojmova se sastoji iz osnovnog rečničkog dela i komandi. U osnovnom delu rečnika dato je blizu 15.000 vojnih pojmova u abecednom redosledu, koji se koriste u svakodnevnoj vojnoj praksi. Rečnik je osmišljen u formi terminološkog rečnika u kojem se za dati pojam nude ekvivalenti na stranim jezicima, međutim, izostavlja se objašnjenje pojma. Na kraju osnovnog dela rečnika dati su registri svih pojmova na svim gore navede-

nim jezicima, a cilj im je što jednostavnija i brža pretraga u korpusu vojnih pojmova. Tako je i registar na mađarskom jeziku uređen prema mađarskoj abecedi i pored svakog pojma nalazi se i broj srpske odrednice u kojoj se obrađuje dati pojam.

U drugom delu rečnika navedene su najčešće komande koje se koriste u vojnoj praksi. Broj komandi je oko 1.500. U ovom delu su navedene sledeće komande: komande za strojeve radnje, za borbene radnje i otvaranje vatre na bojištu, za gađanje oružjima i oruđima, za upotrebu sredstava za zaštitu od ABH oružja, komande u planinarstvu, u plovidbi (na rekama), u jedinicama avijacije, u ratnoj mornarici.

16. Priručni višezječni rečnik za arhiviste, Društvo arhivskih radnika Vojvodine, Novi Sad, 2012.

Priručni višezječni rečnik za arhiviste je rečnik za obradu stare arhivske građe na latinskom, nemačkom i mađarskom jeziku koja se čuva u arhivima u AP Vojvodini. Rečnik je objavljen uz podršku Ministarstva kulture, informisanja i informacionog društva, Pokrajinskog sekretarijata za kulturu i javno informisanje i Arhiva Vojvodine.

U uvodnoj reči rečnika, Vesna Bašić, lektor ovog izdanja navodi poteškoće sa kojima su se urednici suočavali prilikom izrade rečnika, među kojima su nedostatak tradicije u arhivističkoj leksikografiji, pošto nisu postojali raniji uzori na koje se moglo oslanjati u radu, zatim različiti koncepti i slaba komunikacija među arhivistima, kao i nedovoljno poznavanje osnovnih principa leksikografije. Kao svrhu ovog rečnika, navodi težnju „da doprinese napretku arhivističke zajednice u celini, kada je reč o obradi stare arhivske građe u arhivima u AP Vojvodini“. Kao cilj rečnika navodi se formiranje „vodiča u razumevanju i prevođenju izvorne arhivske građe“.

U predgovoru rečnika se navodi da je cilj rečnika bio da se široj publici ponudi „reprezentativan leksički materijal koji je sadržan u staroj arhivskoj građi nastaloj do 1867. godine“. Najveći deo dokumenata starog arhiva u Vojvodini nastao je u periodu Austro-Ugarske monarhije pa je i pisan uglavnom na latinskom, nemačkom i mađarskom jeziku. Državna administracija je od kraja 17. veka do tridesetih godina 19. veka vođena na latinskom

jeziku, kada je počela da se vodi na mađarskom jeziku. U kraćim periodima je vođena i na nemačkom jeziku, međutim, vojna administracija je tokom celog tog perioda vođena na nemačkom jeziku.

Kao posebne poteškoće navode se „nestandardni oblici reči stranih jezika kojima su pisana dokumenta“. „Značenja mnogih reči i izraza ne nalaze se ni u enciklopedijskim, ni u najstarijim izdanjima rečnika, standardnim, kao ni u velikom broju najrazličitijih specijalnih rečnika“. Iz ovoga se vidi koliki značaj imaju dešifrovani oblici starih nestandardnih izraza, a za koje nemamo izvore ni u jednom ranijem rečniku.

Što se tiče strukture i sadržaja same rečničke odrednice, u predgovoru rečnika je navedeno da se natuknice daju u „obliku proste reči, složenice, sintagme, fraze ili skraćenice“. Nakon natuknice sledi srpski ekvivalent, a zatim i ekvivalenti na preostalim stranim jezicima.

Odrednice su grupisane po tematskim celinama kao što su: institucije, zanimanja, titule, vojni termini, hronološki termini, merne jedinice, novčane jedinice, skraćenice, geografski pojmovi, lična imena, itd. Usled neproporcionalnog odnosa reči na stranim jezicima, broj odrednica na srpskom jeziku, koji je ukupno oko 4.000, ne poklapa se u potpunosti sa brojem ekvivalenata na stranim jezicima, pa tako u rečniku „postoji više od 4.000 odrednica na nemačkom, nešto manje od 3.000 na latinskom i nešto manje od 2.500 na mađarskom jeziku“.

Nakon uvodne reči i predgovora slede napomene korisnicima i skraćenice. U napomenama korisnicima navodi se i koncept rečnika prema kojem je „sastavljen od latinsko-srpskog, nemačko-srpskog, mađarsko-srpskog i uporednog srpsko-latinsko-nemačko-mađarskog rečnika“. Pored ovoga, navodi se i činjenica da mnoge reči navedene u rečniku odstupaju od današnjeg, ali i gramatičkog standarda vremena u kojem su nastale i kada su zavedene u arhiv, pa ovaj rečnik ujedno predstavlja i odličnu građu za istraživače istorije navedenih jezika, koji kroz ove odrednice mogu da uoče specifične i atipične oblike reči i njihov razvoj kroz istoriju.

17. *Školski stručni rečnici – grupa rečnika iz raznih stručnih oblasti, Zavod za izdavanje udžbenika, Novi Sad.*

Zavod za izdavanje udžbenika u Novom Sadu je prepoznao potrebu za sastavljanjem školskih stručnih rečnika. Početkom osamdesetih godina prošlog veka redom izlaze školski višejezični rečnici, u koje je uvrstan i mađarski jezik. Reč je o sledećim rečnicima: školski pedagoški rečnik, školski rečnik za zdravstvenu struku, za drvoprerađivačku struku, za hemijsko-tehnološku struku, za metalnu struku, za poljoprivrednu struku, za kulturološko-umetničke struke, za turističko ugostiteljsku struku, za građevinsku struku, za elektrotehničku struku, za ekonomsku i trgovinsku struku, za pravnu struku, za informatiku i organizaciju rada, za prehrambenu struku, za saobraćajnu struku.

Kao primer za sve gore navedene rečnike, bliže ćemo prikazati Školski rečnik za kulturološko-umetničke struke. Rečnik počinje predgovorom, nakon kojeg slede dve tematske celine. Prva tematska celina su zajednički (opšti) pojmovi i izrazi, a druga tematska celina su stručni pojmovi i izrazi. Druga tematska celina se deli još na tri oblasti: na književnost, likovnu umetnost i muzičku umetnost. U predgovoru rečnika koji se paralelno daje na pet jezika, navodi se da se „u rečniku termini daju na pet jezika: srpskohrvatskom, odnosno hrvatskosrpskom, mađarskom, slovačkom, rumunskom i rusinskom“. Cilj ovog i gore navedenih školskih stručnih rečnika bio je prvenstveno da se korisnici rečnika mogu upoznati sa stručnom terminologijom datih oblasti na jeziku naroda i narodnosti koji žive u Vojvodini, uz pomoć čega se mogu „lakše uključiti u udruženi rad u svim sredinama naše višenacionalne Pokrajine“. Kao drugi razlog sastavljanja ovih rečnika navodi se ravnopravnost svih jezika na teritoriji Vojvodine, kao i potreba za „stručno ispoljavanje radnika i njihovo dalje obrazovanje“. U rečniku kulturološko-umetničke struke nalaze se ukupno 1573 termina. Izbor termina je usklađen sa obrazovnim potrebama i „temelji se na nastavnom programu i postojećim udžbenicima“. Struktura rečničke odrednice je jednostavna. Nakon natuknice na srpskohrvatskom jeziku slede ekvivalenti na mađarskom i ostalim gore navedenim jezicima. Pogledajmo primer rečničke odrednice:

„administracija	adminisztráció	(primer na slovačkom, rumunskom i rusinskom)
	ügykezelés	
	ügyintézés	
administrativni akt	adminisztratív ügyirat	
	okmány, okirat”	

Nakon gore izloženog možemo da ustanovimo da je srpsko-mađarska leksikografija prepoznala značaj sastavljanja stručnih rečnika. Osim ovde navedenih rečnika postoje i drugi, istina ređi i danas skoro nedostupni, stručni rečnici. Ipak, potrebno je naglasiti da mnoge stručne oblasti nisu obuhvaćene leksikografskim radovima, ili su rečnici iz tih oblasti sastavljeni jako davno pa je leksički fond tih rečnika većim delom i zastareo. Kao primer možemo da izdvojimo oblasti inženjeringa i sporta, koje su vrlo plodne i zahtevne, a za njih još nisu sastavljeni srpsko-mađarski ili mađarsko-srpski stručni rečnici. Nadalje, iz ovog rada se jasno vidi i problem koncepta sastavljanja stručnih rečnika u dva smera. Naime, vrlo često je uočljiva identičnost u rečnicima dva smera, pogotovo u onim slučajevima kada se u sklopu jednog izdanja korisnicima nude rečnici u oba smera. U najvećem broju takvih slučajeva, jedan od smerova je obavezno „okrenuta“ verzija prethodno sastavljenog i osmišljenog smera rečnika. Ovaj koncept, međutim, čini veliku štetu u pogledu percepcije stručnih rečnika u krugu korisnika, koji često ostaju zbunjeni prilikom korišćenja takvih rečnika.

Srpsko-mađarska leksikografija je vrlo plodna i raznolika. Pored velikog broja opštih rečnika, u poslednjih sto godina je vidno uznapredovao rad i na sastavljanju stručnih rečnika, koji su istina skromnijeg obima, ali obuhvataju veliki broj stručnih oblasti i nude adekvatan uvid u njihovu stručnu terminologiju. Zadatak budućih leksikografa trebao bi da bude usmeren ka popunjavanju praznina i nedostataka u srpsko-mađarskoj leksikografiji, a to se prvenstveno može postići pripremanjem stručnih rečnika iz oblasti koje do današnjeg dana nisu bile predmet leksikografskog rada.

<Delovi ovog poglavlja su izlagani na Međunarodnom slavističkom kongresu 2018. godine – (URKOM 2018) >

ELEKTRONSKI I ONLAJN REČNICI SRPSKOG I MAĐARSKOG JEZIKA

Jedna od glavnih odlika današnjice je da se informacije šire i preuzimaju skoro nestvarnom brzinom. Čovek je danas u mogućnosti da putem modernih tehnologija pristupi skoro neograničenoj količini informacija i podataka, što ga čini prilagodljivijim potrebama sadašnjice, a ujedno mu daje i prednost naspram onih, koji nisu u stanju da stignu do određene informacije (FÓRIS, 2004:111). Moderne tehnologije su danas sastavni deo čovekovog života. Bez modernih tehnologija se ne može zamisliti niti proizvodnja, niti obrazovanje, niti zdravstvo, da dalje ne nabrajamo. Moderna društva su evoluirala u moderna tehnološka društva i svaki pojedinac, svaki korisnik usluge ili proizvoda i sam očekuje da su mu moderne tehnologije pristupačne, a kroz njih i svi njihovi sadržaji. Slobodno možemo da kažemo da su potrebe današnjeg korisnika nezasite, i upravo moderne tehnologije moraju da ponude odgovor za njihovo zasićenje. Jedna od osnovnih potreba čoveka današnjice je gotovo fanatična „glad“ za informacijama. Moderan čovek želi da raspolaže ogromnim količinama informacija. Ipak, moramo da navedemo i to da je naglasak upravo na raspolaganju, a ne na posedovanju. Raspolaganje informacijama znači sposobnost brzog i jednostavnog pristupa informacijama i znanje i iskustvo u njihovoj primeni. Posedovanje informacija bi zahtevalo dubinsko i dugoročno preuzimanje i memorisanje informacija, za šta današnji čovek, na žalost, nema preterano veliku želju ni volju. Nije drugačije ni sa leksikografskim sredstvima i alatima sa kojima se čovek danas sreće u svom svakodnevnom radu i životu. Leksikografija je prinuđena da – slično modernom društvu – evoluiru u modernu i tehnološki podržanu granu nauke, kako bi uspela da obezbedi modernom čoveku odgovarajuća rešenja za njegove potrebe.

Ako pogledamo razvoj leksikografije kroz istoriju, videćemo da je rad na leksikografskim delima započeo još u starom i srednjem veku. Ovo ujedno može da se nazove i prvom fazom leksikografije. U ovom periodu nastaju glose i glosari koji pred-

stavljaju preteče današnjih modernih rečnika. Prepoznata je potreba za katalogizacijom u azbučnom redosledu, pa tako nastaju prvi dvojezični rečnici (FÓRIS, 2002:12). U drugom periodu razvoja, leksikografija se razvija uz prirodni razvoj ostalih nauka u doba humanizma i renesanse, kada se otvaraju novi vidici u nauci, dolazi do otkrivanja novih teritorija, putovanja su sve učestalija i potreba za rečnicima je sve veća. Ovo je i period velikih otkrića u tehnologiji, pronalazi se tehnologija štampanja knjiga, sve veći broj ljudi se opismenjuje, dok latinski jezik gubi svoj jedinstveni položaj u primeni (FÓRIS, 2002:12). Treći period se vezuje za prve velike rečnike evropskih jezika, od čijeg nastanka možemo da govorimo o modernoj leksikografiji. Reč je o 17. veku i rečniku Vocabolario degli Accademici della Crusca (FÓRIS, 2002:12). Sledeći period pada u 18-19. vek kada se formulišu osnovni principi za sastavljanje rečnika, a peti period nastupa u 20. veku, kada dolazi do značajnih inovacija u leksikografiji kao što su novi tezaursi, odnosno kasnije i primena računarske tehnike u sastavljanju i izdavanju modernih rečnika (FÓRIS, 2002:13). Danas živimo u takozvanom šestom periodu leksikografije u kojem je akcenat upravo na modernim tehnologijama, protok informacija je znatno ubrzan i olakšan, digitalni sadržaji su dostupni širokom krugu korisnika, povezanost i umreženost uređaja je rešena, a leksikografija kao grana nauke o jeziku, traži rešenja uz pomoć kojih bi mogla da zadovolji potrebe današnjeg čoveka i uskladi ih sa tehnološkim mogućnostima 21. veka. Upravo iz ovog razloga, leksikografija u 21. veku izrasta u takvu multidisciplinarnu granu nauke, u kojoj pored klasičnih lingvističkih metoda i pristupa sve veći značaj dobijaju moderne tehnologije, računarska tehnologija, programerska rešenja. Kako bi se odvojila od svoje osnovne baze i kroz istoriju ustanovljenih metoda, ova grana leksikografije se danas naziva i e-leksikografija, koja slično imejlu (e-mail) u svom nazivu dobija prefiks „e“ u značenju elektronska (elektronska leksikografija). U daljem tekstu videćemo da je upravo izraz „elektronska“ danas polako i zastareo i da u razvoju leksikografije zauzima samo jednu od važnih stanica, pa je logično da se u upotrebi i ne koristi u svom kompletnom obliku, već zaista samo kao e-leksikografija.

Ako pogledamo osnovne definicije e-leksikografije, videćemo da se ona prvenstveno bavi planiranjem, sastavljanjem, prime-

nom i ocenjivanjem elektronskih rečnika. Međutim – kao što je u prethodnim rečenicama navedeno – elektronski rečnici predstavljaju samo jednu stanicu u razvoju rečnika, pa je i ova definicija danas teško održiva. Oblast e-leksikografije se u početku ograničavala prvenstveno na računarsku tehniku u sastavljanju rečnika. U tom periodu dolazi do mešanja, a kasnije i razlikovanja rečnika od računarske baze podataka, jer se primećuje značajna razlika između ova dva pojma. Baza podataka je skup podataka, a ne njihova primena, ona predstavlja mesto za skladištenje podataka i samo je jedna od komponenata elektronskih rečnika. E-leksikografija se danas bavi širokom paletom tema i oblasti, kao što su među ostalom i jezički izvori, leksikografska primena baza podataka, modernizacija rečničke konstrukcije, primena elektronskih i onlajn rečnika u nastavi i učenju stranih jezika, itd. (FÖRIS, 2012:35).

Primarni predmet istraživanja u oblasti e-leksikografije je elektronski rečnik. Da bi se pravilno razumeo pojam elektronskog rečnika, važno je navesti iz kog oblika rečnika je on nastao i u kojem stepenu razvoja se danas nalazi. Razvojem računarske tehnologije, osmišljena su i takva računarska rešenja koja se mogu primenjivati u izradi leksikografskih dela. Na taj način u leksikografiju ulazi jedno novo tehnološko rešenje, koje će revolucionarno izmeniti rad na sastavljanju rečnika. U prvom periodu primene računara u leksikografske svrhe – usled nepredvidive budućnosti računarske tehnologije - elektronskim rečnicima su se nazivali oni rečnici kod kojih je priprema sadržaja vršena uz pomoć računara, a koji su na kraju uz pomoć računarskih programa za prelom teksta konačno i štampani u papirnoj formi (GONDA, 2012). Elektronskim rečnicima su se dakle nazivali oni rečnici koji su nastajali uz podršku tada najmodernije računarske tehnologije. Danas, ipak, ove rečnike svrstavamo u krug štampanih rečnika i isključujemo ih iz grupe modernih elektronskih rečnika koje danas poznajemo. Prvi klasični elektronski rečnici su se pojavili tokom 80-tih godina 20. veka, kada tokom vrlo kratkog vremena postaju široko dostupni i omiljeni za korišćenje. Klasični elektronski rečnici nastaju pre pojave interneta, stoga se na tržište prvenstveno plasiraju na prenosivim medijima za pohranu podataka kao što su disketa ili CD-ROM. Ovi rečnici

se prvenstveno pokreću na kućnim personalnim računarima ili su instalirani na mobilnim prenosivim uređajima za prevođenje, koji su danas sve ređi u upotrebi. Važno je naglasiti da se u krug elektronskih rečnika ubrajaju i sledeći rečnici: uskenirani štampani rečnici, koji su najčešće u pdf formatu, elektronski rečnici koji slepo prate štampane rečnike u metodi sastavljanja građe, elektronski rečnici koji nude veću slobodu korisnicima u izboru potrebnih informacija, zatim i rečnici koji ne raspolažu samo svojom bazom podataka već informacije crpe i iz spoljnih baza. Ipak kao osnovnu karakteristiku elektronskih rečnika, potrebno je napraviti jasnu granicu između klasičnih elektronskih rečnika, koji su prvenstveno zatvorenog tipa, i danas najmodernijih onlajn rečnika, koji su otvorenog tipa i osposobljeni za interaktivnu upotrebu. O njihovim karakterističnim razlikama će kasnije biti još reči.

Klasični elektronski rečnici se mogu podeliti na rečnike sa neposrednom primenom i na rečnike sa posrednom primenom (PRÓSZÉKY, 1997:326). U prvu grupu spadaju oni koje čovek neposredno koristi u svom radu, dok u drugu grupu spadaju softveri za proveru pravopisa, odnosno drugi programi kojima čovek ne može da pristupi, već su dostupni samo za računare i služe kao podrška onim softverima koje čovek koristi. Elektronske rečnike danas određeni autori dele i na onlajn i oflajn elektronske rečnike, gde se klasični elektronski rečnici razumljivo svrstavaju u oflajn rečnike.

Što se tiče mađarskih elektronskih rečnika, na početku su najtraženiji bili upravo rečnici velikih i poznatih izdavača koji su dolazili na CD-ROM-u, među njima su najistaknutiji bili izdavači Scriptum i MorphLogic. Odmah za njima su se pojavili i prvi elektronski rečnici izdavača klasičnih štampanih rečnika koji su prvo dolazili na CD-ROM-u, a čim su za to postojale odgovarajuće mogućnosti i njihove onlajn verzije (FÓRIS, 2012:34). Za prvi elektronski rečnik smatra se Collins Cobuild English Language Dictionary koji se pojavio 1987. godine i koji je imao ogroman uticaj na razvoj budućih elektronskih, pa i onlajn rečnika (GONDA, 2012). Među prvim mađarskim elektronskim rečnicima je bio „Anyanyelvi könyvespolc“ koji je dolazio na CD-ROM-u a u njemu su bili pravopisni propisi, pravopisni rečnik,

rečnik stranih reči i izraza i opisni rečnik mađarskog jezika od 14000 odrednica (GONDA, 2012). Ipak, moramo da kažemo da su mađarska e-leksikografska izdanja u zaostatku za razvijenijim jezicima i bogatijim društvima, kako po količini elektronskih rečnika, tako i po njihovom kvalitetu.

Danas najmoderniji tip rečnika je zapravo onlajn rečnik. Onlajn rečnici su elektronski rečnici koji su dostupni preko interneta, imaju mogućnost neprekidne modifikacije i razvoja, a danas su najprimenjiviji rečnici. Razvoj onlajn rečnika je tesno vezan za razvoj interneta. Usled brzine razvoja interneta, velikom brzinom se unapređuju i onlajn rečnici. Osnovne komponente onlajn rečnika su: baza podataka, web platforma i pretraživački motor. Onlajn rečnici se mogu deliti i na (1) klasične onlajn rečnike, koji su onlajn verzija nekog štampanog rečnika, (2) umrežene onlajn rečnike, koji su povezani sa više baza podataka iz kojih crpe potrebne podatke i (3) slobodno formirane onlajn rečnike, u koje sadržaj slobodno unose sami korisnici, odnosno ovlašćeni administratori.

U posebnu grupu elektronskih, odnosno onlajn rečnika spadaju rečnici koji se zasnivaju na korpusima i koji svoje izvore vuku prvenstveno iz jezičkih korpusa, odnosno baze tekstova koji su sadržani u korpusu (PAJZS, 2004:137). Međutim, njihova rasprostranjenost nije zadovoljavajuća, jer se leksikografski timovi često sreću sa nizom otežavajućih okolnosti kod sastavljanja ovih tipova rečnika. Naime, primećeno je da je sastavljanje rečnika na bazi korpusa vrlo zahtevan posao i traži ogromne kadrovske i finansijske kapacitete. Ovaj problem prvenstveno nastaje iz razloga što se primenom korpusa teži ka što većoj obrađenosti informacija koje sadrži korpus, što dovodi i do nerasazmerno velikih zadataka u selekciji i obradi uzoraka. (PAJZS, 2004:140) Na taj način, baze podataka postaju globalno oformljene zalihe neograničenih informacija i podataka, što dovodi do nemogućnosti kompletne obrade uzorka, čime se gubi smisao principa baziranja na globalnom korpusu informacija.

Da bi u potpunosti razumeli koje su prednosti današnjih modernih rečnika, potrebno je ukratko uporediti štampane rečnike sa elektronskim, odnosno onlajn rečnicima. U sledećim rečenicama elektronski i onlajn rečnici će se tretirati kao jedna ista tvore-

vina, znači neće biti analizirana njihova diferentnost. Međutim, pre nego što započnemo upoređivanje ova dva tipa rečnika, moramo istaći da postoje istraživači koji smatraju da se štampani rečnici ni ne mogu u potpunosti uporediti sa elektronskim rečnicima. Štampani rečnici su konkurencija prvenstveno štampanim, a elektronski rečnici konkurencija prvenstveno elektronskim rečnicima. Konkurencija štampanim rečnicima – a ujedno i osnovni razlog za pad interesovanja za njih – su upravo slabi štampani rečnici, koji ne zadovoljavaju sve potrebe korisnika, a tek nakon njih možemo da govorimo o uticaju elektronskih rečnika na razvoj štampanih rečnika u današnje vreme (PRÓSZÉKY, 2011:3-4).

Ono što je prednost elektronskih rečnika, a pogotovo onlajn rečnika u odnosu na štampane rečnike je mogućnost primene multimedijalnih sadržaja, u obliku slike, zvuka i pokretne slike. Dok je kod štampanih rečnika moguće bilo da se informacije prosleđuju isključivo kroz tekst i eventualno sliku, kod elektronskih i onlajn rečnika su znatno obogaćene mogućnosti prikaza rečničkog sadržaja i dopunjene su audiovizuelnim rešenjima (GAÁL, 2011:434). Slike se u štampanim rečnicima mogu prikazati prvenstveno u dve dimenzije, dok je trodimenzionalni prikaz jedna od osnovnih funkcija elektronskih i onlajn rečnika. Jedna od možda najevidentnijih razlika između štampanih i elektronskih, odnosno onlajn rečnika je upravo nedostatak lakog upućivanja na dopunske izvore i informacije kod prvog, odnosno jednostavnog i brzog upućivanja na interne i eksterne izvore uz pomoć linkova kod drugog tipa rečnika. (GAÁL, 2011:434). Kod štampanih rečnika rečnik se sastoji iz odrednice i njegovog tumačenja u kojem se nalaze eventualno i pozivanja na druge informacije u rečniku. Kod elektronskih i onlajn rečnika tumačenje odrednice sadrži takozvane hiperlinkove koji su direktni linkovi na unutrašnja ili spoljašnja pozivanja na dalje izvore informacija. Za elektronske i onlajn rečnike je karakteristično da se pretraga ne vrši u azbučnom redosledu, već se direktno upisuje tražena reč, pa čak i samo početak određene reči, nakon čega se dobijaju predlozi za traženu odrednicu. (GONDA, 2012). Kod štampanih rečnika pretraživanje se vrši samo prema odrednici koja stoji u abecednom redosledu, dok se pretraživanje baze podataka kod elektronskih i onlajn rečnika može vršiti i prema delu odrednice, prema više

odrednica, ili na primer na osnovu odrednice u dekliniranom obliku. Na taj način, pretraga u klasičnim štampanim rečnicima se vrši ručno. Da bismo stigli do tražene odrednice, moramo da manuelno pretražimo sadržaj reči i da u abecednom redosledu pronađemo traženu reč. Kod elektronskih rečnika pretraga se vrši automatski, bez našeg rada. Upisuje se tražena odrednica, a pretraživački motor pretražuje bazu podataka u cilju da pronađe ekvivalent tražene reči ili grupe reči. Tekst u štampanim rečnicima je statičan, pošto je dobio svoju konačnu formu pre objavljivanja, dok je tekst u onlajn rečnicima dinamičan, podložan modifikacijama. Sadržaj rečnika može da se dalje подели sa drugim korisnicima, što potpomaže i primenu elektronskih i onlajn rečnika u istraživanju, školskoj nastavi i drugim sličnim situacijama. Tekst elektronskog ili onlajn rečnika se prvenstveno prikazuje na jednom ekranu, međutim, ukoliko za to postoji potreba, uz pomoć miša možemo da otvorimo stranicu teksta bez ikakvog prostornog ograničenja.

Primećuje se da su usled sve veće prisutnosti elektronskih uređaja na tržištu i elektronski rečnici, odnosno danas već onlajn rečnici dominantni na tržištu, dok interesovanje za štampane rečnike naglo opada (PRÓSZÉKY, 2011:3). Treba uzeti u obzir da se lako dostupne informacije sa interneta sve više smatraju i najpouzdanijim, odnosno primarnim informacijama do kojih može čovek da stigne, a to se najviše oseća u krugu mlade, odnosno buduće populacije. Tako i rečnici koji su dostupni preko interneta, neretko i besplatni, znatno su traženiji i korišćeniji kako među mladima, tako i među ostalim aktivnim korisnicima, nego što je to slučaj sa štampanim rečnicima (GAÁL, 2011:432).

U sledećim rečenicama daćemo kratak opis karakteristika elektronskih i onlajn rečnika na osnovu kojih se mogu uočiti osnovne razlike između ova dva tipa rečnika. Jedna od važnih osobina onlajn rečnika je da omogućuje brz i jednostavan pristup traženoj informaciji i onima koji eventualno ne raspolažu naprednim znanjem za korišćenje rečnika i sličnih leksikografskih izdanja (GAÁL, 2011:435). Kao što je to slučaj i sa štampanim rečnicima, i elektronski rečnici iziskuju određeno predznanje - odnosno veštinu - u njegovoj primeni. Savremeno društvo je u svim svojim delatnostima okruženo onlajn sadržajima i spo-

sobnost korisnika da se u digitalnom i onlajn svetu snalazi je sve izraženija. Korisnici su upoznati sa mogućnostima onlajn sadržaja, znaju kako da im pristupe, na osnovu kojih principa funkcionišu i kako da ih koriste u svoje svrhe. Upravo tako čine i u slučaju onlajn rečnika. Korisnici su u stanju da primenjuju onlajn rečnike bez prethodnog učenja i preuzimaju njihov sadržaj bez većih problema. Kao druga vrlo važna karakteristika onlajn rečnika je mogućnost skladištenja neograničene količine informacija, naspram statičnih elektronskih rečnika, gde su mogućnosti skladištenja informacija ograničene prostorom i vremenom. Što se tiče pouzdanosti onlajn rečnika – iako je danas pouzdanost podataka sadržaja na internetu sve izraženija – ona se prvenstveno dovodi u pitanje u slučaju onih onlajn rečnika koji su otvoreni za slobodnu manipulaciju i koje praktično svako može da sastavlja i modifikuje, dok kod onlajn rečnika zatvorenog tipa, kao što je i slučaj sa rečnicima poznatih izdavačkih kuća, pouzdanost više nije upitna, već pre očekivana i dosledna (GAÁL, 2011:435). Kao ostale prednosti onlajn rečnika možemo da navedemo istaknuto tumačenje odrednica, usled čega se određeni delovi tumačenja odrednice ističu u obliku minimalnih informacija, a omogućen je i detaljan prikaz za one kojima je potrebna dodatna informacija. U onlajn rečnicima danas je već standardna praksa da se u prikazu podataka koriste i vizuelni efekti kao što su boja, veličina slova, i drugo. Kao razliku u primeni unutrašnjih i spoljnih linkova, treba navesti da se kod onlajn rečnika unutrašnji linkovi koriste za preusmeravanje korisnika na drugi deo rečničke baze podataka, što po sebi predstavlja navigaciju unutar rečničke baze podataka, dok se uz pomoć spoljnih linkova korisnici preusmeravaju na druge izvore, najčešće dostupne na drugim internet stranicama, odnosno drugim bazama podataka koje su dostupne putem interneta.

Kao što je to bio slučaj i krajem 20. veka, kada leksikografi nisu mogli ni da pretpostave kojom brzinom i u kom pravcu će teći razvoj rečnika, ni danas ne možemo u potpunosti da budeimo sigurni šta će biti budućnost leksikografije. Važno je, međutim, istaći da je poslednjih 20-30 godina moderne leksikografije pokazalo da se intenzitet promena i broj inovacija drastično povećao i da će se to nastaviti i u budućnosti. Jedno je sasvim

sigurno, primenljivost rečnika i dosledna pouzdanost informacija koje su u rečnicima sadržane, predstavljaju važnu osnovu i u rečnicima budućnosti. Nadalje, ubrzanim razvojem tehnologije i sve većom pristupačnošću tehnologiji običnom čoveku, rečnici će morati da pronađu takvu formu, sa kojom će biti sposobni da zadovolje sve potrebe budućeg modernog društva. Upravo zbog toga, mnogi stručnjaci već i danas smatraju da bi trebali da izdajemo samo elektronske, odnosno onlajn rečnike, ali i u najgorem slučaju samo tada štampane rečnike, ako se uz njih izdaje i elektronska, odnosno onlajn verzija. Ovo pitanje je danas zaista od velikog značaja, jer se i dalje publikuju štampani rečnici koji nemaju svoju elektronsku ili onlajn verziju, smatrajući da one nisu potrebne, ili jednostavno, iz razloga što njihovi izdavači ne raspolažu tehnologijom, odnosno stručnim znanjem za njihovo publikovanje u elektronskom obliku. Ovo pitanje je usko vezano i za pitanje leksikografa budućnosti. Leksikografi u budućnosti će morati da raspolažu širim znanjem u oblasti računarske i informacione tehnologije. Lingvisti koji će se baviti sastavljanjem rečnika u budućnosti će morati da se što bolje upoznaju sa tehnikama i metodama iz oblasti jezičkih tehnologija. U budućnosti će biti potrebna prisnija saradnja leksikografa i programera, što ujedno znači i da će se oblast leksikografije proširi i izvan onog okvira u kojem danas funkcioniše kao grana nauke o jeziku. Važno je naglasiti da su rečnici prvenstveno sredstvo koje nam pomaže u radu ili učenju. Kao takvi, od njih se očekuje da su lako dostupni, da im je jednostavna i brza upotreba, da su kompatibilni sa svim platformama i sistemima, odnosno uređajima na kojima korisnici koriste te rečnike. Za razliku od knjige, koja u današnje vreme ima sličnu sudbinu kao i rečnici, koja postepeno prelazi iz klasičnog štampanog oblika u virtualni, digitalni elektronski oblik, rečnici kao sredstvo za rad i učenje ne predstavljaju neku posebnu emocionalnu vrednost za korisnika, pa će se i teško održati u svom štampanom obliku. Trend pokazuje da će u budućnosti elektronski, odnosno onlajn rečnici u potpunosti zameniti štampane rečnike. Primat između elektronskih i onlajn rečnika će najverovatnije odneti upravo onlajn rečnici, međutim, treba istaći da će u budućnosti postojati i takve oblasti primene rečnika kod kojih će upravo klasični elektronski

rečnici, sa svojim zatvorenim sistemom predstavljati bolje rešenje. U prilog ovom ide i vrlo interesantno rešenje elektronskog rečnika u formi pop-up prozorčića. Naime, danas postoje i takvi specijalno konfigurirani elektronski rečnici koji su dostupni iz drugih programa, kao što je na primer MS Word, a koji se pokreću u obliku Pop-up prozorčića postavljanjem kursora miša na datu reč ili rečenicu. Na ovaj način se znatno ubrzava pretraga i dobijanje odgovarajućeg rezultata. (DRINGÓ, 2011:146). Ovo rešenje je vrlo praktično u specijalnim i stručnim zadacima, kada zbog nedostatka vremena za pretragu nepoznate reči ili rečenice, korisnik gotovo momentalno dobija predloge ekvivalenata na drugom jeziku. Ako pogledamo u kom pravcu se kreće razvoj modernih multimedijalnih i komunikacijskih uređaja, videćemo da je sve veća prisutnost malih takozvanih „pametnih“ uređaja, kao što su mobilni telefon ili tablet. Slično drugim sadržajima sa interneta, i onlajn rečnici se mogu pokrenuti sa sve manjih uređaja, pa tako i telefona i tableta. Danas su sve više popularnije tzv. aplikacije za mobilne telefone i tablet uređaje, preko kojih je pristup onlajn rečnicima jednostavan i globalno rasprostranjen. Za današnju ljudsku populaciju onlajn i elektronski sadržaji su vrlo moderni i privlačni. Onlajn rečnici stoga predstavljaju moderna rešenja koja su ujedno i laka i privlačna za korišćenje. Osnovni korisnički zahtevi za moderne rečnike su laka dostupnost, brza pretraga, ciljane informacije. Ovo pak prvenstveno mogu da ponude onlajn rečnici. Korišćenjem onlajn rečnika na mobilnim telefonima ili tablet uređajima, primenjuje se takozvani princip „rečnik u džepu“. Usled ogromne rasprostranjenosti pametnih mobilnih telefona, danas su elektronski i onlajn rečnici prisutni i na školskim časovima, što ranije nije bio slučaj, jer je za pristup ovim rečnicima bila potrebna i odgovarajuća tehnika, odnosno pristup internetu (FÓRIS, 2012:34). U budućnosti će stoga primena onlajn rečnika u školskoj nastavi biti još izraženija, a školski nastavni program će morati da pronađe metodološka rešenja za njegovu adekvatnu primenu u obrazovne svrhe.

Što se tiče dvojezičnih srpsko-mađarskih elektronskih i onlajn rečnika, situacija je daleko od zadovoljavajuće. Kao prvo, treba istaći da danas još uvek postoji vrlo mali broj srpsko-mađarskih, odnosno mađarsko-srpskih elektronskih, odnosno on-

lajn rečnika. Nedostatak stručnih rečnika je još izrazitiji. U slučaju malih jezika, sastavljanje dvojezičnih stručnih rečnika nije isplativo, stoga treba da se stremi principu da se kroz opšte dvojezične rečnike delimično „progura“ i stručna terminologija, a to je izvodljivo samo u formi elektronskih, odnosno onlajn rečnika, kod kojih su ograničenja labavija. (FÓRIS, 2004:121). U prethodnom tekstu koji se bavio štampanim rečnicima mogli smo da primetimo da ni štampanih srpsko-mađarskih, odnosno mađarsko-srpskih rečnika nema u izobilju u poslednje vreme, pa je posebno interesantno zašto se leksikografija nije usmerila u pravcu „digitalnih“ rešenja, koja bi rešila mnoge probleme, pa i problem stručnih rečnika. Prvenstveni cilj dvojezičnih rečnika, odnosno dvo- i višejezičnih stručnih rečnika je predstavljajući pojmovnih ekvivalenata dva ili više različitih jezika, međutim, pored ovoga, ovi rečnici trebaju da sadrže i druge značajne informacije dotičnih jezika, kao što su gramatička pravila, sinonimi, frazemi, etimologija reči i drugo (FÓRIS, 2002:73). Elektronski i onlajn rečnici bi u svakom slučaju trebali da prate ovaj osnovni princip u „serviranju“ informacija svojim korisnicima, međutim, videćemo da je trenutna situacija sasvim drugačija.

U sledećem delu predstavimo nekoliko onlajn srpsko-mađarskih, odnosno mađarsko-srpskih rečnika. Detaljnije ćemo se pozabaviti sa sledećim rečnicima: „E-TRANSLATOR Onlajn srpsko-mađarski prevodilac“, dostupan na sledećoj adresi <http://www.etranslator.ro/hu/szerb-magyar-online-fordito.php>, „ONLAIN rečnik“, dostupan na adresi <http://www.onlineszotar.com/> i „GLOSBE srpsko-mađarski onlajn rečnik“, dostupan na adresi <https://hu.glosbe.com/sr/hu/>. Zašto se u ovom radu bavimo upravo ovim, a ne drugim, eventualno i boljim onlajn rečnicima? Isključivo iz razloga što se oni prvi pojavljuju u Google pretraživaču po stepenu učestalosti njihove primene. Istraživanja su pokazala da korisnici prilikom traženja potrebne informacije na internetu najčešće koriste rezultate koji se pojavljuju na prvih 3 do 5 stranica izlistanih pogodaka na njihovu traženu reč ili izraz. U našem slučaju, ova tri onlajn rečnika smo dobili na rezultat pretrage na upit „srpsko-mađarski rečnik“, odnosno „mađarsko-srpski rečnik“.

Ako pogledamo ETranslator, videćemo da se on ne može svrstati u istu grupu onlajn alata sa drugim rečnicima. Sa njim

se stoga i nećemo detaljnije baviti, jer kao što se može primetiti i iz samog naziva, ovde je reč o onlajn platformi za prevodenje iza koje se nalazi rečnik srpskog jezika. Već kod prvog prikaza, primećuju se ozbiljne gramatičke i pravopisne greške kako kod osnovnog jezika platforme, kod mađarskog jezika, tako i kod jezika tumačenja, u našem slučaju srpskog jezika. Internet stranica navodi skoro sve svetske jezike uparene sa mađarskim jezikom, međutim, korisniku ne nudi nikakvu dodatnu podršku u razumevanju rezultata prevodenja, ne nude se niti gramatičke, niti ikakve druge dodatne informacije o reči ili izrazu koji se traži. ETranslator nudi prevodenje i sa mađarskog na srpski i sa srpskog na mađarski jezik. Ekvivalenti su u najvećem broju slučajeva pogrešni. Primenjuje se princip „reč za reč“, prema kojem se u onlajn prevodiocu ne uzima u obzir semantički odnos između pojedinih reči, već se vrši direktan prevod svake posebne reči pohranjene u bazi podataka. Autor i vlasnik platforme za prevodenje je anoniman i neutvrdiv.

Drugi rečnik sa kojim ćemo se ovde baviti je u ovom tekstu naznačen kao „ONLAJN rečnik“, jer zapravo i nema svoj poseban naziv, reč je o prevodu naziva internet stranice sa mađarskog na srpski jezik. Za ovaj onlajn rečnik je zanimljivo da prati minimalistički prikaz, na ekranu je naveden jedan link sa kojeg se pokreću mađarsko-srpsko-mađarski, mađarsko-italijansko-mađarski, mađarsko-nemačko-mađarski, mađarsko-francusko-mađarski i mađarsko-englesko-mađarski rečnici. Pored linka stoji rubrika u koju se upisuje tražena reč i oznaka za pokretanje pretrage. Kao što se može uočiti prilikom korišćenja rečnika, tumačenje odrednice je svedeno na predstavljanje ekvivalenata, bez da su određena reč ili izraz stavljeni u komunikacijski kontekst. Korisnik ne dobija nikakvu gramatičku informaciju o ekvivalentu odrednice, ne navode se primeri, ne postoje hiperlinkovi za preusmeravanje na relevantne informacije, itd. Možemo da primetimo da je rečnik na traženu odrednicu „jasno“ prepoznao oblik imenice „jasnoća“ i ponudio ekvivalente za nju. Kada je zatim pokušano da se dobije ekvivalent na dve odrednice u semantičkom odnosu „pričati jasno“, rečnik nije ponudio nikakvo rešenje.

Onlajn rečnici treba da budu osposobljeni i za pretragu u semantičkom skupu reči. Baza podataka onlajn rečnika treba da

sadrži i odgovarajući korpus karakterističnih primera i kolokacija prema kojim se vrši i pretraga u cilju ponude odgovarajućeg rezultata. Onlajn rečnici bez ove funkcije ne mogu da zadovolje sve zahteve modernog korisnika.

Pogledajmo sledeći primer u kojem je pokušano da se dobije mađarski ekvivalent na odrednicu „lepa“. U pretraživaču je namerano upisana reč u ženskom rodu, znači neuobičajenom obliku za osnovni oblik rečničke odrednice. Onlajn rečnik je – nakon što nije pronašao oblik koji se u potpunosti slaže sa traženom odrednicom – pretražio sve ekvivalente u bazi podataka u kojim je komponenta „lepa“ mogla da se pronađe. Ovo je jedna od tipičnih grešaka onlajn rečnika. Onlajn rečnik mora da bude osposobljen da pronađe ekvivalente i za deklinirane oblike, jer moderni korisnici sve češće pretražuju rečnike u oblicima u kojima se date reči nalaze u tekstovima, a u najvećem broju slučajeva ni ne poznaju osnovni oblik reči koju traže. Za razliku od klasičnih štampanih rečnika, ova pogodnost u pretraživanju odrednica treba da bude ponuđena korisnicima u onlajn rečnicima.

Kod ovog rečnika je, slično kao i kod prethodnog, nemoguće dobiti informaciju o autoru i vlasniku onlajn rečnika, kao ni o izvorima iz kojih je crpljena leksička građa srpskog i mađarskog jezika.

Sledeći rečnik o kojem će biti reči jeste rečnik „Glosbe“. Za razliku od prethodna dva onlajn rečnika, ovaj rečnik je otvoren za spoljnu modifikaciju od strane korisnika rečnika. Ovaj rečnik funkcioniše na sličnom principu kao i ostali slobodni i otvoreni korisnički onlajn rečnici, gde svako može da unosi rečnički sadržaj ili prethodni modifikuje. Važna karakteristika ovog tipa rečnika je da je besplatan i slobodno dostupan na internetu. Druga važna karakteristika ovog rečnika je da predstavlja jednu vrstu „prevodilačke memorije“ koja može da se koristi u najraznovrsnije svrhe. Pošto rečnički sadržaj unose korisnici sami, izrazito je velik broj tekstova koji se teže pronalaze u klasičnim rečnicima. Naime, ove tipove rečnika prvenstveno koriste takvi korisnici koji se kreću u pojedinim stručnim oblastima i pošto nemaju mogućnost da stručnu terminologiju pronađu na drugom jeziku, sami unose i stručne reči i izraze u rečnik i time potpomažu svojim znanjem korisnike sličnog strukovnog interesovanja. Na ovaj

način, ovaj tip onlajn rečnika može da izraste u ozbiljan rečnik stručne terminologije, što je izrazito teško postići u drugim oblicima rečnika. Pogledajmo primere „jasno“ i „lepa“.

Već kod prvog primera možemo da primetimo da se tumačenje odrednice ilustruje isečkom iz korpusa koji je pohranjen u bazi podataka rečnika. Na ovaj način smo u stanju odmah da uočimo i specifične konstrukcije sa komponentom „jasno“ kao što su frazemi, upitne konstrukcije i drugo: „jasno kao dan“, „Da li je jasno?“, „Je li ti jasno?“, itd.

Kod primera tumačenja odrednice „lepa“, primećujemo da je u slučaju ovog onlajn rečnika – za razliku od ranije spomenutog „ONLAJN rečnika“ – pronađen odgovarajući ekvivalent odrednice, iako nije data u svom osnovnom rečničkom obliku. Ovo je odličan primer za ilustraciju mogućnosti jednog modernog onlajn rečnika. Naime, onlajn rečnici budućnosti biće u stanju da gotovo unapred razmišljaju i primete sva naša očekivanja i zahteve. Jedno od osnovnih očekivanja današnjeg korisnika onlajn rečnika je da su mu informacije dostupne u svim raspoloživim oblicima, da je put do konačne informacije uprošćen i da se tumačenja ekvivalenata na drugom jeziku ilustruju u stvarnom i relevantnom kontekstu.

Kao što je i navedeno u ovom radu, budućnost leksikografskih rešenja leži upravo u što boljoj primeni modernih onlajn sadržaja. U budućih deset do dvadeset godina, štampane rečnike će u potpunosti da zamene onlajn rečnici. Međutim, u tom periodu će se desiti i značajni korak u razvoju digitalnih sadržaja i budući onlajn rečnici će obuhvatati sva dobra i korisna rešenja kako štampanih, tako i elektronskih rečnika. Slobodno možemo da kažemo da će onlajn rečnike u budućnosti karakterisati manje osobine današnjih onlajn rečnika, a više osobine štampanih i elektronskih rečnika. Naravno, ovde se prvenstveno misli na relevantnost rečničkog sadržaja, ogromnu podršku korisnicima u gramatičkim, pravopisnim, semantičkim i drugim informacijama, odgovarajuće izvore leksičke građe, dostupnost na svim modernim uređajima, itd.

<Veći deo ovog teksta je preuzet iz autorove prethodne monografije – (URKOM 2017) >

STRUKTURA REČNIČKE ODREDNICE U MAĐARSKO–SRPSKIM DVOJEZIČNIM REČNICIMA

Mađarsko–srpska leksikografija u svom istorijskom razvoju koji traje još od kraja 19. veka može da se pohvali velikim brojem leksikografskih radova, manjih i eksperimentalnih, odnosno većih i značajnijih. Samo opštih dvojezičnih rečnika mađarsko–srpske leksikografije ima oko dvadesetak, a na to dolaze i brojni stručni pa i rečnici specijalne namene, kao na primer školski rečnici (TŰSKEI 2013:155). Kada govorimo o većim i značajnijim rečnicima mađarsko–srpske leksikografije obavezno moramo da navedemo sledeće rečnike: *Mađarsko–srpski rečnik* Blagoja Brančića i Đerđa Dere, koji je izdat u Novom Sadu 1889. godine, *Mađarsko–srpski rečnik* Veselina Đisalovića, koji je izdat u Novom Sadu 1914. godine, *Mađarsko–srpskohrvatski rečnik* Lasla Hadrovića, koji je izdat u Budimpešti 1958. godine i *Mađarsko–srpskohrvatski rečnik* Emila Palića, koji je izdat u Budimpešti 1968. godine.

Navedeni rečnici su zbog nekih od svojih karakteristika postali ujedno i najzanimljiviji izvori za leksikografe i leksikologe. Svaki od ova četiri rečnika interesantan je za istraživanje iz nekog posebnog razloga. Slobodno možemo da kažemo da svaki od ova četiri rečnika ujedno predstavlja i prekretnicu u razvoju mađarsko–srpske leksikografije (URKOM 2017: 177).

Cilj ovog rada je da se predstavi razvoj rečničke odrednice koji je tekao od početaka srpsko–mađarske leksikografije pa sve do danas kada je u toku izrada velikog Mađarsko–srpskog rečnika. U ovom radu razvoj rečničke odrednice predstaviće se kroz primere gore navedenih rečnika srpsko–mađarske leksikografije, nakon čega će se predstaviti i struktura velikog mađarsko–srpskog rečnika koji je u izradi. Cilj je da kroz predstavljanje strukture odrednica gore navedenih rečnika potvrdimo potrebu za strukturom rečničke odrednice koja je predložena za veliki mađarsko–srpski rečnik.

Analiza istorijskog razvoja rečničke odrednice

U sledećem delu teksta navešće se najtipičnije karakteristike strukture rečničke odrednice u četiri ispitivana rečnika. U cilju

boljeg raspoznavanja rečnika, koristiće se skraćenice za obeležavanje svakog pojedinačnog rečnika (B-D = Brančić-Dera, Đ = Đisalović, H = Hadrović, P = Palić).

B-D

U slučaju rečnika Brančića i Dere možemo da vidimo da je još od samih početaka srpsko-mađarske leksikografije kod rečnika mađarsko-srpskog smera navođena gramatička aparatura natuknica. Kod ovog rečnika je uočen jedinstven koncept - koji se u ostalim ovde ispitivanim rečnicima ne uočava - kada se navode gramatički nastavci koji se odnose na rekciju glagola, slično kao kada bi u obrnutom pravcu kod srpskog bili navedeni predlozi iza kojih dolazi određeni padež.

Đ

Kod Đisalovićevog rečnika uočavamo sasvim drugu sliku rečničke odrednice. Na prvi pogled odrednice ovog rečnika odišu jednostavnošću i uređenošću, međutim, vrlo lako se uočava i nedostatak u detaljnosti obrade pojedinih vrsti reči, nedostatak ilustracija, izbegavanje detaljnije obrade rečničke odrednice.

H

Hadrović u uputstvu svog rečnika navodi da daje malu pomoć korisnicima u vezi gramatičkih oblika srpskohrvatske baze reči. Ovo će dakle biti prvi od ovde ispitivanih rečnika koji će pokušati da unese delimično i gramatičku aparaturu srpskog leksičkog materijala. Tako na primer, kod prisvojnog oblika, ukoliko se uočava glasovna promena „*nepostojano a*“, ona se tada i obeležava, ili ako data reč postoji samo u množini, tada se i označava kao takva, itd.

P

Palićev rečnik predstavlja najbolji i najomiljeniji mađarsko-srpski rečnik. Ovaj rečnik karakterišu sve one pozitivne osobine prethodnih rečnika, i rečnika koje u ovom radu ispitujemo. Ovaj rečnik daje najdetaljniju obradu rečničke odrednice, nudi najveći broj ekvivalenata, primera i ilustracije. Najobilniji je frazeologizmi-ma i stručnim terminima najrazličitijih oblasti primene. Emil Pa-

lič ujedno pruža i najveću pomoć korisnicima kako mađarskog, tako i srpskohrvatskog leksičkog materijala. U uputstvu rečnika navodi da se glagoli, koji su ujedno i odrednice, navode u neprelaznom obliku, u izjavnom načinu u trećem licu jednine prezenta, dok se u zagradi daje perfekat istog načina i oblika i treće lice jednine zapovednog načina, a u slučaju produžene osnove i infinitiv, na primer: *mos* [~ott, ~son], *kér* [~t, ~jen], *tekint* [~ett, ~sen, ~eni]. Nadalje navodi da se kod imenica iza odrednice daje u zagradi prisvojni nastavak trećeg lica, akuzativ, kao i nominativ množine, kao na primer: *könyv* [~e, ~et, ~ek], *kalap* [~ja, ~ot, ~ok]. Kod prideva se daje od prideva tvoreni prilog, ali ako se u akuzativu i komparativu oblik reči menja, i ta promena se naznačuje, kao na primer: *történelmi* [~leg], *nagy* [~ot; ~on; ~bb]. Na kraju Palić navodi i to da što se tiče gramatičke aparature srpskohrvatskog sadržaja, u kockastoj zagradi se navode atipični oblici deklinacije i konjugacije, kod imenica prisvojni oblik, kod prideva ženski rod, a kod glagola prvo lice jednine. Kod imenica se rod ne obeležava, izuzev kod imenica sa završetkom na -a i imenica sa dva roda. Kod glagola se u većini slučajeva navode oblici svršenog i nesvršenog vida.

Važno je napomenuti da je u ovom rečniku korisnicima u ruke dato i vrlo detaljno gramatičko uputstvo, koje može da im pomogne u raznim pitanjima u vezi sa promenom glasova, deklinacijom i drugim.

B-D, obeležavanje glagola

Kao jednu od karakteristika ovog rečnika možemo da navedemo obeležavanje varijanti značenja koje se kod glagola obeležavaju velikim slovima abecede, a kod imenica tipičnim arapskim rednim brojevima.

U konkretnim primerima kod glagola *bámul* ili *bánik*, primećujemo da se pored gore navedenih elemenata odrednice navode i oznaka za glagolsko stanje, u oba slučaja oznaka za medijalni glagol - *k*. [*középigé*], ekvivalent u nesvršenom obliku, nakon čega sledi rekcija i po potrebi ilustracija i frazeologizmi.

Đ, obeležavanje glagola

Kod navođenja glagola, uz glagole stoji nastavak za prošlo vreme u 3. licu jednine, varijanta značenja se obeležava arapskim

rednim brojevima, navodi se rekcija mađarskog leksičkog materijala, nakon čega se nudi odgovarajući ekvivalent.

H, obeležavanje glagola

Što se tiče predstavljanja glagola, nakon rekcije mađarske reči sledi ekvivalent, zatim rekcija srpskohrvatskog ekvivalenta, a nakon čega se navodi ilustracija (mađarski deo ilustracije je označen podebljanim slovima). Primećuje se i ujednačenost prilikom obeležavanja varijanti značenja, koje se kod svih vrsti reči obeležavaju podebljanim arapskim rednim brojevima.

P, obeležavanje glagola

Kod glagola navodi se gramatička aparaturna, varijanta značenja (uz pomoć arapskih rednih brojeva), ekvivalent sa oznakama svršenog i nesvršenog oblika, izreke, frazeologizmi, rekcija mađarskog leksičkog materijala, objašnjenje, rekcija srpskohrvatskog leksičkog materijala.

B-D, homonimi

Kod navođenja homonima uočava se da ih autor ne obeležava nikakvim oznakama, nema niti numerisanja, niti navođenja indeksnog broja.

Đ, homonimi

Što se tiče obeležavanja homonima, ovde već možemo da uočimo nameru uređivača prema kojoj ovakve oblike svrstava u zasebne odrednice i obeležava ih uz pomoć rimskih brojeva.

H, homonimi

Kod homonima se počinje sa upotrebom indeksnog broja, koji će tip obeležavanja homonima ostati u upotrebi i do današnjeg dana. Pored ove karakteristike Hadrovićevog rečnika, treba napomenuti da se u ovom rečniku uočava i upotreba objašnjenja, koji će se model zadržati - slično prethodnom - sve do današnjih dana.

P, homonimi

Kod homonima se primenjuju već uobičajeni indeksni brojevi, a često i oznake stručne oblasti.

B-D, obrada priloga

Kod priloga se najčešće daje oznaka za vrstu reči, nakon koje sledi ekvivalent.

Đ, obrada priloga

Kod priloga uređivač odlučuje da ponudi prostije informacije korisnicima, pa tako za razliku od ranijeg rečnika Brančića i Dere, Đisalović ne nudi oznaku za vrstu reči, već samo navodi jedan ili više ekvivalenata.

H, obrada priloga

Uslovljeno najverovatnije manjim obimom rečnika, ni Hadrović ne navodi sve vrste reči, pa tako na primer i kod priloga navodi samo ekvivalent ili grupu ekvivalenata.

P, obrada priloga

Kod Palića uočava se detaljnija obrada priloga, bez navođenja vrste reči.

B-D, imenice

Kod imenica navodi se oznaka za vrstu reči, ilustracija i frazeologizmi. Potrebno je naglasiti da u ovom rečniku nije navedena gramatička aparatura u srpskom materijalu rečnika ni kod jedne vrste reči.

Đ, imenice

Kod imenica se navodi gramatička aparatura i to oblik za akuzativ i prisvojni oblik. Nakon toga se navodi ekvivalent, a u velikom broju slučajeva izostaje ilustracija.

Kao i kod rečnika Brančića i Dere, ni Đisalović ne navodi gramatičku aparaturu u srpskom materijalu, a kao jedan od karakterističnih nedostataka možemo navesti vrlo oskudnu ilustraciju. Zanimljivo je napomenuti, da je upravo ovaj rečnik predstavljao najčešću osnovu i podlogu za razvoj i sastavljanje kasnijih mađarsko-srpskih rečnika, iako je izrazito vidljiva i opipljiva uprošćenost strukture i sadržaja rečničke odrednice u odnosu na raniji rečnik Brančića i Dere.

H, imenice

Kod imenica možemo da uočimo navođenje ekvivalenata po broju njihove primene, odnosno učestalosti, navode se atipični oblici uzrokovani glasovnom promenom „nepostojano a“, navodi se oznaka za oblast primene datog ekvivalenta, kao i objašnjenja pojedinih značenja.

P, imenice

Palić je najdalje otišao u obradi rečničke odrednice. U skoro svim tipovima informacija koje nudi rečnička odrednica, ovaj rečnik daje najdetaljniju obradu. Rešenja koja se primenjuju u ovom rečniku su najmodernija i većinom i danas u upotrebi. Ilustracija se vrši po nijansama značenja. Poseban akcenat se stavlja na oznake stručne terminologije, na objašnjenja i obeležavanje atipičnih oblika.

Veliki mađarsko-srpski rečnik

Nakon skoro punih 50 godina od nastanka poslednjeg obimnijeg mađarsko-srpskog rečnika, 2017. godine na Filozofskom fakultetu Univerziteta ELTE u Budimpešti je otpočeo rečnički projekat koji za cilj ima sastavljanje velikog mađarsko-srpskog rečnika. Projekat je započet kao rezultat zajedničke odluke srpske i mađarske Vlade da se izdvoje finansijska sredstva za sastavljanje mađarsko-srpskog i srpsko-mađarskog velikog rečnika. U Budimpešti je tako otpočeo rad na mađarsko-srpskom rečniku, a u skoroj budućnosti se očekuje početak rada na velikom srpsko-mađarskom rečniku. U navedenom projektu saraduju Univerzitet ELTE i izdavačka kuća „Akadémiai Kiadó“ koja predstavlja jednog od najiskusnijih izdavača na polju leksikografije.

Osnovna koncepcija projekta je da se sastavi takav proizvod koji bi ispunjavao sve zahteve modernog doba, koji bi bio dostupan širokoj publici i korisnicima, koji bi bio prilagođen primeni na najmodernijim tehničkim uređajima, uz najveću moguću brzinu. Rečnik bi trebao da ispunjava sve zahteve krajnjeg korisnika, jer je „korisnicima potreban pouzdan izvor do čije građe mogu brzo da stignu, koji sadrži aktuelne informacije koje su dostupne u takvom obliku koji je za korisnika jasan i nedvosmislen“ (FÖRIS 2006: 36). Rečnik bi trebao da odiše kvalitetom i jasno definisanom strukturom. Up-

ravo iz tog razloga, još u samoj pripremnoj fazi, urednicima rečnika, odnosno strateškim partnerima, bilo je jasno da će sledeći veliki mađarsko-srpski rečnik biti zapravo elektronski, onlajn rečnik, dostupan preko interneta, a koji će biti zatvorenog karaktera, znači bez mogućnosti spoljne modifikacije od strane korisnika.

Kao jedan od prvih zadataka urednika rečnika pojavila se potreba za definisanjem jasne strukture rečničke odrednice. Važno je navesti da su urednicima – među ostalom – u ovom zadatku kao pomoć služili i raniji mađarsko-srpski dvojezični rečnici, pa i rečnici o kojima je bilo reči u ranijem delu teksta.

Nakon detaljne analize rečničke odrednice mađarsko-srpskih dvojezičnih rečnika, nadalje nakon analize modernih dvojezičnih rečnika današnjice, utvrđena je struktura rečničke odrednice velikog mađarsko-srpskog rečnika.

Elementi rečničke odrednice: A) u domenu naslovne reči (levog bloka rečnika) navedeni su 1) natuknica, 2) oznaka za vrstu reči, 3) gramatička aparatura, 4) oznaka oblasti primene, 5) rekcija (ako je potrebna), B) u domenu tumačenja (desni blok rečnika) navedeni su 1) ekvivalent (različiti nivoi), 2) rekcija, 3) gramatička aparatura, 4) objašnjenje, 5) ilustracija, 6) frazeologizmi.

U domenu tumačenja rečničke odrednice, navođenje ekvivalenata se vrši u više značenjskih nivoa. (a) Najniži nivo je *nivo ekvivalenata*. Ekvivalenti se navode jedan za drugim prema njihovoj frekventnosti (učestalosti). Kod svih ekvivalenata koji su sačinjeni iz jedne promenljive reči navodi se gramatička aparatura, rekcija i objašnjenje (ukoliko su potrebni), nakon čega sledi ilustracija primene svakog pojedinačnog ekvivalenta. Na kraju rečničke odrednice, ukoliko postoje, navode se i frazeologizmi. (b) Sledeći nivo značenja je *nijansa u značenju* koja se označava podebljanim malim slovima i poluzagradom. (c) Treći nivo je *varijanta značenja* koja se označava podebljanim arapskim rednim brojevima. U sledećem primeru možemo videti primer *nijanse i varijante značenja*:

pl. **edzett 1.** [ember] **a)** [fizikailag] ... **b)** [sokat látott] ... **2.** [fém] ...

Pravi homonimi se u najvećem broju obrađuju u posebnim odrednicama, međutim, kada se vrši klasifikacija imenskih reči,

koristi se (d) najviši nivo značenja, *klasa značenja*. Ovaj nivo se označava podebljanim rimskim brojevima, kao u sledećem primeru:

pl. **arany** I. *fn* ... **II.** *mn* ...

Zanimljivo je navesti da na sličan način rečničku odrednicu obrađuje i najnoviji hrvatsko-mađarski rečnik (DUDÁS 2017).

Prilikom planiranja mađarsko-srpskog velikog rečnika, obzirom da je reč o elektronskom rečniku, uveden je niz novina koje do tada nisu bile korišćene kod dvojezičnih rečnika. Jedna od važnijih novina biće i navođenje gramatičke aparature srpskih ekvivalenata. Važno je navesti da je u ranijim rečnicima gramatička aparatura navođena samo za mađarske natuknice, a da su rečnici počevši od Hadrovićevog rečnika počeli da navode samo najpotrebnije i atipične gramatičke oblike srpskih ekvivalenata. Ovo je prvenstveno učinjeno iz razloga što su to bili klasični štampani rečnici, ograničenog obima, međutim i iz razloga što je opšteprihvaćeno mišljenje leksikografa bilo da rečnik ne treba da nudi gramatičke informacije i da za te potrebe postoje gramatički i pravopisni priručnici.

Međutim, elektronski rečnik je puno toga promenio u praksi. Obimnost rečnika, kao odlučujući faktor, nestala je. Uz pomoć raznih tehnoloških rešenja omogućena je segmentacija informacija, bilo za vreme sastavljanja rečnika, bilo nakon konačnog završetka rečnika. Konkretni primer za ovo je mogućnost prikazivanja ili skrivanja gramatičke aparature ili jednog njenog dela i nakon konačnog završetka izrade velikog mađarsko-srpskog rečnika, na jednostavan i brz način.

U sledećim rečenicama navode se tipični primeri gramatičke aparature velikog mađarsko-srpskog rečnika:

Kod imenica navodi se: ekvivalent, rod, potrebni oblici deklinacije:

ekvivalent rod (*m*, *ž*, *s*), <potrebni oblici deklinacije>

Primer: [ember] čovek *h* <G -ka, N t sz ljudi>

Kod prideva navodi se: ekvivalent muškog, ženskog i srednjeg roda, potrebni oblici deklinacije, određeni oblik i oblik komparacije:

Ekvivalent muškog roda (ekvivalent ženskog i srednjeg roda) <oblici deklinacije: određeni oblik i oblik komparacije>

Primer: [babonás] sujeveran (-rna *n*, -rno *s*) <ht. -rni, kpf. -rniji>

Kod zamenica navodi se: ekvivalent muškog, ženskog i srednjeg roda, potrebni oblici deklinacije

Ekvivalent muškog roda (ekvivalent ženskog i srednjeg roda) <oblici deklinacije>

Primer: [az] taj (ta *n*, to *s*) <G toga, D tome, I tim, N tsz ti (te, ta)>

Kod brojeva navodi se: ekvivalent i oznaka za osnovni ili redni broj

ekvivalent <oznaka za osnovni broj ili redni broj>

Primer: [egy] jedan <tószám>

Kod glagola navodi se: ekvivalent u obliku svršenog i nesvršenog vida, prvo lice prezenta muškog roda, prvo lice perfekta muškog roda, prvo lice futura I muškog roda.

ekvivalent (oblik svršenog vida), ekvivalent (oblik nesvršenog vida) <prvo lice prezenta muškog roda; prvo lice perfekta muškog roda; prvo lice futura I muškog roda>

Primer: [bagóz | ik] pušiti <jeid. -šim, múid. -šio sam, jöid. -šiću>

U sledećem primeru prikazuje se konačna verzija rečničke odrednice glagola *bámul*:

bámul *tn i* <~t, ~jon, ~na> *ts i* <~t, ~jon, ~na>

1. [mereven néz] buljiti **u koga/u šta** <jeid.

-ljim, múid. -ljio sam, jöid. -ljiću>, zuriti

u koga/u šta <jeid. -rim, múid. -rio sam, jöid.

-riću>, piljiti **u koga/u šta** <jeid. -ljim, múid.

-ljio sam, jöid. -ljiću>, blenuti **u koga/u šta**

<jeid. -nem, múid. -nuo sam, jöid. -nuću>

~, **mint borjú az új kapura** bulji kao tele

u šarena vrata

2. [elképedve csodálkozik] čuditi se ġeid. -dim
se, múid. -dio sam se, jöid. -diću se; [csodál]
diviti se *kome/čemu* ġeid. -vim se, múid.
-vio sam se, jöid. -viću se
mit ~tok? šta buljite?

Kao što se može uočiti iz gore navedenog, pristupiti uređivanju i sastavljanju jednog dvojezičnog rečnika predstavlja vrlo kompleksan i zahtevan zadatak. Tokom duge istorije mađarsko-srpske leksikografije, mogli smo da uočimo da je kvalitet rečnika u velikoj meri zavisió od osnovne koncepcije i cilja rečnika, od nivoa organizacije rečničkog materijala i od same strukture rečničke odrednice. Leksikografi i urednici rečnika koji su ovom zadatku pristupili ozbiljno i analitično, pokazivali su bolje rezultate. Slobodno možemo da kažemo da „dušu rečnika“ zapravo daje struktura rečničke odrednice.

<Veći deo ovog poglavlja je preuzet iz autorovog istraživačkog rada – (URKOM 2019) >

PRIMENA REČNIKA U NASTAVI

Rečnike koristimo kao izvore iz kojih crpimo znanje koje nam je u datom trenutku potrebno, a koje ne moramo da neprekidno posedujemo. Prema tome, rečnik je jedna „fioka“ iz koje izvlačimo „tablicu množenja“ da bi se prisetili jedne određene matematičke operacije, ili je pak što brže naučili. Kada nam množenje brojeva već ide od ruke bez pomoći tablice množenja, tada više ne otvaramo fioku. Upravo tako funkcioniše i rečnik. Nakon čestog korišćenja rečnika, preuzeto znanje se memoriše i potreba za rečnikom kao alatom postaje sve manje izraženija. Zato često čujemo od već iskusnih prevodilaca da što se duže bave ovim poslom, sve ređe i manje koriste rečnike u svom radu. Upravo je ovo jedna vrlo važna osobina rečnika koja se retko uzima u obzir prilikom koncipiranja rečničkog sadržaja. Rečnici se sastavljaju na osnovu koncepta koji odgovara najširem krugu korisnika, a njihovi sadržaji su tako formulisani da se informacije u njima nalaze uvek u kompletnom obliku, spremne da budu po prvi put iščitavane. Naravno, štampani rečnici nisu mogli da ponude rešenja uz pomoć kojih bi se njihovi sadržaji bliže približili potrebama pojedinaca. Odgovor na ovaj problem verovatno može u budućnosti da reši samo onlajn rečnik, koji bi bio u toj meri personalizovan i podešen za potrebe pojedinačnog korisnika, da bi bio u stanju da prenosi samo potrebne informacije, isključujući sve one informacije koje je dati korisnik ranije već usvojio.

Bilo da je reč o štampanim ili elektronskim, odnosno onlajn rečnicima, rečnici danas imaju vrlo široku primenu. Rečnici se koriste u školskoj nastavi, prilikom prevođenja na strani jezik, prilikom traženja neke specifične informacije, kao što je latinski naziv neke ptice, ili karakterističan izraz nekog poznatog pisca, itd. U sledećem delu ćemo pogledati u kojim karakterističnim situacijama mogu da se koriste neki od tipova rečnika.

Kao prvi rečnik sa kojim se korisnici vrlo često susreću jeste opisni rečnik. Opisni rečnik opisuje određeni opus jezičke građe, najvažnije reči, spojeve, izraze, izreke jednog jezika. Opisni rečnik odrednice opisuje drugim rečima, srodnim rečima ili ređe rečima stranog jezika. Obim opisnog rečnika je uglavnom iznad

100.000 odrednica, međutim postoje opisni rečnici i u nekoliko pa i više tomova. Ovaj tip rečnika ređe obrađuje etimologiju reči, međutim, obeležava zastarele izraze i lokalizme, označava izgovor reči i kad je potrebno, značenje ilustruje i crtežom. Opisni rečnici su rečnici najveće leksičke baze, jednojezični i najčešće se koriste u obrazovne svrhe, kada korisnici žele da dođu do slojevitijeg i detaljnijeg objašnjenja određenog pojma, izraza. Zbog svoje veličine, dimenzija i težine, ovi rečnici se ne ubrajaju u lako prenosive rečnike, pa se i vrlo retko mogu naći u tašni nekog učenika ili profesora. Ovi rečnici su tipično kabinetni, odnosno bibliotekarski rečnici, koji međutim, mogu da posluže za istraživanje date oblasti jer pružaju najpotpuniju informaciju o pojedinom pojmu, rečničkoj odrednici.

Sledeći rečnik koji je vrlo čest u skoro svakoj kući obrazovanih korisnika, jeste rečnik stranih reči. Ovaj tip rečnika predstavlja zapravo bazu stranih reči koje su se odomaćile u jednom datom jeziku. Iako se ovaj tip rečnika ređe koristi od rečnika stranih jezika, ovi rečnici su nezaobilazni u situaciji kada rečnici stranih jezika ne sadrže traženu reč. Naime, rečnici stranih jezika, odnosno dvojezični rečnici u svojoj građi imaju opštu leksičku bazu standardnih jezika i ne sadrže niti stručnu terminologiju, niti reči stranog porekla u onoj meri u kojoj bi potreba za tim sadržajima postojala kod prosečnog korisnika rečnika. Ipak, najčešće zbog prostornog ograničenja, stručna terminologija i strane reči predstavljaju poseban rečnički korpus. Upravo iz ovog razloga su na stolu jednog dobrog prevodioca uvek mogli da se nađu dvojezični rečnici u oba smera, opisni rečnici dva jezika, odnosno rečnici stranih reči i izraza oba jezika. Tako su prevodioci u svom radu koristili čak šest rečnika.

Rečnik stranog jezika je onaj tip rečnika koji je najrasprostanjeniji i najčešće korišćen. Naime, kao „fioka u kojoj se nalazi nama nepoznata informacija, odnosno informacija na koju rečnik treba da nas podseti“, ovaj tip rečnika je alat u sticanju jezičke kompetencije na stranom jeziku. Najčešće u obliku dvojezičnog rečnika, sadržaj ovog rečnika je klasifikovan u azbučnom redosledu, prema kojem se vrši pretraga potrebne informacije. Dvojezični rečnici danas postoje u najrazličitijim formama i po pitanju količine leksičke građe idu od džepnih pa sve do velikih

dvojezičnih rečnika. Primena ovog tipa rečnika u školskoj nastavi je očigledna. Nastava stranog jezika ne može da se zamisli bez priručnika, alata uz pomoć kojih učenici mogu da provere svoje znanje, pronađu potrebnu, odnosno nepoznatu reč. Rečnici stranih jezika služe učenicima kao baza leksičkog blaga stranog jezika i tokom sticanja jezičke kompetencije ih koriste u cilju da steknu nova znanja, ranije usvojena bolje utvrde, nadalje da na jednom mestu raspoložu kompleksnim leksičkim aparatom jednog jezika.

Sledeći rečnik sa kojim se svakodnevno susrećemo jeste pravopisni rečnik. Pravopisni rečnici se sastavljaju i kao samostalni priručnici, ipak, najčešće predstavljaju zajedničku celinu sa pravopisnim pravilima. Naime, ovaj tip rečnika se najčešće nalazi kao dodatak pravopisu datog jezika u cilju ilustracije ranije navedenih pravopisnih pravila. Leksička građa ovog tipa rečnika je najčešće akcentovana pa ovaj tip rečnika ujedno može da služi i kao akcenatski rečnik (ŠIPKA, 2010:uvod). Pored ilustracije pravilnog pisanja, ovaj rečnik sadrži i podatke o prozodiji, gramatici jezika. U okviru ovog tipa rečnika obrađuju se sledeće teme: razvoj i osnovne norme pisma, pravila pisanja velikog slova, rastavljanje reči na kraju reda, transkripcija imena iz stranih jezika, pravopisni znaci, primena skraćenica, itd. Ovaj tip rečnika je vrlo koristan i u nastavi, jer je jedno od najvažnijih pomagala u sticanju kompetencije lepog i pravilnog pisanja. Ujedno je i didaktičko sredstvo, jer na licu mesta ilustruje one kritične probleme u pravopisu jednog jezika, koji su od izuzetne važnosti za pismenu kulturu na datom jeziku.

Sledeći rečnik o kojem će biti nekoliko reči, jeste takozvani „rečnik pisca“. Preteča ovog tipa rečnika je bio rečnik konkordancija, koji je predstavljao bazu karakterističnih reči i spojeva reči koji se nalaze u delima određenog pisca. U modernim rečnicima pisaca, tumače se pojedine reči i izrazi, pruža se detaljnija informacija o leksičkoj građi stvaralaštva datog pisca ili pesnika. U ove rečnike unose se sve reči i izrazi koje koristi dati pisac u svom stvaralačkom opusu, a mogu da budu od ključnog značaja za razumevanje njegovih poruka, stilskih karakteristika i drugih osobenosti. Zanimljivo je istaći da ovaj tip rečnika u svojoj građi ponekad može da ima i veći broj odrednica od onog

koji se nalazi u klasičnim opštim rečnicima stranih jezika. Kao najbolji primer za to je Rečnik Šandora Petefija koji ima blizu 30.000 odrednica, što predstavlja fascinantno obiman fond reči i izraza koje je stvaralac koristio u svojim delima. Primena ovog tipa rečnika je česta u nastavi književnosti, kada se analiziraju posebni izrazi ili motivi u delima pojedinih stvaralaca, međutim, primenjuju se i u istraživačke svrhe, kad je predmet istraživanja leksički fond datog stvaraoca, odnosno njegov uticaj na društvo i druge stvaraoce.

Kao sledeći rečnik koji se često koristi u školskoj nastavi treba da spomenemo rečnik sinonima. Rečnik sinonima je zapravo jedan vrlo važan alat u sticanju visoke jezičke kompetencije na datom jeziku jer predstavlja bazu sinonima jednog jezika, odnosno njihovih konekcija i međusobnih uticaja. Ovaj tip rečnika je prvenstveno namenjen izvornim govornicima i služi im kao neka vrsta pomagala u sticanju što bolje jezičke raznovrsnosti i izražajne kompleksnosti. Ipak, ovakav tip rečnika mogu da koriste i govornici stranih jezika, međutim oni mogu da budu „uskraćeni za sitne finese u značenjima reči koje se navode kao sinonimne (Ćosić, 2008:uvod). Ovaj tip rečnika se u školskoj nastavi koristi prvenstveno za poboljšanje jezičke kompetencije govornika, međutim, često se koristi i u vežbama koje za cilj imaju brzu izmenu stilskog karaktera izražaja, kada se od teksta jednog stilskog karaktera formira tekst drugačijeg, usmerenog stilskog karaktera.

Slično funkcioniše i rečnik žargona koji u sebi sadrži otiske neformalnog i slobodnog, katkad nakaradnog jezičkog izražavanja. Danas je potrebno u korpus jezičkog izražaja uneti i uzorke koji ne pripadaju standardu i normi datog jezika, a koji katkad karakterišu dati socijalni krug korisnika. „Nekada je bilo teško i zamisliti da se u ozbiljnim književnim delima koristi govor ulice, a danas nam je potreban rečnik žargona da bismo razumeli savremenu prozu, poeziju, dramu, moderne filmove, kao i skoro sve oblike masovne komunikacije, a naročito televiziju.“ (GERZIĆ, 2012:uvod) Iz prethodne rečenice se uočava da je žargon već odavno sastavni deo jednog jezika i da živi svoj život kao „nestandardni uzorak“ u standardu. Upravo iz tog razloga, primena ovog tipa rečnika u školskoj nastavi je važna u interesu što boljeg upoznavanja sa ovom formom izražavanja, odnosno pravilnom interpretacijom žargonskih sadržaja.

Pored gore navedenih rečnika, u školskoj nastavi se primenjuju i etimološki rečnici, kao baze leksičke građe u kojima je naznačeno poreklo reči, frazeološki rečnici, kao riznice ustaljenih govornih izraza, idioma karakterističnih za dati jezik, dijalektološki rečnici u kojima je prikupljeno rečničko blago određenog dijalekta ili govornog područja, pa zatim i stručni rečnici koji sadrže leksičku građu iz oblasti botanike, geologije, prava, medicine, tehnike i tehnologije, poljoprivrede, muzike i drugih stručnih oblasti.

Pored svih ovih tipova rečnika, u školskoj nastavi je sve češća primena i elektronskih i onlajn rečnika, o kojima je detaljnije bilo reči u prethodnom tekstu.

OGLEDI U LEKSIKOGRAFIJI

U ovom poglavlju obrađivaće se tri pristupa leksičkom blagu velikog mađarsko-srpskog rečnika koji je trenutno u izradi u Budimpešti. Kroz analizu neortodoksnih tema u leksikografiji, u formi eksperimentalnih ogleada predstavice se sledeće teme: 1) prisutnost humora u leksikografiji, metode njegove detekcije i analize, funkcija kvalifikatora *pejor*, *tréfi gúny*, 2) predstavljanje frazeoloških jedinica u dvojezičnim rečnicima, metode klasifikacije frazeologizama i kriterijumi na osnovu kojih se vrši njihovo unošenje u rečnike, 3) predstavljanje istorijskih događaja u leksikografiji, njihova klasifikacija i analiza dominantnosti pojedinih nacionalnih istorija i kultura.

HUMOR U LEKSIKOGRAFIJI

Šta je to humor?

Kada osećamo da je nešto smešno, ispunjeno humorom? Najverovatnije tada ako je 1) za nas strano ili neobično, kao na primer neobično odelo, neuobičajeno ponašanje, 2) ne odgovara uobičajenim standardima, odnosno je 3) iznenadno (snaga iznenađenja). Već odavno poznajemo osnovne karakteristike humora kao što su na primer ublažavanje napetosti, očuvanje zdravlja, smanjivanje socijalne udaljenosti, ipak vrlo je teško definisati humor i odrediti sve njegove komponente. U takvoj situaciji možemo da se oslonimo na rezultate koje su postigli stručnjaci različitih oblasti u istraživanju humora kao pojave. „Lingvist koji se bavi humorom (a) može da ispituje neke od aspekata jezičkog humora, (b) sredstva u formiranju humora primenjena kod određenih tekstova, određenih autora ili jezika, (c) da klasifikuje različite vidove humora, (d) da protumači jezički humor unutar jedne ili više opštih teorija ili teorija humora, ili (e) da teži izradi jedne nove lingvističke teorije humora, odnosno da potvrdi ili opovrgne jednu već postojeću teoriju humora” (NEMESI, 2018: 41).

Ipak, određivanje humora kao pojave nije jednostavan zadatak, obzirom da postoje istraživači prema kojima do današnjeg

dana ne postoji opšte prihvatljiva teorija tumačenja humora i da su dosadašnji rezultati isključivo samo „pokušaji da se protumači po neki važan aspekt koji se odnosi na humor” (RISZOVANNIJ, 2008: 214), ili na primer stav da je teško utvrđljiv odnos između humora i komičnosti prema kom mišljenju „humor predstavlja deo ljudskog intelekta ili njegove manifestacije, dok komičnost ne pripada ljudskoj svesti, već spoljnim okolnostima” (LENDVAI, 1996: 17). Definisane dalje otežava i činjenica da se na primer osmeh ili smeh kao prirodni refleks na humor dugo i u umetnosti nisu mogli prikazivati pa su tako „veliki slikari i vajari, od antičkog doba pa sve do Rafaela, pa čak i do Ingresa, izbegavali prikazivanje smeha, pa čak i osmeha” (FÖLDI, 2015). I tada još nismo spomenuli da „smeh može da izazove i duhovitost, komičnost, humor, šala, ruganje, satira, vic, zadirkivanje, itd.” (ADAMIKNÉ, 2018: 5).

Tumačenje humora kao pojave dalje otežava i veza humora i polova, prema kojoj „muški humor u većoj meri primenjuje tendenciozne instrumente za zbijanje šala sa drugima, dok se žene verbalnim humorom pre kreću u pravcu solidarnosti i ublažavanju napetosti, često čak i u vidu samoironije” (HIDASI, 2018:81).

I pored gore navedenih aspekata, većina istraživača koji se bave humorom kao pojavom, prihvataju postojanje teorija humora koje se zbog kompleksnosti predmeta moraju sagledavati u širem aspektu i iz smera različitih naučnih disciplina. Tako je humor tema istraživanja i filozofa i psihologa, pa naravno i lingvista. Danas se humor definiše unutar nekoliko teorija koje zajedno predstavljaju jedan čvrsti okvir.

Ovde možemo da govorimo o teoriji superiornosti, teoriji inkongruentnosti i teoriji olakšanja. Ove tri teorije ćemo u sledećim rečenicama bliže definisati u tumačenju dva mađarska istraživača Adamik Ana Jaso [Adamikné Jászó Anna] i Atila Lasla Nemesija [Nemesi Attila László].

Teorija superiornosti: suština ove teorije je u tome da „se izvor humora nalazi u našem osećaju superiornosti, odnosno u tuđem osećaju inferiornosti” (ADAMIKNÉ, 2018: 6), drugim rečima „smejemo se tuđoj nespretnosti, nesreći, jer se radujemo i to nas umiruje da se to nama neće ili ne može desiti, pa stoga stojimo iznad drugih ljudi” (NEMESI, 2018: 44).

Teorija inkongruentnosti: u okviru ove teorije spominju se takvi „pojmovi kao što su iznenađenje, inkongruentnost, kontrast i slično“ (ADAMIKNÉ, 2018: 6), zbog čega „suštinu humora vidimo u iznenadnom, neobičnom, apsurdnom, odnosno u njihovom razrešavanju“ (NEMESI, 2018: 44).

Teorija olakšanja: u ovu teoriju „spadaju svi oni pokušaji koji se grade na pojmovima olakšanja, oslobađanja tereta, oslobađanje od stresa i na relaksaciji“ (ADAMIKNÉ, 2018: 6), drugim rečima „humorom se smatra neka vrsta ventila kroz koji mogu da se ispuste razne vrste unutrašnje i društvene napetosti“ (NEMESI, 2018: 44).

Humor treba da se posmatra iz više uglova pa ne treba zapostaviti ni njegov karakter koji dobija u odnosu na različite kulture. Humor se na različiti način realizuje i tumači u različitim kulturama širom sveta, pa tako engleski humor možemo da osećamo svim i tvrdim, dok francusku duhovitost doživljavamo kao uzdignutu i kvalitetnu. Tako na primer „nemačku kulturu ne karakteriše humor kao njen sastavni i suštinski deo, pa nam je smešna šala koja glasi na sledeći način: *Koja je najkraća knjiga na svetu? Zbirka nemačkih viceva*“ (HIDASI, 2018:88).

Ako se humoru približavamo sa lingvističkog aspekta, naići ćemo na različite tipove jezičkog humora, kao što je na primer kontaminacija, koja „karakteriše takve reči čiji fonološki oblik stoji u uskoj kognitivnoj vezi sa drugim rečima“ (PALÁGYI, 2016) i čiju strukturu prikazuje sledeći primer: *Kako se kaže kada je svekrva za sve kriva? – Svekriva*. (BUGARSKI, 2013: 22)

Nadalje možemo da naiđemo i na „humor vešala“ do kojeg dolazi kada „smo u otežavajućoj pa čak i depresivnoj situaciji, kao kada osuđenik na smrt u redu dok čeka svoju smrtnu kaznu ironično govori: *E, pa i ova nedelja je dobro počela!*“ (HARDI, 2008).

Humor i leksikografija

U sledećim rečenicama humor će se ispitivati u sklopu uloge koju ima u leksikografiji. Moderni rečnici obrađuju humor kao pojavu, ali ga i koriste kao sredstvo za prenošenje leksikografskih informacija. Kao primer za ovu drugu tvrdnju pogledaćemo odrednicu „asszony“ koja se nalazi u Mađarsko-srpskom rečniku dva urednika Brančića i Dere, a u kojoj se humor ne obrađuje

kao pojava, već kao sredstvo opštenja, kada urednici na duhovit način ilustruju leksikografske informacije humorističkim primerima:

Asszony, fn. **1**) žena; (pb.) *szép ~ és rongyos köntös mindenütt megakad*, lepu ženu i izderanu kapu lasno je steći; *az ~nak hosszú a haja, rövid az elméje*, u žene je duga kosa, a kratka pamet; *házban az ~ helye*, žena i mač-ka treba da je uvek doma; *három ~ egy vásár*, tri žene i jedna guska čine vašar; **2.**) supruga, žena; **3.**) gospođa, gospa, dama, gospodarica; *iffú ~ v. iff' asszony*, mlada gospođa, mladika; *komám ~*, gospođa kuma; (km.) *nem jól foly a dolog, hol az ~ viseli a gatyát*, gde žena gaće obuče, tamo nema dobra; **4.**) desetka, desetica, kraljica (u kartama); **5.**) jetrva (žena starijeg brata ženi mlađega). (*Mađarsko-srpski rečnik, Blagoje Brančić-Derđ Dera, Novi Sad, 1889.*)

Važno je napomenuti da današnji dvojezični rečnici – ako i primenjuju gore navedena sredstva – posebnu pažnju posvećuju tome da se sa humorističkim primerima niko i ništa ne izruguje, niti čini ružnim. U rečniku koji je nastao krajem XIX veka – kao što se i vidi u primerima – iskorišćen je negativni položaj žena kada je primenjivan metod izrugivanja kao stilsko sredstvo.

Ako pogledamo tri sledeća najznačajnija mađarsko-srpska rečnika, videćemo da njihovi urednici neće primenjivati ovu metodu i njena sredstva:

asszony (ok, t, a) **1.**) žena; **2.**) supruga, žena; **3.**) gospođa; ~om! gospođo; komám ~ gospođa kuma.

(*Mađarsko-srpski rečnik, Veselin Đisalović, Novi Sad, 1914.*)

asszony **1.** žena; **2.** (feleség) supruga, žena; **3.** (háziasszony) domaćica, gospodarica; **4.** (megszólítás) ~om! gospođo!

(*Mađarsko-srpskohrvatski rečnik, Laslo Hadrović, Budimpešta, 1958.*)

asszony [~a, ~t, ~ok] **1.** žena; **2.** <feleség> supruga, žena; ~t hoz a házhoz dovesti [-edem]/dovoditi ženu (u kuću); **3.** <megszólítás> ~om! gospođo

(*Mađarsko-srpskohrvatski rečnik, Emil Palić, Budimpešta, 1968.*)

Kvalifikativna oznaka „pejor“

U sledećim rečenicama ispitivaće se kvalifikativna oznaka *pejor* u novom mađarsko-srpskom rečniku koji je trenutno u izradi u Budimpešti, kao i način na koji se humor kao pojava predstavlja u rečniku. U sledećim primerima predstavljene će biti one rečničke odrednice u kojima se nalazi kvalifikativna oznaka *pejor* i u kojima po mogućnosti postoje i primeri kao ilustracija primene date reči ili izraza:

ábránd

1. [képzéldés] mašta; sanjarenje; *pejor* maštarija; *pejor* sanjarija
hiú ~ prazno sanjarenje; iluzija
~*okat kerget* izgubljen u snovima

U ovoj odrednici rečnik navodi kvalifikacionu oznaku *pejor* tek kod trećeg i četvrtog ekvivalenta, stoga pejorativno značenje nije primarno (pa čak ni sekundarno), već spada u krug ostalih značenja. U ovoj odrednici izostala je ilustracija primene pejorativnog značenja kroz davanje primera pa nije predstavljena eventualna duhovita priroda pojedinih ekvivalenata.

ácsorog besposličariti; stoji besposlen; džabalebariti; *pejor* stoji i blene

U ovoj rečničkoj odrednici rečnik nakon tri ekvivalenta navodi i jedan izraz koji ima pejorativno značenje. Treba navesti da već i u trećem ekvivalentu *džabalebariti* možemo primetiti humoriističku nijansu u značenju, međutim, urednici nisu prepoznali pejorativno značenje u ovoj reči. Ovo je tipičan primer u kojem se pokazuje da kvalifikativna oznaka *pejor* sa svojim okvirom značenja nije u stanju da predstavlja sva ona značenja u kojima se prepoznaje humor kao pojava. Drugim rečima, nije sigurno da se kvalifikativnom oznakom *pejor* u svakom slučaju može izvršiti ona funkcija da se obeleži humor u jednom rečniku.

aggszűz *pejor* usedelica

U ovoj odrednici naveden je samo jedan srpski ekvivalent koji je pejorativnog značenja. Treba navesti da se humor primećuje već i u mađarskoj natuknici, pošto je reč o jednoj interesantnoj kombinaciji: *agg + szűz*. Humor proizilazi upravo iz neuobičajene kombinacije, jer je na komponentu *agg* koja ima značenje *star, zastareo, istrošen, kasan, neprikladan* postavljena komponenta *szűz* koja ima značenje *čista, besprekorna, devica, netaknuta, nezagađena*. Nasuprot tome u srpskom značenju se ne oseća humor, već više sažaljenje. U ovom primeru stoga opravdana je kvalifikativna oznaka za pejorativno značenje, međutim, nažalost humor koji se primećuje u mađarskom izrazu nije moguće preneti na izraz na srpskom jeziku.

agyonkényeztet *pejor* jako/preterano razmaziti koga

Slično prethodnom primeru u mađarskoj natuknici se primećuje humoristički naboj, jer nije dovoljno da nekoga razmazimo, u mađarskom jeziku to možemo da pojačamo dodavanjem komponente *agyon*. Razlika u odnosu na prethodni primer je u tome da urednik u ovom slučaju nije uspeo da pronađe srpski ekvivalent koji se sastoji iz jedne reči pa je primoran da objašnjava i opisuje. U ovom konkretnom slučaju urednik pokušava da na srpski jezik prenese pejorativno značenje mađarske reči, međutim, usled nedostatka potrebnih sredstava odgovarajuću nijansu postiže primenom komponente *jako* kojom želi da postigne isti ili sličan rezultat koji je postignut u mađarskom jeziku komponentom *agyon*. Ovim rešenjem, slično kao i u prethodnom primeru, upravo se gubi humor kao pojava, odnosno oduzima se humorističan naboj jedne reči u postupku prenošenja na drugi jezik.

agyrém *pejor* priviđenje; utvara; fantazija

U ovoj odrednici rečnik nudi tri srpska ekvivalenta u pejorativnom značenju. Mađarska natuknica, slično nekim prethodnim natuknicama, u sebi sadrži i humoristički naboj, jer je opet reč o jednoj vrlo neuobičajenoj kombinaciji: *agy + rém*. Dok je prvi element pozitivnog značenja, dotle je drugi element izrazito negativnog naboja. Nasuprot mađarskoj natuknici među srpskim

ekvivalentima najbliže rešenje po pitanju osećaja humora predstavlja ekvivalent *utvara*, dok su druga dva ekvivalenta skoro u potpunosti oslobođena ove karakteristike. U ovom konkretnom slučaju urednik nudi ekvivalente koji se sastoje iz jedne reči, što sa jedne strane pruža mogućnost da se pronađu ekvivalenti odgovarajućeg naboja i značenja, a sa druge strane predstavlja rizik da se neka od važnih karakteristika na jednom jeziku neće uspešno preneti na drugi jezik. U ovom primeru se jasno vidi da nije jednostavno preneti jedan slojevit karakter leksičke jedinice sa jednog na drugi jezik.

akadékoskod | ik pejor čangrizati; prigovarati
mindig csak ~ stalno nešto prigovara

U ovoj odrednici pronalazimo dva srpska ekvivalenta u pejorativnom značenju, nadalje rečnik u navedenom primeru ilustruje i primenu u praksi jednog od navedenih ekvivalenata. Treba, međutim, naglasiti da od dva ponuđena ekvivalenta samo jedan ekvivalent – *čangrizati* – zaista odgovara karakteru pejorativnog značenja, pošto se ekvivalent *prigovarati* može primetiti i u ostalim – opštim – značenjima. U ovom konkretnom slučaju, ukoliko ispitujemo kvalifikacionu oznaku *pejor* kao mesto skladištenja humora u leksikografiji, možemo samo da žalimo što se u rečniku u primeru koji ilustruje praktičnu primenu date reči ne navodi karakterističniji oblik pejorativnog značenja, pa je tako izgubljena izvanredna mogućnost koja stoji na raspolaganju uredniku rečnika.

akarnok pejor [férfi] karijerista; laktaš; štreber; [nő] karijeristkinja; laktašica; štreberka

U ovoj odrednici navedeno je čak šest srpskih ekvivalenata. Ekvivalenti su grupisani u one koji su muškog i one koji su ženskog roda. Upravo iz ovog razloga u ovoj odrednici u mogućnosti smo da ispitujemo koje su razlike i da li postoje razlike u značenju ako ispitujemo humoristički naboj reči u različitim rodovima. Među srpskim ekvivalentima pronalazimo po tri muška i tri ženska oblika, u njihovoj tipičnoj formi. Međutim, ako detaljnije

ispitamo srpske ekvivalente možemo da utvrdimo da se u nekim od njih ocrtavaju karakteristike humora. Jedan takav par ekvivalenata je *laktaš/laktašica* koji dolaze iz značenja reči *könyökölés* [laktanje] i spoja *könyökölő férfi/nő* [muškarac/žena koji/a se lakta], što već u sebi raspoložuje dozom humora. U ovom značenju srpski ekvivalenti označavaju: onoga/ onu koji/ a se u cilju svoje koristi i blagostanja gura i nameće, odnosno laktovima bori za svoje ciljeve. Drugi par ekvivalenata *štreber/štreberka* sadrži upravo takav humoristički naboj koji proizilazi upravo iz razlika između muškog i ženskog roda. Jako dugo je ekvivalent *štreber* primenjivan za oba roda, jer je opšte prihvaćeno bilo da su devojke (devojčice) bolji učenici i ozbiljno shvataju svoje obaveze u školi. Tako da je uzorno ponašanje u školi kod muškaraca neuobičajenije nego kod devojaka, tako da je ekvivalent *štreber* mogao u potpunosti da odgovara nameni koja mu je dodeljena. Tako je sa aspekta humora upravo ekvivalent ženskog roda *štreberka* dobio taj dodatni karakter koji je izgrađen u odnosu na ekvivalent muškog roda. Možemo utvrditi da je kroz vreme upravo ovde ekvivalent u ženskom rodu stekao humoristički naboj. Ovakvi primeri predstavljaju skriveni trezor humora u leksikografiji.

alávaló podao; nizak; nevaljao

~ *gazember* <pejor> *podlac*; *nitkov*; *pokvarenjak*

U ovoj odrednici treba skrenuti pažnju na jednu interesantnu pojavu u leksikografskoj kategorizaciji pojmova. U ovoj odrednici pejorativno značenje se ne obeležava na nivou natuknice i ekvivalenata, već na nivou primera (ilustracije primene u praksi). Ovo znači da je prema mišljenju urednika na nivou natuknice i ekvivalenata opšte značenje naglašenije, ali u datim situacijama (na nivou primene) određena reč može da ima i pejorativno značenje. U ovom konkretnom slučaju rečnik kod natuknice *alávaló* ne obeležava pejorativno značenje, međutim u sintagmi sa komponentom *gazember* pejorativno značenje se oseća i naglašava. Osnovna koncepcija u ovom radu je ispitivanje mogućnosti da li se i u ovakvim slučajevima humor kao pojava mogu skladištiti na ovakvim mestima u leksikografiji, i ako mogu, u kakvom obliku. U ovom konkretnom slučaju iz reči *podao* (*alávaló*) ili

nizak (alacsony) nastaju oblici *podlac* i *nitkov* kao oblici u kojima se značenje prenosi na lice (gazember). Humoristički naboj se u ovom konkretnom slučaju uviđa upravo u postupku personalizovanja pošto nije dovoljno da je neko *podao čovek*, dodatnu nijansu dobija time što je on *podlac*. Kao poslednji element u primeru navodi se reč *pokvarenjak* gde se isto vrši personalizacija od reči „pokvaren”, preko značenja „pokvaren čovek” i koji u sebi isto sadrži humor kao sastavnu karakteristiku.

állat

2. közb, *pejor* [emberról] životinja; stoka; ovca
nagy ~ [buta] *budaletina*; *budalčina*; *glup kao ovca*
te ~! životinjo!; stoko jedna!

U ovoj odrednici na 2. nivou značenja pored opšteg značenja navodi se i pejorativno značenje. Pejorativno značenje se prvenstveno odnosi na značenje koje se dovodi u vezi sa čovekom. U ovoj odrednici pejorativno značenje se ilustruje i u primerima. U ovom konkretnom slučaju humor kao pojava se realizuje u tome da urednik bira ekvivalente različitog naboja: *životinja* (állat); *stoka* (marha); *ovca* (birka), sve u značenju „životinje”. Dok se u prvom ekvivalentu ne prepoznaje humor, u druga dva ekvivalenta humor je prisutan, ovde posebno u obliku odbojnog karaktera. Tako je u ekvivalentu *stoka* skladišteno značenje „sirov” i „smešan”, dok je u ekvivalentu *ovca* skladišteno značenje „glup” i „smešan”. U primerima urednik ide dalje kada ilustruje primenu ekvivalenata jakog naboja: *budaletina*; *budalčina*; *glup kao ovca*; *životinjo!*; *stoko jedna!*. Kod primera *nagy állat* urednik koristi augmentativne oblike *budaletina*; *budalčina*, odnosno poređenje: *glup kao ovca* [hülye, mint a birka]. U sva tri slučaja humoristički naboj je osetan, jer oblik *budala* [hülye, buta] već ispunjava sve tražene kriterijume označavanja, a augmentativnim oblicima: *budaletina*; *budalčina* [elképesztően hülye, elképesztően buta], kao i poređenjem: *glup kao ovca* [még a hiszékenytől is hülyébb] cilj je naglašavanje naboja.

álomszuszék közb, pejor

fn čmavalo; čmavalica; kunjalo; kunjalica; [férfi] pospanko; pospanac; dremljivko; dremljivac; [nő] pospanka; dremljivica

U ovoj odrednici pronalazimo ukupno deset ekvivalenata na srpskom jeziku. Kao ekvivalenti muškog i ženskog roda posebno su navedena po tri ekvivalenta. Urednik ove odrednice je kod svakog ekvivalenta obeležio pejorativno značenje. Ako analiziramo humoristički naboj datih ekvivalenata, posebno interesantni oblici mogu da budu *pospanko* i *dremljivko*. U oba slučaja se sprovodi postupak personalizovanja, kao kada bismo ime davali jednoj karakteristici. Tako rečnik na oblik *pospanac* daje oblik *pospanko*, a na oblik *dremljivac* daje oblik *dremljivko*. U ovim oblicima humor se realizuje u tome da kod datih „personalizovanih” oblika korisnik rečnika dobija takozvanu vizualnu sliku uz značenje, koja u sebi sadrži karakteristiku podrugivanja i šale.

banya fn *pejor* zla/ružna žena; babuskara; veštica
vén ~ *matora baba*

U ovoj odrednici rečnik navodi dva složena i dva prosta ekvivalenta. Važno je naglasiti da je sa leksikografskog aspekta kod prostih natuknica uvek svrsishodnije dati proste ekvivalente koji se sastoje iz jedne reči, i u najvećem broju slučajeva ekvivalenti od dve ili više reči se unose u rečnike samo usled nedostatka prostih ekvivalenata, ili u ređem slučaju, kao što je upravo i ovde reč, kada su pogodni za prenošenje jedne dodatne nijanse. Oblici *zla žena* [gonosz nő] ili *ružna žena* [csúnya nő] zaista pokrivaju primarno, odnosno naglašenije značenje reči *banya*. Pored ovih ekvivalenata pronalazimo još i oblike *babuskara* i *veštica*. Dok reč *veštica* ima značenje „boszorkány”, reč *babuskara* i pored najbolje namere ima značenje „vén szatyor”. Može se reći da se humor primećuje upravo u obliku *babuskara* koji je slobodnije forme. Pored ovoga, urednik prilikom ilustracije praktične primene ove reči koristi primer *vén banya*. Humoristički naboj u ovom primeru ispoljava se upravo u tome da se pokušava „starim prikazati” ono što je „neizrecivo staro”, tako da urednik nije mogao bolje rešenje da pronađe od oblika *matora baba* „vén öregasszony” koji je opet duhovit i kontroverzan.

erkölcstelen

2. [léha] ; *pejor* razvratan

~ *nőszemély* razorvatna/bludna žena

U ovoj odrednici po prvi put se srećemo sa osetljivim pitanjem rodne ravnopravnosti koje pitanje smo spomenuli u slučaju rečnika Brančića–Dere. Humor se u ovom konkretnom slučaju na taj način realizuje što rečnik nemoralno značenje vezuje za ženu, a ne i za muškarca. U ovoj odrednici praktična primena natuknice se ilustruje u sledećem primeru: *erkölcstelen nőszemély ravratna/bludna žena*. Upitno je, međutim, da li se ovim sredstvom koriste i drugi raniji rečnici ili rečnici drugih jezika. Ukoliko na ovom mestu ostavimo po strani rodnu politiku, možemo utvrditi da se u ovakvim i sličnim rečničkim odrednicama humor kao pojava realizuje prvenstveno zbog svog karaktera, zato što je neobičan, u suprotnosti sa normama i neočekivan.

félvilági pejor polusvetski
~ *hölggy* polusvetska ženska

Kao i u prethodnoj odrednici i ovde se uočava humor koji se zasniva na rodnoj nejednakosti. Mađarska natuknica *félvilági* ima srpsko značenje *polusvetski*, dok se praktična primena ponovo ilustruje u ženskom rodu: *félvilági hölggy polusvetska ženska*. U ovom primeru se oseća još jedan dodatni impuls, jer urednik ne koristi oblik *žena* [nő], već oblik *ženska* [nőszemély]. Na ovaj način humoristički naboj je izraženiji i konkretniji.

gyertya

1. sveća

tartja a ~át közb, <pejor> [fölsleges harmadik] držati nekome sveću

U ovoj odrednici pejorativno značenje se daje samo pored i nakon opšteg značenja, u primeru uz dodatno objašnjenje: [*suvišan treći*]. Ovde stoga nije reč o pejorativnom značenju natuknice, već o praktičnoj primeni kada se pored opšteg značenja pojavljuje i pejorativno značenje. U cilju jasnijeg tumačenja značenja urednik pored kvalifikativne oznake *pejor* korisniku rečnika nudi i pomoć u vidu objašnjenja. Tako pored značenja *tartja a gyertyát držati sveću u ruci*, korisnik rečnika u jednom zasebnom primeru sagledava pejorativno značenje: *tartja a gyertyát [fölsleges harma-*

dikként] držati nekome sveću. Humor kao pojava se u ovoj odrednici realizuje na taj način da je urednik – koristeći mogućnosti koje nudi rečnik – korisniku rečnika ponudio jedno specijalno značenje koje ima i svoju duhovitu stranu, a ujedno raspolaže i vizualnom ekspresijom.

gyülekezet

1. vál [csoport] zajednica; skup; udruženje

őrültek ~e <pejor> gomila/skup ludaka

U ovoj odrednici – slično prethodnoj – sa pejorativnim značenjem se susrećemo samo u primeru. Pored opšteg značenja natuknice i ovde je naveden primer specijalne primene kada neutralnu i indiferentnu reč kombinujemo sa neuobičajenim elementom: *őrültek gyülekezete*. Humor kao pojava se ovde realizuje tako što se prividno suprotstavljene i reči daljeg značenja kombinuju u cilju postizanja „neočekivanog” rezultata. Urednik na ovom mestu nije imao drugog izbora kod prenošenja značenja na srpski jezik pa je naveo sledeće rešenje *gomila ludaka* [rakás őrült] i *skup ludaka* [őrültek gyülekezete].

Primena kvalifikativne oznake „tréf”

U sledećim rečenicama ispitivaće se kvalifikativna oznaka *tréf* u rečniku. U sledećim primerima predstavljene će biti one rečničke odrednice u kojima se nalazi kvalifikativna oznaka *tréf* i u kojima po mogućnosti postoje i primeri kao ilustracija primene date reči ili izraza.

ádámkosztüm

~ben <tréf> u Adamovom kostimu

U ovoj odrednici humor se prvenstveno ogledava u prenesenom značenju natuknice. Ipak, urednik rečnika je u velikom problemu kada celokupno značenje koje ova natuknica ima na mađarskom želi da prenese na srpskom jeziku. Naime, kostim na mađarskom jeziku je prvenstveno maska ili odelo koje koriste glumci u prurušavanju, a gotovo nikad nije vezano za obnaživanje ili golo telo. Sa druge strane, u srpskom jeziku

kostim se koristi i u značenju kupaćeg kostima, znači za prekrivanje određenog dela tela, dok je ostali deo tela obnažen. Upravo iz tog razloga naglašenost humora u mađarskom i srpskom značenju ne može da bude ista, jer je u prvom slučaju reč o većoj udaljenosti od uobičajenog, dok je u drugom slučaju korisnik već upoznat sa korelacijom kostim–obnaživanje. U ovom konkretnom slučaju urednik navodi uobičajeni ekvivalent na srpskom jeziku, međutim, na taj način nije u stanju da na srpski jezik prenese kompletan slojeviti naboj koji natuknica ima na mađarskom jeziku. Pošto je u ovom radu za nas posebno važno prenošenje humora kao pojave sa jednog na drugi jezik, primećujemo da ovde srpski korisnici u mnogome gube na doživljaju humora koji je skriven u ovom primeru.

alfél tréf [fenék] zadnjica

Koliko je teško preneti značenje sa jednog na drugi jezik pokazuje upravo ova odrednica. U natuknici *alfél* skladišten je niz karakteristika koje ovu reč dovode u dodir sa humorom, a koje karakteristike se ne ispoljavaju, ili se ne mogu ispoljiti na srpskom jeziku. Naime, reč *alfél* ima značenje „deo tela na kojem se sedi“, „donji deo ljudskog i životinjskog trupa“, „stražnji deo donjeg dela trupa“, itd. Pored toga, reč je sastavljena ponovo iz jedne interesantne kombinacije *al* + *fél*. Značenje prvog elementa bismo na srpskom jeziku mogli da prenesemo u obliku „donji“, „podnožni“, „koji je sa donje strane“, „koji se nalazi ispod“. Značenje drugog elementa je „polovina“, „strana“, „deo“. Kombinacija bi u srpskom jeziku trebala imati značenje: „donja polovina“, „deo koji se nalazi ispod“, itd. Primećujemo da se u mađarskoj natuknici uočava i određena doza humora, koju detektuje i rečnik i navodi kvalifikativnu oznaku *tréf*. Pitanje je da li je intenzitet naglašenosti humora u mađarskom jeziku i približno sličan intenzitetu na srpskom jeziku. Primećuje se da je intenzitet na srpskom jeziku znatno slabiji i da u ovom ekvivalentu srpski korisnici ne uočavaju lako humor kao pojavu, dok je sa druge strane, na mađarskom jeziku u ovoj reči akcenat upravo na humoru i vizuelnoj slici ljudske zadnjice.

angyalbőr tréf vojnička uniforma
~*be öltözik* obući vojničku uniformu

Ovoj odrednici je potrebno detaljnije prići. U mađarskim rečnicima se na ovom mestu često navodi kvalifikativna oznaka *tréf* iako se na prvi pogled ne uočava humoristički naboj natuknice. Naime, reč je o interesantnom spoju *angyal* + *bőr* u kojem prvi element ima značenje „anđeo”, a drugi značenje „koža” („anđeoska koža” ili „koža anđela”). Međutim, značenje je potrebno tražiti iz više pravaca, a tek po koji otkriva izvor humorističkog naboja. Mišljenja su da je do ovog interesantnog spoja moglo da dođe zbog jedne od važnih funkcija anđela u hrišćanskoj kulturi, funkcije zaštite („anđeo čuvar”) koja se prenosi na vojnike koji imaju istu funkciju. Stoga, oblačenje „kože” (ili odela) anđela, predstavlja oblačenje uniforme. Stoga se značenje mađarske natuknice odnosi na vojničku uniformu. Ipak, pored uobičajenog mađarskog naziva za vojničku uniformu, ovaj naziv je ostao prvenstveno u razgovornom diskursu, a poprima i određenu dozu humora. Naime, kroz istoriju je poznato da su vojničke uniforme oblačene i iz razloga da se neko određeno nezakonito delo ili vladanje poništi ili zaboravi. Tako su često muškarci bili prinuđeni da stupe u vojsku kako bi izbegli kaznu za neki manji ili veći prekršaj. Upravo u ovom „begu” od kazne skriven je humor kao pojava u ovoj odrednici. Mađarski rečnici na ovom mestu navode kvalifikativnu oznaku *tréf* pošto se ovom natuknicom akcent stavlja upravo na „beg od kazne”, a ne na prihvatanje vojničkih obaveza. Nažalost, preneti ovaj humoristički naboj sa mađarskog na srpski jezik je izuzetno teško, pa čak i nemoguće, stoga se humor u ovoj odrednici ogledava samo na mađarskoj strani značenja, dok se na srpskom jeziku navodi ekvivalent koji je oslobođen dodatnog „uzbudljivog” karaktera.

aranyköpés tréf dosetka; doskočica; duhovita izreka/opaska

Kod ove odrednice humor kao pojava se pronalazi u zanimljivom sklopu dva elementa *arany* + *köpés* kod kojih je značenje prvog elementa „zlatni”, a značenje drugog elementa „pljuvanje” ili „izbacivanje pljuvačke iz usta”. Interesantnim sklopom

ova dva elementa dobijamo rezultat u kojem se među ostalom oseća i humor. Značenje sklopa ove dve reči se određuje kao „šaljiva/duhovita napomena/sugestija“, koja često skoro pa nesmotreno iskoči iz usta govornika, a u sebi nosi određenu dozu intelektualne vrednosti. Interesantno je da u mađarskom jeziku natuknica *aranykőpés* ima značenje u kojem humor kao pojava dominira, kao što je prikazano u prethodnim rečenicama, međutim, često se koristi i u ironičnom značenju kada se iz značenja upravo otklanja humor, a na njegovo mesto dolazi sumnja i negodovanje, kao u primerima kada neko nije zadovoljan tuđim doskočicama.

befellegzett tréf biti kraj čemu; odzvoniti kome

na, ennek ~! sa ovim je gotovo!

nekem ~ sa mnom je gotovo!; meni nema spasa!; meni je odzvonilo!

Humor kao pojava se u ovoj odrednici odražava u interesantnom izboru reči i ranijeg (zastarelog) značenja. Naime, reč *befellegzett* je u ranijim vremenima korišćenja u značenju „felhők lepik el az égboltot“ [oblaci se nagomilavaju na nebu; nebo se naoblačilo], međutim danas je ostala u značenju „prilike koja prevremeno i na razočaravajući način nestane, ili se promeni u nepovoljnom smeru“. Na taj način korelacija između naoblačenosti neba i gubljenja povoljne prilike uvodi humor kao pojavu u ovu reč i njeno značenje. Na srpskom jeziku urednik navodi dva ekvivalenta od kojih je upravo drugi u određenoj meri sposoban da prenese naboj humora koji se oseća na mađarskom jeziku. Urednik stoga koristi reč „odzvoniti“ čije značenje bi trebalo povezati sa zvonom koji se čuje u trenutku završetka ovozemaljskog života čoveka, kada su istekle sve mogućnosti koje čovek ima u životu. Primećuje se da je urednik uspeo da humor kao pojavu prenese na srpski jezik i u ilustrovanju primene, u primerima, kada mađarsku korelaciju „oblaci-nebo“ uspeva da prenese na srpski jezik u korelaciji „zvono-smrt“, i „spas-život“.

beszeszel tréf ucirkati se

betintáz 2. tréf [beiszik] popiti malo više

U gore navedene dve odrednice uočava se sličan pristup u formiranju reči, kao i sličan efekat koji rezultira detekcijom humora kao pojave. Naime, u oba slučaja reč je o spoju sa prefiksom „be-“ koji se na srpskom jeziku najčešće transformira u prefiks „u“. U prvom slučaju „be + szeszel“ se prenosi na srpski jezik u obliku identične strukture „u + cirkati“, dok se u drugom slučaju urednik služi objašnjavanjem značenja, usled nedostatka identične strukture. Kod prve natuknice na mađarskoj strani humor se uočava u sklapanju elementa „u + alkohol(isati se)“. Na mađarskom je ovo izrazito neobično rešenje za opisivanje nekoga ko se napio, jer dok se oblik „szesz“ koristi u mađarskom jeziku, oblik „szeszel“ je atipičan i iznenađujući. Upravo iz tog razloga u sebi sadrži i dozu humora koja je uspešno preneti i na srpski jezik time što je zadržana struktura koja se nalazi i u mađarskom jeziku, a izvršen je spoj „u + cirkati“. Kod druge natuknice humor kao pojava se ogledava u prenesenom značenju koje se dobija od značenja „leittasodni“ [napiti se], a u korelaciji je sa značenjem „tintás“ [umrljan tintom, prljav]. Korelacija se dobija u spajanju značenja „prljav i umrljan, jer je pijan i valja se po zemlji“. Na ovaj način u mađarskom jeziku se ovde dobija dodatni naboj humora koji se nažalost ne primećuje u ekvivalentu na srpskom jeziku. Ovde slobodno možemo da kažemo da je urednik u prvom slučaju uspeo da prenese humor kao pojavu na srpski jezik, dok je u drugom primeru humor prisutan samo na mađarskoj strani rečnika.

botfűlű tréf nemuzikalan; koji nema sluha

U ovoj odrednici humor kao pojava se odražava u neuobičajenom sklopu dva elementa: „bot“ + „fűl“. Prvi element ima značenje „štap“ ili „palica“, dok drugi element ima značenje: „uho“. Naime, humor u ovoj reči dolazi iz uobičajene funkcije štapa koja se ne poklapa sa uobičajenom funkcijom uha. Štap je prvenstveno pomoćno sredstvo i pomaže ljudima u njihovom kretanju, na način da se ljudi na njega oslanjaju dok hodaju. Uho ima funkciju čula i predstavlja uređeno pomoćno sredstvo u ljudskom organizmu. Kombinacijom ova dva elementa dobijamo rezultat takve karakteristike kod koje je organizmu potreban „štap“ (odnosno

pomoćno sredstvo) za uspešno korišćenje urođenog čula sluha. Tako da se preneseno značenje ove reči ispoljava u nemogućnosti da se neko dobro služi sluhom. Ovde, međutim, nije reč o nemogućnosti korišćenja čula sluha, već više o duhovitom izrazu koji se odnosi na onoga koji je nemuzikalna (koji nema sluha za muziku). Primećuje se da je humor kao pojava istaknut u mađarskoj natuknici, međutim, srpski ekvivalenti su oslobođeni humorističnog naboja. Ovo je primer kada se humor kao pojava gubi u prenošenju značenja sa jednog na drugi jezik. Ipak, problem ove odrednice je i u nedostatku ilustracije primene, kada bi se u primerima eventualno moglo pronaći rešenje i za prenos humora na srpski jezik. U ovom slučaju, nažalost, za to nije postojala mogućnost.

búfelejtő tréf [ital] kapljica (utehe)

Humor kao pojava se kod natuknice *búfelejtő* uočava u njejoj iznenađujućoj i neočekivanoj strukturi. Reč je o spoju dva elementa, „bú” + „felejtő”. Prvi element ima značenje: „tuga”, „jad”, „bol”, „patnja”, a značenje drugog elementa je: „sredstvo za zaboravljanje”. Humor se prvenstveno primećuje u značenju drugog elementa, kod kojeg se gramatički oblik dobija od reči „felejt” [zaboraviti], a koji ima funkciju označavanja predmeta ili pojave koji sadrže karakteristiku „zaboravljanja”. Na taj način je iskorišćena mogućnost gramatičkog modeliranja u cilju formiranja specijalnog značenja. Sklapanjem ova dva elementa dobija se značenje: „sredstvo za oslobađanje od tuge” kod kojeg se primarni humoristični naboj drugog elementa prenosi i na prvi element uz još jače naglašavanje. Interesantno je navesti da se pored značenja koje je navedeno u rečniku – u kojem se značenje usmerava na piće – mađarska natuknica se koristi i u duhovitom označavanju vešala, kao u primeru „felkötötték a búfelejtőre” [obesili su ga na vešala]. U tom konkretnom slučaju, vešala su označena kao „sredstvo za zaboravljanje tuge”, koje značenje u sebi pored ironije skriva i humor kao pojavu.

cérnahang tréf tanki/piskavi glas

Humor u gore navedenoj odrednici se ponovo prvenstveno uočava na mađarskoj strani, gde ponovo vidimo neočekivani spoj dva elementa: „cérna“ + „hang“. Prvi element ima značenje: „nit“, „konac“, „tanak“, „uzan“. Drugi element ima značenje: „glas“. Spajanjem dva elementa ponovo se dobija rezultat sa određenom dozom humora, jer se dobija značenje: „glas koji je izuzetno tanak“, „glas koji je tanak kao konac“. Kao i u nekoliko gore navedenih primera, urednik je samo delimično uspeo da na srpski jezik prenese humor kao pojavu, a to je učinio primenom prideva „piskav“, koji bi se na mađarski jezik preneo ekvivalentom „csikorgó“, a koji opet na srpskom prvenstveno ima značenje: „koji škripi“. Tako se od značenja „uzan“ i „konac“ dolazi do značenja „koji škripi“. U ovom primeru se prikazuje kako se humor kao pojava prenosi sa jednog na drugi jezik, i koliko je to dvosmerna ili često i višesmerna pojava.

cúg promaja

[ivásnál] cug; [stand] gutljaj

jó ~ja van tréf ima dobar cug!

U ovoj odrednici humor se primećuje u slojevitom značenju natuknice. Naime, pored osnovnog značenja, natuknica ima i niz drugih značenja od kojih se u značenju povezanim sa pićem najočiglednije manifestuje humor kao pojava. U rečniku su tako pored osnovnog ekvivalenta navedeni i ekvivalenti koji se koriste u okviru semantičkog značenja vezanog za konzumiranje pića, kao i ekvivalent standardizovane norme. Ilustracija primene je data za značenje vezano za konzumiranje pića. Urednik rečnika je kvalifikativnu oznaku *tréf* naveo samo u primeru, prema čemu se humoristični naboj ne oseća na nivou ekvivalenata, već samo na nivou ilustracije primene. U ovom konkretnom slučaju reč „cug“ se značenjski povezuje sa „kapacitetom u konzumiranju alkohola“ što izmamљуje osmeh na licu govornika ili slušaoca. Urednik je na ovom mestu na odgovarajući način izvršio prenos humora kao pojave sa mađarskog na srpski jezik, time što je identično semantičko značenje mađarske reči preneo na srpski primer. Ovo predstavlja redak primer kada se slojevita semantička značenja poklapaju na dva različita jezika, pa je s tim i lakši postupak prenošenja karakteristika s jednog na drugi jezik.

égimeszelő tréf dugajlija; dugonja

U ovoj odrednici humor se primećuje u vrlo slojevitom značenju mađarske natuknice. Naime, ukoliko pogledamo sinonime mađarske natuknice dobićemo oblike kao što su: „hórihorgas“ [visok], „nyurga“ [dug i tanak], „langaléta“ [visok], „nyakigtláb“ [nezgrapan]. Ako pogledamo strukturu natuknice, primećujemo da se radi o spoju dva elementa: „égi“ + „meszelő“. Značenje prvog elementa je: „nebeski“, a značenje drugog elementa: „onaj koji kreči“, „moler“. Spajanjem ova dva elementa dobijamo značenje: „onaj koji kreči nebo“, „toliko visok da može da kreči po nebu“. Urednik će u ovom konkretnom slučaju da navede dva ekvivalenta na srpskom jeziku: „dugajlija“ i „dugonja“. Oba ekvivalenta u sebi sadrže dozu humora, pogotovo što je i ovde reč o spoju osnovne reči i nastavka za personalizovanje „dug“ + „ajlija“, odnosno „dug“ + „onja“. U oba slučaja se izražava naglašena karakteristika nekoga ko je izrazito visok, a ujedno se u oba slučaja, u drugom pogotovo, oseća humoristički naboj. Izborom ovih ekvivalenata na srpskom jeziku, urednik je preneo semantičko značenje mađarske reči na srpski jezik, ali je ujedno i uspeo da prenese važnu komponentu u značenju, humor kao pojavu.

enyveskezű tréf koji je sklon krađi; lopov; dugoprstaš

Slično prethodnom primeru, i u ovoj odrednici urednik je uspeo da prenese humor kao pojavu sa mađarskog na srpski jezik. To mu je pošlo za rukom izborom poslednjeg, trećeg ekvivalenta na srpskom jeziku. Ako pogledamo strukturu mađarske natuknice, primećujemo da je reč o spoju dva elementa: „enyves“ + „kezű“. Značenje prvog elementa je: „lepljiv“, a značenje drugog elementa: „(ne)kakve ruke“. Sklapanjem dva elementa dobijamo značenje: „onaj kojem su lepljive ruke“, „onaj za čije ruke se sve lepi“. U srpskom jeziku na raspolaganju ne stoje semantička značenja koja su u korelaciji „lepak“ i „ruka“, već upravo kao što je i urednik pravilno primetio, korelacija „dugi“ i „prsti“. U srpskom jeziku se semantičko značenje koje se odnosi na krađu povezuje sa „dugim prstima“. Međutim, urednik je na ovom konkretnom mestu uspeo da odgovarajućim rešenjem prenese

i dodatni karakter mađarske natuknice, koji zrači humorističkim nabojem, pa je kao treći ekvivalent na srpskom jeziku izabrao ekvivalent: „dugoprstaš“. Na ovaj način, osoba koja se označava ovom karakteristikom, označava „onoga ko ima duge prste i sve se lepi za njegove ruke“. Prva dva ekvivalenta na srpskom jeziku su oslobođena humorističkog naboja, međutim, pošto i mađarsku natuknicu odlikuje naglašena karakteristika humora, urednik je pravilno postupio kada je uvrstio u red ekvivalenata i treći ekvivalent na srpskom jeziku. Na ovom mestu se jedino postavlja pitanje, da li je urednik trebao da bude hrabriji i da značenje sa humorističkim nabojem stavi na prvo mesto, čak iako po frekventnosti to možda ne zaslužuje, jer je najdominantnija karakteristika mađarske natuknice (humor kao pojava) upravo u trećoj natuknici na srpskom jeziku najdominantnija.

gyagyás tréf ćaknut; šašav; blesav

U gore navedenoj odrednici humor se ogleda u duhovitom kolokvijalnom značenju mađarske reči *gyagya*, koja se ovde u konkretnom slučaju manifestuje u obliku prideva. Naime, značenje reči *gyagya* je sledeće: „blago mentalno slaba osoba“, „osoba sa slabim reagovanjem“, „glupa osoba“, itd. Transformiranjem u pridev, humor kao pojava se još dominantnije ispoljava. Urednik navodi tri ekvivalenta na srpskom jeziku, od kojih najvećom dozom humora raspolaže prvi ekvivalent, dok je treći ekvivalent najmanjeg humorističkog naboja. Primećuje se stoga da je urednik pravilno poredao u redosled ekvivalente, i uspeo je da pronađe odgovarajuće ekvivalente u prostim oblicima. U ovoj odrednici je izostala ilustracija primene, koja bi dodatno mogla da predstavi karakter mađarske natuknice i da slojevito predstavi prelaz humora sa mađarskog na srpski jezik.

gyöngy biser

a titkárnők ~e <tréf> biser od sekretarice

U ovoj odrednici je kvalifikativna oznaka *tréf* navedena u ilustraciji primene, prema čemu se uočava da mađarska natuknica u svom opštem značenju ne raspolaže dodatnim i specifičnim

karakterom. Ipak u nekim situacijama i datom kontekstu u stanju je da prenese humoristični naboj. U ovoj odrednici se ponovo susrećemo sa rodnom neravnomernošću koja je dosta česta u rečnicima. Naime, i u ovom konkretnom slučaju, u kontekstu koji izaziva određeno dodatno emotivno raspoloženje, navodi se primer sa ženskim, a ne muškim akterom. Tačnije rečeno, u odrednici koja tumači mađarsku natuknicu u značenju „biser“ u primeru se koristi reč „sekretarica“. Znači, nije reč o tome da se ekvivalent mađarske natuknice bezuslovno vezuje za žensko lice, već se u alatima koji su potrebni da se značenje mađarskog primera protumači na srpskom jeziku koristi žensko lice. Urednik, međutim, ne može da odstupi od ponuđenog alata na mađarskom jeziku pa pokušava da što verodostojnije protumači značenje na srpskom jeziku. Sa aspekta prenošenja humora kao pojave sa mađarskog na srpski jezik, urednik je postupio pravilno i na jedini mogući način, kada je izabrao rešenje „biser od sekretarice“.

gombóc 3. *tréf* [kövér ember] debeljko

gömböc 2. *tréf* [kövér ember] debeljko

Gore navedene dve odrednice će se zajedno tumačiti iz prostog razloga što su i značenjski i strukturno identične. Naime reč je o mađarskim natuknicama: *gombóc* i *gömböc*. Kod prve natuknice duhoviti naboj se navodi na nivou 3. značenja, a kod druge natuknice na nivou 2. značenja. Prva reč ima značenje: „gomboca“, „kugla“, „kuglica“, „zdepast“, „mali i debeo čovek“, dok je druga natuknica sledećeg značenja: „punjeni mesnati proizvod“, „debeo čovek niskog rasta“. Kod druge natuknice u krug značenja se uključuje i značenje mađarske reči „gömb“ [obli predmet; predmet u obliku lopte]. Sva ova značenja u sebi prenose i humor kao pojavu, kada se odnose na čoveka. U ovom konkretnom slučaju, urednik je na oba mesta ponudio isto rešenje: „debeljko“ koje je u stanju da delimično prenese humoristički naboj mađarske natuknice. Ipak, povoljnije bi bilo da je urednik na ova dva mesta ponudio različite ekvivalente na srpskom jeziku. Treba napomenuti, međutim, da se u velikom broju slučajeva ne mogu ponuditi drugačija rešenja iz prostog razloga jer ne stoje na ras-

polaganju korisnika jednog ili drugog jezika koji se obrađuju u rečniku.

hétalvó tréf spavalica

Poslednja odrednica sa kojom se bavimo u krugu onih kod kojih je korišćena kvalifikativna oznaka *tréf* jeste *hétalvó*. Mađarska natuknica je sastavljena iz dva elementa: „hét” + „alvó”. Značenje prvog elementa je delimično diskutabilno, jer može da se odnosi i na nedelju dana [hét] i na broj sedam [hét]. Značenje drugog elementa je: „spavač”, „onaj koji spava”. Kombinacijom ova dva elementa dobija se značenje: „spavač koji spava čitavu nedelju dana”, „neko ko spava sedam sati/ dana”. U mađarskoj natuknici se uočava humor kao pojava koja se ispoljava u prenesenom značenju kombinacije dva navedena elementa. Na srpskoj strani se navodi jedan ekvivalent koji je delimično sposoban da prenese humoristički naboj mađarske reči, a to postiže na taj način što se od glagola „spavati” transformira u imensku reč. Ipak, treba navesti da je nivo humorističkog naboja izrazito naglašen na mađarskoj strani, dok se to ne oseća na srpskoj strani.

Primena kvalifikativne oznake „gúny”

U sledećim rečenicama ispitivače se kvalifikativna oznaka *gúny* u rečniku. U sledećim primerima predstavljene će biti one rečeničke odrednice u kojima se nalazi kvalifikativna oznaka *gúny* i u kojima po mogućnosti postoje i primeri kao ilustracija primene date reči ili izraza.

aranyifjú gúny kicoš; gizdavac; vetropir; plejboj

U ovoj odrednici nije navedena ilustracija primene pa je teže ispitivati u kojoj meri je humor prenesen sa mađarskog na srpsko značenje. Natuknica *aranyifjú* u svom tradicionalnom značenju predstavlja „mladića bez finansijskih problema iz gradske sredine”. Međutim, u današnje vreme se u najvećem broju slučajeva koristi u svom prenesenom značenju „bogati mladić koji voli da se zabavlja” ili „neodgovoran, neozbiljan i površan bogat mladić”, nadalje u značenjima „dendi”, „šarmer”, „kicoš”, „žen-

skaroš". Nadalje, natuknica *aranyifjú* se sastoji iz dva elementa: „arany” + „ifjú” od kojih prvi element ima značenje „zlatni”, a drugi element značenje „mladić” [zlatni mladić]. U gore navedenoj odrednici na srpskoj strani vidimo četiri srpska ekvivalenta „kicoš”, „gizdavac”, „vetropir” i „plejboj”. Od navedenih četiri ekvivalenta najtačniji će biti prvi i treći, dok će drugi i četvrti biti prenaplašeni, pa čak i suvišni. Drugi kao žargonizam, a četvrti kao direktno posuđen iz engleskog jezika. Humor kao pojava se u mađarskoj natuknici manifestuje upravo u sarkazmu kojim je značenje ispunjeno. U srpskom tumačenju najveću dozu humora u sebi krije ekvivalent „vetropir” koji bi mogao da pokriva mađarsko značenje: „neodgovoran, neozbiljan i površan bogat mladić”. Ipak sarkazam koji se uočava u mađarskom značenju je znatno oslabljen u srpskom tumačenju pa je stoga i humor kao pojava samo delimično prenesen na srpski jezik.

bekakál

2. *gúny* [beijed] ukakiti se (u gaće)

U ovoj odrednici na nivou drugog značenja navodi se sarkastično značenje uz objašnjenje da je reč o situaciji kada se neko uplašiti. Sama mađarska natuknica u sebi nosi određenu dozu humora koji se naglašava u spoju sa prefiksom „be-”, [u-]. Tako je mađarska natuknica sastavljena iz dva elementa „be” + „kakál”, od kojih drugi element ima značenje: „kakiti”. U srpskom tumačenju urednik je u zagradi naveo stilski dodatak: „(u gaće)” kojim je pokušao da naglasi sarkazam koji se uočava na mađarskoj strani. Iako mađarska natuknica u svom primarnom značenju može da ima i značenja: „unerediti se”, „ukakiti se (dete)”, u svom sarkastičnom značenju se odnosi prvenstveno na odraslu osobu i ne retko na pripitu, pijanu, pa i uplašenu osobu. Humor kao pojava se u ovom konkretnom slučaju uočava upravo u korelaciji „uplašiti se” – „ukakiti se”, koja je značajno udaljena od korelacije „uplašiti se” – „upiškiti se”. U ovom drugom slučaju značenje bi se odnosilo pre svega na karakterom slabije osobe pa bi to izazivalo u govorniku sažaljenje, a ne podsmeh. U prvom slučaju akcentat je upravo na podsmehu i podrugivanju, a ne na sažaljenju. Humoristički naboj koji se uočava na mađarskoj strani je tako na

odgovarajući način prenet na srpski jezik, a dodavanjem stilskog dodatka je pojačan efekat koji je skriven u mađarskoj natuknici.

folt fn <~ot, ~ja, ~ok>

2. [darab] zakrpa n <G -pe, N tsz -pe>

□ ~ *hátán* ~ *krpa na zakrpu*

(*minden*) *zsák* (*megleli*) *a* ~*ját* <*gúny*> *svaka krpa nađe zakrpu*

Ova odrednica će predstavljati jedinu u sklopu kvalifikativne oznake *gúny* koja u svom sklopu ima i ilustraciju primene. Naime, u ovoj odrednici se navodi i primer frazeologizma, ~ *hátán* ~ *krpa na zakrpu* a pored toga i primer (*minden*) *zsák* (*megleli*) *a* ~*ját* <*gúny*> *svaka krpa nađe zakrpu* u kojem je obeležena kvalifikativna oznaka. Primećujemo da kvalifikativna oznaka nije navedena niti na nivou natuknice i ekvivalenata, niti na nivou primarnog, pa ni sekundarnog značenja, već isključivo unutar sekundarnog značenja, na nivou primene, u samom primeru koji je naveden. Urednik je na ovom konkretnom mestu imao jednostavan zadatak, jer je tražeći odgovarajuće rešenje za srpsku stranu rečnika morao da unese ustaljeni izraz na srpskom jeziku. Ovde se postavlja interesantno pitanje, da li se humor kao pojava prenosi i kod ustaljenih izraza i frazeologizama. Kao što se vidi i u ovom konkretnom slučaju, frazeologizmi će biti upravo ona mesta u rečniku u kojima će se humor tačno i adekvatno prenositi sa jednog na drugi jezik, prvenstveno iz tog razloga što će u njima upravo humor i biti jedna od važnijih karakteristika, te će se gubljenjem humora izgubiti i kompletan smisao i poruka frazeologizma.

fullajtár fn <~t, ~a, ~ok>

2. *gúny* [segítő] potreko h <G -ka, N tsz -čci>

U sledećoj natuknici humor kao pojava se ogleda u izmeni značenja koje je postojalo kroz istoriju a koje dobija i svoje sarkastično značenje koje je delimično povezano sa ranijim značenjem, ali je naglašeno podrugljivo. Naime, staro značenje mađarske natuknice *fullajtár* se prvenstveno odnosilo na: „pomoćnika koji je

hodao ili jahao ispred svog gospodara“ kao i na: „jahača koji je upravljao konjima koji su služili za vuču brodova“. Pored ovih značenja, mađarska natuknica se u mađarskom jeziku u davninama koristila i za: „kraljevog izaslanika koji je postupao u ime kralja“. Ipak, značenje mađarske natuknice je pretrpelo značajne izmene, a dobija i jedno sarkastično. U današnjem značenju reči mađarska natuknica ima i značenje: „beznačajne osobe koja verno služi onoga koji je talentom ili rangom iznad nje“. U cilju tačnijeg definisanja, u rečniku je na drugom nivou značenja dato sarkastično značenje uz objašnjenje da je reč o „pomoćniku“ [segítő]. Urednik je na srpskoj strani naveo samo jedan ekvivalent, koji u dovoljnoj meri pokriva značenje na mađarskom jeziku, a ujedno je sposoban da prenese i dodatni naboj u značenju. Tako je u srpskom ekvivalentu prepoznatljiv i humor koji je skriven u ekvivalentu „potrčko“.

Zaključak

U ovom tekstu ispitivale su se kvalifikativne oznake *pejor*, *tréf* i *gúny*. Važno je, međutim, naglasiti da je od izuzetnog značaja da leksikografija raspolaze sredstvima za označavanje humora u rečnicima. Iz gore navedenih primera jasno se vidi da navedene kvalifikativne oznake ne zadovoljavaju u potpunosti sve potrebe kada je reč o skladištenju humora kao pojave u rečnicima. Od gore tri navedene kvalifikativne oznake *pejor* je najbrojniji, dok se oznake *tréf* i *gúny* pojavljuju mestimično i u znatno manjem broju slučajeva. Zbog relativno oskudnih sredstava, postoji opasnost da humor kao pojava nije na adekvatan način obrađen i prezentovan u leksikografiji. Bilo bi korisno uvesti posebnu kvalifikativnu oznaku kojom bi se obeležavali svi oni ekvivalenti i primeri u kojima se humor pojavljuje. Na taj način bi urednici rečnika pored već postojećih sredstava dobili još jedan dodatni alat za bolju i detaljniju obradu humora, što bi im posebno služilo u takvim primerima koji usled nedostatka odgovarajućih alata gube svoju slojevitu strukturu.

FRAZEOLOGIJA U LEKSIKOGRAFIJI

U ovom tekstu detaljnije ćemo se baviti frazeologizmima i strukturama koje se često ubrajaju u ustaljene izraze, a kojima se posebno ističe i ilustruje specifičan karakter srpskog i mađarskog jezika. U pomoć ćemo prizvati izraze koji se mogu naći u ispitivanim rečnicima pod slovom *a* i *b*. Njihovom detaljnijom analizom pokušaćemo da dobijemo odgovore na nekolicinu sledećih pitanja: Da li se mogu prepoznati zakonitosti u predstavljanju frazeološkog blaga dva jezika u navedenim rečnicima? Da li može da se primeti razvoj u njihovom predstavljanju? Da li možemo da govorimo o nadogradnji na prethodne, već postojeće, rečnike? Da li je reč o razvoju rečničke odrednice, ili su odrednice ispitivanih rečnika jedne od drugih nezavisne, bez međusobnog uticaja? Koliko treba da bude prisutna frazeologija u jednom opštem dvojezičnom rečniku? Da li treba stremiti maksimalnoj predstavljenosti frazeološkog blaga dva jezika ili postoji „dovoljan“ nivo koliko frazeologizama treba da uđe u jedan dvojezični rečnik? Da li je dovoljno davati odgovarajući ekvivalent, ili je potrebno davati i objašnjenje? Da li u rečnik treba da budu svrstani samo „apsolutni pogoci“ (ekvivalent za ekvivalent) ili je potrebno uneti sve najfrekventnije frazeologizme dva jezika? Da li je potrebno vizuelno označavati frazeologizme u rečniku i koje tehnike se primenjuju u tu svrhu?

Analiza rečničkih odrednica se vrši uporednom metodom primera koji su svrstani pod slovom *a* i *b* i prvenstveno se bazira na prepoznavanju promena do kojih je došlo tokom proteklog vremena. Sadržaj rečnika se posebno analizira sa aspekta da li su se frazeologizmi tokom vremena menjali, da li im je broj smanjen ili uvećan.

Rečnici

U ovom tekstu analiziraju se rečnici iz takozvane prve i druge faze leksikografskih radova na sastavljanju srpsko-mađarskih dvojezičnih rečnika (URKOM 2016: 252). Prvu fazu prvenstveno odlikuje fascinantna rad ambicioznih pionira leksikografije, a drugu pak nagla promena u kvalitetu, obimu i konstrukciji

dvojezičnih rečnika, kada rečnike počinju da sastavljaju lingvisti, leksikografi sa značajnim iskustvom i u skladu sa aktuelnim naučnim principima i kriterijumima (URKOM 2016: 253). U ovom radu analiziraćemo dva rečnika iz prve i dva rečnika iz druge faze srpsko-mađarske leksikografije.

Rečnici sa kojima ćemo se baviti su *Mađarsko-srpski rečnik* Blagoja Brančića i Đerđa Dere, *Mađarsko-srpski rečnik* Veselina Đisalovića, *Mađarsko-srpskohrvatski rečnik* Lasla Hadrovića i *Mađarsko-srpskohrvatski rečnik* Emila Palića.

Analiza

Pre nego što krenemo na detaljnu analizu frazeologizama koji su navedeni pod slovom *a* i *b* u četiri gore navedena rečnika, potrebno bi bilo pojasniti šta zapravo predstavlja glavni zadatak leksikografa i šta su frazeologizmi i na koji način se predstavljaju u srpskoj leksikografiji.

U definisanju toga šta predstavlja zadatak leksikografa posudićemo se definicijom Milice Radović Tešić koja navodi da leksikograf treba „da uoči sva značenja i nijanse značenja određene leksikografske jedinice, da ta značenja precizno, sažeto i objektivno opiše u jednom logičkom hijerarhijskom poretku da bi se uočila njihova razvojna bliskost i povezanost“ (RADOVIĆ 2014: 145). Ako želimo da jasno definišemo pojam frazeologizama tada možemo da kažemo da su to „jedinice jezika značenjskoga karaktera koje se kao celina reprodukuju u govornom aktu, raspoložuci pri tome najmanje dvema punoznačnim (autosemantičkim) rečima, od kojih barem jedna upućuje na semantičku pretvorbu, jedinice koje, zbog sposobnosti uklapanja u kontekst, poput svake druge reči, mogu vršiti sintaksičku funkciju u rečenici“ (DEŠIĆ 2014: 236). Milorad Dešić dalje navodi da se u rečniku SANU ustaljeni izrazi posebno navode na kraju rečničke odrednice, „kod glavne reči koja je nosilac značenja“ (DEŠIĆ 2014: 233), a da se „sintagme, tj. složeni nazivi sastavljeni od dve-tri reči, obično od prideva i imenice, stavljaju takođe među izraze i tu obrađuju (DEŠIĆ 2014: 233). Najzad navodi i da se „poslovice koje imaju posebno značenje navode kod reči koja je nosilac značenja ili kod prve karakteristične reči po azbučnom redu, i to na kraju obrade te reči, iza izraza“ (DEŠIĆ 2014: 234).

Ako pogledamo četiri navedena rečnika, videćemo da se kod Brančića i Dere ustaljeni izrazi najčešće ne označavaju posebnom skraćenicom, ili se označavaju skraćenicom *átv*, dok se frazeologizmi označavaju skraćenicom *szój.*, a da se poslovice označavaju skraćenicom *km* [*közmondás*]. Kod Đisalovića se ne navode oznake za poslovice ili frazeologizme, kod Hadrovića se navode oznake za izreke [*szólás*], dok se kod Palića odvojeno obeležavaju poslovice [*közm*], izreke [*szól*] i ustaljeni izrazi [*átv*]. U slučaju svih četiri rečnika, ustaljeni izrazi, frazeologizmi, poslovice i izreke se navode na kraju rečničke odrednice.

Pogledajmo redom ove izraze po azbučnom redosledu upoređujući ih sa mađarskim ekvivalentom koji je ponuđen u Velikom mađarsko-srpskom rečniku koji je trenutno u izradi (ELTE). (B-D: Brančić-Dera, Đ: Đisalović, H: Hadrović, P: Palić, M-Sz Fraz Sz: Mađarsko-srpskohrvatski frazeološki rečnik, Jožef Vajda-Mirjana Burzan). M-Sz Fraz Sz rečnik se koristi kao kontrolna grupa u cilju da se pokažu i oni primeri koje ne spominju niti ELTE rečnik, niti četiri ispitivana rečnika. Natuknice su numerisane brojevima i navedene su one koje ELTE rečnik obrađuje i u kojima se mogu pronaći frazeološke jedinice, dok na pojedinim mestima, gde je to i posebno naznačeno, navode se one natuknice kod kojih ELTE rečnik nije naveo frazeologizme, međutim, neki od ispitivanih rečnika su ih naveli.

1. á¹,Á

Pod ovom rečničkom odrednicom ELTE rečnik nudi sledeće izraze: a) *aki ~t mond, mondjon b-t is*; b) *~tól cettig/z-ig*. Od svih pomenutih rečnika jedino je B-D rečnik ponudio ekvivalent za izraz pod tačkom a) *ko rekne jednu, on će i drugu; ko jednu ispije, mora i drugu*. Ostali rečnici nisu ponudili nikakav ekvivalent. Zanimljivo je navesti da ni jedan rečnik nije ponudio ekvivalent za izraz pod tačkom b) iako se ona često koristi.

2. ábécé

Kod ove rečničke odrednice ELTE rečnik nudi izraz: *annyit ért hozzá, mint tyúk az ~hez*. Slično kao i kod prethodne odrednice, ekvivalent se nudi isključivo u B-D rečniku: *razumeva se u tom kao magarac u kantar*.

Iako je sledeća odrednica ELTE rečnika koja nudi primere ustaljenih izraza odrednica *ábra*, u B-D rečniku se navodi primer u sklopu odrednice **ablak**: *nem teszi ki az ~ba v. ~ába neće zadenuti za széšir*. Važno je navesti da se ovaj primer ne navodi u drugim rečnicima koje u ovom radu analiziramo.

3. *ábra*

Sledeća odrednica ELTE rečnika koja nudi ustaljene izraze: *na, mi az ~?* nije obrađena ni u jednom od ispitivanih rečnika. Može se zaključiti da je ovaj izraz savremenijeg datuma i da nije korišćen u vreme kada su ispitivani rečnici sastavljeni.

Između odrednice *ábra* i odrednice *Ádám* koje u ELTE rečniku slede jedna za drugom po pitanju predstavljanja frazeologizama, B-D rečnik navodi još nekolicinu primera u četiri različite odrednice. Kod odrednice **abrak** nudi se izraz: *az ~ pizskálja az alfelét muči ga zob, besan je*; kod odrednice *ábrázat* nudi se izraz: *az emberi ~ sincs rajta i ne izgleda na čoveka; prava je nagrda*; kod odrednice **abrosz** naveden je izraz: *keskeny az ~ mršavo se hrani*; a kod odrednice **ad** naveden je izraz: *aki sokat igér, keveset ~ ko mnogo obriče, malo daje; uveče trista, a ujutru ništa*. Slično ovom rečniku, i P rečnik nudi frazeologizme koji nisu navedeni u ELTE rečniku: **ad**: *kétszer ~ ki gyorsan ~ dva put daje ko brzo daje*.

4. *Ádám*

Kod ove odrednice ELTE rečnik navodi primer: *~nál és Évánál kezdi*. Ekvivalent ovog izraza navodi se tek u P rečniku: *razvesti se v. početi od Kulina bana; razvesti govor na dugačko*. Interesantno je, međutim, da B-D rečnik navodi primer: *~ látott ilyen dolgot to još nikad nije bilo* koji nije naveden ni u jednom od ostalih ispitivanih rečnika.

5. *addig*

Iako za ovu odrednicu ELTE rečnik nudi izraz: *ha ~ él is [mindenáron]* ni jedan od rečnika ne navodi ovaj primer. Ipak, P rečnik navodi jedan drugi primer: *~ üsd a vasat, míg meleg gvožđe se kuje dok je vruće*.

6. adjonisten

Kod ove odrednice ELTE rečnik nudi izraz: *amilyen az ~, olyan a fogadjisten*. Od svih ispitivanih rečnika jedino P rečnik nudi ekvivalent: *kako se pita, tako se odgovara; kakav pozdrav, onakav i odzdrav*.

Između ove odrednice i odrednice **ág** (redosled u ELTE rečniku) Đ rečnik navodi izraz u sklopu odrednice **adta**: *~ teremtetete! sto mu muka!*; *fújja az adtát grdi i psuje*, dok P rečnik navodi izraz u sklopu odrednice **adósság**: *az ~ rossz barát dug je zao drug*

7. ág

ELTE rečnik kod ove odrednice nudi izraz: *a) esze ~ában sincs vmi; b) nem tud zöld ~ra vergődni*. U slučaju sva četiri rečnika primer pod tačkom a) je ponuđen i glasi: *nije mu ni na kraj pameti*. Pored ovog ekvivalenta, međutim, B-D rečnik navodi i izraz: *~ról szakadt ember beskućnik, golja*, a Đ rečnik navodi izraz: *~ról szakadt ember beskućnik*

8. agár

Kod ove odrednice ELTE rečnik navodi izraz: *hátrább az agarakkal!*. B-D rečnik i Đ rečnik nude ekvivalent: *sebi ruke!*, H rečnik nudi ekvivalent: *(k) sebi ruke!*, a P rečnik nudi sledeće ekvivalente: *obuzdaj se!*; *uzdrži se!*; *(k)sebi ruke!* U ovoj odrednici se jasno vidi uticaj B-D rečnika na Đ rečnik, kao i uticaj H rečnika na P rečnik.

9. ágy

Kod ove odrednice ELTE rečnik navodi izraz: *ki mint veti ~át, úgy alussza álmát*. U svim ispitivanim rečnicima kod ove odrednice nije dat frazeologizam, međutim u M-Sz Fraz Sz rečniku je naveden primer: *~nak dől pasti u krevet*.

10. ágyú

Kod ove odrednice ELTE rečnik nudi dva izraza: *a) süket, mint az ~; b) ~val ló verebekre*. Primere za ovaj izraz, nažalost, ne nalazimo ni u jednom ispitivanom rečniku.

Kod H rečnika, međutim, između odrednica **ágyú** i **ajándék** pronalazimo dodatni frazeologizam pod odrednicom **ahány**: *~ ház annyi szokás koliko ljudi, toliko čudi*.

11. ajándék

Kod sledeće ispitivane odrednice ELTE rečnik navodi primer: ~ *lónak ne nézd a fogát* i njegov ekvivalent daje isključivo P rečnik: *darovnome konju zubi se ne gledaju*. Međutim, pod ovom odrednicom B-D rečnik nudi još jedan frazeologizam sa nekoliko njegovih ekvivalenata: ~*kal mindent meglehet hajtani novcu je sav svet otvoren; šta neće novac izraditi?; novac čudotvorac; i đavola ćeš poklonom zadobiti*.

12. ajtó

Kod ove odrednice ELTE rečnik nudi pet frazeologizma: a) *minden ~ nyitva áll vki elött*; b) *mindenki seperjen a maga ajtaja elött*; c) *nyitott ~(ka)t dönget*; d) *zárt ~kra talál*; e) *~stul rohan/ront a házba*. B-D rečnik ne nudi ni jedan ekvivalent, dok ostali rečnici nude po neki od ekvivalenata, Đ rečnik: e) *zajedno s vratima upada u kuću*, H rečnik: e) *s vratima upasti (upadati) u kuću*, P rečnik: b) *soak ispred svoje kuće neka mete*; *svak neka gleda svoj posao*; e) *rupiti na vrata*; *banuti [-nem] iznenada*; *odjednom upasti [-adnem] u kuću*. Treba navesti da dva rečnika navode i dopunske primere koje ne obrađuje niti ELTE rečnik, niti ostali rečnici. B-D rečnik navodi frazeologizam: *hivatlan vendégnek ~ mögött a helye nezovanu gostu mesto za vratima*; Đ rečnik pak navodi: *~t keres gleda kud će da umakne*.

Između odrednica **ajtó** i **alfa** kod kojih se u ELTE rečniku obrađuju frazeologizmi, B-D rečnik u još tri odrednice pronalazi frazeološke parove i to kod **akár**: ~ *a követ a bagolyhoz, ~ a baglyot a kőhöz* ili *jaje kamenu, ili kamen jajetu*; ili *loncem o kamen, ili kame-nom o lonac*; **alamuszi**: ~ *macska nagyot ugrik ispod mire tri đavola vire*; *ispod mukla i dva vuka*; *čutalici i tihoj vodi ne valja verovati*; **alánó**: ~ *mint az ökörfark napreduje kao rak*.

13. alfa

Kod ove odrednice ELTE rečnik navodi primere: a) *az ~ és az ómega*; b) *-ától ómegáig*. Frazeologizmi u sklopu ove odrednice se ne obrađuju ni kod jednog od ispitivanih rečnika.

14. alj

Kod ove odrednice ELTE rečnik navodi primer: *sok beszédnek sok az ~a*, a njegov ekvivalent se pojavljuje tek kod P rečnika: *mno-*

go besedi mnogo i laže; u velikom govoru je malo saveta. Treba ipak napomenuti da B-D rečnik ovu odrednicu dopunjuje primerom: *a legszebb búzának is van ~a nema žita bez kukolja.*

15. alkalom

U sklopu ove odrednice ELTE rečnik navodi jedan primer: *~ szüli a tolvajt.* Slično kao i prethodnom primeru, i ovde se ekvivalent pojavljuje tek od P rečnika: *prigoda/prilika čini lupeža; prilika pravi lopova.*

16. áll¹

U sklopu ove odrednice ELTE rečnik navodi primere: *a) ~, mint a cövek; b) még neki ~ feljebb.* Iako se ekvivalenti ovih primera ne mogu naći ni u jednom od ispitivanih rečnika, zanimljivo je da svi rečnici nude druge dopunske frazeologizme. Tako B-D rečnik navodi: *neki ~ az ördögnek is udarice i na đavola; szemesnek ~ a világ ko hoće da se protura kroz svet, mora dobro oči otvoriti;* Đ rečnik navodi: *kettőn ~ a vásár za pazar treba dvoje;* H rečnik navodi: *~ja a sarat pokazati se junak;* a P rečnik pak navodi primere: *~ja a sarat pokazati [-žem] se junak, junački se držati; ~ok élébe primiti/primati se nečega.*

17. áll²

Kod ove odrednice ELTE rečnik nudi sledeće frazeologizme: *a) felkopik az ~a; b) leesik az ~a; c) ~ig felfegyverkezve.* B-D rečnik prepoznaje sledeće: *a) neće se osmočiti, neće zavezati; b) otromboljio je nos,* Đ rečnik navodi primer: *b) otromboljio nos,* H rečnik navodi: *c) naoružan do zuba,* kao što i P rečnik navodi primer: *c) naoružan do zuba.*

Ipak, svi rečnici nude i druge, dopunske primere. B-D rečnik navodi primer: *szegre akasztani ~át gladovati;* Đ rečnik navodi: *~át szegre akasztja grize nokte, gladije;* H rečnik daje primer: *leesett az ~a a csodálkozástól zinuo je od čuda;* a P rečnik navodi primer: *(majd) leesett az ~a <a csodálkozástól> zinuo je od čuda.*

18. állat

Kod ove odrednice ELTE rečnik nudi sledeće primere: *(úgy) dolgozik/gürcöl, mint egy ~.*

Kod svih ispitivanih rečnika ne obeležavaju se frazeologizmi kod ove odrednice.

19. alma

U slučaju ove odrednice ELTE rečnik navodi primer: *nem esik messze az ~ a fájától*, i njegov ekvivalent ponudiće svi rečnici osim Đ rečnika. B-D rečnik navodi ekvivalent: *kud će iver od klade*, H rečnik navodi ekvivalent: *jabuka ne pada daleko od stabla*, a P rečnik navodi nekolicinu ekvivalenata: *iver ne ide daleko od klade; kakva vrba takav klin; kakav otac takav sin; kaogadžija otac, kaogadžija i sin*. Treba navesti da B-D rečnik kod ove odrednice prepoznaje još nekoliko frazeologizama, kao što su sledeći: *beleharapni a savanyú almába* *zagrísti kiselu jabuku; tiltott almára többen vágyinak* *nema slađeg mesa od kradenog; a piros ~ is gyakorta férget* *i rumenu jabuku često grize crv*; kao i P rečnik, kada navodi primer: *beleharap a savanyú almába zagrísti u kiselu jabuku*

20. álom

Kod ove odrednice ELTE rečnik navodi dva primera: *a) ki mint veti ágyát, úgy alussza álmát; b) az igazak álmát alussza*. Iako se ovi primeri ne nalaze ni u jednom ispitivanom rečniku, nekoliko dopunskih frazeologizama možemo pronaći u nekim od rečnika. Tako B-D rečnik navodi primer: *amit az ember ébren forgat, avval játszik ~ idétt is što ko misli, o onom i sanja*; P rečnik navodi primer: *elrepül, mint az ~ na snu došlo, na snu i otišlo*; a M-Sz Fraz Sz rečnik još dodaje frazeologizam: *álmában sem gondolta (hitte) ni u snu se nije nadao*

21. alsz | ik

U slučaju ove odrednice ELTE rečnik navodi primer: *~, mint a bunda/mormota*, i njegov ekvivalent, odnosno ekvivalente navode tek H i P rečnici. H navodi ekvivalente: *spavati kao top v. kao zaklan*, a P rečnik navodi ekvivalent: *spavati kao top*. Ipak, B-D rečnik prepoznaje frazeologizme sa drugim komponentama, kao što su: *~ mint a gözű spava kao zec; ~ mint a juhászbunda v. mind a két fülire ~ spava kao top, spava kao zaklan*; kao što i P rečnik navodi primere: *úgy ~ mint akit agyonütöttek spavati kao zaklan; ki mint veti ágyát, úgy alussza álmát* *kako postreš onako češ i ležati*.

Između odrednica **alsz | ik i angolos** B-D rečnik pronalazi frazeologizme i kod odrednice **amilyen** kada navodi primere: ~ *a kérdés, olyan a felelet kakvo pitanje, onakav i odgovor; ~ a jónap, olyan a fogadj Isten! kakvo „pomoz bog”, onakvo i „bog pomogao”*

22. angolos

Kod ove odrednice ELTE rečnik nudi primer: ~*an távozik*, a njegov ekvivalent, odnosno ekvivalente nude tek H i P rečnici. H rečnik navodi ekvivalent: *neprimetno se udaljiti*, a P rečnik nudi dva ekvivalenta: *neprimetno se udaljiti; izvući se kao tarana iz lonca*.

23. angyal

Kod ove odrednice ELTE rečnik daje primer: *az ~át!*. Svi rečnici nude njegove ekvivalente izuzev B-D rečnika. Đ rečnik navodi ekvivalent: *sto mu muka!*, H rečnik navodi dva ekvivalenta: *sto mu muka!; sto mu jada!*, dok P rečnik uvodi modernije ekvivalente, kao što su: *sunca mu!; sunce mu jarko!*. Iako B-D rečnik ne navodi ekvivalent za prethodno navedeni frazeologizam, u ovom rečniku je naveden jedan drugi, dopunski frazeologizam: ~ *szól belőle nosi radostan glas*.

24. anya

U slučaju ove odrednice ELTE rečnik nudi čak tri primera: *a) az anyád mindenit!; b) néma gyereknek (az) anyja sem érti (a) szavát; c) az anyja szoknyáján ül*, od kojih ni jedan ispitivani rečnik ne nudi ni jedan ekvivalent. Ipak, drugih, dopunskih frazeologizama ima u njima. B-D rečnik navodi frazeologizme: *nézd meg az anyát, vedd el a leányát gledaj konju je li debela vrata, a devojci kakva joj je majka; kakva majka, onakva i ćerka*; Đ rečnik navodi primere: *anya lánya ista mati*; P rečnik navodi: *nézd meg az anyát, vedd el a leányát gledaj majku, a uzmi ćerku*; a M-Sz Fraz Sz rečnik daje primere: *az anya sem ismerne rá ni rođena ga majka ne bi prepoznala*.

25. anyatej

Kod ove odrednice ELTE rečnik navodi primer: *az ~jel szív magába vmit*. Ekvivalente za ovaj primer nude samo H i P rečnici. H rečnik navodi: *usisao je s majčinim mlekom; naviknuo od detinjstva*, a P rečnik navodi ekvivalente: *usisao je s majčinim mlekom; naviknuo od detinjstva*.

26. április

U slučaju ove odrednice ELTE rečnik navodi dva frazeologizma: a) ~ *bolondja!*[*csúfolódás*]; b) ~*t járat vkivel*, dok se njihovi ekvivalenti ne nalaze ni u jednom od ispitivanih rečnika.

Između odrednice **április** i **aprófa** koje obrađuje ELTE rečnik, B-D rečnik pronalazi frazeologizme i kod odrednice **aprít**: *van mit ~nia a tejbe ima od čega živeti; ha ~ottad, meg is edd sam drobio, sam kusao*.

27. aprófa

Slično kao i kod prethodne odrednice, ELTE rečnik navodi jedan frazeologizam: ~*át csinál vkiből*, za koji ni u jednom od ispitivanih rečnika ne nalazimo odgovarajući ekvivalent.

28. ár²

Kod ove odrednice ELTE rečnik navodi dva frazeologizma: a) *úszik az ~ral*; b) *az ~ ellen úszik*. B-D rečnik ne nudi za njih ekvivalente, Đ rečnik navodi samo jedan ekvivalent: a) *plivati strujom*, H rečnik navodi ekvivalente: a) *povesti se za većinom*; b) *ići protiv struje*, kao i P rečnik koji navodi primere: a) *povesti [edem]/povoditi se za većinom*; b) *ići protiv struje*.

Važno je navesti da dok ELTE rečnik ne obrađuje frazeologizme u okviru odrednice **ár** (**cena**), B-D, Đ i P rečnici to čine. Tako B-D rečnik navodi primer: *megadta az ~át platio je popašu*; Đ rečnik navodi primere: *egészsége ~án po cenu svojeg zdravlja; megadta az ~át skupo ga je stalo*, a P rečnik navodi sledeće primere: *élete árán sem ni po cenu života; nagy áldozatok árán pod cenu velikih žrtava; minden ~on po svaku cenu; semmi ~on ni po koju cenu*.

29. arany

U slučaju ove odrednice ELTE rečnik navodi ukupno pet frazeologizama: a) *az ~ középút*; b) *beszélni ezüst, hallgatni ~*; c) *nem mind ~, ami fénylik*; d) *~at ér*; e) *ki korán kel, ~at lel*. B-D rečnik navodi ekvivalente za dva primera: c) *nije sve zlato što se sija*; e) *ko rano rani, dve sreće grabi*, Đ rečnik ne prepoznaje ove primere, H rečnik isto navodi dva primera: a) *zlatna sredina*; d) *zlata vredeti*, dok P rečnik daje ekvivalente za tri gore navedena primera: a) *zlatna sredina*; c) *nije sve zlato što sija*; d) *zlata vredeti [-dim]*. Pored ovo-

ga, B-D rečnik navodi i sledeći primer: *vékával méri az ~at presipa mu se blago*; a to čini i M-Sz Fraz Sz rečnik kada navodi primer: *aranyat ér a keze imati zlatne ruke*.

30. arat

Kod ove odrednice ELTE rečnik navodi primer: *ki mint vet, úgy ~*. Ekvivalente ovog frazeologizma navode B-D i P rečnici. B-D rečnik daje ekvivalent: *kako seješ, tako ćeš i žeti*,

a P rečnik daje ekvivalent: *kako posiješ, onako ćeš i požnjeti; šta seješ to i žanješ*. Pored ovoga, B-D rečnik nudi još jedan frazeologizam koji nije spomenut niti u ELTE rečniku, niti u ostalim ispitivanim rečnicima: *aki szelet vet, vihart ~ vetar seje, buru ženje*.

31. arc

U slučaju ove odrednice ELTE rečnik nudi pet frazeologizama: a) *megnyúlik az ~a*; b) *az ~ába vág vkinek vmit*; c) *az ~ába nevet/hazudik vkinek*; d) *az ~ára van írva vkinek vmi*; e) *vkinek az ~áról leolvas vmit*. Od svih ispitivanih rečnika samo H i P rečnici nude po jedan ekvivalent gore navedenih primera, i to H rečnik daje: b) *reći kome šta u brk*, a P rečnik daje ekvivalent: b) *reći kome šta u brk*. Pored ovih primera B-D rečnik navodi i još jedan dodatni frazeologizam: *~ára mászni vkinek popeti se kome na dušu*; kao i Đ rečnik, koji navodi primer: *vér szökik ~ába udari mu krv u lice*.

32. árnyék

Iako kod ove odrednice ELTE rečnik nudi veći broj frazeologizama: a) *követ vkit, mint az ~*; b) *csak ~a önmagának v. annak, ami volt*; c) *vkinek az ~ában (áll)*; d) *előre veti az ~át*; e) *~ot vet v. ráveti az ~át vmire*; f) *nem tudja átugorni az v. a saját ~át*; g) *nem ijed meg a maga ~ától*; jedino će P rečnik prepoznati nekoliko njih: b) *izgleda kao senka; on je sama kost i koža*; c) *u senci nekoga*; e) *bacati senku na koga*; g) *plašiti se i od svoje senke*. Međutim, slično ranijim odrednicama, B-D rečnik nudi i neke druge dodatne primere, kao što su: *~ától is fél boji se i svog sena*; *~a sem lehetsz nisi mu ni za slugu; vékony a hajszál, mégis van ~a ima i dlaka svoju senku*; *a fehér liliomnak feketé az ~a niko bez greha*.

Između odrednice árnyék i ártatlan koje obrađuje ELTE rečnik, P rečnik navodi frazeologizme u sklopu odrednice **árt**: *még*

a légynek sem ~ ni mrava ne bi zgazio; ni muvu ne bi ubio; ni bubicu ne dira

33. ártatlan

Kod ove odrednice ELTE rečnik navodi primer: ~, *mint a (ma született) bárány*, međutim, ispitivani rečnici ne prepoznaju frazeologizme sa ovom komponentom.

Između odrednice ártatlan i ásó (koje obrađuje ELTE rečnik) B-D i P rečnici navode frazeologizme pod odrednicom **ás**. B-D navodi primer: *aki másnak vermet ~, maga esik bele ko drugom jamu kopa, sam u nju upada*; a P rečnik daje ekvivalent: *aki másnak vermet ~, maga esik bele ko drugome jamu kopa sam će u nju pasti*.

34. ásó

U slučaju ove odrednice ELTE rečnik daje primer: ~, *kapa választja el őket*, na koji pronalazimo ekvivalent isključivo u H rečniku: *samo će nas grob rastaviti*.

35. asszony

Kod ove odrednice ELTE rečnik nudi dva primera: a) *az ~ viseli/hordja a nadrágot*; b) *gyarlóság, ~ a neved!* za koja ne pronalazimo ekvivalente ni u jednom od ispitivanih rečnika. Međutim, B-D rečnik nudi dodatne primere, kao što su: *nem jól foly a dolog, ahol az ~ viseli a gatyát gde žena gaće obuče, tamo nema dobra*.

36. asztal

I kod ove odrednice iako ELTE rečnik navodi primer: *hogy kerül a csizma az ~ra?* ni u jednom od ispitivanih rečnika nećemo naći njegov odgovarajući ekvivalent, ipak i u ovom slučaju, B-D rečnik nudi jedan dopunski primer: *éhen marad, ki ~nál szemérmeskedik u stidljivo slepca prazna torba*.

37. asztalka

Kod poslednje odrednice pod slovom *a* kod koje ELTE rečnik nudi frazeologizam: *terülj-terülj ~ám!* ne nalazimo odgovarajući ekvivalent ni u jednom od ispitivanih rečnika.

38. b,B

Prvi frazeologizam pod slovom *a* je ujedno i prvi pod slovom *b*. ELTE rečnik stoga navodi primer: *aki á-t mond, mondjon ~-t is*. Interesantno je da ni B-D rečnik koji jedini navodi njegov ekvivalent pod slovom *a*, na ovom mestu ne navodi ponovo ekvivalent.

39. bab

Kod ove odrednice ELTE rečnik navodi primer: *nem ~ra megy (a játék)*. Ekvivalent ovog frazeologizma navodi isključivo P rečnik: *nije to šala!; radi se o ozbiljnoj stvari!*. Međutim, B-D rečnik navodi jedan dodatni frazeologizam koji isto u ostalim rečnicima ne pronalazimo: *~ot se ér ne vredi ni pišljiva boba*.

40. bába

U slučaju sledeće odrednice ELTE rečnik navodi primer: *sok ~ közt elvész a gyer(m)ek*. Ekvivalent ovog frazeologizma se navodi isključivo u B-D rečniku: *kod mnogo babica propadne dete*.

41. babér

Kod ove odrednice ELTE rečnik navodi dva primera: *a) ül/pihen a ~jain; b) ~(oka)t szerez*. Od ispitivanih rečnika H rečnik daje ekvivalent za prvi primer: *a) počivati na lovorikama*, dok P rečnik daje ekvivalente za oba navedena primera: *a) počivati na lovorikama; b) (po)brati lovorike*.

42. bagó

ELTE rečnik kod ove odrednice navodi primer: *~ért*, međutim, sa njegovim ekvivalentom se ne susrećemo ni u jednom od ispitivanih rečnika.

Između odrednice **bagó** i **baj** (koje obrađuje ELTE rečnik) H i P rečnici navode frazeologizme pod odrednicom: **bagoly**. H rečnik navodi primer: *~mondja a verébnek, hogy nagyfejű rugala se sova senici da ima veliku glavu*, dok P rečnik daje dva ekvivalenta: *~mondja a verébnek, nagyfejű rugala se tiganjica loncu; rugala se sova senici da ima veliku glavu*.

43. baj

Kod ove odrednice ELTE rečnik navodi primer: *~ban ismer-szik meg a jó barát*, za koji odgovarajući ekvivalent ne nalazimo u ispitivanim rečnicima. Međutim, u nekoliko rečnika navedeni su drugi dodatni frazeologizmi sa ovom komponentom. B-D rečnik stoga navodi: *kis ~t került, nagyba esett begajúci od malog zla, pao u veliko; ~jal jár a ~ beda s bedom ide; ni jedno zlo ne dolazi bez velike prćije*; P rečnik nudi sledeće primere: *minden ~nak megvan a maga orvosága svako zlo ima svoj ustuk*; dok M-Sz Fraz Sz rečnik navodi frazeologizam koji se ne pojavljuje ni u ispitivanim rečnicima, niti u ELTE rečniku: *ellátja a baját [vkinek] naučiti [nekoga] pameti*.

44. bak

ELTE rečnik kod ove odrednice navodi frazeologizam: *~ot lő*. Svi rečnici manje-više nude odgovarajući ekvivalent ovog frazeologizma, s tim da je u H i P rečnicima prošireno i razvijeno značenje. B-D rečnik navodi ekvivalent: *promašiti*, Đ rečnik daje primer: *promašio*, H rečnik navodi: *promašiti, pogrešiti*, kao što i P rečnik daje dva ekvivalenta: *promašiti, pogrešiti*. Važno je napomenuti da B-D rečnik nudi i dodatne primere kao što su: *~ot fejni raditi zaludan posao; a ~ot is megfejné pomuzao bi i jarca, iz jalove bi krave tele izmamio; ~ot tenni kertészsze na kurjaku stado ostaviti; egyik ~ot fej, a másik rostát tart alája jedan jarca muze, drugi vedro drži*.

Između odrednice **bak** i **bárány** (koje obrađuje ELTE rečnik) B-D rečnik navodi frazeologizam pod odrednicom **bánat**: *késő ~, eb gondolat pozno kajanje magarcu*; dok P rečnik navodi frazeologizam pod odrednicom **bámul**: *~ mint borjú az új kapura zagledao se v. blene kao tele u šarena vrata; bleji kao june*.

45. bárány

Kod ove odrednice ELTE rečnik navodi tri primera: *a) eltévedt ~; b) fekete ~; c) ártatlan, mint a (ma született) ~*, za koja u ispitivanim rečnicima ne nalazimo ekvivalente, međutim, B-D rečnik navodi jedan dodatni frazeologizam: *szelid, mint a ~ miran kao jagnje*; kao i P rečnik, koji navodi primer: *áldozati ~ žrtveno janje*.

46. barát

ELTE rečnik kod ove odrednice navodi dva frazeologizma: a) *bajban ismerszik meg a jó ~*; b) *madarat tolláról, embert ~járól*. Ekvivalente ovih primera ne nalazimo u ispitivanim rečnicima, međutim, B-D rečnik navodi dva dalja primera: *szükség próbálja meg a ~ot prijatelj se u nevolji pozna je kao zlato u vatri*; *ritka madár a jó ~ pravi prijatelj je redak kao bela vrana*.

Između odrednice **barát** i **barátság** (koje obrađuje ELTE rečnik) B-D rečnik navodi frazeologizam u okviru odrednice **barát-írás**: *~ ez neki to su njemu španska sela*.

47. barátság

ELTE rečnik kod ove odrednice navodi frazeologizam: *kutya-macska ~ (ban él)*, sa kojim se ne susrećemo u ostalim ispitivanim rečnicima, ipak, B-D rečnik uz ovu komponentu navodi jedan drugi primer: *addig tart a ~, míg zsíros a konyha nesta blaga, nesta prijatelj*

48. bátor

Kod ove odrednice ELTE rečnik navodi primer: *bátraké a szerencse*, koji se ne navodi ni u jednom drugom ispitivanom rečniku.

49. bátorság

ELTE rečnik kod ove odrednice navodi frazeologizam: *vkinek inába száll a ~a*. Od svih ispitivanih rečnika jedino B-D rečnik nudi njegov ekvivalent: *padé mu srce u saru; otišlo mu srce u petu*. Između odrednice **bátorság** i **beállít** H i P rečnici navode frazeologizme u sklopu odrednice **bead**. H rečnik navodi primer: *~ja a derekát predati se; ~ja a kulcsot umreti*; dok P rečnik navodi sledeće primere: *~ja a derekát predati se; popuštatati; saviti [-jem] kičmu; prikloniti/prikljanjati se; prignuti [-nem]/priginjati [-njem] glavu; ~ja a kulcsot otegnuti [-nem] papke; umreti*

50. beállít

Kod ove odrednice ELTE rečnik navodi primer: *be van állítva*, koji se ne navodi ni u jednom od ispitivanih rečnika.

Između odrednice **beállít** i **befűt** B-D rečnik navodi frazeologizam u sklopu odrednice **becsület**: *előbb való a ~ a szalonnás káposztánál postenje je pretežnije od novaca*

51. befút

ELTE rečnik kod ove odrednice navodi frazeologizam: *alaposan/jól ~ vkinek*. B-D rečnik navodi ekvivalent: *daću ja njemu vetra; zapržiću ja njemu čorbu*, Đ rečnik navodi primer: *zapržio mu čorbu*, H rečnik daje primer: *zapržiti čorbu kome*, dok P rečnik navodi sledeći ekvivalent: *zapržiti čorbu kome*.

Između odrednice **befút** i **béka** (koje obrađuje ELTE rečnik) H i P rečnici navode frazeologizme u sklopu odrednice **begy**. H rečnik navodi: *valami van a ~ében nešto krije (v drži) u sebi; zbog nečeg se uvredio; ez a fickó a ~emben van imam pik na tok derana; tog derana sam uzeo na zub*; P rečnik navodi ekvivalente: *valami van a ~ében nešto krije v. drži u sebi; nešto ga tišti; zbog nečeg se uvredio; kimondja ami a ~ében van kaže što mu je na srcu; ez a fickó a ~emben van imam pik na tok derana; taj tip mi je na vrh glave; tog derana sam uzeo na zub*

52. béka

Kod ove odrednice ELTE rečnik navodi dva primera: a) *lenyeli a békát*; b) *kigyót, békát kiált vkire*. Od svih ispitivanih rečnika jedino P rečnik nudi jedan od ekvivalenata: a) *progutati pilulu*. Treba napomenuti ipak da Đ rečnik ovde navodi jedan dopunski frazeologizam sa kojim se ne susrećemo ni u jednom drugom rečniku: *~ egérharc boj žaba s miševima*.

53. béke

ELTE rečnik kod ove odrednice navodi tri frazeologizma: a) *~ poraira!*; b) *~ veletek!*; c) *nyugodjék békében!* čije ekvivalente – neke od njih – nalazimo u H i P rečnicima. H rečnik navodi primer: c) *neka počiva u miru!*; *počivao u miru!*, dok P rečnik navodi primer: c) *(neka) počiva u miru!*; *počivao u miru!* Ipak, važno je napomenuti da B-D rečnik navodi jedan dodatni primer: *jobb egy ~ száz hadnál bolji je zalogaj suha hleba s mirom, nego puna kola poklane stoke sa svađom*.

54. beleegyezés

ELTE rečnik kod ove odrednice navodi primer: *a hallgatás ~ sa kojim se ne susrećemo ni u jednom drugom ispitivanom rečniku*. Između odrednice **beleegyezés** i **bicska** (koje obrađuje ELTE

rečnik) B-D rečnik nudi frazeologizme u sklopu odrednice **benő**: *benőtt a feje lágya nije više dete*; i odrednice **bibe**: *eltaláltad a bibéjét pogodio si gde boli*; Đ rečnik navodi frazeologizam u sklopu odrednice **bibe**: *eltaláltam a bibéjét pogodio sam gde boli*; dok P rečnik navodi frazeologizam kod odrednice **betör**: *mondj meg az igazat, ~ik a fejed hočeš li da te svi mrze, reci svakom ko je ko; ko istinu gudi, gudalom ga po prstima biju*.

55. bicska

Kod ove odrednice ELTE rečnik navodi primer: *beletörök a bicskájá vmibe*. B-D rečnik navodi ekvivalente: *taman momče za de-verstvo! mali je on za to!*, Đ rečnik daje ekvivalent: *polomiće zube*, dok se u H i P rečnicima ne navode njihovi ekvivalenti.

Između odrednice **bicska** i **bogár** B-D rečnik navodi frazeologizme kod odrednice **bocskor**: *elrugta a ~t oteo se, postao je gospođin*; **bodza**: *az én kardom sem ~fa i moj mač seče*; a P rečnik navodi frazeologizme kod odrednice **bíró**: *senki sem lehet ~ a saját dolgában niko sam sebi sudija ne može biti*.

56. bogár

Kod ove odrednice ELTE rečnik navodi primer: *bogarat tesz/ültet vkinek a fülébe*. Od svih ispitivanih rečnika jedino P rečnik navodi njegov ekvivalent: *usaditi kome bubu u glavu*. Međutim, treba napomenuti da neki od rečnika nude frazeologizme koji nisu navedeni u ELTE rečniku. Tako B-D rečnik navodi: *bogara van ima crva (bubu) u glavi*; Đ rečnik navodi: *bogara van ima crva (u glavi)*; a P rečnik navodi primere: *bogara van imati bube u glavi*; *kiveri a bogarat vkinek a fejből isterati nekome mušice*.

57. bokor

ELTE rečnik kod ove odrednice navodi dva frazeologizma: a) *kiugrasztja a nyulat a ~ból*; b) *szid vkit/vmit, mint a bokrot*. B-D rečnik navodi ekvivalent: a) *isterati mačka na odžak*, Đ rečnik navodi: a) *isterao mačka na odžak*, dok H i P rečnici ne navode ekvivalente za ove frazeologizme. Treba napomenuti da B-D rečnik navodi dalje primere: *tüskén bokron keresztül u vodu i u vatru; nem minden ~ban terem ne možeš soud naći*; *~ból ugrott ember neiskusán čovek*;

kao i Đ rečnik, koji navodi primere: *nem minden ~ban terem ne može se svugde naći; ~ból ugrott neiskusán.*

58. bolha

Kod ove odrednice ELTE rečnik navodi dva frazeologizma: a) *bolhát tesz/ültet vkinék a fiúlébe;* b) *bolhából elefántot csinál.* Od svih ispitivanih rečnika jedino P rečnik nudi ekvivalent za prvi frazeologizam: a) *turiti kome bubu u glavu; udenuti [-enem] nekome bubu u uho.*

Između odrednice **bolha** i **bolondgomba** (koje obrađuje ELTE rečnik) B-D rečnik navodi frazeologizme i u okviru odrednice **bolond**: a *~ is tudja to i lud zna; megint a ~ját járja spopalo ga novo ludilo; terem a ~ ha nem is vetik lud se ne traži sa svećom, već se i sam pokaže.*

59. bolondgomba

Kod ove odrednice ELTE rečnik navodi primer: *nem ettem bolondgombát* koji se nalazi samo u Đ rečniku: *nisam jeo bunike, nisam lud!*

60. boml | ik

ELTE rečnik kod ove odrednice navodi primer: *ne bomolj!* čije ekvivalente navode H i P rečnici, u oba slučaja navode ekvivalent: *ne luduj!*. Treba napomenuti da P rečnik navodi još jedan dodatni frazeologizam u sklopu ove odrednice: *~ik vki után ludovat* [-dujem] *za kim.*

61. bor

Kod ove odrednice ELTE rečnik navodi tri frazeologizma: a) *~ban az igazság;* b) *jó ~nak nem kell cégér;* c) *vizet prédikál és ~t iszik.* B-D rečnik navodi sledeće ekvivalente: b) *dobra se stoar sama hvali; vino i bez venca prođe,* Đ i H rečnici ne navode ekvivalente, a P rečnik navodi sledeće primere: a) *čása iza čaše, a iza čaše istina; što trezan misli to pijan govori;* b) *dobro jelo samo se nudi.* Treba navesti da B-D rečnik daje još jedan dodatni frazeologizam: a *~ mutatja kiben mi lakik* *čovek se u piću poznaje.*

62. borjú

ELTE rečnik kod ove odrednice navodi primer: *bámul, mint (a) ~ az új kapura*. Od svih ispitivanih rečnika jedino P rečnik navodi ekvivalent: *gleda kao tele u šarena vrata; zagledati se kao tele u šarena vrata*. Treba napomenuti da B-D rečnik daje i neke druge dalje frazeologizme: *eldúlt a ~ benne razjario se; megfordult a ~ benne odljutio se; kinek borja, nyalja koga svrbi, onaj se i češe*.

63. borotva

Kod ove odrednice ELTE rečnik navodi primer: *vág az esze, mint a ~*, čiji ekvivalent, odnosno ekvivalente navode H i P rečnici. H rečnik daje ekvivalent: *oštrouman (-mna) je*, a P rečnik daje dva ekvivalenta: *pamet mu je kao britka sablja; oštrouman [-mna] je*.

64. borotvaél

Kod sledeće odrednice ELTE rečnik navodi frazeologizam: *~en táncol*, čiji ekvivalent pronalazimo samo kod P rečnika: *igrati na oštrici*.

65. bors

Kod ove odrednice ELTE rečnik navodi primere: a) *kicsi a ~, de erős*; b) *~ot tör vkinek az orra alá*. B-D rečnik navodi ekvivalent: a) *malen lončić brzo prekipi*; b) *natrti kome rena pod nos*, Đ rečnik daje primere: a) *mali lončić brzo prekipi*; b) *natro mi je rena pod nos*, H rečnik navodi: b) *natrti kome rena pod nos; zapapriti kome*, a P rečnik daje ekvivalent: b) *natrti [-rem] kome rena pod nos; zabiberiti/ zapapriti kome*.

66. borsó

ELTE rečnik u slučaju ove odrednice navodi primer: *falra hányt ~*. B-D i Đ rečnici daju ekvivalent: *sipa vodu u more, dok H i P rečnici navode ekvivalent: uzaludni napori*.

67. ború

Kod ove odrednice ELTE rečnik navodi primer: *~ra derű*. B-D rečnik ne navodi ekvivalent, Đ rečnik navodi ekvivalent: *posle kiše lepo*, a H i P rečnici navode primer: *posle kiše je lepo vreme*.

68. bot

ELTE rečnik kod ove odrednice navodi sledeće frazeologizme: a) *a füle ~ját se mozdítja/mozgatja*; b) *~tal üthetik a nyomát*. B-D rečnik daje ekvivalent: a) *i ne šuminja*, Đ rečnik navodi sledeći primer: b) *možeš ga tražiti do mile volje*, dok sledeća dva rečnika daju ekvivalente za oba frazeologizma, H rečnik navodi: a) *pravi se gluv*; b) *može ga tražiti do mile volje*, a P rečnik navodi ekvivalente: a) *pravi se gluv/gluh*; b) *može ga tražiti do mile volje; njemu ni traga ni glasa*. Treba napomenuti da ispitivani rečnici nude i takve frazeologizme koji se ne navode u ELTE rečniku. Tako B-D rečnik daje primer: *késő ~nak nagyobb a súlya što docnije, to gore*; P rečnik navodi frazeologizam: *a ~nak két vége van batina ima dva kraja*; a M-Sz Fraz Sz rečnik nudi takav primer koji se ne nalazi ni u jednom ispitivanom rečniku, kao ni u ELTE rečniku: *olyan éles, mint a ~tup kao točilo*.

69. bölcs

Kod ove odrednice ELTE rečnik navodi primer: *a ~ek köve*, sa kojim se ne susrećemo ni u jednom ispitivanom rečniku.

70. bölcsesség

ELTE rečnik kod ove odrednice navodi primer: *tartsd meg a ~edet!* kojeg ne nalazimo ni u jednom od ispitivanih rečnika.

71. bőr

Kod ove odrednice ELTE rečnik navodi ukupno trinaest frazeologizama: a) *(csak) csont és ~*; b) *hogy nem süll le a ~ a kápéról*; c) *nem fér a ~ébe*; d) *nem szeretnék a ~ében lenni*; e) *(nem) jól érzi magát a ~ében*; f) *rossz v. nem jó ~ben van*; g) *majd kibújíjk/kiugrik a ~éből*; h) *nem tud kibújni a ~éből*; i) *a saját ~én tapasztal vmit*; j) *a ~ére megy*; k) *ép ~rel megmenekül v. megúszik vmit*; l) *menti a ~ét*; m) *vásárra viszi a ~ét*. B-D rečnik navodi sledeće ekvivalente: a) *sama kost i koža*; c) *ne zna kud će od obesti*; f) *ufitiljio je*; g) *da iskoči iz kože*; j) *tiče se njegove kože*; m) *svak svoju kožu na vašar nosi*, Đ rečnik daje primere: c) *ne zna šta će od obesti*; f) *usukao se*; j) *njegove se kože tiče*, H rečnik daje ekvivalente za sledeće primere: d) *ne bih hteo biti u njegovoj koži*; f) *on se usukao; on je mršav*; g) *da iskoči iz kože*, dok P rečnik obrađuje sledeće frazeologizme: c) *ne da ti đavo mira?*; d)

ne bih hteo biti u njegovoj koži; f) on se usukao; on je mršav; g) da iskoči iz kože; i) iskusiti nešto na svojoj rođenoj koži;

Treba napomenuti da B-D i P rečnici navode i neke takve primere koji se ne navode u ELTE rečniku. Tako B-D rečnik daje sledeće primere: *~ét félti boji se za svoju kožu; szőröstül bőróstúl zajedno s kožom i dlakom; do dlake; ráhűlt a ~e ohladio se, umro je;* a P rečnik daje i sledeći frazeologizam: *~ig ázik prokisznuti [-nem]/ prokiszvati [sujem] do kože*

72. búj | ik

ELTE rečnik kod ove odrednice navodi frazeologizam: *mi -t beléd?* koji se ne pominje ni u jednom od ispitivanih rečnika.

73. bunda

Kod ove odrednice ELTE rečnik navodi sledeći frazeologizam: *alszik, mint a ~*. Osim B-D rečnika, ostali rečnici navode odgovarajući ekvivalent. U slučaju sva tri rečnika (Đ, H, P) kao ekvivalent naveden je primer: *spava kao top*.

Između odrednice **bunda** i **burok** (koje obrađuje ELTE rečnik) B-D rečnik navodi frazeologizme i u sklopu odrednice **bús**: *~ mint a kereke-törött cigány žalostan kao da su mu se vodenice podavile;* i odrednice **búsúl**: *~jon a ló, elég nagy a feje ostavi brigu, nek se stara ko hoće*.

74. burok

U slučaju ove odrednice kod koje ELTE rečnik navodi frazeologizam: *~ban született*, izuzev B-D rečnika, svi ostali rečnici (Đ, H, P) navode sledeći ekvivalent: *rođen u košuljici; sretnik*.

75. buta

ELTE rečnik kod ove odrednice navodi primer: *~, mint az v. a sötét éjszaka*, sa kojim se ne susrećemo ni kod jednog ispitivanog rečnika. Međutim, treba navesti i da P rečnik kod ove odrednice navodi jedan drugi frazeologizam: *~ mint a tök glup kao čuskija/lada*.

Između odrednice **buta** i **buzgóság** B-D rečnik navodi frazeologizam i u sklopu odrednice **búza-szem**: *vak tyúk is talál néha búzaszemet i čorava koka nađe zrno*.

76. buzgóság

Kod ove odrednice ELTE rečnik navodi primer: *elnyomja a ~ [elal-szik]*, koji se ne nalazi ni u jednom od ostalih ispitivanih rečnika.

77. búz

Kod ove odrednice ELTE rečnik navodi frazeologizam: *se íze, se ~e*, koji se može još naći kod B-D i Đ rečnika: *nit smrdi, nit mi-riše*, međutim, H i P rečnici ga već ne obrađuju.

78. búzl | ik

Poslednji frazeologizam pod slovom *b* se nalazi u sklopu ove odrednice. ELTE rečnik ovde navodi primer: *itt valami ~*, međutim, ovaj primer se ne nalazi ni u jednom od ispitivanih rečnika.

Zaključak

Iz gore navedene analize dobijamo vrlo interesantne rezultate. Od ukupno 135 frazeologizama sa kojima smo se u ovom radu bavili B-D rečnik je dao ekvivalente za njih 22, Đ rečnik je naveo 19 ekvivalenata, H 31 ekvivalent, a P rečnik ukupno 57 ekvivalenata. Iz ovog ugla gledanja bi se mogao doneti zaključak da su rečnici sa više ekvivalenata bolji i detaljniji u predstavljanju frazeološkog blaga dva jezika, međutim, tada bismo zapravo pogrešili. Ako pogledamo broj onih frazeoloških jedinica koje su date u sklopu ispitivanih odrednica, a koje ELTE rečnik nije spominjao, videćemo da je njihov broj kod B-D rečnika 39, kod Đ rečnika 10, kod H rečnika 0, a kod P rečnika 16. Najzad, ako uzmemo broj onih frazeologizama koji su pronađeni u odrednicama kod kojih ELTE rečnik uopšte nije ni detektovao frazeološku vrednost, drugim rečima kod kojih uopšte nije naveden ni jedan frazeologizam, videćemo da je njihov broj kod B-D rečnika 21, kod Đ rečnika 2, kod H rečnika 3, a kod P rečnika 10. Nakon što uzmemo u obzir sve tri spomenute grupe predstavljanja frazeologizama srpskog i mađarskog jezika, videćemo da B-D i P rečnici u skoro tri puta većem broju navode frazeološke jedinice dva jezika, što svakako pokazuje njihov odnos prema frazeologiji i čini te rečnike kvalitetnijim i detaljnijim. Ipak, B-D rečnik u svom materijalu sadrži veći broj zastarelih izraza, stoga se jasno uočava da je P rečnik po pitanju predstavljanja frazeološkog

blaga srpskog i mađarskog jezika najdalje otišao i predstavlja najvažniju bazu za buduće dvojezične i frazeološke rečnike.

U sledećim rečenicama pokušaćemo da damo odgovor na pitanja koje smo postavili na početku ovog teksta, odnosno na osnovu kojih smo i pokrenuli analizu gore navedenih odrednica.

1. *Da li se mogu prepoznati zakonitosti u predstavljanju frazeološkog blaga dva jezika u navedenim rečnicima?* Treba navesti da najdetaljniju raspodelu izraza na frazeme, izreke, poslovice vrši upravo i najstariji od ispitivanih rečnika (B-D). Drugi po redu po detaljnosti raščlanjivanja pojedinih grupa ustaljenih izraza je P rečnik, dok H rečnik kao posebnu skupinu izdvaja izreke, iako ni to ne vrši dosledno u rečniku, a Đ rečnik ne obeležava posebno tip frazeologizma. Kod svih ispitivanih rečnika frazeologizmi se navode na kraju date rečničke odrednice, odnosno na kraju strukturnog dela odrednice koji se odnosi na jedno značenje reči.

2. *Da li može da se primeti razvoj u predstavljanju frazeologizama? Da li možemo da govorimo o nadogradnji na prethodne, već postojeće, rečnike?* Uočljiva je uža povezanost između Đ i B-D rečnika, kao i između P i H rečnika. U oba slučaja kasniji rečnik se u velikoj meri oslanja na rešenja ranije publikovanog rečnika. U znatno manjoj meri se primećuje uticaj Đ rečnika na H rečnik, a još manje uticaj na P rečnik. Iako i H i P rečnici u svojim predgovorima kao svoj važan izvor navode Đ rečnik, u predstavljanju frazeologizama se pokazuje jedna sasvim druga slika.

3. *Da li je reč o razvoju rečničke odrednice, ili su odrednice ispitivanih rečnika jedne od drugih nezavisne, bez međusobnog uticaja?* Razvoj odrednice bi pretpostavljao da se kod kasnijih rečnika jasno vide rešenja, primeri i struktura ranijih rečnika. Analizom rečničkih odrednica kod četiri ispitivana rečnika možemo zaključiti da su urednici svih ovih rečnika dobro poznavali svoje prethodnike, odnosno njihov rad, međutim, svi su išli svojim sopstvenim putem, prateći svoj sopstveni model. Tako na primer Đisalović u potpunosti odbacuje detaljnost kao osnovni princip u sastavljanju rečničke odrednice i često krnji već dobro obrađene odrednice, na štetu korisnika i rečničkog sadržaja. Hadrović svesno uklanja neke od važnijih natuknica, kao što su na primer natuknice koje spadaju u religijske termine. Palić pak nakon prethodna dva veća rečnika (Đ i H) pokušava da se vrati detalj-

nijem pristupu rada (B-D) ali to već čini uz savremenija rešenja, u takozvanoj prečišćenoj strukturi.

4. *Koliko treba da bude prisutna frazeologija u jednom opštem dvojezičnom rečniku? Da li treba stremiti maksimalnoj predstavljenosti frazeološkog blaga dva jezika ili postoji „dovoljan“ nivo koliko frazeologizama treba da uđe u jedan dvojezični rečnik?* Prilikom analize rečnika mogli smo da uočimo da je broj frazeologizama značajniji bio u B-D i P rečniku, a da je taj broj bio znatno manji kod Đ i H rečnika. Sa praktične strane rečnika moramo zaključiti da su frazeologizmi jedna od najosetljivijih grupa koje obrađuju dvojezični rečnici, jer se teže uče, njihovo prisustvo je stoga važno u rečnicima, pa slobodno možemo da kažemo da su rečnici sa bogatom frazeološkom građom korisniji i uvek rado korišćeniji rečnici. Polazeći od toga, cilj bi trebao da bude da moderni dvojezični rečnici beleže najfrekventnije frazeologizme u najvećem mogućem broju, jer ih time čuvaju od zaborava, a ujedno pružaju korisnicima širok dijapazon prikaza njihove primene u svakodnevnoj upotrebi.

5. *Da li je dovoljno davati odgovarajući ekvivalent, ili potrebno davati i objašnjenje? Da li u rečnik treba da budu svrstani samo „apsolutni pogoci“ (ekvivalent za ekvivalent) ili je potrebno uneti sve najfrekventnije frazeologizme dva jezika?* Tokom analize ovih rečnika mogli smo da zaključimo da se urednici rečnika često koriste objašnjavanjem kao metodološkim pristupom kod obrade frazeologizma. Ipak, u najvećem broju slučajeva pokušano je da se navede apsolutni ekvivalent. Važno je napomenuti da kod onih frazeologizma koji imaju svoj odgovarajući ekvivalent na drugom jeziku, u leksikografskoj praksi ne navodimo i dalja objašnjenja datih frazeologizama, dok u slučajevima gde nedostaju ekvivalenti, rešenje može da bude jednostavno objašnjenje frazeologizma. Pored toga, ipak, upravo zbog karakterizacije kulturnog naboja koji frazeologizam u sebi sadrži, bilo bi poželjno u rečnik uvrstiti najveći mogući broj frazeologizama jezika sa kojeg se tumači značenje (leva strana rečnika).

6. *Da li je potrebno vizuelno označavati frazeologizme u rečniku i koje tehnike se primenjuju u tu svrhu?* U cilju jednostavnije obrade frazeologizama, odnosno lakšeg korišćenja rečnika, frazeologizmi bi se trebali posebno označavati u rečnicima, što se u najvećem

ćem broju rećnika i vrši, grafićkim rešenjima, navođenjem određenih oznaka ili simbola ispred jednog datog frazeologizma.

<Proi deo analize je preuzet iz autorovog ranijeg rada – (URKOM 2018a) >

ISTORIOGRAFIJA U LEKSIKOGRAFIJI

U ovom tekstu bavićemo se detaljnijim ispitivanjem prisutnosti istoriografskih podataka u rečnicima. Ovde neće biti reči o etimologiji reči, niti o istorijskom proučavanju jezika, već o mogućnosti kombinovanja dve grane nauke kroz obeležavanje istorijskih događaja u leksikografskim radovima. Naime, u rečnicima je prisutna istorija kroz reči i izraze koji su vezani za određene istorijske događaje ili ličnosti, kao i kroz obilne primere koji se u tim odrednicama navode u rečnicima. U ovom tekstu ćemo se stoga pozabaviti prvenstveno onim odrednicama u kojima su detektovane istoriografske činjenice i kroz primere je ponuđeno bliže objašnjenje datog pojma.

U rečnicima se obeležavanje istorijskih događaja i ličnosti vrši navođenjem odgovarajućeg kvalifikatora. U slučaju velikog mađarsko-srpskog rečnika koji je u izradi u Budimpešti, koristi se kvalifikator 'tört'. Prilikom analize rečničkog materijala na mađarskom jeziku (leva strana rečnika) utvrđeno je da će u rečniku ukupno biti 508 odrednica u kojima je detektovano istoriografsko značenje. U tim odrednicama je naveden kvalifikator i istoriografsko značenje se detektuje na nivou značenja, u ekvivalentima, odnosno u primerima. Kvalifikator 'tört' upućuje na neki istorijski događaj, odnosno na stručni izraz koji je nastao vremenom na osnovu nekog istorijskog događaja ili ličnosti. U velikom mađarsko-srpskom rečniku navedeni kvalifikator je detektovan u odrednicama u kojima nije ponuđena ilustracija primene, odnosno ne postoje primeri upotrebe, kao i u odrednicama sa primerima. Primećuje se da se primeri ne koriste u onim odrednicama u kojima je istoriografski kontekst natuknice jasno uočljiv i nije potrebno dodatno objašnjenje, dok se primeri upotrebe najčešće navode u onim primerima gde se istoriografski karakter pojavljuje nakon nadogradnje drugim elementima, kada se ne retko pojavljuje i novo značenje. Ipak, kao što ćemo moći da vidimo kasnije, ovo pravilo se ne izvršava dosledno i tako dolazimo do pitanja u kojoj meri je potrebna ilustracija primene jednog pojma ili izraza, a kada su primeri suvišni.

U sledećim redovima prikazuju se rečničke odrednice pod slovom „A“ u kojima je detektovan kvalifikator 'tört', ali u kojima nisu ponuđeni primeri i na taj način nije ilustrovana primena datih pojmova u svakodnevnoj upotrebi:

abszolutizmus *fn* <~t, ~a> tört apsolutizam *h* <G -zma>

adóberlő *fn*, tört poreznik *h* <G -ka, V -iče, N tsz -ici>

adománylevél *fn* tört povelja *n* <G -lje>; darovnica *n* <G -ce>

alispán *fn*, tört podžupan *h* <G -na, N tsz -ni>; županov zamenik

alkirály *fn*, tört vicekralj *h* <G -lja, N tsz -ljevi>

altiszt *fn*

1. rég [hivatalsegéd] poslužitelj *h* <G -lja, N tsz -lji>

2. kat, tört podoficir *h* <G -ra, N tsz -ri>

amfiteátrum *fn* <~ot, ~a, ~ok>, tört amfiteatar *h* <G -tra, N tsz -tri>

amfora *fn* <~át, ~ája, ~ák>, tört amfora *n* <G -re, N tsz -re>

antant *fn* <~ot>, tört antanta *n* <G -te, N tsz -te>

antanthatalmak tört sile antante

apród *fn* <~ot, ~ja, ~ok>, tört paž *h* <G -ža, N tsz -ževi>

aranybulla, Aranybulla *fn*, tört Zlatna bula

Árpád-ház *fn*, tört loza Arpada/ Arpadovića; dinastija Arpada/ Arpadovića

Árpád-kor *fn*, tört epoha Arpada/ Arpadovića; doba Arpada/ Arpadovića

atamán *fn* <~t, ~ja, ~ok>, tört ataman *h* <G -na, N tsz -ni>; kozački vojni sta-rešina

Augusztus-kori *mn* <~t>, tört Augustovo doba

Analiza:

U sledećem delu detaljnije ćemo se baviti odrednicama u kojima je ponuđena ilustracija primene. Analiza će obuhvatiti 50 odrednica u kojima su navedeni i primeri. Tokom analize želimo da dobijemo odgovor na sledeća pitanja: 1) U kojoj meri je prisutna mađarska i srpska istoriografska građa u rečniku?, 2) Istoriografski podaci kojih naroda ili ličnosti su navedeni u rečnicima i kolika je potreba za tim podacima?, 3) Obzirom da je reč o mađarsko-srpskom rečniku, da li je zadovoljavajući odnos srpskih i mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge istoriografske podatke? i 4) Da li se primećuju neki nedostaci, nesrazmernosti u predstavljanju istoriografskih podataka u rečniku i koje intervencije bi urednici rečnika trebali izvršiti u cilju poboljšanja sadržaja rečnika?

U sledećim rečenicama analiziraće se svaka odrednica pojedinačno, uz predstavljanje istoriografskog podatka, uz navođenje odgovora na gore postavljena pitanja.

1. *birodalmi mn ~ gyűlés*

Opis istoriografskog podatka:

Godine 1356. Karlo IV car Svetog rimskog carstva objavljuje zlatnu bulu i time postavlja osnove za institucionalni i ustavni status svog carstva. Pored ostalog formira i sistem elektorskog kolegijuma koji će kroz vekove izrasti u najznačajniju ustavotvornu instituciju nemačkog naroda. Broj elektora koji su birani u kolegijum se delimično menjao i varirao je između osam i devet članova. Kolegijum se bavio svetovnim i crkvenim pitanjima, a do kraja XVII veka njegove odluke su postale obavezujuće za celo carstvo.

(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

- 1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe:* nije prepoznato u ovoj odrednici
- 2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci:* Sveto rimsko carstvo, Nemačka, Karlo IV
- 3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge:* odnos je nemerljiv u odnosu na nemačku istoriju
- 4) *Nedostaci, nesrazmernosti:* nisu prepoznati

2. *bolond fn udvari ~*

Opis istoriografskog podatka:

Izraz „dvorska luda“ pojavljuje se još u starom veku i koristi se za osobe koje zabavljaju vladare i vladajuću klasu. Postoje podaci da su na određenim dvorovima i kućama velikaša dvorske lude postojale sve do XIX veka. Prvenstveni zadatak dvorske lude je bio da zabavlja svog vladara, međutim, postoje podaci o vrlo iskusnim i važnim dvorskim ludama koji su svojim šalama, humorom katkad i usmeravali svoje vladare na neka važna pitanja i tako doprinosili razvoju istorijskih događaja. Pozicija dvorske lude dobija istaknuto mesto na mađarskom dvoru i na-

rodna književnost posebno pamti dvorsku ludu Matije Korvina. (PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

- 1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe*: detektovana je prisutnost mađarske istoriografske građe
- 2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci*: Matija Korvin, mađarska istorija
- 3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge*: prisutna je dominantnost mađarske kulture, a uz nju se vezuje i engleska (Vilijem Šekspir) i dvorska kultura zapadne Evrope.
- 4) *Nedostaci, nesrazmernosti*: uočava se nedostatak tačnijeg upućivanja na neku od dvorskih luda koje prepoznaje mađarska narodna književnost i kultura.

3a. csata fn a népek csatája

Opis istoriografskog podatka:

14-20. oktobra 1813. godine dešava se velika bitka kod Lajpciha u kojoj je srušena dominacija Napoleona u Evropi. Bitka u kojoj je učestvovalo blizu pola miliona boraca završena je Napoleonomim porazom. Ovaj poraz je ujedno značio i oslobođanje nemačkih i poljskih teritorija od francuske najeзде.

(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

- 1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe*: Mađari učestvuju u ovoj bici pored Šveđana, Rusa, Austrijanaca i Prusa.
- 2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci*: Napoleon, Francuska, Francuzi, Mađari
- 3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge*: mađarski istoriografski podaci su u izrazito maloj meri prisutni naspram francuskih.
- 4) *Nedostaci, nesrazmernosti*: nisu prepoznati

3b. csata fn a teutoburgi ~

Opis istoriografskog podatka:

Bitka kod teutoburške šume dogodila se na jesen 9. godine nove

ere u kojoj je Arminije, heruski knez, porazio rimske legije Publiusa Quinctilius Varusa. Ovo će biti prva bitka u kojoj su ujedinjeni Germani uspeli da se odupru i poraze rimsku vojsku koja je do tada glasila za nepobedivu. U bici je stradala gotovo kompletna rimska vojska koja se sastojala iz tri legije i brojala blizu dvadeset hiljada vojnika.

(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

- 1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe*: nije uočena
- 2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci*: Arminije, Varus, Rim, Germani
- 3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge*: uočljiva je dominacija germanske (nemačke) kulture u odnosu na srpsku ili mađarsku.
- 4) *Nedostaci, nesrazmernosti*: kao drugi primer u odrednici navedena je bitka kod teutoburške šume, a nije dat ni jedan primer iz mađarske ili srpske istorije. Na ovom mestu bi prikladnije bilo navesti primer neke srpske ili mađarske istorijske bitke.

4.csizma fn spanyol ~

Opis istoriografskog podatka:

Izraz „španska čizma“ se odnosi na spravu za mučenje koja je bila omiljena u srednjem veku, a prva ju je koristila španska inkvizicija. Ovom spravom su optužena lica mučili na taj način da su im noge zatezali sa dve strane i nakon svakog pitanja na koje nisu dobili odgovor, zatezali su jače. Optuženici su trpeli ogromne bolove, a često su tokom mučenja i umrli ili zadobili takve povrede od kojih su kasnije izgubili život.

(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

- 1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe*: izraz „španska čizma“ je univerzalan pojam i navedena sprava za mučenje je korišćena i na našim prostorima.
- 2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci*: Španija, inkvizicija
- 3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge*: Obzirom da je reč o univerzalnom pojmu, delom se odno-

si i na srpsku i na mađarsku istoriografiju, međutim, dominira upućivanje na Španiju i špansku inkviziciju.

4) *Nedostaci, nesrazmernosti*: nisu uočeni.

5.dél² fn Észak Dél ellen

Opis istoriografskog podatka:

Izraz se odnosi na Američki građanski rat koji je trajao od 1861. do 1865. godine i koji je tadašnju državu podelio na Sever i na Jug. Južne države su izglasale nezavisnost i formirale Konfederaciju. Severne države su želele da ostanu u uniji sa svim državama. Rat je završen pobedom unije severnih država i porazom Juga. Izraz se danas odnosi i na ukidanje robovlasničkog društva, jer je nakon završetka rata ukinuto ropstvo u celim Sjedinjenim Američkim Državama.

(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe*: nije uočena.

2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci*: Sjedinjene Američke Države, američko društvo.

3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge*: dominacija istoriografskih podataka koji se odnose na severnu Ameriku.

4) *Nedostaci, nesrazmernosti*: nisu uočeni.

6. demokratikus mn Német Demokratikus Köztársaság

Opis istoriografskog podatka:

Izraz se odnosi na istočni deo nemačkih republika koje su potpale pod vlast Sovjetskog saveza. Reč je o komunističkoj državi koja traje od 1949-1990. godine. U njoj je živeo ogroman broj Nemaca koji su svoju rodbinu imali u Zapadnoj Nemačkoj što je predstavljalo dodatnu traumu za nemačko društvo. Dve Nemačke su se ujedinile nakon pada berlinskog zida kada se raspao politički sistem u istočnom bloku Nemačke.

(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

- 1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe*: nije uočen
- 2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci*: Nemačka, SSSR
- 3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge*: dominantan je nemački karakter u izrazu uz delimične prime-se upućivanja na Sovjetski savez.
- 4) *Nedostaci, nesrazmernosti*: u natuknici je naveden nemački istoriografski podatak iako je reč o mađarsko–srpskom rečniku. Natuknica može da se odnosi na bilo koje demokratsko društvo, stoga nije osnovano prisustvo i forsiranje istoriografskog podatka koji nije u primarnoj vezi sa sadržajem i ciljevima rečnika.

7 első szn I. (Első) Lajos

Opis istoriografskog podatka:

Primer se odnosi na Ludviga I Anžuskog ugarskog i poljskog kralja koji je rođen početkom XIV veka. Ludvig je bio jedan od najznačajnijih ugarskih vladara i tokom njegove vladavine Ugarskoj je pripojena i Dalmacija koja u sastavu države ostaje sve do pojavljivanja Turaka na ovim prostorima. Njegova vladavina se smatra zlatnim dobom srednjovekovne Ugarske države.

(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

- 1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe*: u primeru je prisutna mađarska istoriografska građa.
- 2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci*: Ugarska, Ludvig I Anžuski
- 3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge*: dominantan je udeo mađarske istorije u odrednici.
- 4) *Nedostaci, nesrazmernosti*: kao nedostatak se ističe navođenje samo mađarskog istoriografskog podatka, iako i na srpskoj strani postoje adekvatni primeri za upotrebu u ovoj odrednici: Stefan Uroš I, Petar I Karađorđević, Aleksandar I Karađorđević.

8 elsőszülöttségi mn ~ jog

Opis istoriografskog podatka:

Natuknica se odnosi na tradiciju nasledstva gde najstariji (najčešće muški) potomak ima prednost nad braći i sestrama. Izraz

se vezuje i za jevrejsku kulturu u kojoj je opisan prekršaj ovoga prava kada je Isav nakon što je predao svome bratu blizancu Jakovu pravo na nasljedstvo koje se naziva i „prvenaštvo“ to i pogazio tražeći svoje nasljedstvo. Prema staroj jevrejskoj tradiciji prvenaštvo je obezbeđivalo prvorodnom muškarcu dva puta veći udeo u nasljedstvu od ostale dece.

(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

- 1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe*: nije uočen
- 2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci*: Isav i Jakov, jevrejska kultura, monarška tradicija.
- 3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge*: jevrejska kultura je dominantna.
- 4) *Nedostaci, nesrazmernosti*: nisu uočeni.

9 észak fn Észak Dél ellen

Isto kao i kod odrednice **dél**² (ranije je već obrađeno)

10 februári mn ~ forradalom

Opis istoriografskog podatka:

Pojam „februarska revolucija“ vezuje se za Rusiju i pad monarškog političkog sistema i formiranje republike. Do revolucije je došlo 1917. godine u mesecu februaru po julijanskom kalendaru. Revolucija izbija zbog nezadovoljstva naroda koji je kulminirao posle više godina paćenja i gladi. Nakon revolucije na vlast dolaze Boljševici pod vođstvom Lenjina.

(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

- 1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe*: nije uočena.
- 2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci*: Rusija, Lenjin, Nikolaj II, Boljševici.
- 3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge*: dominantna prisutnost ruske istoriografije.
- 4) *Nedostaci, nesrazmernosti*: nisu uočeni.

11 felvilágosult *mn* ~ abszolútizmus

Opis istoriografskog podatka:

Izraz „prosvećeni apsolutizam“ se vezuje za nastojanja vladara da svojim političkim potezima potpomognu ugroženije slojeve društva u njihovom prosperitetu kroz slobodu veroispovesti, motivisanjem na sticanje znanja kroz razne vidove školovanja, poboljšanje ekonomije. Prosvećeni apsolutizam kreće iz Engleske i preko Francuske se najizraženije pojavljuje u austrijskoj carevini za vreme Marije Terezije i njenog sina Josifa II. Karakterističan je i za vladavinu ruske carice Katarine Velike. U skladu sa ovim pristupom Josif II uvodi jednu od najznačajnijih reformi tog doba, versku toleranciju.

(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

- 1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe:* prisutan samo sekundarno.
- 2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci:* Austrija, Marija Terezija, Josif II.
- 3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge:* obzirom da se odredbe austrijskih vladara koji su vladali u skladu sa prosvećenim apsolutizmom odnosile i na srpski narod, uočljivo je delimično upućivanje i na srpske istoriografske podatke.
- 4) *Nedostaci, nesrazmernosti:* nisu uočeni.

12a gyűlés *fn* birodalmi gyűlés

Isto kao i kod odrednice **birodalmi** (ranije je već obrađeno)

12b gyűlés *fn* rendi ~

Opis istoriografskog podatka:

Sazivanje sabora u kojem se nalaze određeni staleži, a ne samo vlastela po prvi put je izvršeno u Engleskoj još sredinom XIII veka. Prema engleskom modelu, na samom početku XIV veka i u Francuskoj je sazvan prvi ovakav sabor. Suština država u kojima funkcionišu ovakvi sabori je u tome da nasuprot kraljevoj

volji zastupaju interese privilegovanih grupa.
(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

- 1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe*: nije prepoznat.
- 2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci*: Engleska, Francuska.
- 3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge*: dominantna prisutnost engleske i francuske istoriografske građe.
- 4) *Nedostaci, nesrazmernosti*: nije ponuđeno ni jedno upućivanje na mađarsku ili srpsku istoriju, iako oba naroda i kulture poznaju formu sabora, zborova, koji čine važne tačke u istoriji i razvoju tih naroda.

13 gót mn ~ (betús) írás (i)

Opis istoriografskog podatka:

Pojam „gotsko pismo“ vezuje se za Gote i izumrli gotski jezik koji spada u porodicu germanskih jezika. Gotski jezik je važan jer je jedini među istočnim nemačkim jezicima za sobom ostavio pisane spomenike. Gotsko pismo nastaje u IV veku i nestankom Gota polako pada u zaborav.

(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

- 1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe*: nije uočena.
- 2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci*: Goti.
- 3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge*: ne postoje upućivanja na srpsku ili mađarsku istoriografiju.
- 4) *Nedostaci, nesrazmernosti*: nisu uočeni.

14a háború fn harmincéves ~

Opis istoriografskog podatka:

„Tridesetogodišnji rat“ vezuje se za period između 1618. i 1648. godine kada su u ratni konflikt ušle brojne sile tadašnje Evrope. Veliki broj ljudi je izgubio život na svim stranama, a kao pobednici na kraju izlaze Francuzi koji su tokom ovog rata postali dominantna sila na kontinentu. Povod za početak čitave serije su-

koba bio je loš odnos Habzburške dinastije sa okolnim državama, odnosno nedostatak tolerancije između katolika i protestanata. (PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

- 1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe*: nije uočen.
- 2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci*: Habzburška dinastija, Austrija, Nemačka, Francuska, Španija, ostale zemlje zapadne Evrope.
- 3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge*: srpski i mađarski istoriografski podaci u vezi ovog pojma su sekundarni.
- 4) *Nedostaci, nesrazmernosti*: nisu uočeni.

14b a százéves ~

Opis istoriografskog podatka:

Izraz „stogodišnji rat“ vezuje se za vojni konflikt između Engleske i Francuske u XIV i XV veku koji je trajao ukupno sto i šesnaest godina. Ovi ratovi koji su vođeni između dve nacije i za vreme više njihovih vladara smatra se najznačajnijim vojnim konfliktom u srednjem veku iz kojeg su na kraju kao pobednici izašli Francuzi. Ovaj rat se vezuje za mnoge važne istorijske ličnosti, od kojih su najznačajniji Jovanka Orleanka, Edvard Crni Princ, engleski i francuski tadašnji vladari.

(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

- 1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe*: nije prepoznat.
- 2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci*: Engleska, Francuska.
- 3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge*: dominantna je engleska i francuska istoriografska građa.
- 4) *Nedostaci, nesrazmernosti*: nisu uočeni.

15 hadsereg fn Vörös Hadsereg

Opis istoriografskog podatka:

Izraz „crvena armija“ odnosi se na ruske vojne snage u periodu posle I svetskog rata pa sve do završetka II svetskog rata, kada

se naziv vojske menja u Sovjetsku armiju. Crvena armija je imala ogroman udeo u pobedi nad nacističkom nemačkom armijom u II svetskom ratu. Pretrpela je i ogromne gubitke tokom rata. Nakon II. svetskog rata, ruska armija je brojčano bila najmoćnija vojna sila u Evropi.

(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

- 1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe*: nije uočena.
- 2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci*: Rusija.
- 3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge*: ruski istoriografski podaci su dominantni.
- 4) *Nedostaci, nesrazmernosti*: obzirom da je reč o pojmu „armija“, u rečniku su mogli da se ponude i drugi primeri kako iz srpske, tako i iz mađarske istorije.

16 Henrik *fn* Madarász ~

Opis istoriografskog podatka:

Naziv „Henrik I Ptičar“ vezuje se za prvog nemačkog kralja sa početka X veka. Tokom njegove vladavine znatno je ojačao svoju državu i vojsku i uspešno se suprotstavio tadašnjim vojnim silama, među ostalima i tadašnjim Mađarima.

(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

- 1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe*: mađarska istoriografska građa se sekundarno vezuje za gore navedeni pojam.
- 2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci*: Nemačka, Henrik I Ptičar.
- 3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge*: srpski istoriografski podaci se ne uočavaju, dok su mađarski podaci sekundarno vezani za gore navedenu ličnost, jer su tadašnji Mađari i Nemci međusobno ratovali.
- 4) *Nedostaci, nesrazmernosti*: nisu uočeni.

17 *históriás mn* ~ *ének*

Opis istoriografskog podatka:

Pojam „istorijske melodije“ odnosi se na epske melodije i muzič-

ki žanr koji su u Mađarskom društvu postojale u XVI veku. Slično srpskim narodnim pevačima, mađarski pevači su širom svoje države izvodili melodije i pesme epske tematike koje su obrađivale mađarske istorijske događaje. Svoje pesme su izvodili karakteristično na violinama ili lautama.

(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe*: prisutna je mađarska istoriografska građa.

2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci*: Mađari.

3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge*: dominantni su mađarski istoriografski podaci naspram srpskih.

4) *Nedostaci, nesrazmernosti*: nisu uočeni, obzirom da se radi o tipično mađarskom istoriografskom pojmu.

18 internacionálé fn az első ~

Opis istoriografskog podatka:

Pojam „Prva internacionala“ predstavlja prvu međunarodnu organizaciju radničke klase koja je stremila ukidanju klasnih razlika i uvođenju novih društvenih sistema. Organizacija je osnovana u Londonu 1864. godine. Organizacija traje do 1876. kada je zbog velikih razlika u vizijama vodećih frakcija došlo do neslaganja i previranja. Među zemljama osnivačima, nemački ogranak daje značajnije predstavnike, među njima je najvažniji Karl Marks.

(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe*: sekundaran.

2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci*: Karl Marks, Engleska, Francuska, Nemačka.

3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge*: srpski i mađarski istoriografski podaci su u pogledu gore navedenog pojma prisutni samo na marginama, iako je gore navedena organizacija u obe države donela mnoštvo promena.

4) *Nedostaci, nesrazmernosti*: nisu uočeni.

19 játék fn lovagi ~

Opis istoriografskog podatka:

Izraz „viteške igre“ vezuje se za srednji vek i vitezove koji su na ovaj način mogli da pokažu svoje sposobnosti, kao i da zabave svoje vladare. Viteške igre su se odvijale i u periodima kada nije bilo ratova pa su kroz njih vitezovi mogli da vežbaju svoja znanja oko mačevanja. Dvoboji su se često završavali i smrću jednog od učesnika, a česti su bili i dvoboji u čast neke dame ili u cilju osvajanja višeg viteškog ranga. Viteške igre su se tipično održavale na kraljevskim ili velikaškim dvorovima.

(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe:* i srpska i mađarska istoriografska građa poznaje viteške igre.

2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci:* pojam se odnosi na sve narode srednjeg veka koji su poznavali funkciju vitezova.

3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge:* nije uočena značajnija razlika u dominaciji pojedinih istoriografskih podataka.

4) *Nedostaci, nesrazmernosti:* nisu uočeni.

20 kalandozás fn a ~ok kora

Opis istoriografskog podatka:

Pojam se odnosi na vojne pohode Mađara nakon što su se naselili u Panonsku niziju. Mađari kreću u razne pohode prema zapadu i jugu u periodu od druge polovine IX pa sve do druge polovine X veka. Tokom gotovo sto godina Mađari vrše pljačkaške napade u veliki broj zemalja i sa svojih pohoda se uvek vraćaju u Panonsku niziju. Konačno ih zadržavaju nemačke snage, nakon čega se i završava ovaj burni period mađarske istorije. (PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe:* pojam se odnosi na mađarsku istoriografsku građu.

2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci:* Mađari.

3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge*: dominantno je prisustvo mađarske istoriografske građe, međutim, obzirom da su u navedenom periodu Mađari ulazili i na južne teritorije gde su živeli i Srbi, pojam se posredno može odnositi delimično i na podatke iz srpske istoriografije.

4) *Nedostaci, nesrazmernosti*: nisu uočeni.

21 kancellár fn birodalmi ~

Opis istoriografskog podatka:

Pojam se odnosi na poziciju kancelara nemačkog carstva koji je jedini odgovorni ministar i kojeg direktno bira car. Predstavlja prvog činovnika posle cara i rukovodi najvišim organom izvršne vlasti. Njegova uloga je prvenstveno politička, vrši ratifikaciju gotovo svih uredbi i naredbi cara.

(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe*: nije uočen.

2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci*: Nemačka.

3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge*: dominantni su nemački istoriografski podaci.

4) *Nedostaci, nesrazmernosti*: nisu uočeni.

22 karó fn ~ba húz vkit

Opis istoriografskog podatka:

Izraz „nabijanje na kolac“ odnosi se na metod osuđivanja na smrtnu kaznu i sprovođenje kazne u starom veku koji se primenjuje i tokom celog srednjeg veka. Metod je široko rasprostranjen u Evropi tog perioda. Metod se zasniva na sprovođenju smrtno kazne uz mučenje. Tehnikom koja je primenjivana osuđenici na smrt su umirali u strašnim bolovima koji su trajali i više dana.

(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe*: pojam se odnosi na širi istorijski period i celu Evropu.

2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci*: nema upućivanja na pojedine narode ili ličnosti.

3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge*: ne postoji dominacija u upućivanju na određene narode ili ličnosti.

4) *Nedostaci, nesrazmernosti*: nisu uočeni.

23 kerék *fn* ~ *be tör vkit*

Opis istoriografskog podatka:

Izraz „točak za lomljenje“ odnosi se na metod pogublivanja koji je širom Evrope bio primenjivan u srednjem veku. Na nekim mestima primenjivao se sve do početka XIX veka, prvenstveno za lopove, ubice, piromane i druge teške prestupnike. Osuđenik na smrt se postavljao na zemlju fiksiran kolcima, a kosti su mu lomljene uz pomoć velikog i teškog točka. Nakon mučenja i lomljenja, osuđenik na smrt je mogao još satima pa i danima ostati živ u nesnosnim bolovima.

(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe*: pojam se odnosi na širi pojas Evrope.

2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci*: nisu uočena upućivanja na pojedine narode ili ličnosti.

3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge*: nije uočena dominacija istorijskih podataka ni jednog posebnog naroda.

4) *Nedostaci, nesrazmernosti*: nisu uočeni.

24 keresztes *mn* ~ *háború/hadjárat*

Opis istoriografskog podatka:

„Krstaški ratovi“ odnose se na ratne pohode koji su uz Papin blagoslov trajali od kraja XI do kraja XIII veka. Primarni cilj je bio oslobađanje Jerusalima od muslimana i stavljanje pod hrišćansku kontrolu, međutim krstaški ratovi se kasnije vode i protiv nekih evropskih i afričkih naroda. Ukupno je bilo osam velikih krstaških ratova, nakon kojih je bilo veći broj manjih i manje značajnih krstaških ratova.

(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

- 1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe*: prisutnost mađarske istoriografske građe u pogledu krstaških ratova koje su Mađari pokretali protiv bogumila.
- 2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci*: upućivanje na hrišćanske narode Evrope, Papa, francuski i nemački vladari.
- 3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge*: mađarski istoriografski podaci su dominantniji od srpskih.
- 4) *Nedostaci, nesrazmernosti*: nisu uočeni.

25 koncentrációs mn ~ tábor

Opis istoriografskog podatka:

Izraz „koncentracioni logor“ odnosi se na metode zarobljavanja protivničkih vojnih i civilnih grupa u cilju njihovog izolovanja i kasnije eksploatacije. Izraz se prvenstveno vezuje za nacističke koncentracione logore, međutim, prvi logori su nastali u vreme Burskih ratova koji su vođeni između afričkog naroda Bura i Britanskog carstva. U vreme staljinovog Sovjetskog saveza Rusi organizuju takozvane gulage koji su predstavljali logore za prinudan rad i u koje su slani prvenstveno politički protivnici režima. Tokom II svetskog rata, Nacisti organizuju koncentracione logore od kojih su pojedini ostali u istoriji kao izrazito okrutni i nečovečni.

(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

- 1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe*: nije direktno uočen.
- 2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci*: Englezi, Rusi, Nemci.
- 3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge*: pojam se dominantno vezuje za nemačke i ruske koncentracione logore.
- 4) *Nedostaci, nesrazmernosti*: nisu uočeni.

26 kos fn faltörő ~

Opis istoriografskog podatka:

Pojam „udarni ovan“ odnosi se na opsadnu spravu koja je korišćena još u starom veku. Uz pomoć ove sprave probijani su zidovi i vrata na tvrđavama i na taj način je omogućen prodor u unutrašnjost opkoljenog zdanja. Sprava se koristi još u doba Egipćana i podaci govore da je korišćen još i u VIII veku pre nove ere. (PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

- 1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe*: pojam se odnosi na širi prostor kontinenta.
- 2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci*: nije uočena dominacija upućivanja na bilo koji pojedini narod ili ličnost.
- 3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge*: odnos je irelevantan, obzirom da se pojam odnosi na širi geografski prostor.
- 4) *Nedostaci, nesrazmernosti*: nisu uočeni.

27 kölcönös *mn* Kölcönös Gazdasági Segítség Tanácsa

Opis istoriografskog podatka:

„Savez za uzajamnu ekonomsku pomoć“ odnosi se na organizaciju koja je u svojim redovima imala države istočnog bloka i neke druge države socijalističkog državnog uređenja. Period funkcionisanja saveza traje od 1949. do 1991. godine. Osnovni cilj saveza je bio ekonomski razvoj siromašnijih članica i profilisanje određenih zemalja na proizvodnju tipičnih proizvoda koji su se prodavali u državama članicama saveza.

(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

- 1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe*: Mađarska je bila član saveza tako da pojam direktno vezan za mađarsku istoriografiju. SFR Jugoslavija je bila zemlja posmatrač.
- 2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci*: države istočnog bloka, među njima i Mađarska.
- 3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge*: Uz ostale socijalističke države istočnog bloka, mađarski istoriografski podaci su dominantniji od srpskih.
- 4) *Nedostaci, nesrazmernosti*: nisu uočeni.

28 köztársaság *fn* Német Demokratikus Köztársaság

Isto kao i kod odrednice **demokratikus** (ranije je već obrađeno)

29 krími *mn* ~ háború

Opis istoriografskog podatka:

„Krimski rat“ odnosi se na ratni sukob između carske Rusije i saveza Engleza, Turaka, Italijana i Francuza koji je buknuo 1853. godine. Rat je završen ruskim porazom koji je skoro kulminirao u državni bankrot.

(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

- 1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe:* nije uočen.
- 2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci:* Rusi, Englezi, Turci, Francuzi, Italijani.
- 3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge:* upućivanje na srpske ili mađarske istoriografske podatke nije izraženo u odnosu na istoriografske podatke gore navedenih učesnika u ratu.
- 4) *Nedostaci, nesrazmernosti:* nisu uočeni.

30 kulturális *mn* ~ forradalom

Opis istoriografskog podatka:

Izraz “kulturalna revolucija” odnosi se na politički pokret u Kini između 1966. i 1976. godine. Vezuje se za Mao Cedunga koji je bio vođa Komunističke partije u Kini i koji je kroz ovaj pokret želeo da onemogući formiranje kapitalističkog društvenog poretka u Kini. Tokom godina pokreta kinesko društvo i ekonomija su drastično nazadovali pa je danas u kineskom društvu ovaj pokret protumačen kao vrlo negativnim za Kinu.

(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

- 1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe:* nije uočena.
- 2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci:* Kinezi, Mao Cedung
- 3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na dru-*

ge: srpski i mađarski istoriografski podaci ne stoje u nikakvom odnosu sa istorijskim podatkom iz ove odrednice.

4) *Nedostaci, nesrazmernosti*: nisu uočeni.

31 lovag *fn* templomos ~

Opis istoriografskog podatka:

Pojam "Templari" vezuje se za katolički viteški red koji je osnovan u XII veku koji je imao ogromnu ulogu u vreme krstaških ratova. Templari su se sastojali iz borbenih i neborbenih članova. Neborbeni članovi su upravljali ogromnim finansijskim nasleđem viteškog reda. Vitezovi će nakon krstaških ratova izgubiti poverenje naroda i vladara pa će početkom XIV veka red biti zabranjen.

(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe*: samo posredno.

2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci*: rimski Papa, Ig de Pejen

3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge*: srpski i mađarski istoriografski podaci se samo posredno vezuju za Templare.

4) *Nedostaci, nesrazmernosti*: nisu uočeni.

32 lovagrend *fn* német ~

Opis istoriografskog podatka:

Izraz "Tevtonski red" odnosi se na nemački viteški red koji je osnovan krajem XII veka u tadašnjoj Palestini. Ovaj red je imao značajan uticaj na formiranje političke situacije na Bliskom istoku. Red će se održati sve do početka XVI veka, međutim neki ogranci će ostati sve do današnjih dana, prvenstveno karitativne prirode.

(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe*: nemački viteški red je jedno vreme delovao i iz Transilvanije i imao je udela u odbrani tadašnje Ugarske.

- 2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci:* Nemci.
- 3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge:* na mađarske istoriografske podatke se samo posredno upućuje.
- 4) *Nedostaci, nesrazmernosti:* uočava se nedostatak navođenjem nemačkog, a ne mađarskog viteškog reda. Obzirom da je reč o mađarsko–srpskom rečniku, pogodnije bi bilo navesti mađarski viteški red “Stefanista” koji je osnovan još početkom XII veka, a koji je trajao skoro do sredine XV veka.

33 máglya fn ¾ara ítél vkit

Opis istoriografskog podatka:

Izraz “spaljivanje na lomači” vezuje se za stari i srednji vek kada su osuđenici na smrt pogubljavani ovom okrutnom metodom. Ovom praksom se služila pogotovo srednjovekovna inkvizicija, koja je uz smrtnu kaznu određivala i pačenje osuđenika na smrt. Ova metoda pogubljanja je korišćenja kao kazna za najteže prestupe i obavljala se pred većom grupom očevidaca. (PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

- 1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe:* uočava se samo posredno.
- 2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci:* srednjovekovna inkvizicija.
- 3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge:* pojam se odnosi na širi geografski pojas.
- 4) *Nedostaci, nesrazmernosti:* nisu uočeni.

34a márciusi mn ~ forradalom

Opis istoriografskog podatka:

“Martovska revolucija” odnosi se na Mađarsku revoluciju koja je izbila 1848. godine. Mađarska revolucija je ujedno bila borba protiv tadašnjih nepovoljnih društvenih prilika kao i borba Mađara za samostalnost. Tokom revolucije, Mađari su uspeli da dobiju privremeno svoju samostalnu državu, međutim, nakon ruske inicijative i pomoći, Austrija je uspela da porazi mađarske

vojne trupe koje su bile primorane na kapitulaciju. Revolucija je ugašena 1849. godine

(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

- 1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe*: u Mađarskoj revoluciji su se na strani Austrijanaca borili i Srbi.
- 2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci*: Mađari, Austrijanci, Rusi i manji narodi Austrougarske monarhije.
- 3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge*: dominantni su mađarski istoriografski podaci.
- 4) *Nedostaci, nesrazmernosti*: nisu uočeni.

34b márciusi mn ~ ifjak

Opis istoriografskog podatka:

Pojam "martovski mladići" vezuje se za mlade osobe, pisce i intelektualce mlađe od trideset godina koji su direktno učestvovali u pripremi Mađarske revolucije. Mladi intelektualci su se okupili oko tadašnjih književnih krugova još nekoliko godina pre izbivanja revolucije i slepo su pratili interese svog naroda i pripremali pogodno tlo za izbivanje revolucije.

(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

- 1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe*: pojam se direktno odnosi na mađarske istoriografske činjenice.
- 2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci*: Mađari.
- 3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge*: mađarski istoriografski podaci su dominantni.
- 4) *Nedostaci, nesrazmernosti*: nisu uočeni.

35 nyilatkozat fn függetlenség ~

Opis istoriografskog podatka:

Pojam se odnosi na Deklaraciju o nezavisnosti iz Sjedinjenih Američkih Država kao i na Mađarsku Deklaraciju o nezavisnosti. Prva je usvojena 1776. godine i potvrđivala je otcepljenje trinaest kolonija u Americi koje su bile do tada pod vlašću Britanske imperije. Druga se odnosi na mađarski dokument koji je sastavljen

1849. godine na inicijativu Lajoša Košuta i na osnovu kojeg je Habzburška dinastija trebala da izgubi mađarski tron, a Mađarska da postane nezavisna država.

(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe*: u pogledu drugog značenja pojma, istoriografski podaci se odnose na mađarsku nacionalnu istoriju.

2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci*: Amerika, Mađarska.

3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge*: mađarski istoriografski podaci su dominantni, odnosno u pogledu prvog značenja pojma američki istoriografski podaci su dominantni.

4) *Nedostaci, nesrazmernosti*: nisu uočeni.

36 nyugatrómai mn Nyugatrómai Birodalom

Opis istoriografskog podatka:

Pojam "Zapadno Rimsko Carstvo" odnosi se na zapadni deo velikog Rimskog Carstva koje je podeljeno 395. godine. Zapadno Rimsko Carstvo će posle podele trajati manje od jednog veka, do 476. godine.

(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe*: nije uočena.

2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci*: narodi pod Zapadnim Rimskim Carstvom.

3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge*: nije uočen.

4) *Nedostaci, nesrazmernosti*: nisu uočene.

37 német mn Német Demokratikus Köztársaság

Isto kao i kod odrednice **demokratikus** (ranije je već obrađeno)

38 *nép fn* ~ek csatája

Opis istoriografskog podatka:

Pojam "Bitka naroda" odnosi se na Bitku kod Lajpciga koja se dogodila 1813. godine. U bici su bili suprotstavljeni mnogi evropski narodi, s jedne strane prvenstveno Rusi i Austrijanci, a sa druge strane Francuzi. Francuze je predvodio Napoleon koji je u ovoj bici pretrpeo jedan od najvećih poraza u toku svoje vladavine. Bitka naroda se smatra ujedno i najvećom bitkom pre izbijanja I svetskog rata.

(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

- 1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe:* samo posredno.
- 2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci:* Francuzi, Austrijanci, Rusi.
- 3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge:* dominantna su upućivanja na francuske, austrijske i ruske istoriografske podatke.
- 4) *Nedostaci, nesrazmernosti:* nisu uočeni.

39 *normandia mn* ~ partraszállás

Opis istoriografskog podatka:

Pojam "Iskrcavanje u Normandiji" odnosi se na period II svetskog rata i iskrcavanje savezničkih trupa na obalu Normandije u Francuskoj. Savezničke grupe su se suprotstavile nacističkim vojnim snagama i uspešno stupili na francusku teritoriju. Ova vojna operacija je u mnogome doprinela kasnijim ishodima u II svetskom ratu.

(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

- 1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe:* nije uočena.
- 2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci:* Amerikanci, Englezi, Nemci.
- 3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge:* dominantni su istoriografski podaci koji se odnose na Engleze, Amerikance i Nemce.
- 4) *Nedostaci, nesrazmernosti:* nisu uočeni.

40 novemberi mn ~ forradalom

Opis istoriografskog podatka:

Pojam "Novembarska revolucija" odnosi se na revoluciju u Nemačkoj koja se dogodila odmah nakon završetka I svetskog rata 1918-1919. godine kada je umesto ustavne monarhije proglašena republika. Do revolucije je došlo nakon rata iz kojeg je nemačko društvo izašlo kao gubitnik, ali i na podstrek koji je davala uspešno izvršena revolucija u Rusiji.

(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

- 1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe:* nije uočena.
- 2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci:* Nemci.
- 3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge:* nemački istoriografski podaci su dominantni.
- 4) *Nedostaci, nesrazmernosti:* nisu uočeni.

41 októberi mn nagy ~ szocialista forradalom

Opis istoriografskog podatka:

"Oktobarska revolucija" odnosi se na veliku socijalističku revoluciju u Rusiji koja je izbila 1917. godine pod vođstvom Lenjina. Oktobarska revolucija sledi prethodnoj februarskoj revoluciji. Oktobarska revolucija se vodila s jedne strane između Boljševika koje je predvodio Lenjin i Ruske privremene vlade sa druge strane. Pobeda Boljševika je stvorila pogodno tlo za formiranje Sovjetskog Saveza.

(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

- 1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe:* nije uočeno.
- 2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci:* Rusi.
- 3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge:* ruski istoriografski podaci su dominantni.
- 4) *Nedostaci, nesrazmernosti:* nisu uočeni.

42 oroszoszági mn ~ hadjárat

Opis istoriografskog podatka:

„Invazija na Rusiju“ odnosi se na Napoleonove ratove i Napoleonov pokušaj da uđe u Rusiju i pokori njenu vojsku. Invazija je otpočela 1812. godine i završila se do kraja godine povlačenjem i porazom Francuske. Invazija na Rusiju se u ruskoj kulturi i istoriji naziva još i Otadžbinski rat. Broj vojnika u Napoleonoj vojsci i ruskoj vojsci je prešao jedan milion vojnika pa se ova invazija i smatra najmnogoljudnijim vojnim konfliktom u istoriji Evrope.

(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe*: mađarska i srpska istoriografska građa se pojavljuje samo posredno.

2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci*: Francuzi, Rusi, Napoleon.

3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge*: francuski i ruski istoriografski podaci su dominantni.

4) *Nedostaci, nesrazmernosti*: nisu uočeni.

43 osztrák–magyar *mn* Osztrák-Magyar Monarchia

Opis istoriografskog podatka:

Pojam „Austrougarska monarhija“ vezuje se za period od 1867. godine do kraja I svetskog rata kada je postojala takozvana dvojna monarhija Austrijanaca i Mađara. Austrougarska započinje svoj život nakon Austro-ugarske nagodbe kojoj su Mađari dobili identična ovlašćenja u monarhiji kao i Austrijanci. Nakon poraza u I svetskom ratu, Austrougarska je prestala da postoji, a iz nje su se odvojile zasebne države, među ostalima i Mađarska i Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca.

(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe*: mađarska istoriografska građa se direktno vezuje za ovaj pojam, dok je istoriografska građa Srba usko vezana za Austrougarsku, jer je deo Srba živio u okviru novoformirane monarhije.

2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci*: Austrija, Mađarska.

3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na dru-*

ge: Austrijski i mađarski istoriografski podaci su dominantniji u odnosu na srpske i istoriografske podatke drugih naroda koji su živeli u monarhiji.

4) *Nedostaci, nesrazmernosti*: nisu uočene.

44 porta fn [török szultáni udvar] a (Fényes/Magas) Porta

Opis istoriografskog podatka:

Pojam „Visoka porta“ odnosi se na naziv vladine kancelarije Osmanskog carstva, gde se pored ostalog nalazila i kancelarija Velikog vezira. Izraz se često koristi i za sultanovu vladu, samog sultana ili osmansko rukovodstvo.

(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe*: srpska istoriografska građa je samo posredno prisutna, obzirom da je u ulozi Velikog vezira bilo više predstavnika srpskog porekla.

2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci*: Turci.

3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge*: turski istoriografski podaci su dominantni.

4) *Nedostaci, nesrazmernosti*: nisu uočeni.

45 rend fn templomos ~

Isto kao i kod odrednice **lovagrend** (ranije je već obrađeno)

4) *Nedostaci, nesrazmernosti*: nedostatkom se može smatrati nenaovođenje mađarskog viteškog reda, obzirom da je postojao i mađarski viteški red “Stefanista” u periodu između XII i XV veka.

46 rettegett mn Rettegett Iván

Opis istoriografskog podatka:

Ime „Ivan IV Grozni“ odnosi se na ruskog cara koji je vladao Rusijom u XVI veku i koji je u mnogome doprineo da se Rusija kulturno približi Evropi. Za njegovo ime se vezuje i razvoj štampane knjige u Rusiji, obzirom da je otvorio i prvu štampariju u zemlji. Svoj nadimak Grozni dobio je iz razloga što je pred kraj

svoje vladavine ubio rođenog sina.
(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

- 1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe*: nije uočen.
- 2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci*: Rusi, ruski car.
- 3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge*: ruski istoriografski podaci su dominantni.
- 4) *Nedostaci, nesrazmernosti*: nisu uočeni.

47 rezisztencia fn passzív ~

Opis istoriografskog podatka:

Pojam „pasivni otpor“ predstavlja oblik političkog delovanja u kojem se rezultati postižu u odbijanju saradnje sa vodećim organima vlasti. U istoriji se ovaj pojam najčešće vezuje za Mahatma Gandija velikog indijskog političara i državnika. Njegova politika i vera su upotreбили pasivni protest kao političko oružje protiv tadašnje Britanske imperije koja je vladala Indijom. Pojam „pasivni otpor“ se vezuje i za mađarskog političara Ferenc Deaka koji je nakon što je ugušena Mađarska revolucija predvodio politikom koja je pasivnim otporom uspela da se izbori za formiranje dvojne monarhije Austrijanaca i Mađara.
(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

- 1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe*: mađarska istoriografska građa je prisutna.
- 2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci*: Gandi, Ferenc Deak, Indija, Mađari.
- 3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge*: istoriografski podaci u vezi indijskog političara Gandija su najdominantniji, nakon čega se uočavaju i mađarski istoriografski podaci.
- 4) *Nedostaci, nesrazmernosti*: nisu uočeni.

48 szabad¹ mn ~ királyi város

Opis istoriografskog podatka:

Pojam „slobodni kraljevski grad“ odnosi se prvenstveno na mađarsku istoriografsku građu i državno uređenje ugarske države. Od sredine srednjeg veka postojali su gradovi koji su imali istaknuto političko i ekonomsko mesto i ulogu u Ugarskoj državi. Takvi gradovi su potpadali pod isključivo kraljevsku vlast i imali su posebne privilegije kao što su izgradnja zidina oko grada, održavanje vašara i zadržavanje robe, kao i plaćanje poreza kralju jednom godišnje.

(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

- 1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe*: pojam se odnosi direktno na mađarsku istoriju.
- 2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci*: Mađari.
- 3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge*: mađarski istoriografski podaci su dominantni.
- 4) *Nedostaci, nesrazmernosti*: nisu uočeni.

49 szektor fn nyugati ~

Opis istoriografskog podatka:

Pojam „zapadni sektor“ odnosi se na grad Berlin i tri zapadna sektora – američki, francuski i engleski – koji su bili odvojeni od istočnog dela Berlina, a okruženi Istočnom Nemačkom. Između zapadnih i istočnog sektora je izgrađen Berlinski zid, koji će biti srušen tek 1989. godine kada se politički ujedinjuju dve Nemačke, Istočna i Zapadna.

(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

- 1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe*: nije uočena.
- 2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci*: Nemačka, Amerika, Francuska i Engleska.
- 3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge*: nemački istoriografski podaci su dominantni.
- 4) *Nedostaci, nesrazmernosti*: nisu uočeni.

50 sah fn az iráni ~

Opis istoriografskog podatka:

Pojam „(iranski) šah“ odnosi se na vladalačku (kraljevsku) titulu u Iranu i staroj Persiji. Poslednji iranski šah je bio Mohamed Reza Pahlavi nakon čije vladavine Iran menja uređenje iz kraljevstva u islamsku republiku.

(PALLAS 1998), (HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA, 2020)

- 1) *Prisutnost mađarske i srpske istoriografske građe*: nije uočena.
- 2) *Narodi ili ličnosti na koje se odnose istoriografski podaci*: Iranci, Persiji.
- 3) *Odnos srpskih/mađarskih istoriografskih podataka u odnosu na druge*: iranski i persijski istoriografski podaci su dominantni.
- 4) *Nedostaci, nesrazmernosti*: nisu uočeni.

Zaključak

Nakon što smo analizirali 50 odrednica u kojima je ponuđena ilustracija primene kroz navođenje primera, sumirajući rezultate analize, daćemo odgovore na gore postavljena pitanja.

Analizom gore navedenih odrednica uočeno je da je u uzorku prisutno ukupno 11 pozivanja na mađarsku istorijsku građu, nasuprot 1 pozivanja na srpsku istoriju. Ovaj podatak je iz više razloga alarmantan. Kao prvi razlog treba istaći da je u dvojezičnom rečniku potrebno organizovati podjednaku prisutnost obe kulture dva jezika koja se obrađuju. Kao drugi razlog, treba istaći da se broj upućivanja na srpsku istoriografsku građu u analiziranom uzorku oseća izrazito malim i nezadovoljavajućim obzirom na prisutnost ostalih kultura, ostalih naroda. Kao najizraženija oblast primećuje se nemačka istoriografska građa, koja je dominantnija čak i od mađarske sa ukupno 12 pozivanja na nemačke istorijske događaje ili ličnosti. Njoj sledi građa iz ruske istorije sa 6 pozivanja, francuske istorije sa 6 pozivanja (od kojih se 2 pozivanja direktno vezuju za ličnost Napoleona), engleske istorije sa 4 pozivanja, američke istorije sa 2 pozivanja, a tome slede po 2 pozivanja na Stari Rim, Austriju i Papu, kao i po 1 pozivanje na Kinu, Gandiju, Iran, Španiju, Tursku i jevrejsku kulturu.

Prisutnost najrazličitijih istorijskih činjenica i primera u dvojezičnom rečniku predstavlja pravo bogatstvo za korisnika rečnika, stoga je opravdana potreba za upućivanja na gore navede-

ne istorijske događaje ili ličnosti. Problem, međutim, sagledava se u tome da je prisutnost srpske istorijske građe skoro zanemarljiv, a reč je o mađarsko–srpskom dvojezičnom rečniku.

U gore navedenom uzorku, pored gore spomenutog problema niske prisutnosti upućivanja na srpsku istoriju, uočavaju se i drugi problemi. Kod odrednice „*bolond*“ uočava se nedostatak tačnijeg upućivanja na neku od dvorskih luda koje prepoznaje mađarska narodna književnost i kultura, kod odrednice „*csata*“ nije dat ni jedan primer iz mađarske ili srpske istorije, kod odrednice „*demokratikus*“ nije jasno forsiranje nemačkog historiografskog podatka koji nije u primarnoj vezi sa sadržajem i ciljevima rečnika, kod odrednice „*első*“ ističe se samo mađarski historiografski podatak, iako i na srpskoj strani postoje adekvatni primeri za upotrebu u ovoj odrednici: Stefan Uroš I, Petar I Karađorđević, Aleksandar I Karađorđević, u odrednici „*gyűlés*“ nije ponuđeno ni jedno upućivanje na mađarsku ili srpsku istoriju, iako oba naroda i kulture poznaju formu sabora, zborova, koji čine važne tačke u istoriji i razvoju tih naroda, u odrednici „*háború*“ naveden je stogodišnji i tridesetogodišnji rat, a nisu navedeni ni jedan rat Mađara, niti Srba, u odrednici „*hadsereg*“ mogli su da se ponude i drugi primeri kako iz srpske, tako i iz mađarske istorije, u odrednici „*lovagrend*“ se ne navodi mađarski viteški red „Stefanista“ koji je osnovan još početkom XII veka, a koji je trajao skoro do sredine XV veka.

Analiza prisutnosti historiografske građe u mađarsko–srpskom rečniku koji je u izradi u Budimpešti pokazala je tipične probleme sa kojima se suočavaju urednici prilikom sastavljanja dvojezičnih rečnika i koliko je važno pozabaviti se i netipičnim istraživanjima u leksikografiji.

TERMINOLOGIJA I LEKSIKOGRAFIJA

U ovom poglavlju prikazaće se osnovne dodirne tačke terminologije i leksikografije. Podrobnije će biti analizirana građa iz religijske, privredne, sportske i medicinske terminologije u mađarsko-srpskoj leksikografiji. Kroz četiri zasebna istraživačka teksta dobiće se uvid u kompleksnost gore navedenih terminologija, u njihovu tipologiju i najrelevantnije poteškoće njihovog unošenja u dvojezične rečnike. Svaki tekst će datoj terminologiji prići iz njoj karakterističnog pravca i daće odgovore na neka važna pitanja kao što su poreklo datih terminologija, razlike u predstavljanju terminologija između srpskog i mađarskog jezika, uticaji ranijih rečnika na razvoj stručnih terminologija.

RELIGIJSKA TERMINOLOGIJA U MAĐARSKO-SRPSKOJ LEKSIKOGRAFIJI

U sledećem delu bavićemo se religijskom terminologijom koju pronalazimo u značajnijim rečnicima mađarsko-srpske leksikografije. Cilj je da se predstave sve one reči i izrazi koji spadaju pod oblast vere i religije, a koji su navedeni ili kao posebne natuknice, ili se mogu uočiti u ilustraciji primene pojedinih reči. Kao što je i ranije bio slučaj, analizu religiozne terminologije izvršićemo u sledeća četiri rečnika: 1) Mađarsko-srpski rečnik Blagoja Brančića i Đerđa Dere (Novi Sad, 1889), 2) Mađarsko-srpski rečnik Veselina Đisalovića (Novi Sad, 1914), 3) Mađarsko-srpskohrvatski rečnik Lasla Hadrovića (Budimpešta, 1958) i 4) Mađarsko-srpskohrvatski rečnik Emila Palića (Budimpešta, 1968), a upoređićemo je sa terminologijom koja se navodi u velikom mađarsko-srpskom rečniku, koji je trenutno u izradi na Filozofskom fakultetu Univerziteta Etveš Lorand u Budimpešti.

Religijska terminologija se ispituje i kroz stručnu literaturu izvan oblasti uske leksikografije i samih rečnika, jer se ona može menjati iz najrazličitijih razloga. Kao primer za to možemo navesti „termin *megváltást* u svom klasičnom značenju koje sva-

kodnevni razgovorni jezik nije u stanju da na odgovarajući način interpretira... Termin *hit* mnogi interpretiraju kao lakovernost, lakomislenost, iracionalnost... dok na primer reč *szerelem* dobija erotični prizvuk i postaje egocentričan izraz." (TOMKA, 2006: 289). Kroz analizu spomenutih rečnika želimo da dobijemo odgovore na sledeća pitanja: 1) Da li se kroz istoriju srpsko-mađarske leksikografije prepoznaje princip bilo kakve vrste, koji se odnosi na predstavljanje religijske terminologije u rečnicima, a na koji posebno treba skrenuti pažnju prilikom sastavljanja novog rečnika?, 2) Da li mogu da se prepoznaju bilo kakve zakonitosti u pogledu predstavljanja religijske terminologije u jednom rečniku, i ako mogu, kako se trebaju primeniti kod sastavljanja novog rečnika?, 3) Da li možemo da govorimo o razvoju rečničkih odrednica koje sadrže religioznu terminologiju kroz istoriju srpsko-mađarske leksikografije, da li je uočljiva nadogradnja na ranije, već publikovane rečnike?, 4) Da li je uočljivo povećanje ili opadanje broja religijskih termina kroz vreme, da li im je značenje menjano? Na ova i slična pitanja pokušaćemo da dobijemo odgovor tokom analize rečničkih odrednica gore navedenih rečnika koje sadrže religijsku terminologiju.

Metod

Analizu religijskih termina u spomenutim rečnicima sprovodi-mo na dva načina. Kao prvi metod, služićemo se novim rečnikom, koji je u izradi, a čije natuknice na mađarskom jeziku su već obrađene i u kojima su obeleženi religijski termini. U novom mađarsko-srpskom rečniku kao religijski termin obeleženo je više od 400 reči ili izraza. Uslovljeno prostornim ograničenjem, u ovom tekstu bavićemo se samo sa prvih 100 religijskih termina. Upoređivanjem tih termina sa identičnim rečničkim odrednicama ranijih rečnika, pokušaćemo da dobijemo odgovore na gore navedena pitanja. Kao drugi metod, pored ovih 100 termina, u sva četiri navedena rečnika, potražićemo sve one izraze i pojmove koji su u njima označeni kao religijska terminologija, a ne postoje u novom mađarsko-srpskom rečniku, ili jednostavno nisu obeleženi kao religijski termini.

Još i pre samog početka analize rečničkog sadržaja, navešćemo sve one aspekte prema kojima bi analiza trebala da se izvrši,

a predstavljaju najtipičnije smernice u analizi date terminologije u leksikografiji.

Kao prvu karakteristiku navedenih rečnika, ispitivaćemo primenu pravilnog predstavljanja ekvivalenata prema učestalosti pojavljivanja u svakodnevnoj upotrebi. Drugim rečima, ispitivaće se da li su ekvivalenti poređani u nizu prema njihovoj frekvenciji, i ako nisu, zašto nisu.

Drugo važno pitanje je postojanje religijskog tumačenja. Drugim rečima, ispitivaće se da li je religijsko značenje određenog pojma zadržano kroz istoriju, da li je menjano, da li je izgubljeno, i ako je izgubljeno, koji su razlozi koji su uslovlili promenu takve vrste. Pored ovog pitanja, analiziraće se i u kojim slučajevima se religijsko značenje uopšte ni ne navodi u rečniku, i da li je razlog tome da su u određenom vremenskom periodu ta značenja nepotrebna, katkad i teret za određeno društvo.

Pošto su među četiri rečnika dva srpskohrvatskog leksičkog fonda, potrebno je ispitati da li je karakter hrvatskog leksičkog fonda uticao (i na koji način) na razvoj rečničkih odrednica u kojima se nalaze religijski termini, da li su obeležavane razlike u srpskoj i hrvatskoj varijanti, da li uopšte postoje razlike i da li može da se primeti prioritet nekog od navedenih jezika.

Sledeće pitanje na koje želimo da dobijemo odgovor je postojanje ili odsutnost odgovarajućeg ekvivalenta. Razni razlozi mogu usloviti da neki ekvivalent ne postoji. To može biti uslovljeno prostorom, kada u manjim rečnicima na raspolaganju jednostavno ne stoji dovoljno prostora za navođenja svih ekvivalenata i svih njihovih nijansi. Međutim, često se pristupa i takvim metodama kada se određena vrsta (ili tip) reči ne navodi u rečniku, pa može da se desi da u rečniku mesto ne dobije upravo jedan važan termin. Naravno, razlog može da bude i vrlo retka upotreba, kada se urednici trude da primere daju prvenstveno iz svakodnevne upotrebe. Pored ovih razloga, pojedini termini mogu da postanu beznačajni, problematični, pa čak i suvišni sa političkog, religioznog ili društvenog pogleda. Prema rečima Mikloša Tomke: „od sredine XIX pa sve do sredine XX veka osetno su dominantne nacionalne težnje, evropske države se preuređuju u nacionalne države, vrši se formiranje kolonijalnih carstava, seoska, društvena i tradicionalna kultura je gurnuta u poza-

dinu, dolazi do brze industrijalizacije, organizuje se industrijsko društvo, a sa tim dolazi i do intenziviranja klasnih borbi, rađaju se moderna društva bazirana na velegradima, demokratiji, a najzad i na liberalizmu (TOMKA, 2007: 165). Slično navode i Žuža Begre i Ištvan Kamaráš u svom tekstu kada naglašavaju: „Od druge polovine četrdesetih godina pa sve do sredine šezdesetih godina zajedno teče socijalistička modernizacija sa snažnom akcijom protiv religije i usled toga mnogi u svom društvenom uzdizanju napuštaju veru.” (BÖGRE-KAMARÁS, 2013: 207)

Sledeće pitanje sa kojim ćemo se baviti jeste primenjivanje ilustracije u rečničkim odrednicama. Zanimljivo je ispitati da li se primena religijskih termina ilustruje u rečnicima. Kada je korisnicima ponuđena ilustracija nekog religijskog termina, a kada nije? Zašto u pojedinim slučajevima nije važna ilustracija? Da li je i ovde reč o prostornom ograničenju ili je primena datog termina jasna i jednostavna? Da li je uopšte potrebno (i kada je potrebno) ilustrovati primenu nekog religijskog termina? U ovome veliku pomoć pružaju rečnici religijske terminologije. Na primer u rečniku Belčkeja i Lenkeja pod nazivom „Rečnik religijskih izraza i pojmova stranog porekla” religijski termini dobijaju detaljan opis: „adventisták” – protestanti slobodne verske ispovedi kod kojih je centralni motiv religijskog učenja bliski dolazak Hrista (BÖLCSKEI-LENKEY, 1991: 9); „apokalipszis” – otkrivenje; naslov završne knjige Novog Zaveta (BÖLCSKEI-LENKEY, 1991: 14); „apokrifus” – skriven; nekanonski. Dokumenti izvan Biblije (BÖLCSKEI-LENKEY, 1991: 14)

Kao sledeću važnu tačku ispitivanja razmotrićemo pitanje razvoja religijskih termina. Pošto ćemo predstaviti religijske termine kroz istoriju mađarsko-srpske leksikografije, dobićemo uvid u njihov razvoj i nadogradnju. Ukoliko za primenu određenog termina postoji uzorak u ranijem leksikografskom delu, pretpostavlja se da se na to moglo oslanjati i dalje nadgrađivati dati termin. U kojim slučajevima se ne može uočiti razvoj jednog religijskog termina i šta je mogao da bude razlog da se urednici rečnika nisu oslanjali na ranije rečnike prilikom predstavljanja religijskih termina?

Kao poslednje pitanje bavićemo se i sekundarnim značenjem. Vrlo česta pojava u rečnicima je navođenje sekundarnog ili terci-

jalnog značenja, a izostavljanje primarnog ili frekventnijeg (češćeg) značenja. Šta može da bude razlog tome i na koji način možemo da ustanovimo frekventnost datog termina?

U cilju lakšeg raspoznavanja podataka, prilikom navođenja rečničkog materijala koristićemo se skraćenicama autora, prema sledećem: B-D = Brančić-Dera, Đ = Đisalović, H = Hadrović, P = Palić, ELTE = veliki mađarsko-srpski rečnik u izradi.

Analiza

1. **Ádvent**

Kod reči „*ádvent*“ primećujemo da je ekvivalent na srpskom jeziku dat samo u B-D rečniku sa sledećim primerima: „*advent, prišestvoje*“. U ostalim rečnicima (Đ, H i P) ne postoji ova natuknica. U rečniku ELTE, međutim, nedostaje ilustracija i samo je naveden ekvivalent.

2. **adventista**

Kod reči „*adventista*“ ni u jednom od ispitivanih rečnika ne postoji ova natuknica, a u rečniku ELTE, slično prethodnom primeru, nedostaje ilustracija ekvivalenta, niti je navedeno objašnjenje mađarskog ili srpskog značenja.

3. **ájtatosság**

Kod reči „*ájtatosság*“ u rečniku B-D i rečniku Đ navedeni su isti ekvivalenti: *bogomoljstvo, pobožnost*, u rečniku H naveden je ekvivalent: *pobožnost*, a u rečniku P je zamenjen redosled ekvivalenata i navedeni su ekvivalenti: *pobožnost, bogomoljstvo*. Rečnik ELTE pod drugim (2.) značenjem navodi oznaku religijske terminologije i u objašnjenju navodi da je reč o izrazu koji se koristi prilikom molitve: 2. *vall [imádkozás]*.

4. **áldás**

Kod reči „*áldás*“, slično prethodnom primeru, rečnici B-D i Đ imaju identične ekvivalente, u istom redosledu: 1. *blagosiljanje, blagoslov*, 2. *milostinja, dar*, 3. *katoličko bdenje*, rečnik H navodi ekvivalente: *blagoslov, blagosiljanje*, dok rečnik P na ekvivalente prethodnog rečnika uvodi još jedan ekvivalent: *blagoslov, blago-*

siljanje, halal. Rečnik ELTE kod ove reči daje ilustraciju primene ekvivalenta: *Isten ~a, ~át adja vmire*.

5. áldoz

Kod reči „*áldoz*“ rečnik B-D navodi dva ekvivalenta: *žrtvoovati, prinositi na žrtvu*, dok rečnik Đ redukuje broj ekvivalenata i zadržava samo ekvivalent: *žrtvoovati*. Rečnik H uvodi kategoriju rekcije kod ovog primera, nadalje u obloj zagradi navodi objašnjenje u kojim slučajevima se primenjuje dati ekvivalent: 1. *žrtvoovati*; 2. *(istentiszteletkor) pričestiti (pričešćivati) se*. Rečnik P delimično detaljnije obrađuje ovu odrednicu u odnosu na prethodni rečnik, a navodi i primer za prvo lice prezenta, obzirom da je reč o razlici između infinitivne i prezentske osnove: 1. *(átv is) žrtvoovati [žrtvujem]*; 2. *<istentiszteletkor> pričestiti/pričešćivati se*. Rečnik ELTE uz ekvivalent navodi i ilustraciju primene: *az istenségnék egy bárányt ~*.

6. áldozás

Kod reči „*áldozás*“ rečnik B-D navodi ukupno četiri ekvivalenta, međutim, posebno izdvaja oblike koji se vezuju za religijsku tematiku: 1. *žrtvoovanje*, 2. *pričešćivanje, pričest, pričešće*. Rečnik Đ čini slično prethodnom rečniku, međutim, uklanja jedan od tamo navedenih ekvivalenata: 1. *žrtvoovanje*; 2. *pričešćivanje, pričešće*. Rečnik H slično raspoznaje dva nivoa primene ovog pojma, u obloj zagradi navodi objašnjenje i diferencira pagansku i hrišćansku upotrebu. Pored toga, u ovoj odrednici razvrstava ekvivalente na one koji se primenjuju u srpskom i na one koji se primenjuju na hrvatskom jeziku: 1. *žrtvoovanje; (pogány vallásban) prinošenje žrtve*; 2. *(istentiszteletkor) pričešće, hor pričest*. Rečnik P daje identičnu sliku kao i prethodni rečnik, izuzev razvrstavanja izraza na srpski ili hrvatski: 1. *žrtvoovanje; <pogány vallásban> prinošenje žrtve*; 2. *<istentiszteletkor> pričešće, pričest*. Rečnik ELTE daje oznaku religijskog termina, odnosno objašnjenje o primeni: 2. *vall [misén]*.

7. áldozó

Kod reči „*áldozó*“ rečnik B-D navodi dva primera: 1. *koji prinosi žrtvu*, 2. *pričesnik*. Rečnik Đ daje identičnu sliku kao i prethodni

rečnik i navodi sledeće ekvivalente: 1. *koji prinosi žrtvu*; 2. *pričesnik*. Interesantno je da rečnik H nije uvrstio ovu reč u svoj fond, tako da ovde ne možemo da ispitujemo razvoj odrednice. Rečnik P navodi samo jedan ekvivalent, ispred kojeg daje oznaku religijskog termina: *vall pričesnik*. Rečnik ELTE korisnicima nudi ilustraciju primene ove natuknice: *első* ~.

8. áldozócsütörtök

Kod reči „*áldozócsütörtök*“ opažamo jednu vrlo zanimljivu situaciju. Za razliku od dva starija rečnika, dva mlađa rečnika izostavljaju ovu odrednicu. Tako se u rečniku B-D navode ekvivalenti: *Spasov-dan*, *Spasovo*, a kod rečnika Đ jedan ekvivalent: *Spasov-dan*. U rečnicima H i P – kao što je navedeno – ne postoji natuknica, dok rečnik ELTE na ovom mestu ne nudi ilustraciju primene ekvivalenta.

9. áldozópap

Slično prethodnom primeru, i kod reči „*áldozópap*“ opažamo nedostatak natuknice u rečnicima H i P, dok oba rečnika – i rečnik B-D i rečnik Đ – navode jedan isti ekvivalent: *sveštenik koji služi*. Rečnik ELTE nudi korisniku detaljnije informacije i kroz objašnjenja stavlja akcenat na razlikovanje primene ekvivalenta u paganskoj i hrišćanskoj terminologiji: 1. [*szertartást végző*], a) [*keresztény*], b) [*pogány*].

10. áldoztat

Reč „*áldoztat*“ spada u krug gore navedenih primera kod kojih rečnici H i P iz nekog razloga izostavljaju navođenje tih natuknica. Međutim, kao što je to bio slučaj i u mnogim ranijim primerima, rečnici B-D i Đ navode iste ekvivalente: *pričestiti*, *pričešćivati*. Kod rečnika ELTE, međutim, nedostaje ilustracija primene.

11. alesperes

Kod reči „*alesperes*“ rečnik B-D navodi ekvivalent u kojem se diferencira oblik muškog od oblika ženskog roda: *protin namesnik (-nica)*. U rečniku Đ se već ne navodi oblik ženskog roda u kojem dolazi i do specifične glasovne promene: *protin namesnik*. Rečnici H i P, slično nekim ranijim primerima, ni u ovom slučaju ne na-

vode ovu natuknicu. Interesantno bi bilo dobiti odgovor na pitanje zašto se izostavlja ovaj izraz u dva pomenuta rečnika, kad je već postojao u ranija dva rečnika na koja se moglo oslanjati. Kod rečnika ELTE izostaje ilustracija primene.

12. Allah

Interesantno bi bilo barem pokušati odgonetnuti zašto se ni u jednom od ispitivanih rečnika nije obradila odrednica reči „Allah“. Iz svega ovoga sledi da će rečnik ELTE biti prvi značajniji mađarsko-srpski rečnik koji će ovu reč imati u svom fondu. Ipak, u rečniku ELTE nedostaje ilustracija primene ove reči, koju bi ipak trebalo ponuditi korisnicima, obzirom da ne postoji nikakav raniji uzor, niti primer za primenu ove reči.

13. anglikán

Kod reči „*anglikán*“ uočavamo sasvim drugačiju sliku od one koju smo mogli da primetimo nekoliko primera unazad. Naime, kod ove reči se primećuje razvoj rečničke odrednice kroz jedan određeni vremenski period. Dok rečnici B-D i Đ ne spominju ovu reč, rečnik H je već spominje i daje jedan srpski ekvivalent: *anglikanski*. Rečnik P odlazi dalje i daje detaljniju obradu reči, gde navodi oznaku religijskog termina, uz navođenje oblika u pridevu i imenici, kao što i skreće pažnju na tipičnu glasovnu promenu: *vall I. mn <egyház> anglikanski; II. fn Anglikanac [-nca]*. Rečnik ELTE ide još dalje i nudi ilustraciju primene ove reči: *az ~ egyház*.

14. angyali

Kod reči „*angyali*“, slično prethodnom primeru, isto možemo delimično da uočimo razvoj rečničke odrednice. Rečnik B-D navodi dva ekvivalenta, od kojih je jedan nedvosmisleno zastareo u današnje vreme: *anđeoski, angelski*. Rečnik Đ navodi samo jedan ekvivalent, i to onaj koji je u vreme sastavljanja rečnika bio aktuelan i savremen: *anđeoski*. Rečnik H preuzima ekvivalent prethodnog rečnika: *anđeoski*, a rečnik P dopunjuje odrednicu finom nijansom koja se ispoljava u specifičnoj upotrebi ovog izraza: *anđelski, anđeoski*. Rečnik ELTE na kraju uvodi i ilustraciju primene ove reči: *~ üdvözlet*.

15. Antikrisztus

Kod reči „*Antikrisztus*“ primećujemo da je ni jedan od spomenutih rečnika nije uvrstio u svoj fond reči. Interesantno može da bude pitanje zašto ova reč nedostaje u svim ovim rečnicima i da li postoji povezanost sa njenim značenjem i odsustvom u navedenim rečnicima. Ipak, rečnik ELTE je unosi u svoj fond, međutim, ne pruža ilustraciju primene ove reči.

16. anyaszentegyház

Kod reči „*anyaszentegyház*“ možemo da primetimo da ni jedan od navedenih rečnika ne nudi ovu natuknicu, međutim dok prva dva rečnika nude približnu natuknicu na mađarskom jeziku i ekvivalent na srpskom jeziku, druga dva to u potpunosti izostavljaju. Tako na primer kod rečnika B-D, iako ne postoji ova natuknica, naveden je sledeći primer: *anya-egyház: mati crkva, glavna crkva*. Slično ovom rečniku, i kod rečnika Đ ne postoji ova natuknica, ali je naveden sledeći primer: *anyaegyház: mati crkva*. Rečnik ELTE uvodi ovaj termin, međutim, izostavlja ilustraciju primene.

17. apokalipszis

Kod reči „*apokalipszis*“ ni u jednom od navedenih rečnika nije obrađen ovaj izraz, a i u rečniku ELTE nedostaje ilustracija primene.

18. apokrif

Slično kao i u prethodnom primeru, kod reči „*apokrif*“ ni u jednom od navedenih rečnika nije obrađen ovaj izraz, dok slično kao i u gornjem primeru i u rečniku ELTE nedostaje ilustracija primene.

19. apostol

Kod reči „*apostol*“ uočavamo interesantnu situaciju. Rečnik Đ ne obrađuje ovu reč iako je ona već postojala u rečniku B-D: *apostol*. Slično ovom rečniku, i rečnici H i P nude srpski ekvivalent: *apostol*. Rečnik ELTE odlazi dalje i nudi korisnicima ilustraciju primene ove reči: *Pál ~*.

20. apostoli

Iako je u prethodnom primeru upravo rečnik Đ izostavio obradu ove reči, kod reči „*apostoli*“ srpski ekvivalent nedostaje rečniku H. Tako da na interesantan način, rečnik B-D daje ekvivalent: *apostolski*, rečnik Đ nudi ekvivalent: *apostolski*, a rečnik P uz isti ovaj ekvivalent daje i oznaku za regilijski termin: *vall apostolski*. Rečnik ELTE pored srpskog ekvivalenta nudi i ilustraciju primene: ~ *áldás, az Apostoli Szentszék*.

21. archimandrita

Kod reči „*archimandrita*“ uočavamo sličnu sliku kao i kod nekih od ranijih primera, kada ni jedan od navedenih i ispitivanih rečnika nije uvrstio ovu reč u svoj rečnički fond. Rečnik ELTE ga uvrstava u svoj fond, međutim, ne nudi korisnicima dodatnu pomoć, ilustracijom primene ovog termina.

22. arkangyal

Kod reči „*arkangyal*“ rečnik B-D daje srpski ekvivalent: *arandeo*, a rečnik H daje ekvivalent: *arhandeo*. Rečnik H nije uvrstio ovu reč u svoj fond, dok je rečnik P uz oznaku religiozne terminologije skrenuo pažnju korisnicima i na specifičnu glasovnu promenu do koje dolazi tokom deklinacije srpskog ekvivalenta: *vall arhandel, arhandeo [-ela]*. Rečnik ELTE nudi i ilustraciju primene ovog termina: *Gábor/Gábríel* ~.

23. aszkéta

Kod reči „*aszkéta*“ u rečnicima B-D i Đ ne postoji ova natuknica. Rečnik H nudi srpski ekvivalent: *asket(a)*, dok rečnik P odlazi najdalje i uz dva srpska ekvivalenta, daje oznaku religijskog termina, a nakon toga daje i ilustraciju primene ove reči: 1. *vall (átv is) asket(a) h, isposnik*; 2 <*jelzóként*> *asketski*; ~ *élet isposništvo, isposnički/asketski život, asketizam*. Rečnik ELTE ne nudi korisnicima ilustraciju primene ovog termina, što predstavlja i svojevrsni pad u kvalitetu, jer je to već ponuđeno u rečniku P.

24. ateista

Kod reči „*ateista*“ uočavamo sličnu situaciju kao i kod prethodnog primera. Kod rečnika B-D i rečnika Đ nije navedena ova na-

tuknica. Rečnik H daje jedan srpski ekvivalent: *ateist(a)*, a rečnik P najdetaljnije obrađuje ovu odrednicu, davanjem po dva srpska ekvivalenta i za pridev i za imenicu, kao i obeležavanjem specifičnih glasovnih promena: I. *mn ateistički, bezbožan [-žna]* II. *fn ateist(a) h, bezbožnik, bezbožac [-ošca]*. Rečnik ELTE izostavlja ilustraciju primene ove reči.

25. ateizam

Iako prepoznaju prethodni termin, kod reči „*ateizmus*“ primećujemo da se ni jedan od navedenih i ispitivanih rečnika nije bavio ovom natuknicom. Rečnik ELTE prvi uvodi ovu reč u svoj rečnički fond, međutim i u njemu izostaje ilustracija njene primene.

26. átok

Ovo će biti prva rečnička odrednica koja je detaljno obrađena u svim od navedenih i ispitivanih rečnika. Kod reči „*átok*“ rečnik B-D navodi nekoliko srpskih ekvivalenata, nadalje daje ilustraciju njihove primene: I. *kletva, prokletinja, prokletstvo. ~ szálljon rá kletva ga ubila, átkot szórni valakire kleti, proklinjati*. Rečnik Đ izostavlja jedan od ekvivalenata koji se nalazi u prethodnom rečniku, međutim, korisnicima nudi veći broj primera primene ekvivalenata: *kletva, prokletstvo. ~ szálljon reá kletva ga ubila, átkot mond reá, átkokkal illeti ót proklinje ga, ~ reád proklet da si! Egyházi ~ crkveno prokletstvo, anatema; ~ alá vet baciti anatemu, isključiti iz crkvene zajednice*. Rečnik H nudi tri srpska ekvivalenta, ali samo jedan od njih obeležava kao religijski termin, nadalje nudi i ilustraciju primene ekvivalenata: *kletva, prokletstvo; egyh anatema; átkokat szór vkire prokleti (proklinjati) koga; obasuti koga kletvama*. Rečnik P dodaje i jedan regionalizam, a najdetaljnije od svih ispitivanih rečnika ilustruje primenu navedenih ekvivalenata: I. *kletva, prokletstvo, prokletinja; haram táj; ~ van rajta prokletstvo je u njemu; átkokat szór vkire prokleti [-kunem]/proklinjati [-njem] koga, obasuti [-spem]/obasipati [-pam v pljem] koga kletvama; (egyházi) ~kal sújt anatemisati [-išem]; ~ alól felold rasklinjati [-njem] v osloboditi od prokletstva v kletve v anateme*. Rečnik ELTE delimično redukuje ilustraciju primene i navodi samo jedan primer primene: *átkot szór vkire*.

27. áttér

Kod reči „áttér“ rečnik B-D nudi dva ekvivalenta i ilustraciju primene: *preći, prelaziti - preći u tuđu veru*. Rečnik Đ delimično odlazi korak unazad, jer navodi samo dva srpska ekvivalenta koja su ista kao i u prethodnom rečniku, međutim izostavlja ilustraciju primene: *preći, prelaziti*. Rečnik H pod tačkom 2 navodi religijsko značenje ove reči i daje ekvivalent samo u svršenom obliku: 2. (*más vallásra*) *preći (na drugu veru)*. Rečnik P daje slične podatke kao i prethodni rečnik, međutim vraća se uobičajenoj tehnici navođenja oba glagolska vida srpskog ekvivalenta: 2. <*más vallásra*> *preći/prelaziti na drugu veru, menjati veru*. Rečnik ELTE vraća u upotrebu i ilustraciju primene ove reči: *a katolikus vallásra tért át*.

28. áttérít

Kod reči „áttérít“ rečnik B-D navodi objašnjenje ove reči: *preobraziti u drugu veru*, rečnik Đ pod tačkom 2 uvodi dva ekvivalenta: 2. *prevesti, obratiti u drugu veru*, dok rečnici H i P ne obrađuju ovu natuknicu. Rečnik ELTE ilustruje primenu sledećim primerom: ~ *a katolikus vallásra*.

29. atya

Kod reči „*atya*“ rečnik B-D ne daje direktno odgovarajući srpski ekvivalent, nego kroz ilustraciju primene daje različite oblike: *lelki ~ duhovni otac, szent v. szentséges ~ sveti otac, papa, egyházi atyák sveti oci*. Rečnik Đ slično prethodnom rečniku kroz ilustraciju obrađuje ovu odrednicu: *lelki ~ duhovni otac*. Rečnik H daje dva srpska ekvivalenta bez navođenja ilustracije: *otac, oca*. Rečnik P navodi jedan srpski ekvivalent uz obeležavanje specifične promene: *otac [oca]*. Rečnik ELTE nudi korisnicima ilustraciju primene ove reči: *az Atya, a Fiú és a Szentlélek, Szent Atya [római pápa]*.

30. avat

Kod reči „*avat*“ rečnik B-D pod 2. tačkom navodi religijsko značenje, a ujedno daje i ilustraciju primene: 2. *posvetiti (sveštenika), lelkészszé ~ ni zapopiti*. Rečnik Đ daje jedan srpski ekvivalent i istu ilustraciju kao i prethodni rečnik: *posvetiti, lelkészszé ~ za sveće-*

nika. Rečnik H ne navodi religijsko tumačenje ove reči i navodi primer: *emlékművet* ~, (*doktorrá*), međutim, među primerima naveden je i ekvivalent: *posvetiti* (*posvećivati*) koji nije posebno obeležen kao religijski. Rečnik P čini slično kao i prethodni rečnik i ne navodi religijsko tumačenje, već navodi sledeće primere: *<felavat> emlékművet* ~, *<doktorrá>*, *<beavat> ügybe* ~, *<műsz> szöve-tet*. Rečnik ELTE vraća religijsko tumačenje ove reči i ilustruje primenu: *szentté* ~ *okit*.

31. avatás

Kod reči „*avatás*“ rečnik B-D ne obrađuje ovu natuknicu. Rečnik Đ nudi jedan srpski ekvivalent: *posvećivanje*. Slično jednom od ranijih primera, rečnik H ne navodi religijsko tumačenje ove reči već navodi ekvivalent: *emlékművet* ~, (*doktorrá*), međutim, među primerima navedeni su i ekvivalenti: *posvećivanje*, *posveta*. Rečnik P čini isto kao i rečnik H, znači ne navodi religijsko značenje, ali među ekvivalentima se nalaze i: *posvećivanje*, *posveta*. Rečnik ELTE korisnicima daje ilustraciju primene ove reči: *boldoggá* ~, *szentté* ~.

32. baptista

Kod reči „*baptista*“ uočava se situacija kod koje ni jedan od ispitivanih rečnika nije obradio ovu odrednicu, pa tako rečnik ELTE prvi uvodi ovu reč u rečnički fond, ipak uz nedostatak ilustracije koja bi bila preko potrebna, obzirom da ova reč nije obrađivana u ranijim rečnicima.

33. bárány

Kod reči „*bárány*“ rečnik B-D navodi tri ekvivalenta i daje ilustraciju njihove primene: *jagnje*, *janje*, *janjac*, *Isten~a jagnje božje*, *szelid mint a ~ miran kao jagnje*. Rečnik Đ izostavlja dva od tri ekvivalenta navedena u prethodnom rečniku i izostavlja ilustrovanje primene, tako da navodi samo jedan ekvivalent: *jagnje*. Rečnik H vraća jedan od dva izostavljena ekvivalenta u prethodnom rečniku, međutim ni on ne nudi ilustraciju primene, tako da daje ekvivalente: *jagnje*, *janje*. Rečnik P pod tačkom 2 bez posebnog navođenja ekvivalenta ilustruje primenu: 2. *áldozati* ~ *žrtveno jagnje*. Rečnik ELTE navodi dve ilustracije, jednu iz prethodnog rečnika i jednu iz najstarijeg B-D rečnika: *áldozati* ~, *Isten Báránya*.

34. beharangoz

Kod reči „*beharangoz*“ rečnik B–D navodi dva ekvivalenta i daje ilustraciju primene: 1. *sazivati, sazvati zvonom, ~ó sazivoanje (zvonom)*. Rečnik Đ daje objašnjenje reči bez ilustracije primene: *zvonom zvati unutra*. Rečnik H daje oznaku prenesenog značenja ove reči, a ujedno i izostavlja ilustraciju primene: *átv objaviti*. Rečnik P se nadovezuje na prethodni rečnik, ali pored obeležavanja prenesenog značenja reči, navodi i pejorativno značenje kod ove reči: *átv objaviti/objavljivati [-ljudem]; pejor oglašavati velikom bukom*. Rečnik ELTE korisnicima nudi ilustraciju primene: *~tak misére*.

35. béke

Kod reči „*béke*“ rečnik B–D navodi jedan ekvivalent i nekoliko ilustracija njegove primene: *mir, ~ poraira v. békével nyugodjanak hamvai mir pepelu njegovu, ~ angyal andeo mira*. Rečnik Đ navodi srpski ekvivalent, međutim u njemu izostaje religijsko tumačenje: *mir*. Rečnik H pod tačkom 2 daje religijsko tumačenje ove reči uz navođenje nekoliko ilustracija primene: 2. (*nyugalom*) *békében hagy ostaviti (ostavljeti) na miru, pustiti u miru; nyugodjék békében! Neka počiva u miru! Počivao u miru!* Rečnik P daje skoro identičnu informaciju kao i prethodni rečnik, međutim navodi i specifične promene u tvorbi reči: 2. (*nyugalom*) *békében hagy ostaviti/ostavljati na miru; békében van mirovati [-rujem]; nyugodjék békében! (neka) počiva u miru! Počivao u miru!* Rečnik ELTE korisnicima nudi ilustraciju primene koja je navedena i u nekim ranijim rečnicima, a i danas se koristi: *~ poraira!, nyugodjék ~ben!*

36. bencés

Kod reči „*bencés*“ uočavamo jednu vrlo zanimljivu situaciju. Dok je kod ranijih primera u najvećem broju slučajeva upravo rečnik Đ bio taj koji je navodio najmanje informacija, odnosno izostavljao obradu pojedine natuknice, u ovom slučaju srpski ekvivalent se pronalazi isključivo u tom rečniku: *benediktinac, ~ rend benediktinski red*. Rečnici B–D, H i P ne obrađuju ovu reč, dok rečnik ELTE ponovo obrađuje ovu reč i korisnicima daje i ilustraciju njene upotrebe: *~ apátság*.

37. Benedek-rend

Kod reči „*Benedek-rend*“ rečnik B–D ne obrađuje ovu natuknicu, međutim u jednom od sledećih primera navedeno je *Benedek szerzete benediktinski red*. Rečnik Đ navodi srpski ekvivalent: *benediktinski red*, dok kod rečnika H i rečnika P ne postoji ova natuknica. Rečnik ELTE ponovo uvodi ovaj termin, međutim ne navodi i ilustraciju njegove primene.

38. bérmál

Kod reči „*bérmál*“ rečnik B–D daje dva ekvivalenta: *krizmati*, *miropomazati*, od kojih rečnik Đ zadržava samo jedan ekvivalent: *miropomazati*. Rečnik H ponovo vraća oba ekvivalenta, međutim ispred drugog daje oznaku da je reč o hrvatskom izrazu: *miropomazati*, *hor krizmati*. Rečnik P, međutim, ostavlja u upotrebi upravo taj hrvatski oblik i dodaje i jedan regionalizam: *krizmati*; *bermati táj*. U rečniku ELTE nažalost izostaje ilustracija primene ovog termina.

39. bérmálás

Kod reči „*bérmálás*“ rečnik B–D ne obrađuje ovu reč. Rečnik Đ navodi jedan srpski ekvivalent: *miropomazanje*. Rečnik H navodi tri ekvivalenta, od kojih je jedan regionalizam: *potvrda*, *krizma*; *táj berma*, dok rečnik P izostavlja dva ekvivalenta i slično prethodnom primeru odlučuje se za hrvatski izraz: *krizma*, *krizmanje*. U rečniku ELTE nedostaje ilustracija primene ovog izraza.

40. bíboros

Kod reči „*bíboros*“ rečnik B–D navodi jedan ekvivalent: *kardinal*, međutim, navodi i primere kao što su: *bíbornok kardinal*, *bíbornokság kardinalstvo*. Rečnik Đ daje dva ekvivalenta: *stožernik*, *kardinal*, ali postoje još i primeri kao što su: *bíbornok stožernik*, *kardinal*, *bíbornokság stožernički čin*. Rečnik H navodi jedan jedini ekvivalent: *kardinal*, a rečnik P ga dopunjuje sa još jednim ekvivalentom, odnosno navođenjem oznake za religijsko značenje: *vall kardinal*, *stožernik*. U rečniku ELTE, nažalost, izostaje ilustrovanje primene.

41. bocsánatos

Kod reči „*bocsánatos*“ rečnik B–D navodi jedan srpski ekvivalent: *oprostiv*. Kod rečnika Đ ne postoji ova natuknica, ali je naveden sledeći primer: *bocsánandó oprostiv*. U rečniku H i rečniku P ne postoji ova natuknica, dok je rečnik ELTE ponovo vraća u rečnički fond i daje ilustraciju primene ove reči: ~ *bűn*.

42. boldog

Kod reči „*boldog*“ rečnik B–D pod brojem 1 daje tri ekvivalenta uz ilustraciju primene: 1. *sretan, srećan, blažen, ~ Isten! blagi Bože!* Rečnik Đ ostavlja samo dva ekvivalenta i daje identičnu ilustraciju kao i prethodni rečnik: 1. *sretan, blažen, ~ Isten! blagi Bože!* Rečnik H vraća sva tri ekvivalenta u rečnički fond, ali daje oznaku hrvatskog oblika, odnosno specifičnih fonetskih i morfoloških promena: *srećan (-ćna), hor sretan (-tna); blažen*. Rečnik P pod tačkom 2 daje ilustraciju primene srpskog ekvivalenta uz navođenje oznake za religijsko značenje: 2. *vall ~gá avat proglasiti blaženim*. Rečnik ELTE preuzima ilustraciju primene iz prethodnog rečnika: ~*gá avat vkit*.

43. Boldogasszony

Kod reči „*Boldogasszony*“ rečnik B–D daje dva srpska ekvivalenta uz ilustraciju primene: *Bogorodica, Bogomati, nagy ~ velika gospojina*. Rečnik Đ zadržava jedan od dva ekvivalenta iz prethodnog rečnika i daje identičnu ilustraciju primene: *Bogorodica, nagy ~ velika gospojina*. U rečnicima H i P ne postoji ova natuknica, dok rečnik ELTE ponovo uvodi ovu reč u rečnički fond i daje ilustraciju primene: *Gyertyaszentelő ~*.

44. búcsú

Kod reči „*búcsú*“ rečnik B–D pod tačkom 2 daje religijsko značenje: 2. *srkvena slava, buč*. Rečnik Đ slično prethodnom rečniku, pod tačkom 2 daje religijsko značenje, međutim zadržava samo jedan od dva ekvivalenta koji su bili navedeni u prethodnom rečniku: 2. *srkvena slava*. Rečnik H daje kompleksnu obradu ove odrednice: 1. (*elbúcsúzás*) *oproštaj*; 2. (*bűnbocsánat*) *oproštaj, oproštenje*; 3. (*űnnep*) *proštenje*; 4. (*zarándoklat*) *proštenje, hodočašće*. Rečnik P se oslanja na prethodni rečnik i daje slično detaljnu obradu ove

odrednice, sa tim da pojedina značenja dopunjuje ili izostavlja: 1. <elbúcsúzás> *oproštaj*; 2. <bűnbocsánat> *oproštaj, oproštenje, praštanje*; 3. <űnnep> *proštenje*; 4. <zarándoklat> *hodočašće*. Rečnik ELTE korisnicima nudi ilustraciju primene ove reči: *nagypénteki* ~.

45. Buddha

Kod reči „*Buddha*“ primećujemo izostanak kod svih navedenih i ispitivanih rečnika. Rečnik ELTE istina uvodi ovaj izraz u rečnički fond, ali i kod njega izostaje ilustracija primene ove reči.

46. buddhista

Kod reči „*buddhista*“ primećujemo delimičan razvoj rečničke odrednice. Dok je u rečnicima B-D i Đ izostala ova natuknica, rečnik H navodi jedan srpski ekvivalent: *budist(a)*, a rečnik P uz ekvivalent navodi i oznaku religijskog značenja: *vall budist(a)*. Ipak, rečnik ELTE izostavlja ilustraciju primene.

47. buddhizmus

Iako je u nekim od ispitivanih rečnika obrađena prethodna rečnička odrednica, kod reči „*buddhizmus*“ uočavamo da se ovom odrednicom nije bavio ni jedan od ovih rečnika. Ono što eventualno predstavlja problem jeste i izostanak ilustracije u rečniku ELTE.

48. bűnbánat

Kod reči „*bűnbánat*“ rečnik B-D navodi tri srpska ekvivalenta, međutim ne daje ilustraciju primene: *kajanje, pokora, pokajanje*. Rečnik Đ od tri ekvivalenta navedena u prethodnom rečniku ostavlja samo dva ekvivalenta: *kajanje, pokajanje*. Rečnik H od dva ekvivalenta iz prethodnog rečnika formira jedan ekvivalent uz primenu oble zgrade, čime je rešeno diferenciranje svršenog i nesvršenog oblika reči: *po(kajanje)*. Rečnik P preuzima rešenje iz prethodnog rečnika, međutim ponovo vraća u rečnički fond i ekvivalent iz najstarijeg ovde ispitivanog rečnika: *(po)kajanje, pokora*. Pored toga daje i ilustraciju primene: *~ot tart kajati [-jem] se, činiti pokoru*. U rečniku ELTE nažalost izostaje ilustracija.

49. bűnbánó

Kod reči „*bűnbánó*“ rečnik B-D navodi sledeće ekvivalente u kategoriji imenica i prideva: *mn pokajnički, fn pokornik, pokornica*. Rečnik Đ preuzima pridevski oblik iz prethodnog rečnika, međutim menja imenički oblik: *mn pokajnički, fn pokajnik*. Rečnik H preuzima sve dostupne oblike iz dva prethodna rečnika i uvrstava ih u svoj rečnički fond, a navodi i ilustraciju primene: *I. mn pokajnički, pokornički; ~ zsoldár pokornički psalam (-Ima); II. fn pokajnik, pokornik; (nő) pokajnica, pokornica*. Rečnik P preuzima sve ekvivalente iz prethodnog rečnika, međutim nadograđuje ih dodatnim ekvivalentima, međutim ne navodi ilustraciju primene ove reči: *I. mn pokajnički, pokornički; II. fn pokajnik, pokornik, iskušenik; (nő) pokajnica, pokornica, iskušenica*. U rečniku ELTE izostaje ilustracija.

50. bűnbocsánat

Kod reči „*bűnbocsánat*“ rečnik B-D navodi dva ekvivalenta: *oproštaj greha, pomilovanje*. Rečnik Đ u potpunosti preuzima rešenje iz prethodnog rečnika: *oproštaj greha, pomilovanje*. Rečnik H izbacuje jedan od dva ekvivalenta koji su navedeni u prethodnim rečnicima: *oproštenje greha*. Rečnik P prihvata rešenje iz prethodnog rečnika, ali navodi i oznaku religijskog značenja: *vall oprostjenje greha*. Rečnik ELTE ovu odrednicu dopunjuje ilustracijom primene: *vkinek ~ot ad*.

51. cölibátus

Kod reči „*cölibátus*“ rečnici B-D, Đ i H ne obrađuju ovu reč i sa njom se srećemo tek u rečniku P gde se navode tri srpska ekvivalenta uz oznaku religijskog značenja: *vall neženstvo, beženstvo, celibat*. Rečnik ELTE izostavlja ilustraciju primene.

52. dicsértessék

Kod reči „*dicsértessék*“ susrećemo se ponovo sa zanimljivom situacijom. Prva dva rečnika obrađuju ovu reč i daju ilustraciju njene primene, dok ova natuknica izostaje kod druga dva rečnika. Tako u rečniku B-D pronalazimo: *~ a Jézus Krisztus hvaljen Isus*, a u rečniku Đ: *~ a Jézus Krisztus hvaljen Isus*. Rečnici H i P nisu uneli ovu reč u svoj rečnički fond, što rečnik ELTE nadoknađuje i ponovo pruža ilustraciju njene primene: *~ (a Jézus Krisztus)!*

53. dicsfény

Kod reči „*dicsfény*“ rečnik B–D navodi dva srpska ekvivalenta bez ilustracije primene: *glorija*, *slava*. Rečnik Đ navodi ta ista dva ekvivalenta, međutim, menja njihov redosled: *slava*, *glorija*. Rečnik H uvodi dva nova ekvivalenta: *slava*, *oreol v aureola*, na koje rečnik P dodaje i četvrti ekvivalent: *slava*, *oreol*, *aureola*, *nimbus*. Rečnik ELTE daje i ilustraciju primene ekvivalenata: ~ *övezi*.

54. dogma

Kod reči „*dogma*“ primećujemo da se njom bave tek treći i četvrti rečnik i da oni nedostaju u rečnicima B–D i Đ. Tako u rečniku H možemo da pronađemo srpski ekvivalent: *dogma*, koji je preuzeo i sledeći rečnik P: *dogma*. Rečnik ELTE nažalost ne navodi ilustraciju primene ove reči.

55. dogmatikus

Kao i u prethodnom primeru, i kod reči „*dogmatikus*“ primećujemo da se njom ne bave rečnici B–D i Đ, već ih pronalazimo tek u trećem i četvrtom rečniku. Tako u rečniku H pronalazimo srpski ekvivalent uz obeležavanje specifične promene: *dogmatičan (-čna)*. Istim rešenjem se koristi i rečnik P, međutim, dodaje i dalja dva ekvivalenta: *dogmatičan [-čna]*, *dogmatički*, *dogmatski*. U rečniku ELTE je izostala ilustracija.

56. dominikánus

Kod reči „*dominikánus*“ primećujemo da u rečniku B–D ne postoji ova natuknica, međutim, naveden je sledeći primer: *domokosi rend dominikanski red*. U rečniku Đ, slično kao i u prethodnom rečniku, ne postoji ova natuknica, ali je naveden sledeći primer: *Domonkos-barát dominikanac; Domonkosok, Domonkosrend dominikanci*. U rečnicima H i P ne postoji ova natuknica. Rečnik ELTE korisnicima daje ilustraciju primene ove reči: ~ *rend*.

57. egyházatya

Kod reči „*egyházatya*“ rečnik B–D ne navodi ovu natuknicu, ali navodi sledeći primer: *egyház atyák crkveni oci*. Rečnik Đ daje jedan srpski ekvivalent: *tutor*, dok se rečnici H i P ne bave ovom rečju. Rečnik ELTE nažalost izostavlja ilustraciju primene.

58. éjféli

Kod reči „*éjféli*“ rečnik B–D ne navodi srpski ekvivalent, međutim daje ilustraciju primene: ~ *mise ponoćnica*. Slično kao i prethodni rečnik, i rečnik Đ ne navodi ekvivalent na srpskom jeziku već daje samo ilustraciju primene: ~ *mise ponoćnica*. Rečnik H navodi i srpski ekvivalent, međutim izostavlja ilustraciju primene: *ponoćni*. Rečnik P se služi rešenjem iz prethodnog rečnika pa tako se i ovde navodi samo srpski ekvivalent, međutim izostavlja se ilustriranje primene reči: *ponoćni*. Rečnik ELTE vraća u svoj rečnički fond i ilustraciju primene: ~ *mise*.

59. eminencia

Kod reči „*eminencia*“ primećujemo da se ni jedan od navedenih i ispitivanih rečnika nije bavio ovom rečju i da je ona uvrštena u rečnički fond tek u rečniku ELTE, koji je korisnicima ponudio i ilustraciju primene ove reči: *eminenciád*.

60. engesztelő

Kod reči „*engesztelő*“ rečnik B–D slično nekim ranijim primerima ne navodi srpski ekvivalent, već odmah daje ilustraciju primene ove reči: ~ *áldozat žrtva izmirenja*. To čini i rečnik Đ s tim da on daje dva primera ilustracije primene: ~ *áldozat žrtva kajanja*, *žrtva za umoljenje*. Rečnik H čini isto kao i prethodna dva rečnika, međutim, odlučuje se za jasnije i tačnije rešenje: ~ *áldozat žrtva iskupljenja*. Rečnik P ne obrađuje ovu reč. Rečnik ELTE slično kao i prva tri rečnika daje ilustraciju primene: ~ *áldozat*.

61. eredendő

Kod reči „*eredendő*“ ni jedan od ispitivanih rečnika ne navodi srpski ekvivalent, već odmah daje ilustraciju primene. Tako rečnik B–D navodi primer: ~ *bűn praotački greh*, kao što čini i rečnik Đ: ~ *bűn praotački greh*. Rečnik H daje oznaku religijskog značenja i obeležava jedan hrvatski oblik: 2. *vall* ~ *bűn praotački greh*, *hor istočni greh*. Rečnik P se oslanja na prethodni rečnik pa tako se i u njemu daje oznaka religijskog značenja, međutim, izostavlja se posebno obeležavanje hrvatskog oblika: 2. *vall* ~ *bűn praotački/istočni greh*. Rečnik ELTE daje istu ilustraciju primene: ~ *bűn*.

62. ereklyetartó

Kod reči „*ereklyetartó*“ rečnik B–D ne navodi ovu natuknicu, međutim, naveden je sledeći primer: *ereklye svetinja, relikvija*. Rečnik Đ daje srpski ekvivalent: *kovčežić za relikvije*, dok se rečnik H i rečnik P ne bave ovom rečju. U rečniku ELTE nažalost izostaje ilustracija primene ove reči.

63. esperes

Kod reči „*esperes*“ rečnik B–D daje dva ekvivalenta: *protá, senior*, od kojih rečnik Đ zadržava samo jedan: *protá*. Rečnik H vrši detaljniju obradu ove odrednice i daje sledeće podatke: (*gör.kel.*) *protá, protojerej, protoprezviter; (katol.) arhiđakon*. Slično prethodnom rečniku i rečnik P detaljno obrađuje ovu odrednicu, međutim, osavremenjuje je novijim izrazima: *vall <gör.kel.> protá, protojerej, protoprezviter; <katol.> dekan*. U rečniku ELTE izostavljena je ilustracija primene.

64. evangélista

Kod reči „*evangélista*“ interesantno je naglasiti da se ova reč pojavljuje u najranijem, prvom ispitivanom rečniku i poslednjem, četvrtom ispitivanom rečniku. Tako u rečniku B–D pronalazimo ekvivalent: *evandelist*, a u rečniku P dva ekvivalenta, uz davanje oznake religijskog značenja: *vall jevandélista h, evandélista h*. U rečniku ELTE izostaje ilustracija primene.

65. evangélium

Kod reči „*evangélium*“ primećujemo da se isti ekvivalent pojavljuje u prva tri rečnika, pa tako imamo u rečnicima B–D, Đ i H ekvivalent: *evandélje*, a u rečniku P dva ekvivalenta uz oznaku religijskog sadržaja: *vall jevandélje, evandélje*. U rečniku ELTE nedostaje ilustracija.

66. farizeus

Kod reči „*farizeus*“ u prva dva rečnika, znači u rečniku B–D i rečniku Đ ne postoji ova natuknica. Prvi put se srećemo sa ovom rečju u rečniku H koji navodi jedan srpski ekvivalent: *farizej*. Rečnik P vrši znatno detaljniju obradu ove odrednice pa navodi sledeće podatke: *I. fn (átv, pejor is) farisej, farizej; II. mn pejor fari-*

sejski, farizejski. U rečniku ELTE nedostaje ilustracija.

67. feloldoz

Kod reči „*feloldoz*“ rečnik B–D daje ukupno četiri ekvivalenta: *drešiti*, *razrešavati*, *oslobađati*, *osloboditi*, od kojih uz delimičnu izmenu rečnik Đ zadržava samo dva ekvivalenta: *odrešiti*, *osloboditi*. Rečnik H navodi oznaku religijskog značenja i osavremenjuje navedene ekvivalente: *vall* (*vkít búneitól*) *razrešiti*, *osloboditi*. To isto čini i rečnik P uz to da proširuje krug ekvivalenata i objašnjenja: *vall* <*vkít búneitól*> *razrešiti/razrešavati*, *osloboditi/oslobađati* (*koga njegovih grehova*). Rečnik ELTE daje objašnjenje primene ove reči uz navođenje rekcije: [*bűn alól*] *vkít*.

68. feltámad

Kod reči „*feltámad*“ rečnik B–D pod tačkom 1 daje religijski izraz: 1. *vaskrsnuti*, koji se u rečniku Đ delimično menja u zapadnu verziju: 1. *uskrsnuti*. Rečnik H navodi i istočnu i zapadnu verziju ovog izraza uz davanje oznake za religijsko značenje: 1. *vall uskrsnuti* (*uskrsavati*), *vaskrsnuti* (*vaskrsavati*). Rečnik P u najvećoj meri koristi rešenja prethodnog rečnika uz navođenje specijalnih gramatičkih promena: 1. *vall uskrsnuti* [*-nem*]/*uskrsavati*, *vaskrsnuti/vaskrsavati*. Rečnik ELTE daje objašnjenje u vezi sa primenom ove reči: [*életre kel*].

69. feltámadás

Kod reči „*feltámadás*“ rečnik B–D daje dva ekvivalenta: 1. *vaskrs*, *uskrsnuce*, od kojih rečnik Đ zadržava samo jedan: *uskrsnuce*. Rečnik H uvodi i treći ekvivalent: *uskr*, *uskrsnuce*, *vaskrs*, koji se može pronaći i u rečniku P uz navođenje oznake za religijsko značenje: *vall uskr*, *uskrsnuce*, *vaskrs*. Rečnik ELTE korisnicima nudi i ilustraciju primene ove reči: *Krisztus ~a*.

70. ferences

Kod reči „*ferences*“ rečnik B–D ne obrađuje ovu natuknicu, ali je naveden sledeći primer: *ferencziek franciškanci*. Rečnik Đ navodi jedan srpski ekvivalent: *franjevaca*. U rečniku H ova odrednica ne može da se pronađe, a u rečnički fond je vraća sledeći rečnik, rečnik P koji vrši detaljnu obradu ove odrednice i navodi slede-

će podatke: *vall* I. *mn franjevački*; II. *fn* <*szerzetes*> *franjevac* [-*vca*], *redovnik bosonožac* [-*ošca*]. U rečniku ELTE nedostaje ilustracija.

71. *fómufti*

Kod reči „*fómufti*“ uočavamo da se ni jedan od ovde ispitivanih rečnika nije bavio ovom rečju, tako da se ona prvi put pojavljuje tek u rečniku ELTE, međutim i u njemu nedostaje ilustracija primene ove reči.

72. *fópap*

Kod reči „*fópap*“ rečnik B–D daje jedan srpski ekvivalent: *prvosveštenik*, koji se u delimično izmenjenom obliku nalazi i u rečniku Đ: *prvosvećenik*. U rečniku H ne nalazimo ovu natuknicu, a rečnik P je ponovo uvodi u rečnički fond uz vrlo detaljnu obradu, sa objašnjenjima i oznakom religijskog sadržaja: *vall* <*görögkeleti*> *arhijerej*; <*katolikus*> *prelat*, *crkveni velikodostojnik*. U rečniku ELTE nailazimo na jedno dodatno objašnjenje: [*magas rangú pap*].

73. *fópapság*

Kod reči „*fópapság*“ rečnik B–D navodi jedan ekvivalent: *visoko sveštenstvo*, koje se slično prethodnom primeru u rečniku Đ isto pojavljuje u delimično izmenjenom obliku, u takozvanoj zapadnoj verziji: *više svećenstvo*. Interesantno je da se ovom rečju ne bave ni rečnik H, niti rečnik P, a ponovo je unosi u rečnički fond rečnik ELTE koji daje i jedno objašnjenje značenja reči: [*testület*].

74. *fórabbi*

Kod reči „*fórabbi*“ primećujemo još jednu zanimljivu karakteristiku u razvoju rečničkih odrednica, naime, ovu reč u svoj rečnički fond uključuje isključivo rečnik Đ sa ekvivalentom: *nadrabbin*, a u ostalim rečnicima (B–D, H i P) ova natuknica ne postoji. Sa njom se ponovo susrećemo tek u rečniku ELTE, međutim, ni u ovom rečniku nije data ilustracija primene ove reči.

75. *főtisztelendő*

Kod reči „*főtisztelendő*“ rečnik B–D navodi dva srpska ekvivalenta: *visokoprečasni*, *preosvešteni*, od kojih rečnik Đ zadržava samo jedan ekvivalent: *visokoprečasni*. Rečnik H uvodi jedan novi ekvi-

valent, a isključuje ranije ekvivalente: *velečasni*, dok rečnik P prezuzima ekvivalent iz prethodnog rečnika i vraća u opticaj jedan raniji ekvivalent: *vall velečasni, prečasni*. Rečnik ELTE odlazi dalje i korisnicima daje ilustraciju primene ove reči: *Főtisztelendő Uram!*

76. fráter

Kod reči „*fráter*“ primećujemo da se rečnik B-D ne bavi ovom rečju i sa njom se susrećemo tek u rečniku Đ u kojem se ne daje religijsko značenje ove reči, već jedno opšte, odnosno pejorativno značenje: *derište*. Rečnik H i rečnik P na identičan način obrađuju ovu odrednicu i pored opšteg i pejorativnog značenja na prvom mestu daju religijsko značenje ove reči na sledeći način: 1. <*szerzetes*> *fratar [-tra]*. Rečnik ELTE dodaje još jedno objašnjenje uz ovu reč: [*szerzetes*].

77. frigyszekrény

Kod reči „*frigyszekrény*“ primećujemo da se ovaj pojam gubi iz rečničkog fonda ubrzo nakon prvog rečnika. Tako da u rečniku B-D imamo još srpski ekvivalent: *kovčeg zaveta*, a u sledećim rečnicima (Đ, H i P) ta natuknica ne postoji. Ova reč se vraća u rečnički fond tek u rečniku ELTE koji uz reč daje i jedno objašnjenje: [*Ószövetségben*].

78. füstölő

Kod reči „*füstölő*“ rečnik B-D navodi tri ekvivalenta: *kad, koji kadi, kadionica*, od kojih rečnik Đ zadržava jedan ekvivalent i uz njega dodaje još jedan: *kadionica, pušnica*. U rečniku H ne postoji ova natuknica, a u rečniku P nije dato religijsko tumačenje ove reči: <*helyiség*> *sušnica*. U rečniku ELTE ponovo se vraća religijsko značenje ove reči, međutim, nedostaje ilustracija.

79. Gyertyaszentelő

Kod reči „*Gyertyaszentelő*“ rečnik B-D navodi ekvivalent: *Sretenje*. Rečnik Đ navodi identičan ekvivalent delimično izmenjenog oblika: *Sretenije*. U rečniku H ova natuknica ne postoji, dok se u rečniku P obeležava religijsko značenje ove reči i u objašnjenju navodi datum kada se proslavlja dati praznik: *vall <febr. 2.>*

Sretenje. Rečnik ELTE navodi ilustraciju primene: ~ (*Boldogasszony*).

80. gyülekezet

Kod reči „*gyülekezet*“ rečnik B–D navodi dva ekvivalenta: *skup*, *zbor*, od kojih rečnik Đ zadržava jedan i uz njega navodi jedan novi ekvivalent: *zbor*, *općina*. Rečnik H vraća u upotrebu ekvivalente iz prvog ispitivanog rečnika i navodi sledeće ekvivalente: *zbor*, *skup*. Rečnik P će otići najdalje i ovu odrednicu obraditi najdetaljnije. Primere iz prethodnih rečnika će ostaviti, a uz njih posebno naglasiti ekvivalente religijskog značenja: 1. *zbor*, *skup*; 2. *vall* <*protestáns*> a) *verska zajednica*; b) <*istentiszteletre öszegyűlt hívők*> *skup vernika za vreme Božje službe*. U rečniku ELTE izostaje ilustracija primene.

81. gondviselés

Kod reči „*gondviselés*“ i rečnik B–D i rečnik Đ daju identične ekvivalente: *staranja*, *nega*. Rečnik H pod tačkom 2 daje religijsko tumačenje ove reči: 2. *vall* (*isteni*) *promisao* (-*sli*), koje tumačenje rečnik P proširuje jednim dodatnim ekvivalentom: 2. *vall* <*isteni*> *promisao* (-*sli*), *proviđenje*. Rečnik ELTE dodaje i ilustraciju primene ove reči: *az isteni* ~.

82. gregorián

Kod reči „*gregorián*“ primećujemo da ni jedan od ispitivanih rečnika nije uvrstio u rečnik ovu reč kao zasebnu odrednicu, međutim, za razliku od prva dva rečnika koji je uopšte i ne spominju, rečnik H i rečnik P navode spoj sa rečju „*pevanje*“: *gregorián-ének* *gregorijansko crkveno pevanje*. U rečniku ELTE je izostala ilustracija primene.

83. hamvazószerda

Kod reči „*hamvazószerda*“ uočavamo da je ova odrednica izostala samo u rečniku H, najverovatnije usled ograničenog prostora u rečniku. Rečnik B–D i rečnik Đ navode identičan ekvivalent: *pepeljava sreda*. Rečnik P navodi oznaku religijskog tumačenja i daje dva ekvivalenta: *vall* *Pepelnica*, *Pepeljava sreda*. U rečniku ELTE izostaje ilustracija primene.

84. hithű

Kod reči „*hithű*“ u rečniku B-D ne postoji ova natuknica, međutim navedeno je mnogo primera sa rečju „*hit*“. Rečnik Đ daje srpski ekvivalent: *veran veri*. U rečniku H ne postoji ova natuknica, dok rečnik P detaljno obrađuje ovu odrednicu, obeležavajući specifične promene, uz oznaku religijskog tumačenja, sa više ekvivalenata: *vall (átv is) veran [-rna] veri, ortodoksan [-sna], pravoveran [-rna]*. U rečniku ELTE izostaje ilustracija primene.

85. hitközség

Kod reči „*hitközség*“ u rečniku B-D navodi se istočni oblik srpskog izraza: *crkvena opština*, dok se u rečniku Đ navodi zapadni oblik istog tog izraza: *crkvena općina*. U rečniku H navode se dva ekvivalenta, uz posebno obeležavanje hrvatskog oblika reči: *veroispovedna v crkvena opština v (hor) općina*. Rečnik P navodi iste ekvivalente kao i prethodni rečnik, međutim, ne obeležava posebno hrvatsku varijantu reči: *veroispovedna/crkvena opština v općina*. U rečniku ELTE izostaje ilustracija primene.

86. hittérítés

Kod reči „*hittérítés*“ primećujemo da ovu odrednicu ne obrađuje samo rečnik B-D. Rečnik Đ uvodi jedan srpski ekvivalent u upotrebu: *misija*, dok rečnik H pored već postojećeg ekvivalenta uvodi u upotrebu još jedan ekvivalent: *misija, misionarstvo*. Rečnik P navodi iste ekvivalente kao i prethodni rečnik: *misija, misionarstvo*. U rečniku ELTE nedostaje ilustracija primene ove reči.

87. hittérítő

Kod reči „*hittérítő*“ rečnik B-D navodi jedan srpski ekvivalent: *misionar*, dok rečnik Đ daje delimično izmenjen oblik iste te reči: *misijonar*. Rečnik H vraća u upotrebu ekvivalent koji je naveden još u prvom rečniku: *misionar*, a rečnik P na taj ekvivalent dodaje još jedan: *misionar, verovesnik*. U rečniku ELTE izostaje ilustracija.

88. ige

Kod reči „*ige*“ rečnik B-D pod tačkom 1 daje religijsko tumačenje ove reči: *1. slovo, reč (božja)*. Rečnik Đ ni u jednom od ekvivalenata ne daje religijsko tumačenje ove reči i navodi sledeće

ekvivalente: 1. *reč*, 2. *glagol*. Rečnik H u potpunosti izostavlja religijsko tumačenje i navodi sledeće: *nyelv glagol*, dok rečnik P pod tačkom 2 daje religijsko značenje ove reči, uz oznaku religijskog tumačenja i navođenje specifičnih promena: 2. *vall igét hirdet propovedati, predikovati [-kujem]*. Rečnik ELTE daje ilustraciju primene ove reči: *Isten igéje, igét hirdet*.

89. *igehirdetés*

Kod reči „*igehirdetés*“ primećujemo da prva tri ispitivana rečnika nisu uvrstila ovu reč u rečnički fond, tako da ovu reč po prvi put u primenu uvodi tek rečnik P koji odmah daje čak tri ekvivalenta: *vall propoved, propovedanje, predikovanje*. U rečniku ELTE izostaje ilustracija.

90. *irgalmas*

Kod reči „*irgalmas*“ rečnik B-D navodi sledeće ekvivalente: 1. *milostiv, milostivan, zadušan, milosrdan*. Rečnik Đ izostavlja dva ekvivalenta iz prethodnog rečnika, međutim daje ilustraciju primene ove reči: *milostiv, milosrdan. ~ apácák milosrdnice*. Rečnik H preuzima rešenja iz prethodnog rečnika, međutim menja redosled ekvivalenata, verovatno prema učestalosti primene datih ekvivalenata, međutim, izostavlja ilustraciju koja je postojala u prethodnom rečniku: *milosrdan (-dna), milostiv*. Rečnik P najdetaljnije obrađuje ovu odrednicu. Navodi ekvivalente na nivou vrsta reči, a ujedno daje i niz primera korišćenja ove reči: I. *mn milosrdan [-dna], milostiv; (átv is) isten legyen neki ~! neka mu bog oprostí! neka mu se bog smiluje!* II. *fn vall 1. ~ok <irgalmas rend> milosrdna braća; 2. <jelzöként> ~ rendi szerzetes redovnik milosrdne braće*. Rečnik ELTE dodaje još jednu ilustraciju primene ove reči: *Isten legyen hozzá ~!*

91. *ítélet*

Kod reči „*ítélet*“ rečnik B-D i rečnik Đ daju dva identična ekvivalenta: *sud, presuda*. Rečnik H daje detaljnu obradu ove odrednice, međutim u potpunosti izostavlja religijsko tumačenje ove reči: 1. (*vélemény*) *sud, mišljenje*; 2. *jog presuda, osuda*. Rečnik P preuzima rešenja iz prethodnog rečnika, međutim dopunjuje odrednicu i religijskim tumačenjem koje navodi u tački 3. Uz religijsko tu-

mačenje daje i ilustraciju primene: 1. (*vélemény*) *sud, mišljenje*; 2. *jog presuda, osuda*; 3. *vall az utolsó ~ napja sudnji dan; dan strašnog suda*. Rečnik ELTE navodi istu ilustraciju kao i rečnik P: *utolsó ~*.

92. jehovista

Kod reči „*jehovista*“ primećujemo da ni jedan od ovde ispitivanih rečnika nije uvrstio ovu reč u rečnički fond. Tako se sa ovom rečju prvi put srećemo u rečniku ELTE, međutim i u njemu izostaje ilustracija njene primene.

93. jelenés

Kod reči „*jelenés*“ rečnik B-D navodi srpski ekvivalent i ilustruje upotrebu ove reči: *pojava, sz. János ~einek könyve knjiga o otkrićenju sv. Jovana*. Rečnik Đ skoro u potpunosti preuzima rešenje iz prethodnog rečnika, izuzev što oblik ekvivalenta skraćuje: *pojáv, János ~ei otkrovenje Jovanovo*. Rečnik H obrađuje ovu odrednicu, međutim ne daje njeno religijsko tumačenje: *szinh pojav(a)*. Rečnik P na sličan način obrađuje ovu odrednicu kao i njegov prethodnik, međutim, pod tačkom 2 daje delimično i religijsko tumačenje ove reči: 1. *szinh pojav(a)*; 2. *<kísértet> priviđenje, vizija*. Rečnik ELTE navodi ilustraciju primene ove reči: *Jelenések Könyve v. János ~ei*.

94. Jézus

Kod reči „*Jézus*“ rečnik B-D ne navodi ovu reč, a ostali rečnici navode ekvivalent: *Isus*. Rečnik P pored navođenja ekvivalenta daje i ilustraciju njegove primene: *Isus; ~ Krisztus Isukrst*. Rečnik ELTE navodi dve ilustracije primene: *~ Krisztus, ~ teste*.

95. Júdás

Kod reči „*Júdás*“ rečnik B-D daje srpski ekvivalent i ilustraciju njegove primene: *Juda, ~ csók judin poljubac, ~t fogott obesio se*. Rečnik Đ preuzima rešenje iz prethodnog rečnika, međutim ostavlja samo jednu ilustraciju: *Juda, ~ csók judin poljubac*. Rečnici H i P ne navode ovu natuknicu, međutim, kod rečnika P navode se sledeći primeri: *júdáscsók, júdáspéñz*. U rečniku ELTE izostaje ilustracija primene.

96. káplán

Kod reči „káplán“ rečnik B-D navodi ekvivalent: *kapelan*, koji pronalazimo i u sledećem rečniku, u rečniku Đ: *kapelan*. U rečniku H ne postoji ova natuknica, dok rečnik P ponovo vraća u rečnički fond ovu reč uz oznaku njenog religijskog tumačenja: *vall kapelan*. U rečniku ELTE nedostaje ilustracija.

97. kegyhely

Kod reči „kegyhely“ primećujemo da ni jedan od ovde ispitivanih rečnika nije uvrstio ovu reč u svoj rečnički fond. U rečniku ELTE isto nedostaje ilustracija.

98. kenet

Kod reči „kenet“ Rečnik B-D navodi dva ekvivalenta uz ilustraciju primene: *mast, mazanje, utolsó ~ sveštanje masla, ~ beszéd sveta beseda*. Rečnik Đ zadržava jedan od ekvivalenata koji su navedeni u prethodnom rečniku, nadalje daje jednu ilustraciju primene: *mazanje, utolsó ~ sveštanje masla*. Rečnik H uvodi jedan novi ekvivalent i daje ilustraciju njegove primene: *mazanje, miropomazanje; utolsó ~ poslednja pomast, poslednje pomazanje*, dok rečnik P zadržava ekvivalente iz prethodnog rečnika, međutim daje detaljniju ilustraciju primene ove reči: *vall mazanje, miropomazanje; utolsó ~ poslednja pomast, zadnje/poslednje pomazanje; utolsó ~et felad sveštati/sveštavati, udeliti/udeljivati poslednje miropomazanje*. Rečnik ELTE navodi jednu ilustraciju primene: *az utolsó ~*.

99. kísértés

Kod reči „kísértés“ rečnik B-D daje dva ekvivalenta: *kušanje, iskušenje*, od kojih rečnik Đ zadržava jedan ekvivalent: *iskušenje*. Rečnik H uvodi novi ekvivalent: *kušnja, iskušenje*, a rečnik P vrši zamenu redosleda ekvivalenata iz prethodnog rečnika uz navođenje ilustracije: *iskušenje, kušnja; ~be visz dovesti [-edem]/dovoditi u iskušenje*. Rečnik ELTE navodi jednu ilustraciju primene: *~be hoz/visz ökit*

100. könyörög

Kod reči „könyörög“ rečnik B-D navodi dva ekvivalenta: *prositi, moliti se*, od kojih rečnik Đ zadržava jedan ekvivalent i uvodi

jedan novi: *moliti se, preklinjati*. Rečnik H navodi jedan sledeći ekvivalent: *vkinek preklinjati koga, usrdno moliti koga*, koji preuzima i rečnik P: *vkinek, vkihez preklinjati [-njem] koga, usrdno moliti koga*. U rečniku ELTE navodi se i jedna ilustracija primene ove reči: *~j érettünk!*

Nakon analize prvih sto reči koje su u rečniku ELTE označene kao religijski termini, potrebno je navesti najvažnije statističke podatke. Ako pogledamo broj natuknica koje se navode u rečniku ELTE, a ne navode se u ostalim rečnicima primetićemo da u rečniku B-D ne postoji 31 natuknica, u rečniku Đ ne postoji 30 natuknica, u rečniku H ne postoji 52 natuknice, a u rečniku P ne postoji ukupno 36 natuknica. Ako pogledamo broj onih slučajeva kada u datom rečniku nismo pronašli datu natuknicu, ali je u rečniku navedena slična natuknica ili takva natuknica kojom može da se izostavi tražena reč videćemo da u rečniku B-D na ukupno 8 mesta nismo pronašli traženu natuknicu, međutim navedena je slična ilustracija ili ekvivalent sa istim ili sličnim značenjem. Kod rečnika Đ pronađeno je 3 slučaja sličnog primera, kod rečnika H pronađeno je takvih 3, a kod rečnika P ukupno 2 slučaja. Primeri za to su *egyház atyák crkveni oci* (rečnik B-D kod natuknice *hithű*), *anya-egyház: mati crkva, glavna crkva* (rečnik Đ kod natuknice *anyaszentegyház*), *gregorián-ének gregorijansko crkveno pevanje* (rečnik H kod natuknice *gregorián*) ili *júdáscsók, júdáspénz* (rečnik P kod natuknice *júdás*). Iz ovih podataka možemo da uočimo da je rečnik B-D sa najvećim brojem pogodaka, iza kojeg se nalaze Đ i P rečnici, a da je rečnik H po broju pronađenih natuknica najslabiji i najnepotpuniji od četiri ispitivana rečnika. Rečnik B-D se stoga – po pitanju religijske terminologije – može okarakterisati kao najjači, najdetaljniji i rečnik sa najvećim brojem ekvivalenata religijskog tumačenja. Rečnik Đ karakteriše izrazito mali broj ilustracija primene religijske terminologije, iako je ovo rečnik sa velikim brojem ciljnih ekvivalenata. Rečnik H – po pitanju obrade religijske tematike – spada u lošije rečnike, a među četiri ispitivana rečnika predstavlja najslabiji rečnik. U njemu je naveden najmanji broj ilustracija, odnosno najmanji broj ciljnih ekvivalenata. Rečnik P je izrazito detaljan rečnik po pitanju obrade religijske terminologije. U njemu je naveden naj-

veći broj ilustracije primene datih reči, a ujedno je i najmoderniji rečnik od četiri ispitivana rečnika.

Zaključak

Na pitanje da li se kroz istoriju srpsko-mađarske leksikografije prepoznaje princip bilo kakve vrste, koji se odnosi na predstavljanje religijske terminologije u rečnicima, a na koji posebno treba skrenuti pažnju prilikom sastavljanja novog rečnika, treba napomenuti da je broj religijskih termina u najnovijem rečniku u izradi, rečniku ELTE, zadovoljavajući, međutim detaljnost u obradi pojedinih odrednica zaostaje od očekivanog, posebno ako je reč o ilustraciji primene pojedinih reči i izraza. U rečniku koji je u pripremi nalazi se ukupno 437 izraza i reči koji su obeleženi kvalifikatorom „vall”. Obzirom da u jednom prosečnom malom rečniku religijskih reči postoji „2800 takvih reči i fraza koje se vezuju za neku od svetskih religija” (ERDŐS-KISS, 2016: 12), možemo smatrati zadovoljavajućim navedeni broj religijskih termina u jednom dvojezičnom opštem rečniku.

Iz analize se jasno uočava da postoji veliki broj odrednica u kojima rečnik ELTE treba da dopuni dosadašnje rečnike, kako po pitanju adekvatnih, osavremenjenih i relevantnih ekvivalenata, tako i po pitanju nadogradnje na prethodne rečnike, gde bi zadatak najnovijeg rečnika trebao upravo da bude popunjavanje praznih površina, korišćenje ranijih ilustracija uz uvođenje eventualno novih, neizostavnih ekvivalenata i primera.

Kao što se i može uočiti iz analize, postoji veliki broj takvih odrednica koje ne postoje u ranijim rečnicima. U njihovom slučaju leksikografija nije mogla da ostavi jedan istorijski pečat u njihovoj primeni i prihvaćenosti, tako da je zadatak novog rečnika, pored ostalog, i motivisanje korisnika da koriste i prihvate pojedine religijske termine. Posebno je važno da rečnik ELTE preispita relevantnost i aktuelnost ranijih ekvivalenata i primera, i po mogućnosti uvrsti ih u svoj rečnički fond, pre svega iz razloga što je veliki njihov broj i u današnje vreme aktuelan i primenljiv, a sa druge strane tom metodom bi se usporio njihov postepen ali siguran nestanak.

Kod pitanja da li mogu da se prepoznaju bilo kakve zakonitosti u pogledu predstavljanja religijske terminologije u jednom

rečniku, i ako mogu, kako se trebaju primeniti kod sastavljanja novog rečnika, treba napomenuti da se religijska tumačenja pojedinih reči navode tek nakon opšteg značenja reči, izuzev u slučaju onih odrednica koje imaju isključivo samo religijsko značenje. Ova praksa verovatno ne bi trebala da se menja ni u budućnosti, međutim, važno je da se kod svakog relevantnog primera preispita i ako postoji, navede i religijsko tumačenje. Primećuje se često da su religijski termini u pojedinim istorijskim periodima ostavljani na marginama društvene primene i da su smatrani nepotrebnim ili suvišnim.

Kao sledeća zakonitost koja se uočava u ovoj analizi jeste činjenica da se ilustracija primene datog termina najčešće navodi u onom slučaju kada je reč o složenom religijskom terminu i izrazu, dok jednostavnije i opšte religijske pojmove najčešće ne prati detaljna ilustracija njihove primene. Važno bi bilo učiniti određene promene po ovom pitanju. Kvalitet jednog rečnika u velikoj meri zavisi od dubine i detaljnosti obrade rečničke odrednice. Ilustracija kao jedan od elemenata rečničke odrednice trebala bi da se podigne na rang neizostavnog i najvažnijeg elementa jedne odrednice. Noviji rečnici bi tako trebali više da ilustruju primenu, kroz najrazličitije primere iz svakodnevnog života.

Na pitanje da li možemo da govorimo o razvoju rečničkih odrednica koje sadrže religijsku terminologiju kroz istoriju srpsko-mađarske leksikografije, da li je uočljiva nadogradnja na ranije, već publikovane rečnike, trebamo da napomenemo da se jasno ocrtava uska povezanost prvog i drugog, odnosno trećeg i četvrtog rečnika. Naime rečnik Đ se u izrazito velikoj meri oslanja na rečnik B-D, kako po pitanju izbora ekvivalenata, tako i po drugim rešenjima, među njima posebno kod ilustracije primene pojedinih termina. Slično možemo da zaključimo i kod sledeća dva rečnika. Rečnik P se u izrazito mnogo slučajeva koristi rešenjima navedenim u rečniku H, što je pretpostavljamo rezultat i same činjenice da je reč o rečnicima koji su izdavani kod istog izdavača u Budimpešti, po relativno identičnim kriterijumima i rečničkom strukturom. Ipak, ako posmatramo razvoj rečničke odrednice, a pored toga i razvoj samog sadržaja mađarsko-srpskih rečnika, primećuje se da je rečnik H najslabiji među ispitivanim rečnicima. On je ujedno i rečnik najmanjeg obima od

četiri ispitivana rečnika, što delimično ograničava njegov sadržaj, međutim, u velikom broju slučajeva se primećuje nazadovanje u izboru adekvatnih ekvivalenata, odgovarajućih primera, kao i u predstavljanju religijske tematike uopšte. Time više treba ceniti rezultat rečnika P, koji je pored dosta oslabljenog prethodnika sastavio znatno detaljniji rečnik, oslanjajući se i na rezultate drugih ranijih rečnika, prvenstveno na rečnik B-D po pitanju navođenja primera i zaboravljenih ekvivalenata.

Na pitanje da li se uočava povećanje ili opadanje broja religijskih termina u mađarsko-srpskim rečnicima kroz vreme, odnosno da li im je značenje menjano kroz vreme, treba naglasiti da se jasno primećuje naglo opadanje broja religijskih termina u periodu koji počinje sa rečnikom H, što definitivno možemo da objasnimo sa društveno-političkim gledištem koje je u tom periodu vladalo prema religijskim terminima i religiji uopšte. „Širom Evrope izrazito je osetna tendencija napuštanja religija, drugim rečima u drugoj polovini XX veka pojavljuje se sekularizacija i religijska individualizacija... U Srednjoj i Istočnoj Evropi ovo se događa kao odraz politike socijalističkih država koja je uperena protiv religije i crkve, dok je na zapadu to posledica potrošačkog društva.” (BARNA, 2011: 1)

Dok se u prva dva rečnika jasno uočava važnost religijskih termina u rečničkom fondu, kako po pitanju broja termina i njihove detaljne obrade, tako i po pitanju njihovog istaknutog položaja u rečniku i svakodnevnoj primeni, u poslednja dva rečnika drastično opada interesovanje korisnika za religijskim terminima, u čemu jasno asistiraju i sami urednici datih rečnika. Ipak, u rečniku P se donekle odstupa od društveno-političkih načela i gde tiho i uplašeno, a gde snažno i hrabro vraća se religijska terminologija u rečnički fond, a time i u svakodnevnu upotrebu. Danas smo oslobođeni svih onih stega koje su bile nametnute urednicima mađarsko-srpskih rečnika u prošlosti i zato hrabro treba da učinimo sve da religijska terminologija bude adekvatno prezentovana u rečniku, sa svim potrebnim strukturnim elementima i leksikografskim rešenjima.

PRIVREDNA TERMINOLOGIJA U MAĐARSKO–SRPSKOJ LEKSIKOGRAFIJI

Izbor teme

U ovom tekstu akcenat se stavlja na privrednu terminologiju i njeno uključivanje u opšti dvojezični rečnik. Želimo da dobijemo odgovore na sledeća pitanja: 1) U kakvom obliku, u kojoj meri i kada se privredna terminologija, odnosno izrazi uže i šire vezani za oblast ekonomije unose u sastav dvojezičnih rečnika?; 2) Na koji način i u kakvom obliku se pojavljuje identična privredna terminologija u ranijim mađarsko–srpskim rečnicima?. Na prvo pitanje odgovor možemo da dobijemo već i tokom izrade rečnika, jer je leva strana rečnika, odnosno mađarski deo rečnika već gotov. Drugo pitanje je od velikog značaja za istraživanje razvoja leksikografske odrednice i mađarsko–srpske leksikografije uopšte. Prilaženjem ovom problemu sa dijahronijskog stava gledišta dolazimo do važnih zaključaka koji nam mogu pomoći u daljem radu i planiranju projektnih faza.

Pojmovi

Na samom početku razmatranja ove teme, važno je definisati neke od osnovnih pojmova sa kojima ćemo se sretati u ovom tekstu, a i u različitim fazama leksikografske analize. U tumačenje relevantnih pojmova u pomoć ćemo prizvati prvenstveno lingviste i teoretičare mađarske stručne scene, prvenstveno iz razloga što želimo da dobijemo uvid u mađarsku percepciju leksikografskih pojmova, odnosno u „mađarski metod“ obrađivanja leksikografske građe. Primećuje se da je mađarska leksikografija u mnogo čemu kompaktna i strogo definisana i svoja strateška načela primenjuje i u leksikografiji koja saobraća u relaciji mađarski jezick–strani jezik. Upravo iz tog razloga dvojezični rečnici između mađarskog i nekog drugog stranog jezika u najvećoj mogućoj meri pokazuju sličnosti ne samo u formi, već i u sadržaju, strukturi, principima.

Terminologija i termin

Ukoliko počnemo da se bavimo terminologijom i terminima, vrlo brzo ćemo uvideti da nije jednostavno njihovo definisanje. Navešćemo po dve definicije mađarskih lingvista i teoretičara koje se bave definisanjem pojma terminologija i termin. „Terminologija predstavlja skup pojmova jedne određene stručne oblasti“ (HELTAI, 2004: 25). „Značenje terminologije: 1) teorija; 2) metod; 3) skup svih termina jedne date stručne oblasti“ (TAMÁS, 2014: 16). „Termini se istaknuto koriste unutar jedne stručne oblasti, dok je njihova upotreba van stručne oblasti izrazio mestimična“ (HELTAI, 2004: 25). „Termin: leksema, broj, oznaka ili njihova kombinacija koja označava pojam vezan za jednu određenu predmetnu oblast“ (FÓRIS, 2005: 37). Iz ovih isečaka, odnosno kratkih definicija uviđamo da mađarski lingvisti i teoretičari imaju poprilično širok spektar alata sa kojima definišu termine i određene pojmove u terminologiji.

Opšta leksika vs termini

Važno je napraviti razliku između opšte leksike i termina. U definisanje razlika između ove dve kategorije u pomoć pozivamo Pala Heltaia (HELTAI, 2004: 29) koji se u svom radu detaljno bavi ovom temom. Prema njegovom stanovištu opštu leksiku karakterišu sledeće karakteristike: a) često imaju sinonime, b) pored referencijalnog značenja imaju i emocionalno značenje, c) najčešće se ne mogu tačno definisati (često se ne može utvrditi hijerarhija između njih), d) značenje zavisi od konteksta, e) koristi ih kompletno društvo. Termini imaju sledeće karakteristike: a) jedno značenje, nedostatak sinonima, b) nije karakteristično emocionalno značenje, c) definisanje se vrši po principu hijerarhije pojmova, d) uvek se koristi u tom istom značenju (niti proširujemo niti sužavamo njihovo značenje), e) nezavisni su od konteksta, f) koriste ih pojedine grupe unutar jedne određene stručne oblasti.

Heltaia kao ilustraciju gore navedenog navodi primere *elektroliza* i *sterilan*. U svom izlaganju navodi da ovi termini nemaju sinonime, sa emotivnog aspekta su neutralni, tačno se definiše njihovo značenje. Jedan proces ne može da bude „manje-više“ podložan elektrolizi, niti je jedan medicinski aparat dobar ako je „delimično sterilan“.

Prelaz između opšte leksike i termina

Treba imati u vidu da je jedan deo leksičkog fonda ujedno i opšta leksika i termin, tačnije ima i opšte i terminološko značenje. Ako pogledamo sledeće primere uvidećemo da je reč ujedno i o opštoj leksici i o terminima: *zlato, oluja, krv, demokratija*, itd. Prelaz između opšte leksike i termina ilustrovaćemo sportskim terminom *brzo hodanje*. Značenje ovog termina je sledeće: jedna noga uvek treba da dodiruje tlo (za razliku od trčanja). U atletici stoga postoji i termin *nepropisno hodanje*, čiji smisao ne može da se zamisli u svakodnevnom shvatanju pojma, jer hodanje u svakodnevnom životu ni sa jednog aspekta ne može da bude nepropisno, ukoliko je uspešno i izvršeno – ukoliko smo u stanju da hodamo (HELTAL, 2004: 31).

Događa se da iz kruga jednog datog termina proizilazi neki sledeći termin koji pokazuje diferenciranost u odnosu na svakodnevno i uobičajeno značenje. Pa se stoga odnos opšteg i terminološkog značenja treba analizirati na svakom pojedinačnom slučaju, drugim rečima na svakom zasebnom nivou i zasebnoj kategoriji.

Potrebno je nadalje navesti i sam proces kroz koji dolazi do prelaza iz opšte leksike u termine i obrnuto. Reč je o terminologizaciji i determinologizaciji, gde je u slučaju prvog pojma reč o formiranju termina iz opšte leksike, a u slučaju drugog pojma reč o nastanku opšte leksike iz termina. U slučaju prvog procesa rezultat je postojanje terminološkog značenja jedne reči uz primarna opšta značenja, dok je rezultat drugog procesa postojanje sekundarnog opšteg značenja, nastalog iz primarnog terminološkog (HELTAL, 2004: 34).

Leksikografija i terminologija

Iako je na prvi pogled jako uočljiva veza između leksikografije i terminologije, cilj leksikografije i terminologije je suštinski drugačiji. Najkarakterističnija razlika između leksikografije i terminologije je u tome da je prvenstveni predmet leksikografskog ispitivanja upravo značenje, dok prvenstveni predmet terminološkog ispitivanja čini pojam (TAMÁS, 2014: 49). Terminologija i leksikografija se upravo prepliću kroz ova dva tradicionalna pristupa.

Kada je reč o uzajamnom odnosu leksikografije i terminologije akcenat treba da se stavi na količinu, kvalitet i diverzitet. Drugim rečima, treba dobiti odgovor na pitanje: koliki ideo u jednom rečniku treba da imaju termini i šta je ono što se ne smatra terminologijom? Zatim, treba imati u vidu da terminologijom ne raspolažu samo naučne discipline, već i razne druge oblasti, kao što su: muzika, ekonomija, religija, sport, diplomatija, itd. (HELTAL, 2004: 25). Stoga prilikom obrade termina treba da računamo sa kvalitativnim i kvantitativnim aspektima uz široki diverzitet pojava.

Ekonomski stručni jezik

Pošto privrednu terminologiju treba da tražimo prvenstveno u stručnom jeziku, ovde ćemo pokušati da definišemo šta zapravo predstavlja jedan stručni jezik. Pojam primene jednog stručnog jezika tumačimo kao primenu jezika jedne stručne grupe govornika sa specifičnim ciljem koji jasno i nedvosmisleno odražava polje kojim se data grupa govornika bavi i ujedno je karakteristična manifestacija njihove usmene i pismene komunikacije (KURTÁN, 2003: 50).

Međutim, nije jednostavno definisati pojam ekonomskog stručnog jezika. Privreda nije jedan jedinstveni pojam. Razlikujemo veliki broj privrednih sektora, zato i ekonomski stručni jezik predstavlja pojam u okviru kojeg postoje dalje podele (TAMÁS, 2014: 80). Sa druge strane, ekonomski stručni jezik, usled svojih korena koje vuče iz društvenih nauka, ne može da se manifestuje u toj meri kao egzaktan, kao na primer tekstovi iz oblasti prirodnih nauka, pa mu je stoga i terminologija znatno otvorenija i manje jedinstvena (TAMÁS, 2014: 71).

Ipak, mnogi teoretičari pokušavaju da ekonomski stručni jezik postave u određene kategorije. To je primer i kod Šikana, koji ekonomski stručni jezik razdvaja na (1) stručni jezik ekonomije (economics) i (2) poslovni jezik (business administration) (CHIKÁN, 2006).

Ako među ostalim stručnim jezicima želimo da definišemo ekonomski stručni jezik, tada u najgrubljim crtama treba da navedemo sledeće: a) ekonomski stručni jezik predstavlja jednu formu opšteg jezika u kojem stručni tekstovi privrednog sadr-

žaja pokazuju jedinstvene karakteristike kako na nivou leksike i morfosintaktike, tako i na nivou pragmatike i terminologije, b) kod ekonomskog stručnog jezika raspoznavamo izrazito standardizovane i manje standardizovane tekstove, c) u odnosu na ostale stručne jezike, ekonomski stručni jezik je više „hibridan“, odnosno „međusektoralan“ (TAMÁS, 2014: 82).

Istorijski kontekst

Problemu terminologije je potrebno prići i sa istorijskog aspekta. Danas znamo da je „razvoj tehnologije znatno ubrzan, a potreba za formiranjem terminologije vremenski ne omogućava niti kategorizaciju, pa čak ni adekvatno definisanje terminologije“ (Kis, 2004: 47). Ekonomija kao grana nauke je relativno mlada disciplina. Formiranje mađarskog stručnog ekonomskog jezika korene vuče još iz doba jezičke reforme (1790–1850) kada je za vrlo kratko vreme ekonomski život Mađara, odnosno jezik industralizacije dobio na posebnoj važnosti. U proteklim decenijama došlo je do slično važnih političkih i društvenih promena. U Mađarskoj je 1989/1990. godine izvršena promena društvenog sistema kada se urušio sovjetski tip institucionalno zatvorenog modela privrede i kada je društvo prešlo sa planskog na tržišnu ekonomiju. Ova promena je ujedno značila i prelaz sa takozvanog socijalističkog privrednog stručnog jezika na stručni jezik tržišne ekonomije. Sledeća bitna promena dolazi pristupanjem Mađarske Evropskoj uniji 2004. godine, kada je neminovno izvršena modernizacija društva u cilju integracije u moderne evropske tokove.

Ove dve značajne promene u mađarskom društvu su tražile potpunu transformaciju sistema privrednih pojmova, tako da su one i okosnice danas nam poznatog stanja u stručnoj privrednoj terminologiji (TAMÁS, 2014: 70). Što se tiče promena u proučavanju terminologije, treba navesti sledeće. Dolazi do a) formiranja novog sistema pojmova, b) razdvajanja na stručni jezik ekonomije i poslovni jezik, c) vraćanja starih izraza u optičaj, d) formiranja novih ideologija, e) engleski jezik postaje lingua franca, f) pojavljivanja stručnih tekstova iz EU-administracije (ABLONCZYNÉ, 2006: 39–40).

Primeri u praksi

U narednim rečenicama biće reči o kategorizaciji termina sa kojima se susrećemo u novom mađarsko-srpskom rečniku. Kategorije termina će biti propraćene i primerima u cilju što jasnije ilustracije. Kategorizacija termina se vrši na osnovu uočenih leksikografskih karakteristika, a koje su tipične za dvojezične opšte rečnike.

Prvu kategoriju čine takozvani „puni termini“ kod kojih ne postoje oblici koji bi odgovarali opštoj leksici. Ovakvi termini se u rečnicima obeležavaju adekvatnim skraćenicama, koje informišu korisnika o datoj stručnoj oblasti. U ovom konkretnom slučaju navodi se skraćenica „gazd“ koja označava pojmove koji su usko vezani za oblast ekonomije.

adósságteher *fn* *gazd* dugovanje s ⟨G -nja⟩

teljes ~ ukupan dug

adóteher *fn*, *gazd* poresko opterećenje

~ **kirovása** nametanje poreskog opterećenja

Sledeću kategoriju termina predstavljaju takve reči kod kojih se uočava razvoj iz opšte leksike. Kod ovih reči u rečniku na prvom mestu dolaze tumačenja opšteg značenja, a na nekim od kasnijih mesta navodi se i terminološko značenje. Ovde je često reč o takvim slučajevima kada jedna reč opšteg značenja u nekoj od svojih specifičnih upotreba dobija značenje termina.

ajánlat *fn* ⟨~ot, ~a, ~ok⟩

1. [*ajánlattétel*] ponuda *n* ⟨G -de, N tsz -de⟩

házassági ~ bračna ponuda

tisztességtelen ~ nepoštena/nemoralna ponuda

vkinek az ~ára na nečiju preporuku

vmely ~ot **elutasít** odbiti neku ponudu

~ot **tesz vkinek** dati ponudu nekome; ponuditi nekome

2. [*javaslat*] predlog *h* ⟨G -ga, N tsz -ozi⟩

vmely ~ba **belemegy** prihvatiti neki predlog

~ot **tesz** stavlja ponudu; nuditi

3. *gazd* ponuda *n* ⟨G -de, N tsz -de⟩

eladási ~ ponuda za prodaju

feltételes ~ uslovna ponuda
~**ot tesz** stavlјati ponudu; ponuditi

bemutató

I. *mn* demonstrativni (-na *n*, -no *s*)

~ **előadás** → ~ II. 1.

~ **repülés** demonstrativni let

II. *fn*

1. [**előadás**] premijera *n* <G -re, N tsz -re>

2. [**kiállítás**] izložba *n* <G -be, N tsz -be, G tsz bi>

3. **gazd** [**értékpapír**] nosilac *h* <G -ioca, N tsz -oci>

~**ra szóló értékpapír** hartija od vrednosti na donosioca

Sledeću kategoriju čine termini koji nastaju sklapanjem više komponenata. U ovom slučaju nije reč o tome da pojedina reč opšteg značenja dobije terminološko značenje, već kada se na jednu reč opšteg značenja doda jedna druga ili dalja reč, izraz nastao iz spajanja dve ili više reči dobija svoju specijalnu upotrebu u datoj stručnoj oblasti.

ajánlati *mn* <~t> **gazd**

~ **tárgyalás** pregovor o ponudi

árucsere-forgalmi *mn*, **gazd** prometan (-tña *n*, -tño *s*)

~ **egyezmény** ugovor o prometu razmene robe

Postoje i takvi slučajevi kada je terminološko značenje jedne reči primarno, a iz tog značenja svakodnevnom primenom gubi se terminološko značenje pa prelazi u svoje sekundarno, tercijalno i dalje opšte značenje. Kod ovakvih primera, u rečniku se uvek na prvom mestu navodi terminološko značenje date reči, a tek na nekom od kasnijih mesta navodi se opšte značenje.

ázsíó *fn* <~t, ~ja>

1. **gazd** **ažio** *h* <G -žija>; interes *h* <G -sa, N tsz -si>

az ~ **csökken** opadanje ažija

2. **átv**, **köz** [**megbecsülés**] procena *n* <G -ne, N tsz -ne>

nagy az ~**ja vkinek** dobra prođa; dobar promet

csőd *fn* <~öt, ~je, ~ök> *mn* <~öt, ~je, ~ök>

1. *jog/ gazd* bankrot; stečaj

a ~ szélén áll biti na ivici bankrota; biti pred stečajem

~be jut bankrotirati; pasti pod stečaj

~öt jelent objaviti bankrot

2. *közb [kudarac]* krah; neuspeh

teljes ~ potpuni krah

~öt mond izneveriti, podbaciti

Sledeću kategoriju čine one reči kod kojih se – slično jednoj od prethodnih kategorija gde se spajanjem više komponenata dobija novo terminološko značenje – iz već postojećih termina dobijaju dalji termini. Drugim rečima, termini nastaju iz već postojećih termina.

biankó *mn* <~t>, *gazd* blanko; nepopunjen (-na *n*, -no *s*) <ht. -ni>

neispisan (-na *n*, -no *s*) <ht. -ni>

~ **csekk** blanko ček

~ **csekket ad vkinek** dati kome neispunjen ček

bruttó *mn* <~t>, *gazd* bruto

~ **jövedelem** bruto dohodak

~ **súly** bruto težina

Gore navedene kategorije predstavljaju tipičnu klasifikaciju termina u leksikografiji i mađarsko-srpska leksikografija ih primenjuje na adekvatan i dosledan način. Označavanje termina se vrši odgovarajućim oznakama, na mestima koja im prema kategorizaciji i pripadaju.

Istorijski razvoj privredne terminologije u mađarsko-srpskoj leksikografiji

U sledećim rečenicama biće upoređeni ranije analizirani termini sa njihovim ekvivalentima u dva ranija mađarsko-srpska rečnika, u rečniku Lasla Hadrovića iz 1958. godine i rečniku Emila Paličića iz 1968. godine. Ova dva rečnika predstavljaju najrazvijenije mađarsko-srpske rečnike, koji su nastali na našim prostorima u poslednjih 50 godina.

Analizi se pristupa iz razloga što se „tumačenje pojmova na drugom jeziku često vrši prevođenjem ili objašnjavanjem, pa je stoga potrebno u obzir uzeti i tipološke razlike dva jezika, pošto se tumačenje mađarskih složenica često ne može rešiti jednostavnim prevođenjem“ (RÁGYANSZKI 2017: 215). Posebno interesantnim se čine tumačenja termina i pratećih pojmova u terminologiji. Nadalje potrebno je pozabaviti se i pitanjem u kojoj meri su raniji rečnici imali mogućnost da u svoj sadržaj uključe date termine i u kojoj meri su oni bili deo tadašnje svakodnevnice. Interesantan primer nam daje i Elod Dudaš na primeru hrvatsko-mađarskog rečnika, gde se bavi upravo ovim pitanjima (DUDÁŠ 2017: 184).

Kod primera odrednice *adóteher* primećujemo da u oba ranija rečnika koje ispitujemo ne pronalazimo ovu odrednicu. Palićev rečnik je, na primer, poslednji značajniji mađarsko-srpski rečnik (sa oko 45000 odrednica) i izdat je pre tačno 50 godina. Pretpostavlja se da navedeni izraz ili nije postojao u trenutku izdavanja rečnika ili nije bio frekventan izraz u privredi. Činjenica da je ova reč ušla u novi mađarsko-srpski rečnik delimično nas umiruje jer predstavlja dokaz da je izvršena i modernizacija leksičkog fonda mađarskog jezika i da nije reč o pukom prepisivanju ranijih rečnika.

Kod primera odrednice *ajánlat* primećujemo da niti u Hadrovićevom, niti u Palićevom rečniku nije označena stručno privredna terminološka karakteristika. Među primerima pronalazimo i one koji su vezani za privrednu tematiku, međutim, u rečniku se oni ne ističu nekom zasebnom oznakom.

Kod primera odrednice *áru-csere* utvrđujemo ekvivalentnost između dva ranija i rečnika u pripremi. Navedeni izraz je bio u opticaju i u trenutku sastavljanja Hadrovićevog i Palićevog rečnika. Ovime potvrđujemo da je dati privredni izraz bio prisutan u leksičkom fondu mađarsko-srpske leksikografije sredinom XX veka.

Kod odrednice *árszó* utvrđujemo da Hadrovićev rečnik ne sadrži odgovarajuću odrednicu, dok Palićev rečnik ne pravi razliku između terminološkog i opšteg značenja. U Palićevom rečniku je, istina, ponuđeno tumačenje mađarske natuknice, međutim, teško je utvrditi u kom značenju se koristi data reč, terminološkom ili opštem.

Kod odrednice *bruttó* ni jedan od dva analizirana rečnika ne navode tipičan terminološki spoj bruto dohodak, već daju samo osnovnu metričku karakteristiku termina. Ovde je isto reč o terminološkom značenju koji nije postojao sredinom prošlog veka, dok je danas neizostavan i važan.

Kod odrednice *csőd* pronalazimo interesantnu situaciju. Naime, uočava se delimična ekvivalentnost Hadrovićevog i novog rečnika, odnosno potpuna ekvivalentnost između Palićevog i novog rečnika. Ovo predstavlja tipičan primer onih termina koji su se u potpunosti odomačili u datom jeziku i veće promene nisu izvršene u njihovom značenjskom okruženju. Razlika između Hadrovićevog i Palićevog rečnika nastala je prvenstveno usled oskudnijeg prostora za tumačenje značenja kod prvog rečnika i temeljnije obrade terminoloških odrednica kod drugog rečnika.

Zaključak

Mađarsko-srpska terminologija u najgrubljim crtama prati uobičajene principe klasifikacije i obrade termina iz pravca mađarskog jezika u pravcu stranog jezika. Primećuje se da je 90-tih godina prošlog veka i prve decenije ovog veka došlo do značajnih promena u privrednoj terminologiji mađarskog i srpskog jezika, stoga je od izuzetne važnosti da se u novom rečniku izvrši modernizacija privredne terminologije. Kao što je pokazano na primeru privredne terminologije, važno bi bilo ispitati kako stvari stoje i u slučaju drugih terminologija koje danas treba da budu obavezan deo dvojezičnih rečnika.

SPORTSKA TERMINOLOGIJA U MAĐARSKO–SRPSKOJ LEKSIKOGRAFIJI

Uvod

Sportska terminologija je retko predmet lingvističkih radova. Kao što će se i iz ovog teksta videti, često se o sportu dobija pogrešna slika o njegovoj društvenoj ulozi i postavlja se u okvir ljudske delatnosti koja se izjednačava sa razonodom, rekreacijom pa čak i sa dečijom igrom. Činjenica je da je sport zaista nastao kao odgovor na potrebe određenih društvenih slojeva za zabavom i uživanjem, ali je on do današnjih dana izrastao u globalnu industriju i u stanju je da oslovi ogromnu masu ljudske populacije. Naravno, ne treba zaboraviti da je i jezik kojim je definisao pravila, kontekst i komunikaciju sa svojom publikom, koji danas nazivamo sportskim jezikom ili jezikom sporta, ponikao iz određenih društvenih slojeva koji su u najranijim vremenima imali tu privilegiju da se bave sportom ili da uživaju u gledanju određenih sportova. Tako na primer, ako pogledamo mađarsku predstavu o pojedinim sportovima, uočićemo da je niz sportova dobio epitet sportova privilegovanih društvenih slojeva, kao što su tenis, jahanje, jedrenje i golf, jer su se u počecima njima bavili samo najbogatiji slojevi društva (MATIS, 2009: 11).

Danas je sport globalna pojava. Sportom se bavi ogroman broj ljudi i na svim tačkama naše planete. Razlozi bavljenja sportom su najrazličitiji. Ako želimo da klasifikujemo vrste sportova, moramo da krenemo od nekih osnovnih karakteristika. Sportovi danas mogu da budu grupni – kao što su fudbal, košarka, rukomet, vaterpolo i drugi – i samostalni – kao što su atletika, borilačke veštine, gimnastika i drugi. Prvi se izvode grupno, a u drugima se „pojedinač sam zalaže za svoje uspehe” (BAJDUK et al. 2013: 3). Sportove možemo da delimo i na: 1. sportove brzine i snage (sprinterske discipline, bacačke discipline, skakačke discipline, itd.), 2. sportove izdržljivosti (plivanje, brzinsko klizanje, sportsko hodanje, trčanje na srednje i duge pruge, itd.), 3. sportove za koje je karakteristična okretnost (sportska gimnastika, umetničko klizanje, skokovi u vodu, itd.) i 4. sportove za

koje je karakteristično kompleksno razvijanje motornih svojstava (boks, rvanje, sportske igre, itd.) (ĐORĐEVIĆ, 2014: 6). Sport nadalje može biti takmičarskog ili slobodnog karaktera. Kod prvog sportisti se takmiče u cilju postizanja rezultata i upoređivanja sa drugim takmičarima, dok je kod drugog reč o sportu iz rekreativnih ili zdravstvenih razloga (BAJDUK et al. 2013: 3). Danas najprihvatljivija klasifikacija sportova u sebi sadrži sledeće sportove: 1. atletski sportovi (trčanje, skokovi, bacanja...), 2. gimnastičarski sportovi (vežbe na spravama, akrobatika...), 3. borilački sportovi (boks, rvanje, džudo...), 4. nautički sportovi (vaterpolo, veslanje, jedrenje...), 5. sportske igre (fudbal, košarka, tenis, ragbi...), 6. zimski sportovi (umetničko klizanje, skijanje, skijaški skokovi...), 7. konjički sportovi (kasačke i preponske trke...), 8. ciklistički sportovi (automobilizam, motociklizam, biciklizam...), 9. vazduhoplovni sportovi (letenje, balonstvo, padobranstvo...) (ĐORĐEVIĆ, 2014: 7).

Sportski jezik kao registar mađarskog i srpskog jezika

U mađarskom jeziku razvoj sportske terminologije i jezika sporta nije tekao u istom pravcu kao u srpskom jeziku. Mađarski jezik, koji je po svojoj prirodi puristički, pokušao je da ogromno leksičko blago koje je pristizalo iz drugih kultura i jezika transformiše i prilagodi svom jezičkom izrazu, međutim, često je odlazio i dotle da je formirao nove reči i izraze za već postojeće termine. Srpski jezik je po prirodi znatno prilagodljiviji, pa čak i nemarniji, tako da je sportska terminologija pronašla često direktan ulaz u leksiku srpskog jezika. U mađarskom jeziku do kraja I svet-skog rata je već izvršeno preuzimanje najvećeg broja sportskih termina iz stranih jezika. Tada su već postojale brošure sa pravilima raznih sportova, kao i rečnici najvažnijih pojmova na mađarskom jeziku (MÁTIS, 2009: 15). U srpskom jeziku je sportska terminologija nastala prvenstveno adaptacijom engleskih termina. To je izvršeno prvenstveno preoblikovanjem i prevođenjem. Tada su termini usklađeni sa ortografskim standardom srpskog jezika, ipak, fonološki, morfološki i semantički, adaptacija je samo delimična (MILIĆ, 2016: 277). Iako između fonološkog sistema srpskog i engleskog jezika postoji velika razlika, u srpskom jeziku je izvršena transfonemizacija sportskih termina iz engle-

skog jezika (ĆIRIĆ 2013: 65). Jedan od glavnih razloga dominantnosti engleskih termina u sportu je činjenica da je najveći broj sportova nastao upravo na anglosaksonskom govornom području ili u zemljama gde se govorio engleski jezik. „Velika Britanija i SAD su zemlje sa velikom i dugom sportskom tradicijom koja je prenela takmičarski duh na ostatak sveta i dovela do velike rasprostranjenosti sporta. Stoga nije čudno što je većina sportske terminologije preuzeta upravo iz jezika sporta – engleskog, i to ne samo u Srbiji, već i u drugim delovima sveta.” (ĆIRIĆ, 2013: 68). Sličnog mišljenja je i Elod Dudaš koji u svom radu u kojem upoređuje hrvatsku i mađarsku sportsku terminologiju iz oblasti fudbala navodi sledeće: „Fudbalska terminologija u hrvatskom jeziku vuče poreklo iz engleskog jezika upravo iz razloga što fudbal vodi poreklo iz engleske, ali je isti slučaj i sa mađarskim terminima iz oblasti fudbala (DUDÁŠ, 2019: 193). Na sledećem primeru možemo videti upravo i proces uliva sportskog termina u jedan jezik. Izraz „Košarka“ koji inače stiže iz SAD-a, sledećim postupkom se odomaćuje u srpskom jeziku: U engleskom jeziku iz korena „basket“ + „ball“ nastaje izraz „basketball“. Sufiks „ball“ kasnije se koristi za mnoge timske sportove sa loptom kao što su football, volleyball, handball... U srpskom jeziku preveden je koren „košar“ pa sufiksacijom tvorbenog sufiksa „-ka“ nastaje prevedenica „košarka“ (ĆURKOVIĆ, 2013: 63)

U mađarskom jeziku sportska terminologija se razvija na specifičan način. Kao osnovni izvor za sportsku terminologiju izdvaja se vojna nauka, pedagogija i medicina, na koju se kasnije nadovezuje razgovorni jezik, jezik omladine, pa i sleng (MÁTIS, 2009: 11). 1931. godine najznačajniji sportski magazin „Nacionalni sport“ [Nemzeti Sport] pozvaće svoje verne čitaoce i ljubitelje raznih sportova da zajedničkim snagama doprinesu formiranju konačne mađarske sportske terminologije. Cilj ovog svojevrsnog pokreta je bio da se u opticaj vrate mađarske reči na mesto stranih reči i internacionalizama. Akcija sportskog magazina je bila izrazito uspešna, tako da je izvršena ozbiljna reformacija sportske terminologije u mađarskom jeziku. Evo nekoliko primera koji su od tog vremena do danas u opticaju: mez (dressz) [dres], hajrá (finis) [finiš], edző (tréner) [trener], szöglet (kórner) [kórner], táblázat (tabella) [tabela], gyúró (masszór) [maser],

várományos (favorit) [favorit], rangadó (derbi) [derbi], vízilabda (vízipóló) [vaterpolo], rajt (start) [start], szorító (ring) [ring], hátvéd (bekk) [bek], les (ofszájd) [ofsajd], szögletűgás [korner] (MÁTIS, 2009: 15-16)

Treba stoga istaći da je pokret reforme sportskog jezika i terminologije u mađarskom jeziku od 30-tih godina dvadesetog veka i danas osetna i prisutna u mađarskoj sportskoj leksici (BERCÉS, 2006).

Krajem dvadesetog veka sport postaje profesija, a jezik sporta stručni jezik koji se koristi u krugu ljubitelja i sportskog stručnog osoblja (BERCÉS, 2006). Treba navesti da dolazi i do novih oblika važbanja tela koja ponovo uvode nove temine u upotrebu, kao što su: *fitness, spinning, step, aero-kickbox, power joga, bosu*, itd., a sa time ujedno dolazi i do novih objekata, sredstava za vežbu, kao što su *fitness-sala, fittball, speed bike, kardio mašine*, itd. (BERCÉS, 2007: 73).

Na kraju treba da spomenemo i trojnu strukturu sportskog stručnog jezika koja se primenjuje u mađarskoj stručnoj literaturi, a u koju spadaju: jezik nauke o sportu, jezik sportske publicistike i jezik korisnika (sportista) koji se bave sportom ili ga prate, a među sobom komuniciraju na utakmicama, u svlačionicama, dok navijaju za svoj omiljeni tim ili omiljenog igrača (MÁTIS, 2009: 166).

Ulazak sportske terminologije u srpski i mađarski jezik

Svaki jezik prilagođava nove elemente svom karakteru. Novi elementi često pristižu i iz udaljenijih izvora, genetski udaljenijih jezika, nekad pak dolaze iz srodnih susednih jezika. Svaki jezik raspolaže nizom sredstava kojima je u stanju da nove elemente uvrsti u sopstvenu strukturu. Nije to drugačije ni sa terminologijom koju jedan jezik prima iz drugih jezika. U sledećim rečenicama biće reči o tome na koji način se sportska terminologija odomaćuje u srpskom i mađarskom jeziku, koja sredstva koriste ta dva jezika i kako te procese vidi stručna zajednica koja koristi sportsku terminologiju.

Ako pogledamo mađarski jezik, proces preuzimanja sportske terminologije iz stranog jezika i ugrađivanje u mađarski jezik vrši se kroz: 1) pozajmljenice (*aikido < aikido; aerobik < aerobic; ba-*

lett < ballet; biatlon < biathlon; dopping < doping; jazztánc < jazz dance; karate < karate; kendo < kendo; koordináció < coordination; krikett < cricket; kung-fu < kung-fu; stressz < stress; sumo < sumo; szauna < sauna; szponzor < sponsor; sztár < star; teszt < test; vitaminok < vitamins), 2) prevedenice (Achilles-ín; ász < ace; aranyérem < gold medal; asztalitenisz < table tennis; amerikai labdarúgás < American football; csúcsforma < top form; edzőtábor < training camp; kalapács < hammer; óriáslépés < giant stride; maratoni futás < marathon run; medicinlabda < medicine ball; mellúszás < breaststroke; olló < scissors; pillangó < butterfly; sárgalap < yellow card; szabadrúgás < free kick; téli sport < winter sport; teniszkönyök < tennis elbow), 3) nove termine (büntetőpad < penalty boks; ívelt átadás < arch pass; kötélhúzás < tug of war; lábtenisz < soccer tennis; lesiklás < downhill skiing; második helyezett < runner-up; mesterhármas < hat trick; öttusa < modern pentathlon; sárkányrepülés < hang-gliding; sífutás < cross-country skiing; szögescipő < spikes) i 4) nove metafore (csillagugrás < jumping jack; csukaugrás < diving dig; delfinugrások < inverse dives) (BÉRCES, 2007: 79–80).

Postoji i pristup u kojem se navode procesi koji se uočavaju prilikom kontrastivne analize mađarske i hrvatske fudbalske terminologije (DUDÁS 2019: 195), gde se procesi manifestuju u formiranju 1) neologizama (*nézőtér/lelátó-gledalište, labdarúgás-nogomet, szabálytalanság-prekršaj, mérkőzés-utakmica, les-zaleđe/zastrana, találat-zgoditak*), 2) posuđenica (*bekk-bek, center-centar, gól-gol*) i 3) prevedenica (*hátvéd-branič, söprögető-čistač, piros lap-croeni karton, sárga lap-žuti karton, gólvonal-gol-linija, büntetőterület-kazneni prostor, büntető-rúgás-kazneni udarac, támadás-napad/navala, támadó-napadač, előnyszabály-prednost, szabadrúgás-slobodni udarac, középvonal-središnja-linija, bedobás-ubacivanje/ubačaj, sarokrúgás-udarac iz kuta, (kapu) kirúgás-udarac s vrata*) (DUDÁS 2019: 196). Dudaš Elod u svojoj analizi ipak navodi i interesantne razlike između mađarskog i hrvatskog jezika kada navodi primere *aut-linija - oldalvonal* i *središnji krug-kezdőkör* kod kojih je hrvatski termin nastao kao engleska prevedenica, a mađarski termini se ne smatraju prevedenicama. Nadalje, hrvatski termin *aut* je posuđenica iz engleskog jezika, a njegov mađarski ekvivalent *kint* je pak prevedenica. U primeru hrvatskog termina *korner* mađarski jezik koristi termin *szöglet*, a termin *korner* je rezervisan isključivo za hokej na travi. (DUDÁS 2019: 197).

U srpskom jeziku ulaz stručnih termina se s jedne strane vrši kroz sledeća četiri prevodna postupka: 1) direktni prevod (jump > skok), 2) kalkiranje (set-ball > set-lopta), 3) funkcijska aproksimacija (kickoff > početni udarac) i 4) definicioni prevod (sprint won > lopta osvojena na centru), a višечlani termini se realizuju u formi: 1) kolokacije (score a goal > postići gol), 2) sintagme (penalty foul > prekršaj za isključenje), 3) klauze (ball returned to back court > lopta vraćena u zadnje polje) i 4) rečenice (player is eligible to reenter > igrač ima pravo da se vrati u igru) (MILIĆ, 2016: 278).

Slični postupak se ogleda i u unosu sportske terminologije u hrvatskom jeziku, gde su prisutne: 1) posuđenice (*out* > *aut* (prostor van igrališta); *out-line* > *aut-crta* (crta koja označava kraj igrališta); *center* > *centar* (sredina igrališta); *derby* > *derbi* (susret timova bliskih na rang listi); *foul* > *faul* (isto što i prekršaj); *shot* > *šut* (udarac na gol/pokušaj koša); *time-out* > *time-out* (minuta odmora); *trainer* [kondicijski trener] > *trener*; *pass* > *pas* (dodavanje), 2) prevedenice unutar A) leksičkih prevedenica: a) doslovne prevedenice (*half-time* > *poluvrijeme*; *jump shot* [značenje: šut iz skoka] > *skok-šut*; *held ball* > *držana lopta*; *two points* > *dva poena*; *three points* > *tri poena*; *personal foul* > *osobna greška*; *free throws* > *slobodna bacanja*), b) delimične prevedenice (*offensive rebound* > *skok u napadu*; *three second rule* > *pravilo tri sekunde*; *re-enter the game* > *povratak u igru*), c) poluprevenice i frazeološke prevedenice (*downward flight* > *silazna putanja*; *downward* = silazna; *flight* ≠ putanja) i d) formalno nezavisni neologizmi (*indoor* > *dvoransko*; *tie* > *izjednačenje*; *jump ball* > *podbacivanje*; *game* > *utakmica*), unutar B) semantičkih prevedenica: a) homofone semantičke prevedenice (*point* > *poen*; *position* > *pozicija*; *tournament* > *turnir*), b) heterofone semantičke prevedenice (*replacement* > *zamena*; *possession* [of ball] > *posjed* [lopte]) i c) sinonimske (*to guard* > *čuvati*; *bench* > *klupa*; *basket* > *koš*; *overtime* > *produžetak*; *rebound* > *skok*; *referee* > *sudac*), a unutar C) sintaktičkih prevedenica na primer košarkaški žargon: (*zabiti sa sirenom* [postići koš u poslednjoj sekundi]; *igrati zonu* [odbrana u kojoj igrači čuvaju određeni prostor na terenu]; *pick and roll* [igra dva na dva]; *protok lopte* [brza dodavanja]; *igrati čoveka* [čuvaju se protivnički igrači, a ne prostor]; *šesti igrač* [navijači]; *popiti bananu* [protivnik blokira šut na koš];

poslati na crtu [faulirati protivničkog igrača koji nakon toga šutira slobodna bacanja]) (ČURKOVIĆ, 2013: 63-81).

Uvođenje sportske terminologije se može posmatrati i sa aspekta adaptacije na fonološkom, morfološkom i semantičkom nivou. Na fonološkom nivou uočljiva su tri vida transfonemizacije: 1) potpuna – u kojoj dolazi do adekvatne zamene fonema (*back – bek; drop kick – dropkik; fitness – fitnes; offside – ofsajd; team – tim*), 2) delimična – u kojima foneme dva jezika samo delimično odgovaraju (*football – fudbal; out – aut*) i 3) slobodna – kad do zamene dolazi bez pravila (*bonus – bonus; finals – finale*; ali i: *paragliding – paraglajding; goal – gol; hockey – hokej; volley – volej; waterpolo – vaterpolo*) (ČIRIĆ, 2013: 65). Na morfološkom nivou uočljiva su tri vida transmorfemizacije: 1) nulna – kad ne postoji potreba za gramatičkom morfemom (*fer* [engl. *fair*], *kros* [engl. *cross*]), 2) kompromisna – gde pozajmljenica zadržava svoj originalni sufiks – sufiksi -er i -ing (*amater, bodibilder/bodibilding, bokser, doping, surfing, teniser, trening*) i 3) potpuna – kroz procese: a) sufiksacije (*center – centrirati, direct – direktan, dribbling – driblanje, line – linijski, national – nacionalni, sport – sportski, teniser – teniserka, training – treniranje, zone – zonski*), b) prefiksacije (*polufinale/četvrtfinale*), c) slaganja (*autogol, prvotligaš, Paraolimpijada*) i prefiksarno-sufiksalne tvorbe (*neregularan, nesportski*) (ČIRIĆ, 2013: 66). Na semantičkom nivou uočavaju se sledeći procesi: a) nulna ekstenzija (*autogol* [auto goal], *džoging* [jogging], *fer igrač* [fair player], *fudbal* [football], *kikboks* [kickboxing], *teniser* [tennis player]), b) sužavanje značenja (*gard* [srpsko značenje = odbrambeni položaj, guard i čuvar i stražar], *gol* [goal označava i gol i cilj], *korner* [corner označava i korner i ugao i čošak]), c) proširivanje značenja (*nokaut* [knockout nema značenje za fazu takmičenja u kojoj se igra na ispadanje], *start* [start ne označava prekršaj]), d) elipsa [skraćivanje] (*bek* [backcourt player], *kontakt* [bodily contact], *kvalifikacije* [qualification round], *penal* [penalty kick], *teniser* [tennis player]) (ČIRIĆ, 2013: 67-68).

Sportska terminologija se može klasifikovati i na osnovu njene primene i strukture. Tako se sportska terminologija vrlo često vezuje za: a) teren i sredstva (*igralište/teren 'pálya', vrata/gol 'kapu', aut-linija 'oldalvonal', gol-linija 'alapvonal', središnja-linija 'felezövonál', središnji krug 'kezdőkör', kazneni prostor/*

šesnaesterac 'büntetőterület/tizenhatos', *kaznena oznaka/bijela točka* 'büntetőpont/tizenegyespon', *korner-luk* 'szöglet negyedkör', *vratarov prostor/peterac* 'kapu előtere/ötös'), b) pozicije (*vratar/golman* 'kapus', *branič/bek* 'hátvéd/bekk', *čistač* 'söprőgető', *vezni igrač (pomagač – half, spojka)* 'középpályás (half, összekötő)', *napadač (centar/centarfor)* 'támadó/csatár (center, középcsatár', c) propise igre (*aut* 'kint', *ubacivanje* 'bedobás', *korner/udarac iz kuta* 'szöglet/sarokrúgás', *udarac s vrata* 'kirúgás', *slobodni udarac* 'szabadrúgás', *kazneni udarac/penal/jedanaesterac* 'büntetőrúgás/büntető/tizenegyes', *zaleđe/ofsajd/zastrana* 'les', *prekršaj/faul* 'szabálytalanság', *gol/pogodak/zgoditak* 'gól/találat'), d) vođenje utakmica (*sudac* 'bíró, játékvezető', *pomoćni sudac* 'asszisztens, partjelző', *četvrti sudac* 'negyedik játékvezető', *žuti karton* 'sárga lap', *crveni karton* 'piros lap', *isključenje* 'kiállítás', *prednost* 'előny szabály' (DUDÁS 2019: 194).

Ako se sportska terminologija posmatra sa aspekta vrste sportova, odmah se uočava izobilje najrazličitijih termina kao što su na primer za američki fudbal: (*kaciga* [engl. helmet], *kopačke*, *pantalone*, *rukavice* [engl. gloves], *naramenice* [engl. shoulder pads], *čarape*, *štitnici*), za pozicije u timu: a) ofanzivna linija (*gardovi* [engl. guard], *teklovi* [engl. tackle] i *centar*), *bekovi* (*kvoterbek* [engl. quarterback], *raning bek* [engl. running back] ili *trkač* i *ful bek* [engl. full back] i *hvatači* [engl. tight end] i *krilni hvatači* [engl. wide receiver]), b) defanzivna linija (*korner bek* [engl. corner back], *lajnbecker* [engl. linebacker], *sejfti* [engl. safety]). Za biciklizam: *sprinterice*, *dres*, *rukavice*, *puls-master*, *bicikl*. Kategorije: *brđski biciklizam*, *velodromski biciklizam* - pistama i velodromima, tj. ovalnim stazama, *drumski biciklizam* [Tur de Frans], *ekstremni biciklizam* [BMX]. Za vaterpolo: (*bade mantili*, *kape*, *kupaće gaće*, *lopta*, *papuče*, *trenerka*). Za pozicije u timu: *bek* [postize poene sa distance], *golman*, *zgodno vani* [stoji sa strane i zgodno mu je da šutira desnom rukom], *zgodno krilo* [stoji sa strane i zgodno mu je da šutira desnom rukom], *nezgodno vani* [stoji sa strane i nezgodno mu je što šutira levom rukom], *nezgodno krilo* [stoji sa strane i nezgodno mu je što šutira levom rukom], *centar* [na 5 metara od gola i glavni u napadu]. Termini: *bicikla* [održavanje na vodi], *vijak* [šut koji koristi centar – on se iznenadno okreće na levu stranu i šutira na gol], *peterac* (kazneni udarac) [šut na gol sa udaljenosti od pet metara],

prednja šrauba [šut koji se izvodi tako što se lopta gura po površini vode i na kraju malo snažnijim odgurivanjem ubacuje u gol], *topljena lopta* [pojam koji označava nedozvoljeno potapanje lopte - u slučaju da loptu potopi igrač jednog tima, automatski lopta ide drugom timu], *faul* [prekršaj koji nastaje kada igrač ugrozi protivničkog igrača guranjem ili udaranjem], *škara* [udarac nogama u vodi pri pokretanju iz statičnog položaja], *špric* [šut koji se izvodi tako što se lopta digne jednom rukom, a udari se drugom tako da leti ka голу], *šrauba* [šut koji koristi centar - on se iznenadno okreće na desnu stranu i šutira na gol]. Za plivanje (stilovi plivanja): *delfin* ili *leptir stil* [engl. Butterfly-leptir], *leđni stil*, *mešoviti stil*, *prсни stil*, *slobodni stil*. Za tenis: *brejk*, *gem*, *đus*, *duple servis greške*, *meč*, *meč lopta*, *net servis*, *neiznuđena greška*, *poen*, *prednost*, *taj-brejk*, *set*. Za fudbal: *aut*, *korner* [engl. corner - ugao], *enac* [prekršaj koji se desio kada igrač dodirne loptu rukom], *faul*, *penal* [lat. *poenalis* - kazneni], *ofsajd* [engl. *off* - isključen i *side* - strana] (BAJDUK ET AL. 2013: 4-88).

Kao što se iz gore navedenog može jasno zaključiti, engleski jezik je dominantno izvor sportske terminologije kako u srpskom, tako i u mađarskom jeziku. Ipak, zanimljivo je navesti i nekoliko primera u kojem termini poreklo vuku iz drugih jezika. Dudaš Elod navodi interesantnu dilemu kod sportskog termina „golman“ [mađarski: 'kapus'] gde se poreklo termina u rečniku Vladimira Anića označava kao englesko, dok u Rječniku hrvatskoga jezika (2000) termin je označen kao nemačkog porekla. Objašnjenje se nudi iz nemačkog termina *Tormann*, dok autor navodi da je termin „golman“ u engleskom jeziku *goalkeeper*, u američkom engleskom može još da bude i *goalie*, ali nema ni traga izrazu *golman*. Za termin *ekipa* [csapat] navodi da je francuskog porekla i dolazi iz reči *équipe*, kao i termin *teren* [pálya] koji dolazi od reči *terrain*. Za nemački uzorak navodi i hrvatski termin *momčad* [nem. *Mannschaft*], a isto na osnovu nemačkog oblika za *vrata* [Tor] navodi termin *vratar* koji poreklo isto vuče od nemačke reči *Tormann* (DUDÁS 2019: 196).

Sportski termini u leksikografiji

Sportski termini su sastavni deo leksikografije. U zavisnosti od vrste rečnika broj sportskih termina varira od osnovnih i najče-

šćih do sveobuhvatnih i najvažnijih. Sportska terminologija se prikuplja i publikuje najčešće u strukovnim sportskim rečnicima i klasifikuje se prema raznim kriterijima. Ipak, sportska terminologija se unosi i u dvojezične rečnike, prvenstveno iz razloga da ponudi kontrastivan prikaz sportske leksike dva jezika usredsređujući se na one discipline u sportu koje su popularne kod naroda ta dva jezika.

Ako pogledamo jednu tipičnu mikrostrukturu sportskog rečnika, videćemo da se sastoji iz sledećih sastavnih elemenata: 1. engleski termin, 2. oznaka sportske discipline, 3. gramatička vrsta reči, 4. unakrsno upućivanje na sinonime (slična značenja), antonime (suprotna značenja) i jezičku varijantu (npr. standard pisanja u engleskom jeziku u Americi i Engleskoj), 5. srpski termin, 6. definicija značenja i 7. primeri upotrebe (MILIĆ, 2016: 281).

Naravno u dvojezičnim rečnicima sportski termini nisu nužno prisutni u svim odrednicama, već se nalaze tek na onim mestima gde se u jezičkoj praksi koriste, tako da su urednici rečnika prinuđeni da izostave niz informacija kojim raspolaže jedan jednojezični sportski rečnik. Tako da vrlo često izostane oznaka sportske discipline, kao i upućivanje na sinonime, antonime, a nije retko da se izostavi i primer upotrebe datog termina.

U sledećim rečenicama daćemo jedan odsečak iz Mađarsko-srpskog rečnika koji je trenutno u izradi u Budimpešti, a u kojem se vide sve one odrednice pod slovima *a*, *b*, *c* i *d* u kojima je dektovan karakter sportskog termina ili izraza:

adogat *ts i: 2. sp* [tenisz, asztalitenisz] servirati; [labdajátékok] dodati, dodavati

adogatás *fn: sp* [tenisz, asztalitenisz] serviranje; [labdajátékok] dodavanje

adogató II. *fn: sp* server; dobacivač

agyaggalamb *fn: sp* glineni golub

akadály *fn: 3. sp* prepona

akadályfutás *fn: sp* trčanje s preponama

akadályverseny *fn: sp* trka sa preponama

alapvonal *fn: 2. sp a)* [labdajátékok] gol-linija; **b)** [tenisz] osnovna linija

állórajt *fn: sp* [atlétika] visoki start; [kerékpározás/korcsolyázás] start iz stojećeg položaja

alpinista *fn: sp* [férfi] alpinist(a); planinar; [nő] alpinistkinja

alpinizmus *fn: sp* alpinizam; planinarstvo

asszó *fn: sp [vívásban] napad (u mačevanju)*
asztalitenisz *fn: sp stoni tenis*
asztaliteniszező *fn, sp [férfi] stonoteniser; [nő] stonoteniserka*
átadás *fn: 3. sp [passz] dodavanje; pas*
átemelés *fn: sp [tenisz] lob; lobovanje*
átigazol *sp: I. ts i transferisati; II. tn i, vhova biti prenet/premešten/transfe-
 rovan negde*
átigazolás *fn: sp transfer*
átível **II.** *ts i: sp [labdát] lobovati; prebaciti loptu u visokom luku; ~ t a bal
 szélre* prebacio je loptu na levu stranu
atléta *fn: 2. sp [férfi] atletičar; [nő] atletičarka*
atletika *fn: sp atletika*
atletizál *tn i: sp baviti se atletikom*
bajnokcsapat *fn: sp pobjednička/šampionska ekipa; prvoplasirana ekipa*
bajnoknő *fn, sp → bajnok*
bajnokság *fn: sp prvenstvo; šampionat*
országos ~ državno prvenstvo
bak *fn: 3. sp kozlic; ~ot ugrik* preskakati kozlic
balöszekötő *fn: sp [főként football] leva polutka; levi vezni/navalni igrač*
balszélső *fn: sp levi krilni igrač*
barátságos *mn: 4. sp prijateljski; ~ mérkőzés* prijateljska utakmica
baseball *fn: sp bejzból*
bead *ts i / tn i: 4. sp [labdát] dodati/dodavati loptu; šutnuti/šutati loptu*
beadás *fn: 5. sp dodavanje; šut*
becsúsz | ik *tn i: 3. sp [football] ukliziti kuda*
bedob *ts i: 4. sp [labdát] ubaciti loptu*
bedobás *fn: sp is ubaćaj*
befog *ts i: 3. sp [utolér] sustíci, sustizati koga/šta*
bejut *tn i [vhova] dospeti, dospovati kuda; uspešno ući/ulaziti kuda; ~ a dön-
 tóbe* *sp* dospeti u finale
belharc *fn: sp borba prsa u prsa*
bemelegít **II.** *tn i, sp [gimnasztikával] zagrevati se; a játékosok éppen ~enek*
 igračí se upravo zagrevaju
berúg **I.** *ts i: 1. sp šutnuti, šutati koga/šta (ka unutra); zabiti, zabijati koga/šta;
 ~ja a labdát a kapuba* šutnuti loptu u gol
bevarr *ts i: 5. sp, szl; ~ta a hálóba* a labdát sašiti gol
biatlon *fn: sp bijatlon*
billenés *fn: sp naginjanje*

bíraskod | ik *tn i: sp* suditi

birkózás *fn: sp is* rvanje; ~**ban bajnoki címet szerzett** osvojiti titulu šampiona u rvanju

birkóz | ik *tn i: sp* rvati se; boriti se s *kim/s cím*

nehézségekkel ~ boriti se sa teškoćama

birkózó *fn: sp is* [férfi] rvač; [nő] rvačica

bíró *fn: 2. sp* sudija

blokkol *ts i/ tn i: 4. sp* blokirati *koga/šta*

bob *fn: sp* bob

boly *fn: 2. sp* gomila; grupa

bordásfal *fn: sp* švedske merdevine/lestve; ripstol

bowling *fn:; sp* kuglanje

bowlingoz | ik *tn i: sp* kuglati se

bukósisak *fn: sp is* kaciga

buli *fn: 3. sp* [jégkorongban] buli

búvárúszás *fn: sp* ronjenje

buzogány *fn: 1. sp* [tornaszer] čunj

büntető II. *fn, sp 1. → büntetőrúgás; 2. → büntetődobás*

büntetődobás *fn: sp* [kézi-/vízi-/kosárlabda] slobodno bacanje

büntetőrúgás *fn: sp* [futball] kazneni udarac; penal

büntetőterület *fn: sp* kazneni prostor

célbíró *fn: sp* sudija na cilju

célegyenes *fn: sp* završnica; finiš

elsőként fordul be a ~be ući prvi u cilj/završnicu/finiš

célfotó *fn: sp* foto-finiš

célszalag *fn: sp* vrpca na cilju

center *fn: sp* centar

cigánykerék *fn: sp* premet; zvezda

cigánykereket hány/vet načiniti premet; praviti zvezde

cím *fn: 1. [titulus]* titula

bajnoki ~ *sp* šampionska titula

dajkál *ts i: 3. sp* [labdarúgás]; ~**ja a labdát** dugo zadržavati loptu

dekatlon *fn: sp* desetoboj

derbi *fn: sp* derbi; odlučujuća utakmica; prvenstveni susret

díszkosz *fn: sp* disk

díszkoszvetés *fn: sp* bacanje diska

díszkoszvető *fn: sp* [férfi] bacač diska; diskobol; [nő] bacačica diska

díszkvalifikál *ts i: sp is* diskvalifikovati

diszkvalifikálás *fn: sp is* diskvalifikovanje; diskvalifikacija
dob¹ *ts i: 4. sp* baciti, bacati
dobbant *tn i: 2. sp [torna]* odskočiti, odskakati
dobbantódeszka *fn: sp* odskočna daska
dobogó II. *fn: 3. sp* podijum
dobószámok *fn: sp* bacački sportovi
dopping *fn: sp* doping
doppingbotrány *fn: sp* doping skandal
doppingol *ts i: 1. sp* dopingovati
doppingolás *fn: sp* dopingovanje
doppingszer *fn: sp* doping/stimulativno sredstvo
doppingvizsgálat *fn: sp* doping kontrola
döntetlen *sp I. mn: neresen; a mérkőzés ~ül végződött* meč se nereseno završio; *II. fn: neresen rezultat; [sakk] remi*
döntnök *fn: sp* sportski sudija
döntő II. *fn: sp* finale **bejut a ~be** ući u finale
döntőbíró *fn: sp is* arbitar; vrhovni sudija

U gore navedenom odsečku prikazane su kompletno završene odrednice sa tipičnom leksikografskom strukturom, ali bez gramatičke aparature, koja bi znatno komplikovala jasnu strukturu rečničke odrednice. Nadalje, u ovom odsečku izvađene su sve leksikografske informacije koje se ne odnose na sportsku terminologiju.

Iz gore navedene liste izdvojićemo nekoliko tipičnih odrednica u kojima je detektovan sportski termin i prikazaćemo u kojim oblicima se date odrednice nalaze i na koji način može da se interpretira jedan sportski termin u rečniku:

adogat *ts i: 2. sp [tenisz, asztalitenisz]* servirati; *[labdajátékok]* dodati, dodavati

Kod odrednice *adogat* uočavamo da je sportski termin uočen na nivou drugog značenja. Prvo značenje nije terminološkog karaktera. U okviru drugog značenja ponuđeni su ekvivalenti različitih sportskih disciplina i to je rešeno navođenjem „napomene” koja tačno upućuje na datu disciplinu.

agyaggalamb *fn: sp* glineni golub

Kod odrednice *agyaggalamb* naveden je samo jedan nivo značenja u kojem je pronađen i prikazan jedan srpski ekvivalent. Ovo je inače i najčešći oblik navođenja stručne terminologije, obzirom da najveći broj termina nema širu upotrebu u jeziku i često raspolaze samo jednim tačno definisanim značenjem i ekvivalen-
tom na drugom jeziku.

átível II. *ts i: sp [labdát]* lobovati; prebaciti loptu u visokom luku; ~ **t a bal szélre** prebacio je loptu na levu stranu

Kod odrednice *átível* sportski termin je uočen tek na nivou glagolskog značenja. U odrednici je navedena i „napomena” o sportskoj disciplini ili predmetu koji se koristi u datoj sportskoj disciplini, a zatim je ponuđena i ilustracija primene sportskog termina. Treba naglasiti da u najvećem broju slučajeva izostaju primeri u kojima se ilustruje primena stručnih termina, što najverovatnije predstavlja praksu koja je preuzeta iz ranijih leksikografskih radova. Bilo bi potrebno promeniti ustaljeno navođenje stručnih termina u rečnicima, pogotovo što se odnosi na navođenje primera iz svakodnevne upotrebe.

bajnoknő *fn, sp* → **bajnok**

Kod odrednice *bajnoknő* uočavamo još jedan oblik navođenja stručnih termina u rečnicima. U ovom konkretnom slučaju reč je o pozivanju na odrednicu *bajnok* u kojem je već naveden karakter sportskog termina, a koji predstavlja muški oblik ovde obrađene odrednice.

U sledećim rečenicama reč će biti o napomenama koje se navode prilikom dublje obrade sportskih termina u mađarsko-srpskom rečniku. Napomene imaju posebno mesto u leksikografiji i predstavljaju svojevrsnog asistenta korisnicima rečnika. Oni su posebno važni u onim situacijama kada u značenjima postoje razlike u blagim nijansama, kada na primer u vrlo srod-
nim sportskim disciplinama jedan stručni termin ima bliske, ali ipak različite ekvivalente na drugom jeziku (*sp [(asztali)teniszben, tollaslabdában adogatóst]*).

U sledećoj grupi „napomena” navešćemo one koje smo mogli da uočimo u prvih nekoliko slova rečnika, a koje se odnose na različite discipline, pozicije, sredstva i drugo. Tako raspoznajemo napomene koje se odnose na: 1) sportske discipline: *sp* [(*asztali*)*tenisz*]; *sp* [*torna*]; *sp* [*kosárlabda*]; *sp* [*kézilabda*]; *sp* [*gyeplabda*]; *sp* [*vitorlázás*]; *sp* [*atlétikában*]; *sp* [*műkorcsolya*]; *sp* [*autóversenyen*], 2) muški / ženski rod: *sp* [*férfi*], 3) sportska sredstva: *sp* [*labdát*]; *sp* [*labdára*]; *sp* [*éllő galambbal*]; [*agyaggalambbal*], 4) rangiranje: *sp* [*első helyezés*], 5) greške: *sp* [*hibásan dob*], 6) opremu: *sp* [*sportszer*], 7) pozicije u timu: *sp* [*kapus*], 8) lokacije: *sp* [*cserepad*]; *sp* [*csónak*], 9) situacije: *sp* [*gólhelyzet*]; *sp* [*labdajátékban*]; *sp* [*időben*]; *sp* [*indulásnál*]

Termini se često grupišu oko jedne osnovne reči i predstavljaju semantički okvir osnovnog elementa. U sledećim primerima možemo da vidimo kako se sportski termini grupišu oko svog osnovnog elementa, osnovne reči.

Oko osnovne odrednice *kapu* [vrata, kapija] grupišu se sledeći sportski termini:

kapu *fn*, 2. *sp* gol; ~**ra lövés** **šut na gol**; ~**ra lő** **šutirati na gol**

kapufa *fn*, 2. *sp* **a** [*a kapu része*] stativa; [*felső, vízszintes része*] prečka **b** [*kapufát érő lövés*] ~**át lő** **udariti (u) stativu**

kapukirúgás *fn*, *sp* gol-aut; udarac sa gola

kapus *fn*, 2. *sp* [*férfi*] golman; [*nő*] golmanka

Oko osnovne odrednice *kéz* [ruka] grupišu se sledeći sportski termini:

kézenállás *fn*, *sp* stoj na rukama

kezezt *tn i*, *sp* dodirnuti loptu rukom (u fudbalu)

kezés *fn*, *sp* enac

kézilabda *fn*, *sp* 1. [*sportág*] rukomet; 2. [*labda*] lopta za rukomet

kézilabdacsapat *fn*, *sp* rukometaški tim

kézilabdáz | **ik** *tn i*, *sp* igrati rukomet

kézilabdázó *mn fn*, *sp* [*férfi*] rukometaš; [*nő*] rukometašica

Oko osnovne odrednice *közép* [srednji, sredina] grupišu se sledeći sportski termini:

középcsatár *fn, sp* centarfor/centralni napadač
középdöntő *fn, sp* polu-finale
középfedezet *fn, sp* centarhalf
középhátvéd *fn, sp* centarhalf/srednji igrač odbrane
középsúly *fn, sp* srednja kategorija
középsúlyú mn, ~ ökölvívó/birkózó *sp* bokser/rvač srednje kategorije
középtáv *fn, főként sp* srednja staza
középtávfutó *fn, sp* [férfi] srednjepругаш; [nő] srednjepругаšica
középvonal *fn, főként sp/közl* srednja linija

Oko osnovne odrednice *mű* [veštačko, umetničko] grupišu se sledeći sportski termini:

műkorcsolyázás *fn, sp* umetničko klizanje
műkorcsolyázó *fn, sp* [férfi] klizač; [nő] klizačica
műlesiklás *fn, sp* [sízés] slalom/spust
műugrás *fn, sp* umetnički skok

Pored ovih slučajeva sportski termini mogu da se grupišu i oko nekog određenog prefiksa. To je najčešće slučaj kod glagola i kod tipičnih glagolskih prefiksa *ki-* [iz] i *le-* [dole].

Primeri za glagolski prefiks *ki-*:

kikap II. *tn i, 2.* [vereséget szenved] izgubiti; **három nullára ~tunk** *sp* izgubili smo sa tri nula
kiszámol *ts i, 2.* *sp* [boks] odbrojavati
kiüt I. *ts i, 2.* *sp* [boks] nokautirati
kiütéses mn, 1. *sp* ~ **győzelem** pobeda nokautom
kizár *ts i,* isključiti; ~ **vkít a versenyből** *sp* isključiti koga iz (sa) takmičenja

Primeri za glagolski prefiks *le-*:

lehagy *ts i, 1.* *közb* [megelőz] preticati; *sp* pretrčati
lekezel *tn i/ts i, 3.* *sp* [labdát] primiti (loptu)
leléptet *ts i,* *sp* isključiti
lerúg *ts i, 2.* *sp* šutnuti koga
leszerel *ts i, 4.* *sp* izdriblati
leüt *ts i, 5.* *sp* [főként (asztali)tenisz] matirati, udariti

levesz *ts i*, 6. *sp* [szálló labdát] skinuti (loptu)

Na kraju dajemo prikaz kompletnih odrednica u kojima je detektovan sportski termin, a kao uzorke odrednica prema vrstama reči u kojima se najčešće nalaze ovi termini. U sledećem navešće se po jedan primer za imenice, prideve i glagole:

váltó *fn*, 1. *gazd* □□□

idegen ~ □□□

saját ~ □□□

lejár a ~ □□□

~**t kiállít** □□□

~**t (meg)óvatol** □□□

2. [*sín*] □□□

átállítja a ~kat □□□

3. *sp*

a) [*csapat*] štafeta

b) [*verseny*] štafetna trka

védelmi *mn*, □□□; *kat* □□□

~ **fegyver** *kat* □□□

~ **hiba** *sp* greška u odbrani

~ **miniszter** □□□

~ **pénz** □□□

zsákol

I. *ts i*, [*zsákba tölt*] □□□

II. *tn i*,

1. [*zsákot hord*] □□□

2. *sp*

a) [*kosárlabda*] zabiti koš

MEDICINSKA TERMINOLOGIJA U MAĐARSKO–SRPSKOJ LEKSIKOGRAFIJI

Uvod

Na samom početku treba locirati mesto gde se u jezičkom sistemu nalazi stručni jezik medicine, odnosno medicinska terminologija. U mađarskom jeziku se raspoznaju tri glavne grupe jezičkih registara: 1) normirani govorni registri, 2) društveni (socijalni) registri i 3) oblasni (regionalni) registri. Stručni jezici se svrstavaju u društvene (socijalne) registre (KISS, 1995: 78). Medicinskim jezikom se smatra „specifičan način izražavanja i sporazumevanja kojim se lekari (i drugi zdravstveni radnici) služe u svakodnevnom obavljanju lekarske prakse” (GJURAN–BOSNAR, 2013: 107). Medicinski jezik karakteriše slojevitost pa možemo govoriti o sledećim nivoima njegove primene: 1) naučni jezik, koji karakteriše teorijski pristup u primeni, 2) stručni jezik, koji se primenjuje u svakodnevnom radu lekara i drugih saradnika u zdravstvu i 3) jezik posredovanja, koji se koristi u komunikaciji sa pacijentima i drugim učesnicima koji ne poseduju stručno medicinsko znanje i obrazovanje (KUNA–LUDANYI, 2019: 125). Ako pak stručni medicinski jezik želimo da definišemo uz pomoć funkcionalnih stilova, možemo sa sigurnošću da kažemo da je on stilski multi-žanrovski, te u zavisnosti od „vrste publikacije” pripada 1) naučnom funkcionalnom stilu i 2) publicističkom funkcionalnom stilu, a kada je reč o „usmenoj komunikaciji između lekara i pacijenta ili između samih lekara” pripada i razgovornom funkcionalnom stilu (GJURAN–BOSNAR, 2013: 107).

Poreklo medicinske terminologije

Ljudi se bave medicinom još od prastarih vremena. Ipak, moderna medicina je najviše dobila od perioda starih Helena, preko Rimskog carstva i kasnije srednjeg veka i nacionalnih medicinskih dostignuća. Ako pogledamo izraze koji se danas koriste u medicini primetićemo da najveći broj svoje korene vuče upravo iz grčkog jezika, iako postoji ogroman broj koji je direktno prenesen iz latinskog jezika. Ta činjenica ne treba nikoga da izne-

nadi, obzirom da je od srednjeg veka pa sve do kraja 18. veka jezik nauke bio upravo latinski jezik. Nakon tog perioda, obzirom da latinski jezik nije bio maternji jezik ni jednog evropskog naroda, na jezik nauke su uticali i nacionalni jezici, pa tako u terminologije ulaze i italijanski, francuski i nemački uticaji. Nemački uticaj se naglašeno primećuje u regionu srednje Evrope (VARGA, 2015: 28).

Ako želimo da razmatramo put medicinske terminologije koji je prevalila od starih Helena pa do današnjih dana, treba da uzmemo u obzir i istorijska dešavanja koja su u velikoj meri uticala na razvoj jezika medicine i medicinske terminologije. Poznato je da su grčki izrazi nastavili svoj život u budućnosti preko: 1) arapske prevodne književnosti, 2) vizantijske medicinske književnosti, 3) evropske manastirske prakse i filološke rekonstrukcije za vreme renesanse (MAGYAR, 2009: 186).

Interesantno je navesti činjenicu da je arapska medicina zapravo sačuvala velika dostignuća grčke medicine na taj način što je sačuvala brojne radove i knjige iz medicine, a koji su kasnije posredstvom latinskog jezika postali ponovo dostupni evropskoj javnosti. Zato nije ni čudo da se evropska medicina sve do 17. veka zasnivala na grčkim znanjima koja su bila sačuvana u delima arapskih lekara (Avicenna, Mesue, Rases), a prevedenih na latinski jezik (MAGYAR, 2009: 187), (VARGA, 2012: 31).

Nakon prihvatanja hrišćanstva, lečenje i nega pacijenata je prenesena u manastire. Kod Mađara, prvi lekari kaluđeri izaći će iz redova Benediktinaca. Oni će ujedno i raditi na prepisivanju medicinskih knjiga i priručnika pa će tako biti neposredno zaslužni i za očuvanje intelektualnog nasleđa grčkih lekara. Na taj način manastiri i manastirske bolnice će postati ujedno i medicinske škole gde će kroz praktično lečenje moći da se preda ogromno znanje iz medicine (VARGA, 2015: 86).

Od kraja 17. veka na polju anatomije se vrši najznačajniji rad i redom nastaju radovi na raznim nacionalnim jezicima, prvo na engleskom (1697), zatim francuskom (1742) pa i nemačkom (1783) (VARGA, 2015: 29). Od sredine 18. veka latinski jezik gubi na svojoj važnosti i izuzev jezika medicine iščezava iz skoro svih naučnih oblasti, gde ga zamenjuju nacionalni jezici.

U Mađarskoj 1770. godine u Trnavi [Nagyszombat] na medicinskom fakultetu se pokreće obrazovanje lekara i apotekara.

Marija Terezija 1777. godine fakultet seli u Budu, a njen sin Josif II ga seli u tadašnju Peštu. Jezik nastave je bio latinski, izuzev u kratkom periodu između 1784. i 1790. godine kada je privremeno uveden nemački jezik u nastavu (VARGA, 2015: 88).

Što se tiče današnjeg jezika medicine, iako „temelj medicinskog jezika čine klasični jezici, latinski i grčki, posljednje se dve decenije beleži nezaustavljivi priliv anglicizama u medicinsku terminologiju” (GJURAN-BOSNAR, 2013: 107). U mađarskom jeziku tako pored priliva anglicizama, pronalazimo i uticaje iz drugih velikih evropskih jezika. U modernoj mađarskoj medicinskoj terminologiji stoga prepoznamo i termine italijanskog porekla kao što su *varicella*, *influenza*, *malária*, termine francuskog porekla kao što su *masszázs*, *passzázs*, *plakk*, *pipetta*, ali i termine engleskog porekla kao što su *bypass*, *stroke*, *sokk* i drugi. Što se tiče srpskog jezika (a ujedno i hrvatskog) primećuje se da se novi izrazi, posuđeni prvenstveno iz engleskog jezika, često uvode u jezički sistem bez njihovog posebnog usklađivanja. U hrvatskom se na primer to posebno vidi u primerima *pejsmejker*, *bajpas*, *fejs lifting*, *lyonizacija* jer se „suglasničke skupine *-js*, *-jk*, *-jp* ne uklapaju u hrvatski fonološki sistem, dok se *-y* ne uklapa u pravopisni (GJURAN-BOSNAR, 2013: 113).

Reforme u jeziku medicine

Počecemo stavom da je bavljenje medicinom u Mađarskoj moguće isključivo mađarskim stručnim medicinskim jezikom (BÖSZE, 2016: 114). Verovatno bi tako trebali da razmišljaju svi narodi sveta. Ipak, čak ni mađarski jezik, inače puristički jezik, nije uspeo do kraja u svojoj nameri da „očisti” medicinsku terminologiju od stranih uticaja. U srpskom jeziku definitivno nije bilo niti namere, niti truda da se sprovede jedna ozbiljna „nacionalizacija” medicinske terminologije.

Iako je u niz evropskih država (i njihovim jezicima) izvršeno odstranjivanje neželjenih stranih izraza, u najvećem broju nacionalnih medicinskih stručnih jezika je i danas prisutan jak uticaj grčkog i latinskog jezika pa se tako slobodno može reći da su i danas medicinski termini više internacionalni i univerzalni (MAGYAR, 2009: 183).

U mađarskom jeziku je u prvoj polovini 19. veka učinjeno mnogo u cilju „nacionalizacije” stručnog medicinskog jezika. Jedan od najistaknutijih predstavnika reforme je bio Pal Bugat koji je 1828. godine sa nemačkog jezika preveo knjigu A. F. Hempela sa nazivom „*Az egészséges emberi test boncztudományának alapvonaljai*” (KISS, 2016: 72) i time priredio prvi udžbenik iz oblasti anatomije u kojem su bili navedeni mađarski medicinski termini (VARGA, 2012: 31). U tom radu Pal Bugat je ponudio ogroman broj rešenja za zamenu dotadašnjih termina grčkog i latinskog porekla. Ipak, i pored toga što nije koristio niti latinske, niti nemačke reči, nije do kraja uspeo da odstrani strane uticaje, obzirom da se u mnogo slučajeva poslužio prevođenjem kao metodom u formiranju mađarske medicinske terminologije (VARGA, 2015: 89).

Ipak, važno je navesti da pre Pala Bugata nije postojala mađarska naučna medicinska terminologija (VARGA, 2012: 31) pa su u njegovom radu mnogi uvideli rad od nacionalnog interesa, pa tako i sam Verešmarti koji je nakon čitanja Bugatovog prevoda napisao „da će definitivno imati veliki uticaj kako na sam jezik, tako i na jezik tadašnje književnosti” (KISS, 2016: 72).

Slično Palu Bugatu, Geza Mihalkovič profesor anatomije će 1881. godine prevodom knjige Karla Krausa sa nazivom „*A leíró emberbonctan*” postaviti osnove za mađarsku stručnu terminologiju iz oblasti anatomije.

U razvoju stručnog medicinskog jezika i medicinske terminologije u 19. veku ogroman uticaj je imala Akademija nauka i Univerzitet u Budimpešti. Primena mađarskog medicinskog jezika je postala uobičajena tek od 1865. godine (VARGA, 2015: 89).

Savremena lingvistika raznim stručnim terminologijama pristupa primenom tzv. „terminoloških načela” na osnovu kojih je u stanju da formira nove termine za nove pojmove, kao i da vrši reviziju ranijih termina i njihovu eventualnu zamenu. Ovde ćemo navesti najznačajnija terminološka načela: „1) Domaće reči imaju prednost pred stranima, 2) Nazivi latinskog i grčkog porekla imaju prednost pred nazivima preuzetim iz engleskog jezika, 3) Prošireniji i korisnicima prihvatljiviji naziv ima prednost pred manje proširenim, 4) Naziv mora biti usklađen s (fonološkim, morfološkim, tvorbenim, sintaktičkim) sistemom standardnog jezika, 5) Kraći nazivi imaju prednost pred dužim, 6) Naziv od

kojeg se lakše tvore tvorenice ima prednost pred onim od kojeg se ne mogu tvoriti tvorenice (*kompjuter: kompjuterski, kompjuter-
raš, računar*), 7) Treba izbegavati da naziv unutar istoga terminološkog sistema ima više značenja, 8) Nazivi se ne smeju bez valjanog razloga menjati – ako jedan naziv već ima određeno značenje, ne treba istom nazivu davati nova značenja, te ako je jednom značenju pridružen jedan naziv, ne treba mu pridružiti drugi, 9) Naziv ima prednost pred drugim istoznačnim nazivima ako odgovara pojmu kojemu je pridružen i odražava svoje mesto u pojmovnom sistemu (GJURAN, 2011: 10-13).

Strana reč kontra pozajmljenica kontra domaća reč

Kada jedna strana reč stigne u jedan jezik ona ima karakter koji je po svojoj prirodi različit od domaćih reči, bilo da je reč o njenom izgovoru, pisanju ili etimologiji. U onom trenutku kada tu stranu reč prihvati veći broj korisnika, ona se delimično ili potpuno usklađuje sa gramatičkim sistemom domaćeg jezika i pre ili kasnije gubi na svojoj različitosti i postaje pozajmljenica (BALÁZS, 2005: 8). Sa druge strane, terminologija mnogih oblasti je standardizovana. U mnogim oblastima čine se veliki napori da se terminologija oformi na „domaćem” jeziku. U slučaju mađarskog jezika taj napor je izraženiji. Ipak, u medicini se u oba jezika primećuje nedostatak „domaćih” reči koji je uslovljen tradicionalnim stavom da se medicina treba razvijati na latinskom jeziku, a zatim i činjenicom da se ovom oblašću ne bavi veliki broj lingvista, pa je medicinska terminologija ostavljena na mišost i nemilost lekara (GJURAN, 2011: 5).

Ako pogledamo nastojanja „odomaćivanja” stranih reči u mađarskom jeziku, videćemo da je i pored najbolje volje često uzaludan trud lingvista. Često korisnici sami odbijaju uvođenje domaćih izraza i traže upotrebu internacionalizama ili već postojećih oblika stranog porekla. U mađarskom u sledećim primerima možemo videti uspešne primere za „odomaćivanje” stranih izraza: *szputnyik – úrhajó, disc jockey – lemezlovas, body building – testépítés, komputer – számítógép, menedzser – igazgató (ügyvezető), privatizál – magánosít, squash – fallabda, snow board – hódeszka, internet – világháló, @ - kukac, brainstorming – ötletbörze*. Međutim, slično ovim primerima, možemo navesti i one gde je stvaranje

novih termina pretrpelo fijasko: *metró – mélyvasút, audiovizuális – hangos-képes, kommunikáció – közösítés, walk-man – sétafon, szolárium – fényfürdő (múnapozó), diszkont – polcos, kamrás, kurzor – mutató, paint-ball – festékharc* (BALÁZS, 2005: 12).

Ako pogledamo polje medicine sa aspekta obrazovanja primetićemo da u samim nastavnim programima ima dosta nelogičnosti. Na oficijelnoj stranici Medicinskog fakulteta Univerziteta u Beogradu tako možemo da čitamo da se studenti na prvoj godini upoznaju sa sledećim oblastima: bazične medicinske i akademsko obrazovne nauke (humana genetika, anatomija, histologija i embriologija, medicina i društvo, engleski u medicini 1) i stručno aplikativni predmeti (osnovi kliničke prakse 1 i prva pomoć). Na drugoj godini studija studenti medicine pohađaju časove engleskog jezika u medicini 2, kao i predmete iz bazičnih medicinskih nauka (medicinska fiziologija, medicinska biohemija i hemija, mikrobiologija i imunologija i epidemiologija), kao i klinički predmet (osnovi kliničke prakse 2). Na trećoj godini studija studenti medicine dobijaju znanja iz sledećih oblasti: bazične medicinske nauke (patologija, patološka fiziologija i farmakologija i toksikologija) kao i klinička znanja i veštine (klinička propedeutika, radiologija i nuklearna medicina). Na četvrtoj, petoj i šestoj godini studenti stiču obrazovanje iz oblasti kliničkih nauka (interna medicina, infektivne bolesti, klinička mikrobiologija, neurologija, psihijatrija, dermatovenerologija, pedijatrija, ginekologija sa akušerstvom, hirurgija, oftalmologija, otorinolaringologija sa maksilofacijalnom hirurgijom), kao i bazičnih nauka (higijena i medicina rada, sudska medicina i klinička farmakologija) (MED.FAK.: 2019). Važno je navesti da se u nastavnom programu ne izdvajaju predmeti srpskog medicinskog jezika, pa čak ni predmeti koji bi imali za cilj osposobljavanje budućih lekara za što bolju komunikaciju sa pacijentima i drugim kolegama u zdravstvu.

Sastav medicinske terminologije

U sledećem delu ćemo zaći u sadržaj mađarske medicinske terminologije. Termini u medicini u mađarskom jeziku grupišu se oko sledećih većih celina: 1) termini iz anatomije (*cranium, mamma*), 2) simptomi i grupe simptoma (*fibrilláció, tussis*), 3) na-

zivi bolesti (*tifus*, *kolera*, *influenza*), 4) nazivi medicinskih materijala (*ópium*), 5) medicinska sredstva i predmeti koji se koriste prilikom lečenja (*gasztrószkóp*), 6) telesni procesi (*collapsus*, *exitus*, *palpatio*) (MAGYAR, 2009: 185).

Glavni tipovi medicinskih termina se grupišu oko termina iz anatomije i kliničkih termina. U prvoj grupi se u pogledu porekla prepoznaju termini latinskog porekla: *ren* (bubreg), *auris* (uho), *musculus* (mišić) i termini grčkog porekla: *ganglion* (ganglion), *olecranon* (vrh laktne kosti). U istoj toj grupi možemo da raspoznamo proste termine: *humerus* (kost ruke), *cranium* (lobanja) i složene termine: *tibia dextra* (desna cevanica), *os frontale* (čeaona kost). U okviru kliničkih termina u pogledu porekla prepoznaju se termini latinskog porekla: *decubitus* (dekubitus), *febris* (povišenje telesne temperature) i termini grčkog porekla: *icterus* (žutica), *dyspnoe* (teško disanje). Kod kliničkih termina prepoznajemo proste termine: *rabies* (besnilo), proste termine koji nastaju iz više elemenata: *hyper-ton-ia* (visoki krvni pritisak), *nephritis* (upala bubrega) i složene termine: *hepatitis acuta* (akutna upala jetre), *ulcus cruris* (čirevi na nozi).

Pretpostavlja se da je ukupan broj medicinskih termina prešao broj čak od 170.000 reči, od kojih se pretpostavlja da ima oko 80.000 naziva lekova, oko 10.000 naziva organa i delova tela, oko 20.000 organskih funkcija i oko 60.000 naziva bolesti (KUNA-LUDANYI, 2019: 125).

Komunikacija sa pacijentom

Komunikacija sa pacijentima je važan segment u radu lekara i radnika u zdravstvu. Vrlo često se stavlja u drugi plan i veliki broj lekara ni ne pokušava da svoje poruke pacijentima prenosi na način da ih oni u detaljima i razumeju. Ipak, medicinska terminologija se smatra „osnovnim instrumentom prenošenja informacija između zaposlenih u zdravstvu i bolesnika, ali i između zdravstvenih radnika unutar same struke” (GJURAN, 2011: 5). Često, međutim, komunikacija između lekara i pacijenta nije na istom nivou, lekari koriste svoju nadmoć u poznavanju teme i u komunikaciji sa pacijentima dobijaju ulogu „nadmoćnijeg” partnera. Tako se komunikacija između lekara i pacijenata zasniva na relaciji „nadređeni - podređeni”, gde lekari dobijaju ulogu

nadređenih aktera u komunikaciji. U tako podešenoj komunikaciji vrlo često dolazi i do „nesporazuma, pre svega zbog nepreciznosti upotrebljenih naziva ili nepreciznosti njihove upotrebe, te zbog nedostatka poverenja prema novim nazivima” (GJURAN-BOSNAR, 2013: 110).

U slučaju mađarskog jezika, danas na primer lekari vrlo retko koriste mađarske anatomske nazive, i to najčešće samo u komunikaciji sa laicima, odnosno pacijentima. Vraćanjem na latinske izraze dobija se dojam „posebnosti” znanja koje radnici u zdravstvu poseduju, a pored latinske terminologije, na mesto mađarskih naziva velikom brzinom ulaze i novi izrazi, prvenstveno iz engleskog jezika, koji će pre ili kasnije u potpunosti i zameniti anatomske nazive na mađarskom jeziku (VARGA, 2015: 135).

Primena domaćeg jezika umesto latinskog predstavlja dilemu i u slučaju pisanja dijagnoza. Pristalice latinskog jezika smatraju da se korišćenjem latinskog jezika može postići veća preciznost i da za mnoge bolesti i ne postoji adekvatna stručna terminologija na domaćem jeziku. Drugi, pak smatraju da se upotrebom latinskog jezika upravo postiže odbrana od prevelikog priliva novih izraza, prvenstveno iz engleskog jezika. Mnogi smatraju da se upotrebom domaće medicinske terminologije upravo razvija i domaći jezik, a i vrlo je važno da se komunikacija sa pacijentima odvija na jeziku koji u potpunosti razumeju. Na kraju, ima i onih koji smatraju da je kod pisanja dijagnoza upotreba latinske terminologije pogodnija u slučajevima kada je reč o ozbiljnijim bolestima i kada tako napisane dijagnoze „deluju blaže” za pacijente od onih koji su pisani na domaćem jeziku (GJURAN-BOSNAR, 2013: 111).

Interesantno je međutim spomenuti da se i sami lekari socijalizuju na taj način da smatraju da upotrebom latinske medicinske terminologije pripadaju „višoj” društvenoj klasi i time doživljavaju sebe kao „osobe koje stoje iznad svojih pacijenata”. „Na jednom od časova anatomije na prvoj godini medicine moglo je da se čuje da je poznavanje latinske terminologije upravo ključ pripadnosti medicinskom društvenom sloju. Tako do četvrte ili pete godine studenti medicine izvrsno barataju 'lekarskim' jezikom.” (VARGA, 2015: 136).

Jedna od važnih karakteristika medicinskog jezika je i učestala upotreba skraćenica. Skraćenice se vrlo rado i često koriste

u medicini i pacijenti često ne mogu ni da shvate njihovo poreklo, niti njihovo značenje. To naravno dovodi do nesporazuma i često do negodovanja među pacijentima. Skraćenice se, naravno, koriste iz razloga što često nema dovoljno mesta za ispisivanje kompletnih naziva, a pored toga i zbog uštede vremena u komunikaciji. Ipak, „upotreba skraćenica može prouzrokovati smetnje u komunikaciji zbog nejasnoće njihovog značenja” (GJURAN, 2011: 8).

Medicinska terminologija i leksikografija

Medicinska terminologija i leksikografija imaju dodirne tačke još od davnina. Danas je medicinska terminologija prisutna u stručnim medicinskim rečnicima, ali i u opštim dvojezičnim rečnicima, istina u znatno manjem obimu. Ako pogledamo od kada raspolažemo medicinskim rečnicima, možemo da utvrdimo da su rečnici sa medicinskom terminologijom nastali dosta rano u arapskom svetu usled činjenice da je islamska medicina bila bazirana na prevodima koji su često bili prepuni stranih reči i termina koji su trebali da se često dodatno objasne i protumače. Zato su i prvi višejezični medicinski rečnici nastali upravo u arapskim kulturama (MAGYAR, 2009: 186). Prve podatke o obdukciji dobijamo još u 14. veku iz Bolonje, a prvi rečnici anatomije se pripremaju u drugoj polovini 16. veka (VARGA, 2012: 31).

Mikrostruktura rečničke odrednice u medicinskim rečnicima tipično sadrži oznaku vrste reči, izraz na latinskom jeziku (uz eventualno navođenje grčkog porekla), nivoe značenja i primere upotrebe (VARGA, 2015: 138).

Treba navesti i pravilo da se termini koji su već odavno prilagođeni jezičkom sistemu i svojom su čestom upotrebom poznati i široj grupi korisnika, kao što su na primer termini u mađarskom jeziku: *asztma*, *allergia*, oni se ne trebaju posebno zamenjivati domaćim rečima (KUNA-LUDANYI, 2019: 125).

Mađarsko-srpski rečnik. Analiza medicinske terminologije

U sledećem delu upoznaćemo se detaljnije sa stanjem medicinske terminologije u Mađarsko-srpskom rečniku koji je trenutno u izradi. Pod slovom „a” u rečniku pronalazimo ukupno 69

odrednica u kojima je označen kvalifikator „orv” [medicinski termin]. Reč je o sledećim odrednicama:

abortál *tn i, orv* abortirati; pobaciti
adag *fn, orv* doza **átlagos** ~ prosečna doza, **halálos** ~ smrtonosna doza, **kis**
~**okban** u malim dozama
adagol *ts i, orv* dozirati
aeroszol *fn, orv is* aerosol
afázia *fn, orv* afazija
agydaganat *fn, orv* moždani tumor; tumor na mozgu
ágyéktáji *mn, anat, orv* lumbalan; slabinski
agyhártyagyulladás *fn, orv* zapaljenje moždane opne; meningitis
agyrázkódás *fn, orv* potres mozga
agy tumor *fn, orv* → **agydaganat**
agyvelőgyulladás *fn, orv* upala/ zapaljenje mozga
agyvérzés *fn, orv* krvarenje u mozgu; izliv krvi u mozgu
AIDS *fn, orv* Aids; Sida
akupressúra *fn, orv* akupresura
akupunktúra *fn, orv* akupunktura
akut *mn, orv is* akutan
alkat *fn, orv* konstitucija
alkoholmérgezés *fn, orv* trovanje alkoholom
allergia *fn, orv* alergija
allergiás *mn, orv* alergijski; alergičan
álomkór *fn, orv* bolest spavanja; afrička tripanozomijaza
altat *ts i, orv* anezirirati
altatás *fn, orv* anezirizacija
aluszékony *mn, orv* letargičan
alvadék *fn, orv* ugrušak
alvajárás *fn, orv* somnambulizam
alvászavar *fn, orv* poremećaj spavanja
ambulancia *fn, orv* ambulanta
ambuláns *mn, orv* ambulantni; ambulantski; ~ **kezelés** ambulatno / ambulantsko lečenje
ampulla *fn, orv* ampula
amputál *ts i, orv* amputirati
amputálás *fn, orv* amputacija
anamnézis *fn, orv* anamneza; istorija bolesti

anémia *fn, orv* anemija; malokrvnost; slabokrvnost
anémiás *mn, orv* anemičan; malokrvan; slabokrvan
angina *fn, orv* angina
angolkór *fn, orv* rahitis
angolkóros *mn, orv* rahitičan
antibiotikum *fn, orv* antibiotik
antiszepszis *fn, orv* antisepta
antiszeptikum *fn, orv* antiseptik
antiszeptikus *mn, orv* antiseptičan; antiseptički
antitest *fn, orv* antitelo
antitoxikus *mn, orv* antitoksičan; antitoksički
antitoxin *fn, orv* antitoxin
anyagcserezavar *fn, orv* poremećaj metabolizma
apoplexia *fn, orv* apopleksija
aranyér *fn, orv* hemoroid; šulj
arcidegbénulás *fn, orv* paraliza/oduzetost lica
arcidegszába *fn, orv* neuralgija živca/nerva lica; bol lica
arcizom *fn, orv* mišić lica
arcüreggyulladás *fn, orv* upala maksilarnih/čeljusnih sinusa
árpa *fn, orv* čmičak; ječmičak; ječmenac
artériás *mn, orv* arterijski; arteriozni
arterioszklerózis *fn, orv* arterioskleroza
aszepszis *fn, orv* asepsa
aszeptikus *mn, orv* aseptičan; aseptički
aszténia *fn, orv* astenija; malaksalost
asztigmatikus *mn, fiz/orv* astigmatičan
asztma *fn, orv* astma; sipnja
atípusos *mn, orv* atipičan; ~ **tüdőgyulladás** atipična upala pluća; virusna upala pluća
átömlesztés *fn, orv* transfuzija
atrófia *fn, orv* atrofija
attak *fn, orv* napad
áttétel *fn, orv* metastaza
átültet *ts i, orv* transplantirati; presaditi, presađivati
átültetés *fn, orv* transplantacija; presađivanje
átvilágít *tn i/ts i műsz/orv* osvetliti, osvetljavati
átvilágítás *fn, műsz/orv* v. átv, pol provera; proveravanje

U sledećim rečenicama izvršiće se analiza nekoliko tipičnih odrednica u kojima su detektirani medicinski termini.

bacilusgazda *fn, orv* kliconoša

U odrednici „*bacilusgazda*” detektiran je karakter medicinskog termina i pravilno je naznačen kvalifikator „*orv*”. U ovom primeru primećujemo interesantan odnos mađarskog i srpskog termina u pristupu prilagođavanja značenja. Naime, u mađarskom jeziku se uz element „*bacilus*” dodaje reč „*gazda*” koja ima značenje „vlasnik”, odnosno onaj koji poseduje nešto. Nasuprot mađarskom terminu, u srpskom jeziku uz element „*klica*” stavljen je tvorbeni dodatak „*-noša*” u značenju onoga koji nešto u sebi nosi, a zatim je i u prirodnoj mogućnosti i da prenosi. Ukoliko bismo ušli jako duboko u ova dva termina, mogli bismo da kažemo da je srpsko rešenje bolje od mađarskog, jer dok u mađarskom „*opasnost*” predstavlja samo element „*bacilus*”, u srpskom jeziku je dodavanjem tvorbenog dodatka pojačan efekat „*opasnosti*”, odnosno zaraznosti.

Basedow-kór *fn, orv* Bazedovljeva bolest

U odrednici „*Basedow-kór*” primećujemo da je srpski jezik bolje prilagodio medicinski termin svom jezičkom sistemu. U srpskom jeziku nije navedeno rešenje „*Basedov-bolest*” koje rešenje bi bilo vrlo strano duhu srpskog jezika, već je ponuđen prisvojni oblik prideva nastao od vlastite imenice „*Bazedovljeva bolest*”. Time je izvršeno usaglašavanje sa gramatičkim sistemom srpskog jezika. Na drugoj strani, u mađarskom jeziku bi sličnim rešenjem moglo da se izvrši usaglašavanje sa gramatičkim sistemom primenom oblika „*Basedowi kór*”, ipak, mađarska terminologija je prepuna ovakvih i sličnih rešenja, kojima se s jedne strane čuva izvorni oblik termina, a sa druge strane, naglašava da je reč o jednom stručnom terminu koji nema svoju ulogu u „svakodnevnom” izražavanju.

bejárom *mn, orv* ambulantni; ~ ***beteg*** ambulantni pacijent; pacijent koji ne iziskuje bolničko lečenje

U sledećoj odrednici „*bejáró*” se uočava tipičan međuodnos mađarske i srpske medicinske terminologije. Mađarski jezik se rado služi svojim domaćim oblicima, dok je srpski podložniji stranim uticajima. U ovom konkretnom slučaju u srpskom jeziku navodi se reč stranog porekla koja u sebi sadrži šire značenje, dok se u mađarskom vizuelno objašnjava karakteristika pacijenta. Analizom mađarske i srpske medicinske terminologije, utvrđuje se da je mađarska često „kreativnija”, a srpska često podložnija internacionalizmima.

bélelzáródás *fn, orv* crevna opstrukcija

U odrednici „*bélelzáródás*” primećujemo sličnu situaciju. U mađarskom jeziku se koristi mađarski izraz, koji je opisni, kreativan i vizualan, dok je u srpskom jedan od elemenata stranog porekla. Ovo je slično gore navedenom primeru tipična metoda za formiranje stručnih termina u srpskom jeziku. U slučaju da internacionalizam, odnosno reč stranog porekla nije dovoljno precizna, odnosno da je i sama sastavljena iz više elemenata, određeni delovi se „prevode” na postojeće domaće oblike, a delovi za koje ne postoji rešenje u leksičkom sistemu srpskog jezika se jednostavno preuzimaju.

daganatkutatás *fn, orv* onkologija

U sledećoj odrednici „*daganatkutatás*” možemo da uočimo jednu interesantnu situaciju. Dok srpski jezik prihvatanjem jednog stručnog termina automatski preuzima i njegovo sveobuhvatno značenje, u mađarskom jeziku nije redak slučaj da se određena značenja „nacionalizuju” primenom domaćih oblika. U ovom konkretnom slučaju vidimo da iako mađarski jezik poznaje stručni medicinski termin „*onkológia*”, on posebnim terminom označava istraživačku delatnost u toj oblasti.

beöntés *fn, orv* klistir; klizma; ~**t ad vkinek** klistirati *koga*; da(va)ti kome klistir

dagadt *mn, orv* [*megdagadt*] nabreka; nabreknut; ~ **lábak** nabrekle noge

daganat *fn, orv* tumor; **jóindulatú** ~ dobroćudni/benigni tumor; **rákos** ~ karcinom; **rosszindulatú** ~ zloćudni/maligni tumor

U gore navedenim primerima predstavljeni su oni u kojima je navedena i ilustracija primene. Obzirom da termini treba da označavaju jedno usko definisano značenje, često se u leksikografiji stavlja u drugi plan prikaz njihove upotrebe u jezičkoj praksi. To se posebno uočava u dvojezičnim rečnicima u kojima su termini iz određene oblasti samo minijaturni otisci i usled nedostatka mesta, često se izostavljaju primeri. Ipak, često se samo kroz primere može uočiti u kakvom saodnosu stoje termini sa ostalim rečima, tako da je navođenje primera jedan od važnih leksikografskih zadataka.

U sledećim rečenicama pozabavićemo se nekim od osnovnih karakteristika međusobnog odnosa mađarske i srpske medicinske terminologije.

U velikom broju mađarskih termina primećuje se da je latinsko (grčko) poreklo stavljeno u pozadinu, odnosno da je sekundarno. To prikazuju i sledeći primeri:

- bárányhímlő** *fn, orv* varičela *n*; ovčje boginje
- bőrgyógyász** *fn, orv* dermatolog; doktor za kožne bolesti
- bőrgyulladás** *fn, orv* dermatitis; kožna upala; zapaljenje/upala kože
- burokrepedés** *fn, orv* ruptura membrane
- cukorbetegség**; *orv* dijabetes; šećerna bolest

U ovim primerima se jasno vidi da je u mađarskom jeziku na prvom mestu stavljen mađarski domaći izraz, iako postoje i internacionalni izrazi za sve ove termine. U srpskom jeziku su ovde u upotrebi uvek na prvom mestu internacionalizmi, a tek kad je potrebno objasniti određena laicima nerazumljiva značenja, tada se služimo „domaćim jezikom“.

U sledećim primerima se vide oni primeri kod kojih u srpskom jeziku skoro da i ne postoje domaći izrazi:

- bénulás** *fn, orv* paraliza
- bénult** *mn, orv* paralizovan
- bonckés** *fn, orv* [szike] skalpel

boncol *ts i, orv* vršiti obdukciju; secirati
daganatos *mn, orv* kancerogen

Za razliku od srpskih medicinskih termina, njihovi ekvivalenti na mađarskom jeziku pokazuju upravo suprotno stanje, skoro da se i ne koriste internacionalizmi, odnosno strane reči.

Naravno, ni mađarski jezik nije uspeo da se odupre stranim uticajima, pogotovo uticajima latinskog jezika, pa u sledećim primerima možemo videti i takve gde u oba jezika dominiraju strani medicinski termini:

bronchitis *fn, orv* bronhitis
ciszta *fn, orv* cista
delírium *fn, vâl / orv* delirijum

U sledećim primerima pak možemo da vidimo primere kod kojih su u oba jezika prisutni strani izrazi, međutim, u oba jezika je izvršeno usaglašavanje sa gramatičkim sistemom:

dentális *nyelv / orv mn*, dentalan
deflorálás *fn, orv* defloracija; oduzimanje devičanstva

Zaključak

Medicinska terminologija je deo terminološkog blaga svakog jezika. Zbog svoje specifične upotrebe i istorijskog razvoja, medicinska terminologija nije mogla da zaživi u potpunosti na čistim nacionalnim jezicima. Potreba da se medicinski nazivi usklade na globalnom nivou, zatim viševjekovna praksa na latinskom jeziku, sve to je uticalo da danas imamo više internacionalizama u medicinskom jeziku od sopstvenih „domaćih“ reči. Kao što se to moglo videti i u ovom tekstu, ovo stanje se primećuje i u srpskom i u mađarskom jeziku. Ipak, u mađarskom jeziku je učinjeno više napora da se ova tendencija preokrene i zato u mađarskom jeziku imamo veći broj odomaćenih medicinskih termina. Srpski jezik je, slično kao i u slučaju drugih stručnih terminologija, otvoreniji ka prihvatanju stranih uticaja. Istorijski razvoj srpskog jezika i delimično kasna normizacija, usloveli

su da srpski jezik nije uspeo da izgradi sve one modele i sredstva za kontrolu priliva stranih uticaja u jezik, pa tako ni u stručnu terminologiju.

Stručna terminologija je sastavni deo leksikografije. Kao što je to navedeno i u ovom tekstu, medicinska terminologija je obuhvaćena u stručnim medicinskim rečnicima, međjutim, u okviru dvojezičnih rečnika, ona je prisutna u znatno manjem obimu. Ipak, dvojezični rečnici tek tada postaju adekvatno sredstvo ukoliko sadrže i stručne terminologije. U novom mađarsko-srpskom rečniku medicinska terminologija je prisutna u zadovoljavajućem obimu, njena obrada je izvršena u skladu sa najnovijim trendovima u leksikografiji. Obzirom da je reč o elektronskom rečniku, medicinska terminologija se brzo pretražuje i često je i potkrepljena primerima iz svakodnevne upotrebe.

ZAKLJUČAK

Ova monografija u mnogim svojim aspektima predstavlja dugo iščekivani leksikografski rad. Mađarsko-srpska (i srpsko-mađarska) kontaktna i kontrastivna lingvistika je prilično uska naučna oblast, u prošlosti se malo istraživača bavilo njome, a ni danas se ne može smatrati atraktivnom naučnom oblašću. Istraživanja i analize iz oblasti leksikografije uglavnom su vršili saradnici zaposleni na Katedri za mađarski jezik u Novom Sadu i zaposleni na Smeru za srpski jezik koji funkcioniše uz Katedru za slovensku filologiju u Budimpešti na Filozofskom fakultetu Univerziteta Etveš Lorand. Kao naučna radionica, katedra u Novom Sadu ima mnogo prestižnih radova i rečnika. Katedra za slovensku filologiju u Budimpešti je u poslednjih nekoliko decenija prerasla u značajnu filološku radionicu i pre svega uz doprinos akademika Ištvana Njomarkaja ostvarila je izuzetna dostignuća u oblasti srpske i hrvatske lingvistike. U skladu sa ovim pristupom i naučnom misijom pripremljena je i ova monografija. Treba naglasiti da je na budimpeštanskoj katedri već sastavljen novi mađarsko-slovenački rečnik, a da je u pripremi i mađarsko-poljski rečnik. Glavni partner budimpeštanske slavističke katedre je upravo izdavač Akademije (Akadémiai Kiadó), koji u Mađarskoj raspolaže najvećim iskustvom u sastavljanju rečnika, i uopšte u oblasti leksikografije.

Monografija donosi mnoga nova saznanja, a u duhu interdisciplinarnih izazova našeg vremena pokušava da na savremeni način protumači mađarsko-srpske leksikografske odnose. Monografija, pored ostalog, donosi i sledeće novine u istraživanju ove predmetne lingvističke oblasti:

- donosi nova saznanja o mađarsko-srpskim (srpsko-mađarskim) opštim, stručnim i onlajn rečnicima (na primer o rečnicima koji su objavljeni u naše vreme, kao i o uticaju ranijih rečnika na kasnije, novije rečnike)
- daje predloge za novu strukturu rečničke odrednice u mađarsko-srpskom rečniku koji je u pripremi na Univerzitetu Etveš Lorand
- bavi se analizom netipičnih tema

- daje predloge za adekvatno predstavljanje pojava koje se uočavaju u dvojezičnim rečnicima (humor, pozivanje na istorijske ličnosti i događaje, itd.)
- objavljuje nove rezultate o frazeološkim jedinicama koje se nalaze u mađarsko-srpskim dvojezičnim rečnicima
- bavi se analizom religijske terminologije u mađarsko-srpskim rečnicima, koja do sada nije bila predmet istraživanja
- kao prvi istraživački rad bavi se analizom privredne terminologije u mađarsko-srpskim rečnicima
- isto kao prvi istraživački rad bavi se analizom sportske terminologije u mađarsko-srpskim rečnicima
- bavi se analizom medicinske terminologije u mađarsko-srpskim rečnicima, koja do sada nije bila predmet istraživanja
- daje predloge za modernizaciju stručnih rečnika
- daje predloge urednicima rečnika o prenošenju stručnih terminologija sa mađarskog na srpski jezik (i obrnuto)

IZVORI

- ARANICKI Petar: *Mađarsko-srpskohrvatski rečnik i Srpskohrvatsko-mađarski rečnik*. Novi Sad, 1960.
- BOZOKI Antal: *Srpsko-mađarski pravni rečnik*, Argus, Novi Sad, 2011
- BRANČIĆ Blagoje – DERA Đorđe: *Mađarsko-srpski rečnik*. Novi Sad, 1889.
- BRANČIĆ Blagoje – DERA Đorđe: *Srpsko-mađarski rečnik*. Novi Sad, 1894.
- ČANADI Janoš – FAJKA Valerija – MARIAŠ Ildiko – SABO Monika – VEBER Zita: *Srpsko-mađarski i Mađarsko-srpski školski rečnik iz hemije*, Atlantis, Novi Sad, 2004.
- ČEH Marta: *Lekovite biljke na mađarskom i srpskom jeziku*, Bečej 2005.
- ČEH Marta – HORAK Kornel: *Mađarsko-srpski rečnik lekovitih biljaka*, Bečej, 2011.
- DREV Spasojević Dušica – VUKMIROVIĆ Jelena: *Mađarsko-srpski rečnik*. Beograd, 2013.
- ĐISALOVIĆ Veselin: *Mađarsko-srpski rečnik*. Novi Sad, 1914.
- GRČIĆ Jovan: *Rečnik srpskog i mađarskog jezika*. I deo: Novi Sad, 1902. II deo: Novi Sad, 1904.
- HADROVICS László: *Srpskohrvatsko-mađarski rečnik*. Budimpešta, 1957.
- HADROVICS László: *Mađarsko-srpskohrvatski rečnik*. Budimpešta, 1958.
- HADROVICS László – NYOMÁRKAY István: *Srpsko-mađarski rečnik*. Budimpešta, 1997.
- HADROVICS László – NYOMÁRKAY István: *Mađarsko-srpski rečnik*. Budimpešta, 2000.

- HARGITAI György: *Srpsko-mađarski i mađarsko-srpski rečnik*. Budimpešta, 2011.
- HERCEG János: *Srpsko-mađarski rečnik*. Sombor, 1946.
- HOFFMANN Mátyás: *Srpskohrvatsko-mađarski rečnik*. Subotica, 1920.
- Katedra za mađarski jezik Filozofskog fakulteta u Novom Sadu: *Veliki srpskohrvatsko-mađarski rečnik*. Novi Sad, I tom: 1968., II tom: 1971., III tom: 1975.
- KAŠIĆ Jovan – PETROVIĆ Vladislava – VAJDA Jožef – PAP Đerđ-LANC Irena: *Srpskohrvatsko-mađarski frazeološki rečnik*, Zavod za izdavanje udžbenika, Novi Sad, 1983.
- KOVÁCS Kálmán: *Srpsko-mađarski rečnik*. Novi Sad, 1957.
- LEVASICS Elemér – SURÁNYI Magda: *Srpskohrvatsko-mađarski rečnik*. Budimpešta, 1967.
- MOLNAR Čikoš Laslo: *Srpsko-mađarski rečnik*, Agencija Matić, Beograd, 2007.
- OROS Janoš: *Srpsko-mađarski rečnik pravnih i upravnih termina*, Novi Sad, Magyar Szó, 2005.
- OROS Janoš: *Mađarsko-srpski rečnik pravnih i upravnih termina*, Novi Sad, Forum, 2012.
- PALICH Emil: *Mađarsko-srpskohrvatski rečnik*. Budimpešta, 1968.
- PERIĆ Smiljka: *Srpsko-mađarski i Mađarsko-srpski rečnik i gramatika*. Zemun, 2007.
- PETROVIĆ P. Dušan: *Džepni rečnik mađarskog i srpskog jezika*. Subotica, 1919.
- POLÁCSY János: *Srpsko-mađarski džepni rečnik*. Novi Sad, 1941., *Mađarsko-srpski džepni rečnik*. Novi Sad, 1941.
- Priručni višejezični rečnik za arhiviste*, Društvo arhivskih radnika Vojvodine, Novi Sad, 2012.
- REJTÉNYI József: *Srpsko-mađarsko-latinsko-nemački školski džepni rečnik za gimnazije*. Budimpešta, 1875.

- Srpskohrvatsko-mađarski rečnik samoupravnih i drugih društveno-političkih termina i izraza*, Novi Sad, 1979.
- SUKOLA Geza: *Mađarsko-latinsko-srpski školski rečnik iz biologije*, Subotica, 2007.
- SZANA Sándor: *Mađarsko-srpskohrvatski i Srpskohrvatsko-mađarski džepni rečnik, sa izborom najvažnijih reči, s posebnim osvrtom na svakodnevi razgovorni jezik*. Budimpešta, 1921.
- Školski stručni rečnici – grupa rečnika iz raznih stručnih oblasti*, Zavod za izdavanje udžbenika, Novi Sad.
- Terminološki rečnik iz operacionih istraživanja*, Naučna knjiga, Beograd, 1985.
- Uporedni rečnik vojnih pojmova (srpskohrvatsko-makedonsko-slovenačko-albansko-mađarski)*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1982.
- VAJDA Jožef–BURZAN Mirjana: *Mađarsko-srpskohrvatski frazeološki rečnik*, Zavod za izdavanje udžbenika, Novi Sad, 1984.
- VARGA Silvester: *Srpsko-mađarski i Mađarsko-srpski carinski rečnik*, Totovo Selo, Logos, 2002.
- Zbirka srpskohrvatskih stručnih izraza* [Szerb-horvát szakkifejezősek gyűjteménye], Izdavač za udžbenike, Budimpešta, 1963.

LITERATURA

- ABLONCZYNÉ, Mihályka Livia (2006). Gazdaság és nyelv. *Lexikográfia és terminológia kézikönyvek 2.* Lexikográfia Kiadó, Pécs
- ADAMIKNÉ Jászó Anna (2018): Az elmeél (acumen), a komikum, a humor es a nevetés (risus), In: *Humor (szerk.: Demeter Tamás – Pócza Kálmán – Veszelszki Ágnes – Zuh Deodáth). Századvég 87. 2018/1. szám, 5–41, Budapest*
- ANDRIĆ Edit (2017) Kétnyelvű jogi szótárak Vajdaságban. Szótárírás a Kárpát-medencében. A magyar és a szomszédos országok többségi nyelveinek kétnyelvű szótárai. Lexikográfiai füzetek 8. [szerk.: Fábíán Zsuzsanna], Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2017, 133–143.
- BAJDUK Mario, ARNAUT Mirjana, GLIŠOVIĆ Neda, MILOJEVIĆ Sara (2013). Sportska leksika, Prva kragujevačka gimnazija, Kragujevac
- BALÁZS Géza (2005). Nyelvviszeti viták az idegenszerúségekről, *Magyar Orvosi Nyelv 2005, 1: 8–16*
- BARNA Gábor (2011), Vallások, határok, kölcsönhatások, Akadémiai Kiadó, Budapest
- BÉRCES Edit (2006): A sportlexikográfia és -terminológia az új sportágak megjelenésének tükrében, Doktori disszertáció, Pécsi Tudományegyetem, BTK, Nyelvtudományi Doktori Iskola, Alkalmazott Nyelvészeti Doktori Program, Pécs
- BÉRCES Edit (2007). A sport terminológiája a sportszótárakban, In: *Terminologia et Corpora – Supplementum (Szerk.: Fóris Ágota, Pusztay János), Ezerarcú lexikon, II. kötet, Szombathely, 72–85.*
- BÖGRE Zsuzsa-KAMARÁS István (2013), Vallásszociológia, Luther Kiadó, Budapest
- BÖLCSKEI Gusztáv-LENKEY István (1991), Idegen eredetű vallási szavak és fogalmak szótára, Mécs László Kiadó, Budapest

- BŐSZE Péter (2016). *15 éves a magyar orvosi nyelv tantárgya. 15 év a Semmelweis Egyetem szolgálatában.*, Magyar Orvosi nyelv 2016, 2, 114–115, Nok Kiadó, Budakeszi
- BUGARSKI Ranko (2013): *Sarmagedon u Mesopotamiji*, Biblioteka XX vek, Beograd
- CHIKÁN, Attila (2006). A gazdasági szaknyelv jellemzői. *Elhangzott: Magyar Tudományos Akadémia. Budapest, 2006. május 12.*
- ĆIRIĆ-DUVNJAK Katarina (2013). *Uloga anglicizama u sportskoj terminologiji srpskog jezika*, Sport – Nauka i Praksa, Vol. 3, №1, Visoka sportska i zdravstvena škola – Beograd, 63–70.
- ĆOSIĆ Pavle (2008): *Rečnik sinonima*. Beograd: Kornet
- ĆURKOVIĆ Dijana (2013): *Prevedenice u sportskoj terminologiji – košarka*, In.: *Croatika et Slavica Iadertina*, IX/I (2013), Zadar, 63–81.
- DEŠIĆ P. Milorad (2014) *Obrada izraza u srpskoj leksikografiji*, in: *Savremena srpska leksikografija u teoriji i praksi*, ured: Rajna Dragičević, Čigoja štampa, Beograd, 233–248.
- DRINGÓ-HORVÁTH Ida (2011): *Hogyan válasszunk elektronikus szótárat a nyelvtanuláshoz? Iskolakultúra 6–7/ 141–157.*
- DUDÁS Előd (2017): *Prodán Ágnes–Barics Ernő: Horvát–magyar szótár (2016)*. In: *Szótárírás a Kárpát-medencében. A magyar és a szomszédos országok többségi nyelveinek kétnyelvű szótárai*. Szerk. Fábián Zsuzsanna. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 183–187.
- DUDÁS Előd (2019): *A horvát és magyar sportterminológia*, In: Kiss Szemán Róbert (szerk.) *Humor és sport a a szláv kulturákban*. Köszöntő kötet a 60 éves Lukács István tiszteletére, Budapest: ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék, 190–198.
- DORĐEVIĆ M. Dragana (2014): *Sportska terminologija u standardnom arapskom jeziku*, Doktorska disertacija, Beogradski univerzitet, Filozofski fakultet, Beograd

- ERDŐS Attila–KISS Gábor (2016), *Vallási szavak kisszótára*, Tinta Könyvkiadó, Budapest
- FÓRIS Ágota (2002): *Szótár és oktatás*. Pécs: Iskolakultúra.
- FÓRIS Ágota (2004): A szótárak és a szótárírás társadalmi-gazdasági szerepéről. *Tudásmenedzsment* 5 (2)/ 111–122.
- FÓRIS Ágota (2005). *Hat terminológia lecke*. Pécs: Lexikográfia Kiadó
- FÓRIS Ágota (2006): Hitelesség, pontosság, aktualitás: a szaklexika szótári rögzítésének néhány kérdése. In Magay Tamás (szerk.) *Szótárak és használóik*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 35–56.
- FÓRIS Ágota (2012): A szótár fogalma a magyar lexikográfiában. *Szavak pásztora. Írások Magay Tamás tiszteletére*. Szeged: Grimm Kiadó. 22–38.
- FÖLDI. F. Rita (2015): A nevetés-kinevetés pszichológiája és megjelenése a művészetben és politikában, In: *Magyar Művészet 2015. III. évfolyam 2. szám, Magyar Művészeti Akadémia*, 71–79, Budapest
- GAÁL Péter (2011): A hagyományos szótárak vizsgálati szempontjainak alkalmazhatósága az online szótárak esetében, *Az alkalmazott nyelvészet ma: Innováció, technológia, tradíció, XX*. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus, Magyar Alkalmazott Nyelvészek és Nyelvtanárok Egyesülete (MANYE) – Debreceni Egyetem, Budapest – Debrecen, 432–437.
- GERZIC Borivoj (2012): *Rečnik srpskog žargona*. Beograd: Samizdat.
- GJURAN-COHA Anamarija (2011). *Terminologizacija jezika medicinske struke*, In: *Medicina fluminensis*, Vol. 47, No. 1, 4–14.
- GJURAN-COHA Anamarija – BOSNAR-VALKOVIĆ Brigita (2013). *Lingvistička analiza medicinskoga diskursa*, In: *JAHR Godišnjak Katedre za društvene i humanističke znanosti u medicini*. Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Vol. 4, No. 7. 107–128.

- GONDA Zsuzsa (2012): A nomenklatúrától a wikiszótárig. A papíralapú és a digitális szótárak kontrasztív elemzése. *Filológia.hu* 3 (3) <http://www.filologia.hu/kisebb-kozlemlenyek/a-nomenklaturaktol-a-wikiszotarig.-a-papiralapu-es-a-digitalis-szotarak-kontrasztiv-elemzese.html> [datum pregleđa: 09. 06. 2016.]
- HARDI Istvan (2008): Tallózás a humor világában, *Magyar Tudomány* 2008/2, 186–191, Budapest
- HELTAI, Pál (2004). Terminus és köznyelvi szó, in: *Szaknyelv és szakfordítás* (szerk.: Dróth Júlia), Szent István Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Gödöllő, 25–45
- HIDASI Judit (2018): A humor interkulturális vetületei, In: *Humor* (szerk.: Demeter Tamás – Pócza Kálmán – Veszelszki Ágnes – Zuh Deodáth). Századvég 87. 2018/1. szám, 75–95, Budapest
- HRVATSKA ENCIKLOPEDIJA (2020), Mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <https://www.enciklopedija.hr/>
- KIS, Ádám (2004). Gyakorlati terminológia, in: *Szaknyelv és szakfordítás* (szerk.: Dróth Júlia), Szent István Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Gödöllő, 46–52
- KISS Jenő (1995). Társadalom és nyelvhasználat, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó 74–85.
- KISS László (2016). *A két Pál – Balogh és Bugát – pennaharca a magyar orvosi nyelv érdekében*, Magyar Orvosi Nyelv, 2016, 2, 70–74. Nok Kiadó, Budakeszi
- KOSSÁ János (1970): Szerbhorvát–magyar szótárunk. *Híd*, XXXIV., 1./ 66–82.
- KOVÁCS Kálmán (1961): Készül a szerb-horvát-magyar nagyszótár, *Híd*, XXV., 12. /1057–1065.
- KOVÁCS Zoltán (1961–1962): A hazai szláv nyelvű lexikográfia 1945-től 1962 májusáig, *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve*, 371–383. <http://epa.oszk.hu/01400/01464/00005/pdf/371-383.pdf> [Datum pregleđa: 2016. 02. 17.]

- KOVÁCS Zoltán (1965–66): Szláv nyelvű szótárírás Magyarországon a kezdetektől 1945-ig, *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve*, 482-490. <http://epa.oszk.hu/01400/01464/00007/pdf/482-490.pdf> [Datum megtekintése: 2016. 02. 17.]
- KUNA Ágnes–LUDANYI Zsófia (2019). *Terminológiai elvek az orvosi szaknyelvben és a gyógyító kommunikációban* In: Terminológiasztratégiai kihívások a magyar nyelvterületen (szerk. Fóris–Bölcskei), Budapest, L' Harmattan Kiadó, Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda Zrt. (OFFI), 120–139.
- KURTÁN, Zsuzsa (2003). *Szakmai nyelvhasználat*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó
- LENDVAI Endre (1996): *Közelkép a verbális humorról*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- MAGYAR László András (2009). *Az európai orvosi nyelv története*, In: A magyar orvosi nyelv tankönyve (Szerk. Bősze Péter), III. fejezet, Medicina Könyvkiadó, Budapest, 179–191.
- MÁTIS Bernadett (2009): Sportnyelvünk változásai a 21. század elején – Labdajátékok szókészletének összehasonlító elemzése, Doktori disszertáció – ELTE BTK, Nyelvtudományi Doktori Iskola, Magyar Nyelvészet Doktori Program, Szociolingvisztika Alprogram, Budapest
- MED.FAK.: (2019). *Medicinski fakultet Univerziteta u Beogradu*: http://147.91.120.118/?page_id=12210&script=lat, učitano dana: 23.11.2019.)
- MILIĆ M. Mira (2016): *Principi sastavljanja dvojezičnih terminoloških rečnika: Englesko – srpski rečnik sportskih termina*, In: Leksikologija i leksikografija u svetlu savremenih pristupa (editor: Ristić – Knjik – Ivanović), Beograd, 273–286.
- NEMESI Attila László (2018): *Nyelvészeti humorelméletek*, In: *Humor* (szerk.: Demeter Tamás – Pócza Kálmán – Veszelszki Ágnes – Zuh Deodáth). Századvég 87. 2018/1. szám, 41–57, Budapest

- NYOMÁRKAY István (2004): A horvát és a szerb szótáriróda-
lom. *Kis szláv lexikográfia*. Budapest: ELTE Szláv és Balti Filo-
lógiai Intézet, 50–109.
- PAJZS Júlia (2004): A korpuszalapú szótárírás alternatívái, *Lexi-
kológiai és lexikográfiai látkép: Problémák, paradigmák, perspek-
tívák*. Szeged: Generália, 134–141.
- PALÁGYI László (2016): A verbális humor kognitív nyelvészeti
megközelítése, *Magyar Nyelvőr* 2016. III. 332–346, Buda-
pest
- PALLAS NAGY LEXIKONA (1998), [elektronikus dok.], Bu-
dapest : Arcanum : FolioNET Kft., [https://mek.oszk.
hu/00000/00060/html/bongesz.htm](https://mek.oszk.hu/00000/00060/html/bongesz.htm)
- PRÓSZÉKY Gábor (1997): Szótárírási szempontok a számítógépes
nyelvi programok korában és korábban. In: Kiss & Zaicz,
326–335.
- PRÓSZÉKY Gábor (2011): A szótári világ átalakulási tendenciái
az internet megjelenésével. *Modern Nyelvoktatás* 17 (4)/ 3–13.
- RADOVIĆ-TEŠIĆ Milica (2014). *Raspoređivanje značenja reči u srp-
skoj leksikografiji*, in: *Savremena srpska leksikografija u te-
oriji i praksi*, ured: Rajna Dragičević, Čigoja štampa, Beo-
grad, 141–154.
- RÁGYANSZKI György (2017). János Fliszár in njegov sloven-
sko-madžarski slovar In: *Slovenistika 10 (Szerk: Lukácsné
Bajzek Mária)*, ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék, Buda-
pest, 209–216.
- RAJSLI Ilona (2017) Cseh Márta – Horák Kornél: Magyar – szerb
gyógynövényyszótár (2011). Szótárírás a Kárpát-medencé-
ben. A magyar és a szomszédos országok többségi nyelve-
inek kétnyelvű szótárai. *Lexikográfiai füzetek* 8. [szerk.:
Fábián Zsuzsanna], Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2017,
144–150.
- REFFLE Gyöngyi (1985): A magyar–szerbhorvát szótárak történe-
ti és lexikográfiai vizsgálata. *Hungarológiai Közlemények* 17.
Evf. 1. (62.)/ 101 – 133. I. Újvidék

- RISZOVANNIJ Mihály (2008): Irányzatok és kihívások a nyelvészeti humorkutatásban. In: *Ezerarcú humor (Daczi Margit–T. Litovkina Anna–Barta Péter (szerk.))*. Tinta Könyvkiadó, 213–220, Budapest
- ŠIPKA Milan (2010): *Pravopisni rečnik srpskog jezika sa pravopisno-gramatičkim savetnikom*. Novi Sad: Prometej.
- SÖRÖS Dávid (1972) A szerbhorvát–magyar lexikográfia történetéből. *A Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei* (= HITK) 4/13, 109–120.
- TAMÁS, Dóra Mária (2014). *A gazdasági szakszövegek fordításának terminológiai kérdéseiről*. Budapest: ELTE FTT
- TOMKA Miklós (2006), *Vallás és társadalom*, Pázmány Társadalomtudomány 4., PPKE BTK Szociológia Intézet, Loisir könyvkiadó, Budapest–Piliscsaba
- TOMKA Miklós (2007), *Egyház a társadalomban*, Pázmány Társadalomtudomány 8., PPKE BTK Szociológia Intézet, Loisir könyvkiadó, Budapest–Piliscsaba
- TŰSKEI Vilma (2013): Tipologija srpsko-mađarskih i mađarsko-srpskih rečnika. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* LVI/1, Novi Sad, 153–163.
- TŰSKEI Vilma (2017) Varga Szilveszter: *Vám szótár* (2002). Szótárírás a Kárpát-medencében. A magyar és a szomszédos országok többségi nyelveinek kétnyelvű szótárai. Lexikográfiai füzetek 8. [szerk.: Fábian Zsuzsanna], Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2017, 151–158.
- URKOM Aleksander (2016). Prva faza u razvoju srpsko-mađarske leksikografije, In: Janurik Szabolcs, Palágyi Angela, Pálosi Ildikó (szerk.) *Omnis amor incipit ab aspectu*. Köszöntő könyv Jászay László 65. születésnapjára, Budapest: ELTE BTK Szlav és Balti Filológiai Intézet, 249–255.
- URKOM Aleksander (2017): *Jezička kompetencija i savremeno društvo*. Budapest: ELTE BTK Szlav Filológiai Tanszék.
- URKOM Aleksander (2018). Srpsko–mađarski dvojezični stručni rečnici, In: *Studia Slavica Hung.* 63/1 (2018), 147–153.

- URKOM Aleksander (2018a). Frazeologija u leksikografiji. Frazeologizmi kao sastavni elementi u značajnijim rečnicima mađarsko-srpske leksikografije, In: Dudás Mária–Dudás Előd (szerk.) *Velencétől Dubrovnikig. Köszöntő könyv Víg István tiszteletére*, Budapest: ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék, 225–240.
- URKOM Aleksander (2019). Uporedna analiza strukture odrednica mađarsko-srpskih dvojezičnih rečnika, In: Császári Éva, Mária Imrichová (szerk.) *Király Péter 100. Tanulmánykötet Király Péter tiszteletére*, Budapest: ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszék, 247–262.
- VARGA Éva Katalin (2012). *Latin és német minták Bugát anatómiai neveiben*, In: Félúton 7. : A hetedik Félúton konferencia (2011) kiadványa (szerk. Parapatics–Csernák-Szuhánszky), ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola, Budapest, 30–38.
- VARGA Éva Katalin (2015). *Latin mintára képzett kalkok a magyar és az orosz anatómiai nevekben – Doktori disszertáció*, Nyelvtudományi Doktori Iskola, Orosz nyelvészeti program, ELTE BTK

OPERA SLAVICA BUDAPESTINENSIA
LINGVAE SLAVICAE

Eddig megjelent:

Kis szláv lexikográfia. 2004. Szerk. Nyomárkay István és Vig István.

Nyomárkay István. *Nyelveink múltja és jelene.* 2004.

Žiláková Mária. *Dynamika jazyka Slovákov v Maďarsku: štúdie.* 2004.

A bulgarisztika ma: eredmények és távlatok. 2007. Szerk. Dudás Mária.

Nyomárkay István. *Rövid horvát és szerb nyelvtörténet.* 2007.

Vig István. *Horvát nyelvtan.* 2008.

Jesenšek Marko. *Prekmuriana: fejezetek a szlovén nyelv történetéből.* 2010.

Urkom Aleksander. *Jesička kompetencija i savremeno društvo.* 2017.

Koneszki Blazse. *A macedón nyelvről.* Valogatott Zlatko Panzov, fordította Czinege-Panzova Annamária, 2021.

Dudás, Mária. *Magyar-bolgár kontrasztív nyelvi világgép. Összevető frazeológiai elemzések.* 2022

